

РАДКОШУТИЌ

РУСКА

ГРАМАТИКА

Ц.

ОБЛИЦИ

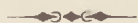
ГРАМАТИКА РУСКОГ ЈЕЗИКА.

II.

Z księgozbioru profesor
Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej
Ofiarowanego
Zakładowi Języków Słowiańskich
Uniwersytetu Gdańskiego

РАД. КОШУТИЧЪ.

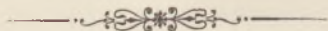
ГРАММАТИКА
РУССКАГО ЯЗЫКА.

II.

МОРФОЛОГІЯ.

Въ изданіи 1914 г.
исправлены опечатки.
Въ изданіи 1913 г.
исправлены опечатки.
Въ изданіи 1912 г.
исправлены опечатки.

БЪЛГРАДЪ.

СЕРБСКАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ ТИПОГРАФІЯ.

1914.

202 9756

01

РАД. КОШУТИЋ.

ГРАМАТИКА
РУСКОГ ЈЕЗИКА.

II.

ОБЛИЦИ.

БЕОГРАД.

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПARIЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ.

1914.

913202/2

Biblioteka
Uniwersytetu Gdańskiego

1100883660

D 135/29/10

221

ПРЕДГОВОР.

У предговору уз први део *Граматике* речено је, у главном, све што је потребно било рећи и о овој књизи; тамо је казано како је она рађена; тамо су изнесене новине које она уноси у обраду овог предмета; тамо су са захвалношћу споменута и имена оних руских научника који су писцу помогли у овом раду. Овде нека је истакнуто неколико напомена методичке природе:

1. Све, што је наштампано боргисом (као §§ 1, 17, 21, 23, и т. д.), намењено је наставницима, студентима универзитета и ученицима виших разреда средњих школа који треба дубље да уђу у руски језик и у научно тумачење карактеристичних појава његових. У гимназијама ти параграфи узимаће се доцније, при понављању, и то онда, кад се руски језик буде предавао четири године (од V-ог до VIII-ог разреда), са три до четири часа недељно. Ти одељци нису за почетника.

2. Део о глаголима, пре него што се приступи руском глаголу, поновиће се из српске граматике, у којој је извршена подела на истој (презентној) основи. Србину, који темељно зна тај део из свог рођеног језика, биће у пола олакшано учење из руског.

3. Правила о акценту и постајање глаголских облика (§§ 255—298), при почетном учењу, узимаће се у најкраћим потезима.

4. Ако се има на уму да је уз поједина општа правила доста два три примера, а остали безбројни примери (особито потврде из песника) да су само

за читање, биће јасно да из ове књиге почетник треба да учи само четвртину¹.

5. Читајући у школи текстове заједно с ученицима и пропитујући не једног или двојицу (ово је најгори метод при учењу живих језика), него задајући унакрсна питања што већем броју, те тако држећи пажњу целог разреда будну и усредсређену на оном, о чему је реч, наставник ће дати прилике сваком појединцу да на часу увежба и ту четвртину коју, у први мах, треба *учиши* из ове књиге².

Београд, 22 новембра, 1913 г.

Рад. Кошутић.

¹ Овакво сажето, најпотребније градиво из науке о гласовима, из облика и из синтаксе даће моја *Крајња граматишка руског језика* која ће изаћи кроз неколико месеца.

² Пропитивање граматичког градива, које се у тај мах прелази, не сме бити само мењање појединих образаца које обично води бесвесном учењу на памет и њиме се свршава. У то знање, које врло брзо ветри, наставник ће уносити жив практички садржај, и то одмах од првог часа, чим се прешло на облике, ни на часак не смећући с ума да се руски, исто онако као и француски и други модерни језици, учи не само зато да се разуме, него и зато да се говори. Почело се н. пр. с именицама прве врсте. Обрасци су задани, и ученик их је научио. У колико у читању долазе именице, које подилазе под научене обрасце, у толико ће се вршити пропитивање, и место да се н. пр. бесвесно мења именица *ножъ*, ученици ће одговарати на питања, како би се руски рекло: *с ножа, на ножу, пред нож, од ножева, у ножевима*, и т. д. Кад се буду училе заменице, питања ће се проширити, и ученици ће увежбати ту врсту речј, преводећи на руски: *од мог оца, с твојом браћом, у овој књизи, код наше машере, мог суседа*, и т. д. Придеви даће могућност да се круг питања још више разграна (*мој добри сусед, из наше велике куће, ово је дрво високо, с високог дрвеша, пред овим лежим вршовима*, и т. д. [види вежбања на стр. 102—103 и на стр. 117]), а кад се пређе на глагол, место да се на часу аутоматски мења н. пр. *идти*, преводиће се мале реченице: *идем к шеби; кад сам ишао из позоришта, било је врло хладно; иди кући; идући кући, срео сам нашег браћу*, и т. д. Унакрсним пропитивањима треба се особито послужити кад се буде прелазио одењак о свршеним и о несвршеним глаголима. Тражећи од ученика да кажу руски: *он ради, ради, урадио, онај који се ради, урађен, нек они раде, нек он уради, радећи, урадивши, радићемо, урадићемо*, и т. д., и т. д., наставник ће увежбати с њима не само казивање тих облика, него ће ученици научити да и по трајању радње разликују тачно значење њихово (и ако је ово све као и у нашем језику, при превођењу с руског у овом се највише греши). Систематисане примере за граматичка вежбања од сваке руке даће моји *Руско-српски разговори* који ће такође кроз који месец изаћи из штампе.

ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА.

	СТРАНА
1. Именице (§§ 1—98)	1—52
Подела по основама (§ 1)	1
Опште напомене (§ 2)	1
Прва врста (§§ 3—36)	2—18
Тврда промена (§ 4)	2
Мека промена (§ 5)	3
Графичка разлика у завршецима (§ 6)	3
Разлика између српске и руске промене (§ 7)	3
Именице на <i>-к, -г, -х</i> (§ 8)	4
Именице на <i>-ч, -ш</i> (§ 9)	4
Именице на <i>-ж, -ш, -ц</i> (§ 10)	4
Напомене к појединим падежима (§§ 11—27)	4—14
Номинатив једине (§ 11—15)	4—6
Генитив једине (§ 16)	6
О наставцима за генитив (§ 17)	8
Акузатив једине (§ 18)	8
Локал једине (§ 19—20)	9
О наставцима за локал (§ 21)	9
Номинатив множине (§ 22)	9—11
О наставцима за ном. множ. (§ 23)	11
Генитив множине (§ 24)	12
О наставцима за ген. множ. (§ 25)	13
Акузатив множине (§ 26)	13
Множина на <i>-ја</i> (§§ 27—29)	14—16
О збирним именицама на <i>-ја</i> и <i>-је</i> (§ 30)	16
Именице <i>Господь</i> и <i>Христосъ</i> (§ 31)	17
Именице <i>собѣдъ</i> и <i>чортъ</i> (§ 32)	17
Именице <i>господинъ</i> и <i>хозяинъ</i> (§ 33)	17
Именица <i>человѣкъ</i> (§ 34)	17
Акценат (§ 35)	17
Друга врста (§§ 36—54)	19—28
Промена (§ 37)	19
Графичка разлика у завршецима (§ 38)	19
Разлика између српске и руске промене (§ 39)	19

	СТРАНА
Именице на <i>-че, -ше, -же, -це</i> (§ 40)	19
Напомене к појединим падежима (§§ 41—46)	20—23
Номинатив множине (§§ 41—42)	20—22
Генитив множине (§§ 43—45)	22—23
Датив множине (§ 46)	23
Именице на <i>-је</i> и <i>-ве</i> (§ 47)	23
Множина на <i>-ња</i> (§ 48)	25
Именица <i>колѣно</i> (§ 49)	25
Именице <i>око</i> и <i>ухо</i> (§ 50)	25
Именице <i>небо</i> и <i>чудо</i> (§ 51)	26
О множини именица <i>небо, чудо</i> и т. д. (§ 52)	26
Именица <i>судно</i> (§ 53)	26
Акцент (§ 54)	26
Трета врста (§§ 55—71)	28—37
Промена (§ 56)	28
Графичка разлика у завршцима (§ 57)	28
Разлика између српске и руске промене (§ 58)	29
Именице са <i>к, г, х; ч, ш; ж, ш, џ</i> испред <i>-а</i> (§ 59)	29
Именице са самогласником испред графичког <i>-я</i> (§ 60)	29
Напомене к појединим падежима (§ 61—65)	30—31
Инструментал јединице (§ 61)	30
Генитив множине (§§ 62—64)	30—31
О именицама на <i>-ня</i> (§ 65)	31
Именице на <i>-ји</i> и <i>-ња</i> (§ 66)	31
О именицама на <i>-ња</i> (§ 67)	33
Именице мушког рода на <i>-а, -я</i> (<i>-'а</i>) (§ 68)	33
Именице мушког рода на <i>-ло</i> и нар. имена на <i>-о</i> (§ 69)	33
Малоруска презимена на <i>-ко</i> (§ 70)	34
Акцент (§ 71)	35
Четврта врста (§§ 72—83)	37—41
Промена (§ 73)	37
Разлика између српске и руске промене (§ 74)	37
Именице на <i>-ч, -ш, -ж, -ш</i> (§ 75)	37
Напомене к појединим падежима (§ 76—78)	38—39
Номинатив јединице (§ 76)	38
Инструментал јединице (§ 77)	38
Инструментал множине (§ 78)	39
Именица <i>сажењ</i> (§ 79)	39
Именице <i>маћ</i> и <i>доћ</i> (§ 80)	39
Именице <i>пућ</i> и <i>пламењ</i> (§ 81)	40
О именицама <i>маћ, доћ, пућ</i> и <i>пламењ</i> (§ 82)	40
Акцент (§ 83)	40
Пета врста (§§ 84—90)	41—44
Промена (§ 85)	41
Именице које иду у ову врсту (§ 86)	41
О именицама <i>время, бремя</i> , и т. д. (§ 87)	41
Основе на <i>-ят</i> (<i>-'ат</i>) (§ 88)	42
Именица <i>дитя</i> (§ 89)	42
Акцент (§ 90)	44

Додатак (§§ 91—98)	44—52
Подела у три врсте (§ 91)	44
Именице без јединице (§ 92)	45
Непромењливе речи (§ 93)	46
Речи за смањивање (деминутиви) и речи од милоште (хи- покористина) (§ 94)	47
Мушка и женска имена од мила (§ 95)	49
Речи за презирање (§ 96)	51
Речи за увећавање (аугментативи, § 97)	52
Наставци <i>-ша</i> и <i>-иха</i> (§ 98)	52
2. Заменице (§§ 99—142)	52—70
Опште напомене (§ 99)	57
а) Личне заменице и повратна заменица <i>себя</i> (§§ 100—103)	53—54
Промена (§ 100)	53
Разлика између српске и руске промене (§ 101)	54
<i>Мы съ тобѣй</i> (§ 102)	54
Датив <i>себѣ</i> (§ 103)	54
б) Заменица <i>его</i> (§§ 104—110)	54—58
Промена (§ 104)	54
Разлика између српске и руске промене (§ 105)	55
Облици <i>него</i> , <i>нему</i> (§ 106)	55
Номинатив јединице и множине (§ 107)	55
О облицима <i>онѣ</i> , <i>онѣ</i> (§ 108)	56
Генитив и акузатив једн. за м. и ж. род (§ 109)	57
О ген. и акуз. једн. за ж. род (§ 110)	58
в) Присвојне заменице (§§ 111—119)	59—61
Које су? (§ 111)	59
Промена заменице <i>мой</i> , <i>моја</i> , <i>моје</i> (§ 112)	59
Разлика између српске и руске промене (§ 113)	59
Заменице <i>наш</i> и <i>ваш</i> (§ 114)	59
Разлика између српске и руске промене (§ 115)	60
Акуз. једн. м. р. и акуз. мн. (§ 116)	60
<i>По мѣму</i> , <i>по твоѣму</i> . . . (§ 117)	60
<i>Своѣ</i> = својта (§ 118)	60
<i>Наш</i> <i>братъ</i> = ја (§ 119)	60
г) Показне заменице (§§ 120—126)	61—63
Заменица <i>тогъ</i> (§ 120)	61
Разлика између српске и руске промене (§ 121)	61
Заменица <i>ѣтогъ</i> (§ 122)	62
Заменица <i>сей</i> (§ 123)	62
Употреба заменице <i>сей</i> (§ 124)	62
Заменица <i>такѣгъ</i> (§ 125)	63
Остале показне заменице (§ 126)	63
д) Упитне и односне заменице (§§ 127—131)	64—65
Које су? (§ 127)	64
Промена заменица <i>кто</i> и <i>что</i> (§ 127)	64
Обрти <i>что за</i> и <i>что ѣто за</i> (§ 128)	64
<i>Что</i> = срп. да (§ 129)	64
Речца <i>же</i> уз упитне заменице (§ 130)	65

	Заменица <i>чей, чья, чье</i> (§ 131)	65
г)	Заменице <i>самъ</i> и <i>весь</i> (§§ 132—137)	66—67
	Заменица <i>самъ</i> (§ 132)	66
	Акузативи <i>самоё</i> и <i>саму</i> (§ 133)	66
	Употреба заменице <i>самъ</i> (§ 134)	66
	Разлика између <i>самъ</i> и <i>самый</i> (§ 135)	66
	Заменица <i>весь</i> (§ 136)	67
	Заменице <i>всякій, каждый, такой</i> и <i>иной</i> (§ 137)	67
е)	Одречне и неодређене заменице (§§ 138—141)	67—69
	Заменице за одрицање (§ 138)	67
	Неодређене заменице (§ 139)	68
	<i>Кое-кто, кое-что</i> (§ 140)	68
	<i>Мнѣ некого, мнѣ некому</i> , и т. д., и заменица <i>нѣкій</i> (§ 141)	69
	Нека правописна правила код заменица (§ 142)	70
3.	Придеви (§§ 143—200)	70—118
а)	Именичка промена (прост облик) (§ 143)	70
	Остаци именичке промене (§ 144)	71
б)	Сложена промена (сложен облик) (§§ 145—163)	72—84
	Постанак (§ 145)	72
	Тврда и мека промена (§ 146)	73
	Обрасци (§ 147)	73
	Графичка разлика у завршецима између тврде и меке промене [§ 148)	74
	Разлика између српске и руске промене (§ 149)	74
	Придеви на <i>-ой, -ая, -ое</i> (§ 150)	74
	Придеви на <i>-к, -г, -х</i> (§ 151)	74
	Придеви на <i>-и, -иц</i> (§ 152)	75
	Придеви на <i>-ж, -иц, -и</i> (§ 153)	75
	Напомене к појединим падежима (§§ 154—161)	75—82
	Номинатив једине м. рода (§ 154)	75
	О ном. једн. за м. р. (§ 155)	76
	Генитив једн. м. и ср. рода (§ 156)	78
	О ген. једн. за м. и ср. р. (§ 157)	79
	Генитив и инструментал једн. ж. рода (§ 158)	80
	Акузатив једн. за м. род (§ 159)	80
	Номинатив и акузатив множ. (§ 160)	80
	О номинативу множине (§ 161)	82
	Придевска промена неких именица (§ 162)	83
	Презимена на <i>-ой, -скій, -икий, -икої</i> (§ 163)	83
в)	Помешана промена (присвојни придеви, §§ 164—171)	84—93
	Обрасци (§ 165)	85
	Придев <i>Господень</i> (§ 166)	85
	Употреба присвојних придева (§ 167)	86
	Придеви на <i>-ий, -ья, -ве</i> (§§ 168—170)	87—88
	О овим придевима (§ 168)	87
	Промена (§ 169)	88
	Постанак (§ 170)	88
	Име по оцу (отчество, § 171 ^а , 171 ^б и 171 ^в)	89

г) Употреба краћег и дужег облика (§§ 172—176)	93—99
Употреба (§ 172)	93
Практична правила за добивање краћег облика (§ 173)	95
Придеви на <i>-нмый</i> (§ 174)	97
О придевима на <i>-нный</i> (§ 175)	97
Придеви који немају оба облика (§ 176)	99
д) Акценат у придева (§§ 177 и 178)	100—103
Акценат (§ 177)	100
Акценатна колебања (§ 178)	101
(Примери за вежбање)	102
Додатак (шорећени придеви, §§ 179—200)	103—118
1. Компаратив (§§ 179—193)	103—114
а) Предикативан (адвербијалан) облик (§§ 180—190)	103—111
Разлика између српског и руског (§ 180)	103
Постајање (наставци <i>-ће, -е</i> т. ј. <i>-је, и -ше</i> , § 181)	104
Придеви с компаративом на два начина (§ 182)	106
Придеви <i>мáлый</i> и <i>хорóший</i> (§ 183)	106
Придеви <i>болшóй</i> (§ 184)	107
Облици <i>болџе, мѣнџе</i> , и г. д. (§ 185)	108
О предикативном компаративу (§ 186)	108
Акценат предикативног облика (§ 187)	109
Употреба предикативног облика (§ 188)	109
Обрти <i>чѣмъ — тѣмъ</i> (§ 189)	111
Речца <i>по-</i> с компаративом (§ 190)	111
б) Атрибутиван облик (§§ 191—193)	111—114
Постајање (§ 191)	111
Облици на <i>-ший</i> (§ 192)	112
Придеви <i>высóкий, низкий, хорóший, худóй</i> (§ 193)	114
2. Суперлатив (§§ 194—196)	115—116
Атрибутиван облик (§ 194)	115
Облици на <i>-ѣйший, -айший</i> (§ 195)	115
Предикативан облик (§ 196)	116
(Примери за вежбање)	117
Наставци за деминуцију и аугментацију (§§ 197—200)	117—118
4. Бројеви (§§ 201—248)	119—143
а) Прости бројеви (§§ 201—217)	119—127
Преглед (§ 201)	119
О постанку неких бројева (§ 202)	119
Промена:	
Број <i>одíнь</i> (§ 203)	120
Бројеви <i>два, три</i> и <i>четыре</i> (§ 204)	121
О промени броја <i>два, двѣ, оба, обѣ</i> (§ 205)	122
Бројеви од <i>иать</i> до <i>тридцать</i> (§ 206)	122
Бројеви <i>иатьдесѣтъ, шестъдесѣтъ, сѣмьдесѣтъ, восемьдесѣтъ</i> I (§ 207)	122
О промени ових бројева (§ 208)	123
Бројеви <i>сорокъ, девѣносто</i> и <i>сто</i> (§ 209)	123
Бројеви <i>дѣвѣсти, триста, четыреста, пятьсотъ</i> и т. д. (§ 210)	123

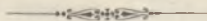
Бројеви <i>тисјача</i> и <i>миллионъ</i> (§ 211)	124
Бројни изрази, сложена из два, три и више бројева (§ 212)	124
Употреба простих бројева (§§ 213—217)	124—127
Број <i>одинъ</i> (§ 213)	124
Бројеви <i>два, оба, три</i> и <i>четири</i> (§ 214)	124
Како је постала данашња употреба бројева <i>два, три</i> и <i>четири</i> (§ 215)	126
Бројеви од <i>пять</i> па на више (§ 216)	126
Бројеви <i>тисјача</i> и <i>миллионъ</i> (§ 217)	127
(Примери за вежбање)	127
б) Збирни бројеви (§§ 218—222)	128—130
Преглед (§ 218)	128
Промена (§ 219)	128
О бројевима <i>двоје, троје (обје)</i> (§ 220)	128
Употреба (§§ 221—222)	129—130
в) Редни бројеви (§§ 223—242)	130—140
Преглед (§ 223)	130
Постанак (§ 224)	131
Промена и употреба (§§ 225—227)	131—132
Остаци именичке промене редних бројева (§ 228)	132
Разломци (§§ 229—230)	134
Казивање година, доба, и т. д. (§ 231)	135
Колико је коме година (§ 232)	135
Који је данас? (§ 233)	136
Сутрадан (§ 234)	136
Колико има саги? (§ 235)	136
У колико сати? (§ 236)	137
У које доба дана или ноћи (§ 237)	137
Пре (толико и толико времена, § 238)	137
За толико и толико времена (§ 239)	138
Казивање приближности (§§ 240—241)	138
Колико је ко (и пр. виши или нижи, § 242)	139
(Примери за вежбање)	140
г) Остали бројеви (§ 243—248)	140—143
Пропорционални бројеви (§ 243)	140
Дистрибутивни бројеви (§ 244)	141
Бројни прилози (§ 245)	141
<i>Одједди, двједди</i> , и т. д. (§ 246)	141
<i>Одјомжди, двјомжди</i> , и т. д. и обрасци сабирања, одузимања, множења и дељења (§ 247)	141
Неодређени бројеви (§ 248)	142
5. Глаголи (§§ 249—411)	143—276
а) Глаголски облици (§ 249)	143
б) Лични наставци (§§ 250—253)	144—146
Лични наставци за презент (§ 251)	144
О личним наставцима за презент (§ 252)	145
Лични наставци за императив (§ 253)	146
в) Основе (презентна, глаголска, инфинитивна, § 254)	147

г) Глаголски облици изведени од презентне основе (презентни облици, § § 255—276)	148—164
Презент:	
Постајање (§ 256)	148
Акценат (§ 257)	148
Императив:	
Друго лице једине и множ. (§ 259)	149
Акценат другог лица (§ 260)	151
Треће лице једине и множ. (§ 261)	151
Прво лице множ. (§ 262)	151
Речца <i>же</i> с императивом (§ 263)	153
О императиву (§ 264)	153
Садашњи адверб:	
Постајање (§ 265)	155
Употреба (§ 266)	155
Акценат (§ 267)	156
Адверб на <i>-учи, -ючи</i> (§ 268)	156
О садашњем адвербу (§ 269)	158
Садашњи партицип радни:	
Постајање (§ 270)	159
Акценат (§ 271)	159
Употреба (§ 272)	159
О садашњем партиципу радном (§ 273)	161
Садашњи партицип трпни:	
Постајање (§ 274)	162
Акценат (§ 275)	162
Употреба (А. Књижевни језик, Б. Разговорни језик, § 276)	162
а) Глаголски облици, изведени од инфинитивне основе (инфинитивни облици, § 277—297)	164—184
Инфинитив (§ 278)	164
Перфекат:	
Постајање (§ 279)	165
Отпадање крајњег <i>-лз</i> или крајњег гласа од основе (§ 280)	166
Акценат (§ 281)	167
О перфекту (§ 282)	169
Прошаста адверб:	
Наставци (§ 283)	170
Акценат (§ 284)	171
Прошаста партицип радни:	
Наставци (§ 285)	172
О прошастом адвербу и о прошастом партиципу радном I (§ 286)	172
Прошаста партицип трпни:	
I. Наставак <i>-т</i> (§ 288)	174
Акценат (§ 289)	175
II. Наставак <i>-ен</i> (§ 290)	176
Акценат (§ 291)	177
III. Наставак <i>-и</i> (§ 292)	178
Акценат (§ 293)	178

	СТРАНА
О писању партиципних наставка (§ 294)	180
О прошастом партиципу трпном (§ 295)	181
Глаголска именаца:	
Постајање (§ 296)	182
Одношај између руског и српског (§ 297)	183
h) Промена глаголских облика по врстама (§§ 298—382)	184—238
Прва врста (§§ 298—315)	184—196
Први раздео (§§ 299—308)	184—194
Образац: <i>илести, илесту</i> (§ 300)	184
Глаголи који се мењају по овом образцу, и то:	
1. с основом на <i>-с, -з</i> (§ 301)	185
2. с основом на <i>-т, -д</i> (§ 302)	185
3. с основом на <i>-б, -в</i> (§ 303)	188
4. с основом на <i>-к, -г</i> (§ 304 ^a)	189
О глаголу <i>толочи</i> (§ 304 ^b)	191
5. с основом на <i>-н, -м</i> (§ 305)	191
О основама на <i>-м, -н</i> (§ 306)	192
6. с основом на <i>-р</i> (§ 307)	193
О основама на <i>-р</i> (§ 308)	194
Други раздео (§§ 309—315)	195—196
Образац: <i>рвати рву</i> (§ 310)	195
Глаголи који се мењају по овом образцу (§ 311)	195
Глаголи <i>брати</i> и <i>драти</i> (§ 312)	196
Глагол <i>звати</i> (§ 313)	196
Глагол <i>мати</i> (§ 314)	196
О глаголима <i>брати, драти, звати</i> (§ 315)	196
Друга врста (§§ 316—321)	196—199
Образац: <i>тониће тониу</i> (§ 317)	196
Перфекат, прошаста адверб и партицип (радни, § 318)	197
Прошаста партицип трпни (§ 319)	199
Глаголи који иду у ову врсту (§ 320)	199
Акцент (§ 321)	199
Трећа врста (§§ 322—360)	199—218
Први раздео (§§ 323—341)	199—207
Први ред (§§ 324—333)	200—204
Образац: <i>знаће знају</i> (§ 325)	200
Глаголи који се мењају по овом образцу, и то:	
I. с основом на самогласник:	
1. на <i>-и</i> (§ 327)	200
2. на <i>-ы</i> (§ 328)	201
3. на <i>-у</i> (§ 329)	201
4. на <i>-а</i> (§ 330)	202
5. на <i>-ѣ</i> (§ 331)	202
II. с основом на сугласник (§ 332)	203
О глаголима <i>молате, полате колоте</i> и <i>боротся</i> (§ 333)	203
Други ред (§§ 334—337)	204—205
Образац: <i>умће умју</i> (§ 335)	204
Глаголи који се мењају по овом образцу (§ 336)	205
Акцент (§ 337)	205

Трећи ред (§§ 338—341)	206—207
Образац: <i>дѣлать дѣлаю</i> (§ 339)	206
Глаголи који се мењају по овом образцу (§ 340)	206
Акцент (§ 341)	207
Други раздео (§§ 342—360)	207—218
Први ред (§§ 343—355)	208—215
Образац: <i>писати пишу</i> (§ 344)	208
Глаголи који се мењају по овом образцу, и то:	
I. с основом на самогласник:	
1. на <i>-а</i> (§ 346)	209
2. на <i>-ѣ</i> (§ 347)	210
3. на <i>-у</i> (§ 348)	210
II. с основом на сугласник:	
1. на <i>-с, -з</i> (§ 349)	211
2. на <i>-т, -д</i> (§ 350)	211
3. на <i>-к, -г, -х</i> (§ 351)	212
4. на <i>-п, -б, -м</i> (§ 352)	213
5. на <i>-р, -л</i> (§ 353)	214
Глаголи који могу ићи и у овај и у трећи ред првог раздела (§ 354)	214
Акцент (§ 355)	215
Други ред (§§ 356—360)	215—218
Образац: <i>совѣтовати совѣтую</i> (§ 357)	216
Глаголи који се мењају по овом образцу (1. на <i>-овати</i> , 2. на <i>-евати</i> , § 358)	216
Српски и руски глаголи на <i>-ива-</i> (§ 359)	218
Акцент (§ 360)	218
Четврта врста (§§ 361—376)	219—235
Први раздео (§§ 362—370)	220—231
Образац: <i>носити ношу</i> (§ 363)	220
Овако се мењају глаголи с основом, и то:	
1. на <i>-с, -з</i> (§ 364)	220
2. на <i>-т, -д</i> (<i>-ст, -эд</i> , § 365)	221
Туђе умекшавање (§ 366)	223
3. на <i>-п, -б, -в, -м</i> (§ 367)	225
4. на <i>-н, -л, -р</i> (§ 368)	227
5. на <i>-ј</i> (§ 369)	228
6. на <i>-ч, -ж, -ш, -щ</i> (§ 370)	230
Други раздео (§§ 371—376)	231—235
Први образац: <i>летѣти лечу</i> (§ 372)	231
Прошаста партицип трпни (§ 373)	232
Глаголи који се мењају по овом образцу (§ 374)	232
Други образац: <i>кричати кричу</i> (§ 375)	233
Глаголи који се мењају по овом образцу (§ 376)	234
Додатак.	
Сугласничке презентне основе (§§ 377—382)	235—238
1. <i>дати</i> (§ 379)	235
2. <i>ѣсти</i> (§ 380)	236

	СТРАНА
3. <i>вѣд-</i> (§ 381)	237
4. <i>јес-</i> (§ 382)	237
е) Сложени глаголски облици (§§ 383—386)	238—241
Сложени <i>футур</i> (§ 384)	238
Конјунктив (§ 385)	239
Трипо стање (§ 386)	240
ж) Повратни глаголи (§ 387)	241
Акценат (§ 388)	243
з) Перфективни и имперфективни (свршени и несвршени) глаголи (§§ 389—397)	244—259
Подела (§ 389)	244
Перфективан глагол нема презента (§ 390)	245
Начин на који трајни глаголи постају свршени и обрнуто (§ 391)	245
Замена полугласа (§ 392)	247
Главна разлика између трајних и свршених глагола (§ 393) . .	249
Одступање:	
I. глаголи који су свршени и ако су прости (§ 394) . .	250
II. глаголи који су несвршени, и ако су сложени (§ 395)	
Двоструки глаголи (§§ 396—397)	254—259
п) Итеративан (учестан) облик (§§ 398—411)	259—274
Постајање (§ 398)	259
Преглед несвршених сложених глагола учестаног облика, изведе- них од свршених сложених глагола свих врста (§§ 399—409)	260—272
Од глагола прве врсте:	
првог раздела (§ 400)	260
другог раздела (§ 401)	261
Од глагола друге врсте (§ 402)	262
Од глагола треће врсте (§ 403)	263
првог раздела (§ 404)	263
другог раздела (§ 405)	265
Од глагола четврте врсте (§ 406)	266
првог раздела (§ 407)	268
другог раздела (§ 408)	271
Од сугласничких основа (§ 409)	271
Свршени сложени глаголи учестаног облика (§ 410)	272
Прости учестани глаголи (§ 411)	272
ј) Одречност у глагола (§§ 412—414)	274—276
Постајање (§ 412)	274
Обрасци (§ 413)	276
Акценат (§ 414)	276

1. ИМЕНИЦЕ.

Подела по основама. Првобитно именице су се делиле по основама, т. ј. по крајњем самогласнику или сугласнику пред падежским наставцима. Самогласничке основе свршавале су се на: -о (-јо), -а (-ја), -и, -у, -ѹ (-ѡв), а сугласничке на -н, -р, -с и -т. Овака од ових основа (сугласничке основе сматрају се, у главном, као једна група) имала је у прасловенско доба свој систем мењања, и зато су се онда именице груписале по основама. Са временом, особито онда кад су се поједини словенски језици издвојили из словенске заједнице, овај се систем померио. Основе су се мешале, губећи своје наставке и примајући их од других основа, а често и стапајући се с њима, тако да је данас zgodнија подела по родовима и по крајњем гласу номинатива једнине. По овим одликама именице се деле у: именице мушког рода с номинативом једнине на сугласник или на -й (песложно -i; прва врста [изузетак су *цуть* и *песничка реч пламень*]), именице средњег рода с номинативом једнине на -о, -е (друга врста), и именице женског и мушког рода с номинативом једнине на -а, -я т. ј. -'а с јотом или с меким сугласником спреда (трећа врста; у ову врсту убрајамо и именице мушког рода на -ло, народна имена на -о и, донекле, малоруска презимена на -ко). Из именица женског рода у парочиту групу издвајамо именице с номинативом једнине на сугласник (четврта врста, образац *кость*), а из средњег — именице на -я т. ј. -'а (пета врста, образац *время*, ген. *времени*).

Опште напомене. а) Облика за вокатив нема у данашњем руском језику; место њега употребљава се облик за номинатив: *сынъ! жена!* (ст.-рус. *сыну! жено!*). Само од неких именица чују се стари вокативи (према црк.-сл. језику), и то у узвицима: *Боже!*; *Боже ты мой!* (поред: *Богъ ты мой!*); *Господи!*; *Христѣ*, у фрази: *Господи Исусо Христѣ!*, најзад вокатив *владыко!* (овако ће блиски познаник или потчињени рећи архијереју, кад с њим говори).

б) У мушких именица, које значе човека или животињу и које се мењају по првој врсти (*слонъ*), акузатив једнине једнак је генитиву једнине (иначе је као номинатив). Тако је то и у руском и у српском језику, само што је у руском ова појава захватила и множину, па:

в) Све именице, ког му драго рода биле, а значе човека или животињу, имају акузатив множине као генитив множине; у осталих пак акузатив множине је као номинатив множине (види и § 26).

г) Датив множине код свих именица свршује се на *-амъ*, инструментал множине на *-ами*, а локал множине на *-ахъ* (у меких именица, сем оних на *-ч*, *-цѣ*, *-ж*, *-ш* и *-ц*, графички су завршеци *-ямъ*, *-ями*, *-лахъ*; види и § 78).

Прва врста.

3. У прву врсту иду именице мушког рода које се у номинативу једнине свршују на сугласник или на *-и* (несложно *-і*, I, § 5), сем именице *путъ* и песничке речи *плáмень* (§ 81). Именице с тврдим крајњим сугласником мењају се по тврдој, а именице с меким крајњим сугласником и именице на *-и* мењају се по мекој промени (за именице на *-ч*, *-цѣ*, *-ж*, *-ш*, *-ц* вреде §§ 9 и 10).

Напомене. 1. О тврдим и меким сугласницима види I, § 155.

2. На крају тврдых именица и именица на *-ч*, *-цѣ*, *-ж*, *-ш*, *-ц* Руси пишу *ѣ*, а мекоћу код меких обележавају знаком *ѣ*. Као што знамо, *ѣ* и *ѣ* су прости графички знаци, који немају никакве гласовне вредности.

1. Тврда промена.

4. Обрасци: а) за човека и животињу: *слонъ*;

б) за остале именице: *плодъ*.

Једн.	Ном.	слонъ	плодъ
	Ген.	слонá	плодá
	Дат.	слонѹ	плодѹ
	Ак.	слонá	плодъ
	Инстр.	слонóмъ	плодóмъ
	Лок.	слонѣ	плодѣ

Множ.	Ном.	слонѣ	плоды
	Ген.	слонѡвъ	плодѡвъ
	Дат.	слонѡмъ	плодѡмъ
	Ак.	слонѡвъ	плоды
	Инстр.	слонѡми	плодѡми
	Лок.	слонѡхъ	плодѡхъ.

2. Мека промена.

Обрасци: а) за човека и животињу: царь;

б) за остале именице: гвоздь (= гвоздени клинац), обычай.

Једн.	Ном.	царь	гвоздь	обычай
	Ген.	царя	гвоздя	обычая
	Дат.	царю	гвоздю	обычаю
	Ак.	царя	гвоздь	обычай
	Инстр.	царёмъ	гвоздёмъ	обычаемъ
	Лок.	царѣ	гвоздѣ	обычаѣ
Множ.	Ном.	цари	гвозди	обычай
	Ген.	царей	гвоздей	обычаевъ
	Дат.	царямъ	гвоздямъ	обычаямъ
	Ак.	царей	гвозди	обычай
	Инстр.	царями	гвоздями	обычаями
	Лок.	царяхъ	гвоздяхъ	обычаяхъ.

Графичка разлика у завршецима. Кад се имају пред очима правила о руском правопису, која се често не поклапају са живим говором, графичка разлика у завршецима између тврде и меке промене, изведена за практичку употребу, била би ова:

Једн.	Ном.	Ген.	Дат.	Ак.	Инстр.	Лок.
тврда:	-ѣ	-а	-у	§ 2б	-омъ	-ѣ
мека:	-ѣ -й	-я	-ю		-емъ (-ѣмъ)	-ѣ
Множ.						
тврда:	-ѣ	-овъ	-амъ	§ 2в	-ами	-ахъ
мека:	-и	-ей -евъ (-ѣвъ)	-ямъ		-ями	-яхъ

т. ј. где је код тврде промене *а*, *е*, *у*, код меке је *я*, *е*, *ю*; где је код тврде *и*, код меке је *и*; тврдом јеру код тврде одговара меко јер код меке.

Разлика између српско и руске промене. Изузевши локал, који се свршује на *-ѣ*, једнина је иста као и у нашем језику; за множину треба имати на уму оно што је речено у § 2в и г. Према том, код именица ове врсте Србин треба да памти само ном. и ген. мн. и изузетне случајеве.

а у осталим падежима испало је без замене. Отуд и: лобъ чело — лба, лбу и т. д.; песокъ — песка; остатокъ — остатак; локоть локат — локтя, и т. д.; || козель (под акцентом е прешло у ѓ) ярац — козла; овесь овас, зоб — овса; орель орао — орла; осель магарац — осла; купецъ трговац — купца; песь пас — пса; шовъ (из шевъ) шав — шва и т. д.

Напомена. 1. Неке именице не поклапају се с нашима, т. ј. полуглас у руском заменио се је само у номинативу (акузативу), а у српском замена остаје кроза сву промену: день дан — дня, дню, днёмъ, днѣ, множ. дни, дной, днямъ, днями, дняхъ; пень стабло — пня, пню, и т. д. (али срп. дан, дана, дану [поред: о Ђурђеви дне, и дијалектичких облика: дни, дневи, и т. д.]; панъ, пања, пану); тако исто: рус. левъ (§ 12) — льва, льву, а срп. лав, лава, лаву, и т. д.

2. О именицама, као: огонь — огня; уголь угаљ — угля: ѓзель чвор (узао) — узла, вѣтеръ ветар — вѣтра. код којих гласови о, е у номинативу (акузативу) нису замена некадашњих њ, ѓ, него су се развили другим путем — види 1, § 133.

Додатак. Према правилима о руском правопису, ѓ се не пише између самогласника, и н. пр. е само по себи вреди као ѓе (је, I, § 6). Према том и непостојано е у номинативу (акузативу), под горњим погодбама, једнако је ѓе (је). Отуд: боецъ (т. ј. бойѣц, наставак -иѣ) борац (види речник) — бойца (као срп. крајац — крајца). Тако је и онда кад е под акцентом пређе у ѓ: раекъ (= ра-ѣок, из раѣк, наставак -ѣк) последња галерија — райца (као срп. окрајак — окрајка); паекъ (= па-ѣок) оброк (колико војник добива дневно да једе, види речник) — пайца; ручеекъ (= руче-ѣок) поточић — ручейка (као срп. славујак — славујка); наемъ (= на-ѣом) најам — ѓајма; заемъ зајам — зајма, и т. д.

Прешавши у номинативу (акузативу) једнине у е, полуглас ѓ. пре него што је испао у осталим падежима, оставио је каткад траг, умекшавши сугласник испред себе. Ово бива ако је сугласник л; отуд: левъ¹ лав — льва, льву (т. ј. л'ва, л'ву) и т. д.; лёнъ лан — льна; палець прст — п'льца, и т. д. (али: конецъ крај — концá; горець брѣанин — г'рца; орель орао — орла; песь пас — пса, и т. д. с тврдим к, р, с).

Напомена. И код деминутивá на -ѣкъ, изведених од меких именица (и овде је е од ѓ), сугласник спреда остаје мек кроза сву промену. Тако н. пр. князекъ (од князь) кнежић — князѣка (т. ј. княз'ка); зятекъ (од зять) зетић (каткад с иронијом, према тону којим је реч исказана) — зятѣка (т. ј. зят'ка); конекъ (од конь, које је нар. и песн.

¹ Читај л'ѣо (према црк. изговору, I, § 141, 1); значи ли паѣ ова реч мушко име, изговор може бити и руски, и е у номинативу може прелазити у ѓ, дакле: Левъ (поред Левъ), ген. Льва = Лав (н. пр. Левъ Толстоѣ).

реч; об. се каже лóшадь) 1. коњичак, коњиц (у нар. приповеткама), 2. клизуља („шличуга“) — коњѣа (= кон'ѣа); хорѣкъ (од хорь) мали твор — хорьѣа (= хор'ѣа) и т. д.

13. При незгодном нагомилавању сугласника, *о*, *е* налазе се у свима падежима. Ово особито бива код именица које пред наставцима *-ецъ*, *-окъ* (првобитно *-ьць*, *-ѣкъ*) имају више од једног сугласника (пореди срп. *мртѣац* *мртѣаца*, *мудрац* *мудраца*): близнець близанац—близноца, кузнець ковач—кузнеца, лжець лажа—лжеца, мертвецъ мртѣац—мертвеца, челнокъ чунѣћ—челнока, и т. д.

Напомена. Мохъ маховина, има: мха, мху поред мѣха, мѣху (множ. мхи, мховъ и т. д.).

14. За именицама сонъ—сна, отѣць—отца (§ 11) повеле су се и неке, код којих гласови *о*, *е* нису замена некадашњег *ъ*, *ь*, па би требало да остану кроза сву промену: ровъ ров, јарак—рѣа (ст.-рус. *рѣа*); лѣдъ лед—лѣа (ст.-рус. *лѣа*); грѣбень чешаљ—грѣбня; камень—камя; корень—корня; пѣпелъ пепео (н. пр. од цигаре)—пѣпла, и т. д.

Напомене. 1. Кад би у ових именица *е* било од *ь*, оне би у срп. морале гласити: рав, лад, грѣбан, каман, и т. д. (I, § 134).

2. У речи зѣаць зец (срп. дијал. *зајац*, ст.-сл. *зѣаць*) ненаглашено *а* после јоте (*зѣ-ѣаць*) изговара се као *е* (дакле завршетак *-ѣи*), тако да је ова именица ушла у групу именица с непостојаним *е* и има генитив *зѣйца*, датив *зѣйцу*, и т. д.

15. У именица на *-ей*, као воробѣй врабац, муравѣй мрав, ручѣй поток, соловѣй славуј, и т. д. (пореди ст.-сл. *кравѣй*, *славѣй*, м.-рус. *соловѣй*), некадашње *и* пред *ј* дало је у номинативу једнине *е* (I, § 145), а у осталим падежима изгубило се је (пред завршецима *-я*, *-ю* и т. д. пишемо *ь* као графички знак, обележавајући тиме не само да је сугласник испред њега мек, него да се и *ј* чује у говору иза тог меког сугласника, I, § 63, б): соловѣй, соловѣя, соловѣю, соловѣѣмъ, соловѣѣ, множ. соловѣи, соловѣѣвъ, соловѣѣмъ, и т. д. (читај: с'л'в'ј'ја, с'л'в'ј'ју, с'л'в'ј'јом, с'л'в'ј'јѣ и т. д.¹); тако исто: воробѣй—воробѣя, ручѣй—ручѣя, и т. д.

Напомена. О именицама на *-ий* види § 20, нап.

16. **Генитив једнине.** Поред наставка *-а* (иза меких и с јотом пишемо *-я*) за генитив једнине има и наставак *-у* (иза меких и с јотом пишемо *-ю*). Изузев у неких материјалних именица

¹ упр. с'л'в'ј'ја, с'л'в'ј'ју, и т. д., I, § 28, 2.

(види ниже прву групу), наставак *-у (-ю)* није наглашен. Њега су примиле:

а) Неке материјалне именице, т. ј. оне које не значе поједине ствари, него нешто што се састоји из једнаких, већином врло малих делова, што није ограничено величином, него га може бити много или мало, као: *воскъ восак — вѳску, горѳхъ грашак — горѳху, песѳкъ песак — пескъ, сáхаръ шеѳер — сáхару, снѳгъ — снѳгу, чай — чáю, и т. д.* Генитив на *-у* употребљава се обично само онда кад се казује део, н. пр. *кусѳкъ сáхару, парче шеѳера; мнѳго пескъ, много песка; мáло снѳгу, мало снега; стакáнтъ чáю, чаша чаја; кáпля вѳску; фúнтъ горѳху, фунта грашка, и т. д.* Иначе се употребљава генитив на *-а*, н. пр. *слáнце сáхара, слáђе од шеѳера; зáпахъ чáя, мирис чаја; ѳто бѳлѳе снѳга, то је беље од снега, и т. д.*

Напомена. У савременом разговорном језику то исто вреди и за ове материјалне именице: *ледъ лед — лѳду; маѳъ — мáку; мѳдъ мед — мѳду; мѳлъ креда — мѳлу; пѳрецъ бибер — пѳрцу; ромъ рум — рѳму; сѳръ — сѳру; табáкъ духан — табакъ; ѳкусъ оцат (сирѳе) — ѳкусу; шѳлкъ свила — шѳлку; ядъ отров — яду.* Тако је и у именица од мила (на *-окъ, -ѳкъ*), изведених од материјалних именица, као: *сахарѳкъ шеѳерак — сахаркъ; кофеѳкъ каѳица — кофеѳку; чаѳъ чај, чајиѳ — чайку, и т. д.*

б) Неке збирне именице, као: *нарѳдъ, н. пр. мнѳго нарѳду, скѳлѳко нарѳду! шта је народа! (али: истѳрѳя рѳскаго нарѳда); тако исто сбрѳдъ: мнѳго вѳјкаго сбрѳду, много свакојаког света.*

в) Неке, махом једносложне именице, и то готово само онда кад су с предлозима и у неким устаљеним, већином адвербијалним, обртима, као: *бокъ — сѳ бѳку, са стране, сѳ бѳку нáбокъ, с једног бока на други (н. пр. превртати се); верхъ врх — свѳрху озго; видъ — сѳ вѳду, на очи (бити какав), терѳтъ ѳзѳвѳду, губити из очију (кога), и т. д.*

Напомене. 1. Тако је и у ових именица: *глазъ око — сѳ глазу на глазъ, у четири ока (реѳи што коме); дѳмъ — ѳзѳѳдому, из куѳе (отиѳи); крај — сѳ краю на краѳ; лѳсъ шума — ѳзѳлѳсу; низъ — снѳзу оздо, дѳ-низу до доле, сѳ вѳрху дѳ-низу, озго до доле; родъ — ѳтърѳду, од роѳѳња; смѳхъ — сѳсмѳху, од смѳха (да пукнеш); страхъ — со стрáху, од страха; толкъ смѳсаѳ — бѳзѳтолку глупо; тѳлъ — сѳ тѳлу с леѳа, од остраг; часъ сат — сѳ чáсу на чáсъ, сваки час, часъ ѳтъчасу не лѳгче, све црѳе и горе, и т. д.*

2. То исто вреди и за обрте: *надѳлáтъ шуму, диѳи ларму; прибáвити пáгу, убрзати корак; задáтъ пѳрцу, дати коме ветра, и т. д.*

3. Именица *духъ* може имати оба наставака, и разлика у наставцима одговара разлици у значењу: 1) *духъ*, ген. *дѳха* = дух, н. пр. *хѳрѳшее расположѳние дѳха, добро расположење (кад је ко добро распо-*

ложен); св. (святóго) Дѹха. 2) духъ, ген. дѹху = задаја, смрад, н. пр. чтобъ твоегó дѹху здѣсь нѣ=было! иди без трага!; о нёмъ ни слѹху, ни дѹху, не зна му се ни трага, ни гласа. (Упамти: у меня не хватило дѹху, нисам имао смелости, срца, н. пр. да му то кажем; придать кому дѹху, охрабрити кога).

Додатак. У народном и у књижевном језику број именица с генитивом на -у врло је велики (у Пушкина набројано их је око педесет). Тако је и у разговорном језику старијег поколења образованих људи; у разговорном пак језику омладине наставак -у све више се губи у материјалних именица и све више уступа место наставку -а. Млади Московљани говоре н. пр. много пескá, мало си́нга, ва́нля воска, фунтъ горóха, кусо́къ лѣдá (мѣла, сѣра, шѣлка), немно́жко (= мало) пѣрца, фунтъ ма́ка, ло́жка (= кашика) ѹксуса, и т. д. Изузетак су само неколике именице које долазе сваки час у говору, као: стака́нь ча́ю, кусо́къ са́хару, немно́жко табаку́, ме́ду, и т. д., затим именице од мила на -о́къ, -ѣ́къ: да́йте ми́ сахарку́, напи́ться ча́йку, кофѣйку́, и т. д., у којих се одржао наставак -у.

17. О наставцима за генитив. Наставак -а имале су првобитно некадашње о-основе, као *рабѣ, судѣ, громѣ*, и т. д. (пореди ст.-сл. *рѣбѣ*, ген. *рѣба*), а наставак -у — основе које се свршаваху на -у, као: *сынѣ, домѣ, волѣ, верхѣ, медѣ, полѣ*, и т. д. (пореди ст.-сл. *сынѹ*, ген. *сынѹгъ*); генитив од првих гласно је: *раба, суда, грома*, и т. д., а генитив од других: *сыну, дому, волю, верху*, и т. д. Кад је настало узајамно утицање једних основа на друге, неке о-основе узеше наставак -у, н. пр. *ѹзѣ=лѣсу*, из шуме, *сѣ виду*, по изгледу, и т. д., и обрнуто, неке у-основе примише наставак -а, те од прастарог генитива *сыну* поста *сына*. Допије, кад је у језику угинуло свако осећање о разлици међу о- и у-основама као подлози, на којој се некад оснивала разлика у наставцима, па кад се о- и у-основе слише у једну групу по роду (и једне и друге беху мушког рода), наставак -а превлада у генитиву, тим пре, што је у-основа било врло мало, а наставак -у примише или задржаше само неке именице.

18. **Акузатив једнине.** За акузатив једнине, као што знамо, вреди у руском исто што и у нашем језику, т. ј. у именица, које значе човека или животињу, акузатив је као генитив, а у осталих као номинатив.

Напомене. 1. Некад је акузатив од свих именица, па дакле и од оних које значе човека или животињу, био као номинатив (пореди ст.-сл. *рѣбѣ*, акуз. *рѣбѣ*; *богѣ*, акуз. *богѣ*). Отуд и данас у об. говору обрт: она́ ви́шла за́мужѣ (упр. за мужѣ), удала се.

2. У неким обртима стоји генитив место акузатива, н. пр. *что́ тайѣ грѣхá*, тако је! истина је! (ја сам то учинио); *даѣ кому́ тумакá*, бубнути кога (дати му буботку); *даѣ ма́ху*, промашити; *даѣ туза́*, дати кеца, и т. д.

Локал једине. И у локалу, поред наставка *-ѿ*, има и наставак *-у* (иза меких сугласника и с јотом пишемо *-ю*). Он долази већином код неких једносложних именица (међу њима налазе се многе од оних које имају и у генитиву *-у*, § 16), кад стоје с предлозима *въ* и *на*, н. пр. *бой* — *въ боіо*; *гробъ* мртвачки ковчег — *въ гробѹ*; *домъ* — *на дому*, код *куће* (н. пр. примити *кога*; али: *въ домѣ*, у *кући*); *лѣсъ* шума — *въ лѣсу*; *ширѣ* — *на ширѹ*, и т. д. (с другим којим предлогом био би употребљен локал на *-ѿ*, дакле: о *бѣѣ*, о *грѣѣ*, о *домѣ*, о *лѣсѣ*, о *ширѣ*, и т. д.).

19.

Напомена. То исто вреди и за именице: *балъ* — *на балѹ*; *бокъ* — *на бокѹ*; *верхъ* врх — *на верхѹ*; *вѣтеръ* — *на вѣтрѹ*; *долгъ* дуг — *въ долѹ*; *жаръ* ватра (у болесника) — *въ жарѹ*; *жиръ* маст — *въ жирѹ*; *кругъ* — *въ кругѹ*; *лѣдъ* лед — *во лѣдѹ*; *лобъ* чело — *на лѣбѹ*; *лугъ* пољана — *на лугѹ*; *мозгъ* — *въ мозгѹ*; *мостъ* — *на мостѹ*; *мохъ* маховина — *во мхѹ*; *мѣхъ* крзно — *въ мѣхѹ*; *носъ* — *въ носѹ*; *полкъ* пук (војска) — *въ полкѹ*; *полъ* под, *патос* — *на полѹ*; *рай* — *въ раіо*; *ротъ* уста — *во ртѹ*; *рядъ* ред — *въ рядѹ*; *садъ* врт — *въ садѹ*; *снѣгъ* — *въ снѣгѹ*; *сохъ* — *въ сохѹ*; *уголъ* угао — *въ углѹ*; *ходъ* — *на ходѹ*; *цвѣтъ* — *липа* *вся* *въ цвѣтѹ*; *чай* — *въ чаіо*; *часъ* сат — *въ првомъ часу* = после дванаест (упр. између дванаест и дванаест и по); *шагъ* корак — *въ шагѹ*; *шелкъ* свила — *въ шелкѹ*.

Додатак. Локал на *-у* увек је наглашен, и тиме се разликује од генитива на *-у*, који врло ретко има акценат на последњем слогу, и од датива, н. пр. *край* — *съ краіо*, *въ краіо*, али: *на краіо*, и т. д. (ако је у генитиву *-у* наглашено, као н. пр. у *рѣчи*: *табакъ* дуван, *песѣкъ* песак, *кофеѣкъ* кафица [ген. *табаку*, *песку*, *кофейку*, § 16, дод.], у локалу долази *-ѿ*: *въ табакѣ*, *пескѣ*, *кофейкѣ*).

Именице на *-ій* имају у локалу *-и*: *Васілій*, *Григорій* — 20.
о *Васіліи*, *Григориі*; *гѣній* — о *гѣніи*, и т. д.

Напомена. У ову групу иду махом именице, примљене из туђих језика. У имѣна типа *Васілій*, *Григорій*, и пред јотом, према руским гласовним законима (I, § 145, нап. 4), може ишчезнути у осталим падежима, тако да н. пр. од *Васілій* промена гласи: *Васіля*, *Васілю* и т. д. (читај: *в^ас^іл^іл^іа¹*, *в^ас^іл^іл^іу*). Они, који ова имена овако изговарају и пишу, дају им у локалу наставак *-ѿ*, дакле: о *Васіляѣ*, *Григорѣѣ*, и т. д.

О наставцима за локал. И наставак *-у* дошао је са *у*-основама (пореди ст.-сл. *рѣкъ*, лок. *рѣкѹ*, али: *сѣнѣ*, лок. *сѣноу*). Облици на *-и* ушли су према сличним ст.-сл. облицима преко црквеног језика (пореди ст.-сл. *Григорій*, лок. *Григоріи*). 21.

Номинатив множине. Поред *-и* (*-и*) номинатив множине 22.
може се свршавати и на *-а* (после меких и с јотом пишемо *-я*) и на *-е*.

¹ упр. *в^ас^іл^іл^іѣ* (I, § 81).

1 а) Наставак *-а (-л)* увек је наглашен (и у целој множини, код именица које га имају, акценат је свуда на завршцима). Некад је ово био наставак за двојину која се употребљавала уз бројеве *два, оба*, затим кад се говорило о два лица или о два предмета, или кад се говорило о парним предметима: *два брата, два конја*, затим: *берега* (ном. *бѣрегъ* = *обала*), *бока* (ном. *бокъ*), *глаза* (ном. *глазъ* = *ОКО*), *рога* (ном. *рогъ*), *рукава* (ном. *рукавъ*), и т. д. Кад се је изгубило осећање за двојину, облици *борога, бока, рукава* и т. д. схваћени су као номинативи множине, и завршетак *-а (-л)* пренесен је и на друге именице ове врсте (да *-а [-л]* добије значење завршетка за ном. множ. м. р., допринеле су и збирне именице типа *господа, братја, шурја* и типа *листья* = *лишће, кољи* = *коље*, које су такође прешле у множину, § 27). Отуд: *вѣчеръ* вече — *вечера*; *городъ* град (*варош*) — *города*; *голосъ* глас — *голоса*; *край* — *край*; *лугъ* пољана — *луга*, и т. д.

Напомене. 1. То исто вреди и за именице: *вѣкъ* — *вѣка*; *домъ* — *дома*; *жерновъ* воденички камен — *жернова*; *жолобъ* жлеб — *жолоба*; *колоколъ* звоно — *колокола*; *лѣкаръ* (данас више презриво; об. *врачъ, докторъ*) — *лѣкаря*; *лѣсъ* шума — *лѣса*; *окорокъ* шунка — *окорока*; *островъ* — *острова*; *поваръ* кувар — *повара*; *погребъ* леденица — *погребá*; *пологъ* завеса на постели — *полога*; *пољсъ* — *пољса*; *снѣгъ* — *снѣга*; *стогъ* — *стога*; *сторожъ* чувар — *сторожа*; *тетеревь* тетреб — *тетерева*; *учитель* — *учителá*; *якоръ* лангер (*котва*) — *якорá*.

2. Тако је и код неких туђих именица, као: *коробъ* корпа — *короба*; *корпусъ* 1. велика засебна зграда (зиданица). 2. кор (одељење војске) — *корпусá*; *куполъ* кубе — *купола*; *парусъ* једро — *паруса*, и т. д., а особито код оних које се свршују на *-ель, -ерь, -оръ*, као: *вѣксель* — *векселá*; *флигель* крило од куће — *флигелá*; *штѣмпель* жиг — *штѣмпелá*; | *кучеръ* кочијаш — *кучерá*; *мастеръ* мајстор — *мастерá*; *юнкеръ* — *юнверá*; | *докторъ* — *докторá*; *профѣссоръ* професор које више школе, н. пр. универзитета — *профѣссорá*, и т. д..

б) Неке именице, поред наставка *-и (-и)*, имају и *-а (-я, т. ј. -'а)*, н. пр. *годъ* година, има: *годы* (шестидесѣтыя *годы*, шездесете године; *какіе это ещё годы!* и то су ми неке године! т. ј. ви сте још млад човек) и *годá*: *годá* прохóдѣтъ, пролазе године. У неких пак именица разлика у наставцима одговара разлици у значењу, тако н. пр. *мѣхъ* = 1. мех, 2. крзно: *мѣхи* = мехови, *мѣха* = крзна; *образъ* = 1. слика (н. пр. у роману, у песми), 2. икона: *образы* = слике, *образá* = иконе; *орденъ* = 1. ред (као сталез, н. пр. витешки, калуђерски), 2. орден (одликовање): *ордены* = редови, *орденá* = ордени; *хлѣбъ* = 1. храна, жито, 2. хлебац: *хлѣба* = усеви, *хлѣбы* = хлебови;

цвѣтъ = 1. цвет (н. пр. липе, багрема: ліпа вся въ цвѣту),
2. боја нечега: цвѣтіа = цвеће, цвѣта = боје.

Напомене. 1. Са значењем „цвет, цветак“ именица цвѣтъ долази у једнини само у песника, а у об. говору каже се цвѣтокъ, -тѣа (изузетак је споменути случај, кад цвѣтъ има више збирно значење: цвѣтъ ліпы = липов цвет; цвѣтъ акаџа = багремов цвет, и т. д.).

2. Од офицѣръ у говору образованих људи чује се офицѣры, а у простијем говору: офицѣри.

Додатак. Именице, које у ген. једн. имају наглашено -а (§ 35, I, 1), могу имати у ном. множ. само -и или -и, дакле: крестъ — крестѣа — крестѣи; быкъ — быкѣа — быкѣи; врачъ лекар — врачѣа — врачѣи; купецъ трговац — купцѣа — купцѣи, и т. д. (рукавъ задржало је стару двојину, тако да данас ген. једн. и ном. множ. гласе подједнако: изъ рукава, и: мой рукава).

2. Наставак -е имају именице на -анинъ, -янинъ које, као и у нашем језику, изводе множину од краће основе, т. ј. без крајњег -ин, које је управо наставак за јединичност (у генитиву множине ове именице немају наставак, § 24 а), н. пр. дворянинъ племић — дворяне, дворянъ, дворянамъ, дворянъ, дворянами дворянахъ; крестьянинъ (читај: кр'ѣс'т'јан'ин) сељак — крестьяне, крестьянъ; христианинъ хришћанин — христијане, христијанъ; гражданинъ грађанин — граждане, граждапъ; мѣщанинъ ситан варошанин (из нижег сталежа, види речник) — мѣщане, мѣщанъ; киевлянинъ — киевляне, киевлянъ; славянинъ — славяне, славянъ; англичанинъ Енглеz — англичане, англичанъ, и т. д.

Напомене. 1. И неке именице на -инъ имају наставак -е који, као и код именица на -анинъ, долази на крају основу, т. ј. без завршетка -ин (поред -е јавља се и наставак -и). Тако бѣринъ господин (н. пр. према слуги, види речник), има бѣры, ген. бѣръ, кад се говори о некадашњој руској госпоштини (данас место множине од бѣринъ употребљава се: господа, господѣ, господѣмъ, и т. д.); боѣринъ боѣарин (руски великаш у старо доба) има боѣре, ген. боѣръ; болгаринъ Бугарин — болгары (болгаре застарело), ген. болгаръ; татаринъ — татары (татаре застарело), ген. татаръ.

2. Цыганъ има данас цыгане, ген. цыганъ (у Пушкина: цыганы, цыганъ).

Додатак. О номинативу на -ья (т. ј. -'ја) види § 27.

О наставцима за номинатив множине. 1. Наставак -и имале су некад све о-основе мушког рода, како тврде тако и меке (пореди ст.-сл. **рѣкъ — рѣки; край, кон'къ, отьць, мжжъ — краи, кон'и, отьци, мжжи**). Тако н. пр. још у XI-ом веку говорило се руски: *раби, труди, кони, мужи*, и т. д. Гласови *к, г, х* пред -и били су прешли у *ц,*

з. с: *волци* (ном. *волкъ* = вук), *бози* (ном. *богъ*), *дуси* (ном. *духъ*, I, § 163). Овај старински наставак сачувао се данас само код неких именица: *царѝ*, *звѣзди*, *покоби* (н. пр. царские покои = царске собе; ном. *царь*, *звѣздъ*, *покои*) и код неких тврдих: *сосѣди*, *чѣрти* (ном. *сосѣдъ* сусед. *чортъ* ђаво, § 32). Код осталих тврдих именица облик за акузатив, ком је наставак *-и* (пореди ст.-сл. **РАБЪ** — **РАБЪИ**, **ПЛОДЪ** — **ПЛОДЪИ**), потиснуо је сасвим облик за номинатив; отуд данашњи номинативи *слоњи*, *дубѝ*, *столи*, *трудѝ*, и т. д., који су некад били само облици за акузатив. То исто десило се и код именица на *-к*, *-г*, *-х*; номинативи *бози*, *волци*, *дуси* сасвим су ишчезли и заменили су се акузативима *боги*, *волки*, *духи*, у којима су групе *-и*, *-ки*, *-хи* постале из *-гы*, *-кы*, *-хы* (пореди ст.-сл. **БОГЪ**, акуз. **БОГЪИ**, **ВЛКЪ** — **ВЛКЪИ**, **ДОУХЪ** — **ДОУХЪИ**, I, § 146).

2. Наставак *-а* (*-я*, т. ј. 'а), као што смо рекли, био је првобитно наставак за двојину (пореди ст.-сл. **РАБЪ**, ном. двојине **РАБА**, **КОНЪ** — **КОНА**), а наставак *-е* од старине је својствен мушким сугласничким основама, и заједно с именицама на *-ан* дошао је у ову врсту (пореди ст.-сл. **ГРАЖДАНЕ**, ген. **ГРАЖДАНЪ**, ст.-рус. *горожане* т. ј. *горожане*, ген. *горожанъ*).

24. **Генитив множине.** За генитив множине има три наставка: *-овъ* за тврде именице (*слонъ* — *слонѡвъ*), *-ей* за меке (*царь* — *царѣй*) и *-евъ* за именице на *-цъ* и *-ѝ* (*мѣсяць* — *мѣсяцевъ*, *обычай* — *обычаевъ*). Старији генитив, без наставка, сачувао се само код неких именица, и то:

а) код оних, које имају номинатив множине на *-е* (§ 22, бр. 2);

б) код неких именица које значе неке делове човечјег тела: *глазъ* *око*, *волосъ* *коса*; неке делове одела: *сапогъ* *чизма*, *чулокъ* *чарапа*; војничка имена: *солдатъ*, *гренадѣръ* *гренадир*, *драгунъ* *драгон* (*коњаник* из *лаке коњице*), *кадѣтъ*. Овако је и код именице *тѹрокъ* *Турчин*;

в) код именица *аршинъ*, *человѣкъ* *човек*, *разъ* *пут* (н. пр. *двапут*, *трипут*) кад стоје с бројевима сем 2, 3 и 4 (па дакле и сем: 22, 23 и 24; 32, 33 и 34, и т. д.), н. пр. *пять* *аршинъ* *пет* *аршина*, *шесть* *человѣкъ* *шесторица*, *пять* *разъ* *пет* *пута*, *сто* *разъ* *сто* *пута*, и т. д.

У свих ових именица генитив множине и по нагласку ничим се не разликује од номинатива једине, сем именице *волосъ* *коса* (т. ј. једно влакно) која у ген. множине има *волосъ*.

Напомена. Од именице пудъ (руска мера за тежину = 40 руских фуната = 16·38 кгр.) генитив множине данас гласи пудѡвъ (а не: пудъ), дакле: пять пудѡвъ, сто пудѡвъ, и т. д.; то исто вреди и за именицу фунтъ фунта: дѣсять фунтовъ, и т. д.

О наставцима за генитив множине. Наставак *-овъ* дошао је овамо са *y*-основама (пореди ст.-сл. **сынъ**, ген. множ. **сыновъ**), а наставак *-ей* са именицама мушког рода којима се основа некад свршавала на *-i* (пореди ст.-сл. **гостъ**, ген. множ. **гостѣй**, **гостѣй**; у руском *и* пред јотом, ако није ишчезло, прешло је у *e*: *гостѣй*, **I**, § 145), као: *глубъ*, *червь* прв, *гвоздь* гвоздени клинац, *локоть* лакат, *зять* зет и т. д., с променом, у главном, истом, као и у женских *i*-основа (данашња четврта врста: *кость* *кости*), дакле: ген. *глуби*, дат. *глуби*, и т. д., Доцније, кад су се све мушке именице (и *o*-основе, и *i*-основе, и *y*-основе, и неке сугласничке основе) нашле у једној групи (изузев *цуть*), именице као *глубъ*, *червь* и т. д. почеле су се мењати по овој врсти (образац *царь*), а наставак им за генитив множине (*-ей*) прешао је на све меке именице, изузевши оне на *-цъ* и *-й*, отуд: *мужей*, *мечей*, *ножей*, *жителей*, и т. д.; именице на *-цъ* и *-й* добиле су *-евъ* (из *-овъ*; *o* иза меких сугласника прешло је у *e*, а *ц* у старо доба било је такође меко, **I**, § 155, дод.), дакле: *мѣсяцевъ*, *краевъ* т. ј. *крајев* (из *крајев*), и т. д. Првобитно пак основе на *-o* имале су генитив множине на *-ѡ*, *-ѡ*; тако н. пр. од именица *рабъ*, *рогъ*, *конъ*, *мужь*, *край* (т. ј. *крај*) и т. д. ген. множине гласио је тако исто, т. ј. између њега и номинатива једине није било никакве разлике (пореди ст.-сл. **ракъ**, **богъ**, **край**, **конъ**, **отъць**, **мжь** — ген. множ. **ракъ**, **богъ**, **край**, **конъ**, **отъць**, **мжь**). Овај старији генитив множине (данас без наставка, јер су *ѡ*, *ѡ* данас само графички знаци без гласовне вредности) сачувао се само код споменутих именица (§ 24 *a—в*).

25.

Акузатив множине. Код именица, које значе човека или животињу, акузатив множине, као што знамо (§ 2 *в*), једнак је генитиву множине (исто као у једнини и под утицајем једине), а код осталих — акузатив множине и номинатив множине потпуно су једнаки и свршују се код тврдих именица на *-ы*, а код меких на *-и* (за именице на *-к*, *-г*, *-х*; *-ж*, *-ш* и *-ц* види § 8 и § 10). Тако није увек било, и акузатив множине код свих тврдих именица свршавао се на *-ы*, па значиле оне човека или животињу, или што друго; према том од *рабъ* акузатив множине гласио је *рабы* (данас: *рабовъ*) исто онако као од *столь* — *стольи* (и данас: *стольи*). Отуд и данас стари акузативи уз глаголе који значе постати нешто друго, него

26.

што си пре био, као н. пр. попасть въ князѣя, въ учителя, въ огородники, постати (случајно) кнез, учитель, поврѣар (баштован); поступиѣ въ солдатаы, стати у војску (упр.: у војнике, постати војник); разжалоовать офицера въ солдатаы, деградирати офицера (лишити га офицерског чина и упутити га да служи као редов); произвестѣ въ генералаы; вѣйти въ люди, постати човек; постричься въ монахи, и т. д. Тако исто: вѣбрати въ царѣя, избрати за цара; взять въ дѣти, узети дете под своје, и т. д. (данас акузативи од тих именица гласе: князѣй, учителѣй, огородниковъ, солдатъ [§ 24 б], генераловъ, людѣй, монаховъ, царѣй, дѣтѣй).

27. **Множина на -ья . . .** На -ья свршавале су се некад збирне именице, као: зятья зетови, шурыя шураци, братья, и т. д. Оне су биле женског рода и мењале су се само у једнини (преди срп. *браћа*), н. пр. ген. зятья, акуз. зятью, инстр. зятьею, и т. д. Прирок уз њих долазио је често у множину, па су због тог и саме почеле губити значење једнине и њихови номинативи почели су вредити као номинативи множине од сличних именица мушког рода: братья од братъ, князья (некад князья, § 30, бр. 2) од князь, и т. д. Према номинативима изведени су и остали падежи по мекој промени, те тако се стара множина н. пр. од именице князь која је гласила князи, князь, княземъ, и т. д., заменила новом: князья, князѣй, князьямъ и т. д. Мимо то, и многе збирне именице средњег рода (некад такође без множине), као: листья лишѣ, колья (пored колѣ, у сев. вел.-рус. говорима) коље, сучья грање, и т. д., изгубивши једнину у говору образованих људи, прешле су овамо с завршетком -я (листья, колья, сучья) и данас вреде као множина од именица листъ, колъ, сукъ, и т. д.

28. С погледом на акценат и на генитив, за множину на -ья (= 'ja) има два обрасца:

Ном.	братья	князья
Ген.	братьевъ	князей
Дат.	братьямъ	князьямъ
Ак.	братьевъ	князей
Инстр.	братьями	князьями
Лок.	братяхъ	князьяхъ

1. Као брата мењају се: колосъ клас — колосѣя, колосѣевъ; прутъ — прѣтя, прѣтевъ; сукъ грана — сѣчѣя, сѣчѣевъ; стулъ столица — стѣля, стѣлевъ, и т. д.; код ових и оваких именица акценат је у множини свуда на основи, а генитив множине свршује се увек на *-ѣевъ* (= *-'јев*).

2. Именице, које се у множини мењају по обрасцу клязѣя, имају акценат свуда на наставцима, а у генитиву множине неке имају *-ей* као већина меких именица, а код неких наставак *-ей* све више уступа место наставку *-ѣевъ* (под акцентом *-ѣевъ*, т. ј. *-'јев*, *-'јеве*); тако н. пр. другъ пријатељ, има: друзѣя, друзѣй, а зять зет, има: зятѣя, зятѣевъ.

Напомене. 1. Именице сынъ и кумъ кум (који је крстио коме дете, види речник) имају у множини: сыновѣя, сыновѣй, сыновѣямъ, и т. д., а од кумъ — кумовѣя, кумовѣевъ, кумовѣямъ, и т. д.

2. Именице дѣверъ девер (т. ј. мужевљин брат), и шѣринъ шурак, не долазе у говору образ. људи који живе по градовима; место дѣверъ говори се: братъ мѣжа, а место шѣринъ — братъ женѣ (или још обичније, место једног и другог употребљава се француска реч beau-frère [боѣрѣрѣ]). У круговима, где се обе речи говоре, множина им гласи: од дѣверъ — дѣверѣя, дѣверѣй, дѣверѣямъ и т. д., а од шѣринъ — шѣринѣя, шѣринѣй, шѣринѣямъ и т. д. (по обрасцу *словѣ*).

3. Именице сватъ нема у говору образ. људи. Она значи: 1. проводација (ову услугу обично чини: свѣха проводацика), 2. пријатељ (родитељи жениха и невесте и њихови рођаци зову се тако измеђ себе); с првим значењем множина гласи: свѣаты, свѣатовъ и т. д., а с другим: сватѣя, сватѣевъ, сватѣямъ и т. д.

Неке именице имају двојаку множину, и разлика у облицима одговара разлици у значењу. Тако н. пр. зубъ — зѣбы, зѣбовъ, зубамъ = зуби, а: зѣбѣя, зѣбѣевъ, зѣбѣямъ = зупци (н. пр. у чешља); колъ — колѣ, колѣвъ, колѣамъ = један (као оцена, н. пр. ѣтотъ учѣтель стѣвитъ колѣ¹, овај наставник даје један), а: колѣя, колѣевъ, колѣямъ = коље (збирно); корень — корни, корнѣй, корнѣямъ = жиле (у дрвета), а: корѣнѣя, корѣнѣевъ, корѣнѣямъ = зачини; листъ — листѣ, листѣвъ, листѣамъ = листови (н. пр. у кѣзизи), а: листѣя, листѣевъ, листѣямъ = лишће; мужъ — мужѣ, мужѣй, мужѣамъ = мужевини (н. пр. велики, знаменити, достојни синови отѣбине), а: мужѣя, мужѣй (у простом говору: мужѣевъ), мужѣямъ = мужевини (ожењени људи); сынъ — синѣ,

29.

¹ Тако у љачком језику; у вѣнѣж. језику рекло би се: стѣвитъ единицы.

сынѡвъ, сынѡмъ (у в. ст.) = синови отаѡбине, а: сынѡвьѡ, сынѡ-вѡй, сынѡвьѡмъ = синови; ѡголь — ѡгли, углѡй, углѡмъ = угленови (поједино комаѡе), а: ѡгольѡ, ѡгольевъ, ѡгольѡмъ = углевље, жеравица (збирно), и т. д.

Напомене. 1. Песници, кад им је то ради стиха потребно, не пазе на ову разлику, од које жив језик никад не одступа. Отуд у њих листѡ са значењем „лишће“, сынѡ са значењем „синови“ (у оца и матере), и т. д. (у об. говору, с овим значењем, рекло би се: листѡ, сынѡвьѡ).

2. Камѡнь има камни, камѡй, камѡмъ и (реѡе) камѡнья (упр. ном. множ. од некадашње збирне именице средњег рода: камѡње; пореди срп. *камене*), камѡневъ, камѡнямъ и т. д., без разлике у значењу.

Додатак. Код именица на -ѡя треба особито пазити на читање. Као што знамо (I, § 63 б), ѡ у оваким случајевима показује не само умекшаност сугласника спреда, него упућује и на изговор слова *я* као *ја*, слова *е* као *је*, и т. д. Према том н. пр. од князь у јединици: князя, вѡязю и т. д. = кн'яз'а¹, кн'яз'у, али у множини: князьѡ, князѡй, вѡязѡмъ = кн'ез'ја, кн'ез'ѡй, кн'ез'јамъ (а не: кн'ез'а, кн'ез'амъ); тако исто: листѡ, листевъ, листѡмъ = л'ист'ја, л'ист'јѡ, л'ист'јамъ² (а не: л'ист'а, л'ист'ѡ, л'ист'амъ) и т. д.

30.

О збирним именицама на -ѡя и -ѡе. 1. Наставак, којим су постајале збирне именице ж. рода, био је -ѡја, а ср. рода — ѡје; ѡ у руском умекшало је сугласник испред себе и испало, а -ја, -је од наставака остало је непромењено: брѡт'-ја, шѡр'-ја, л'ист'је, сев. вел.-рус. *цѡр'-јѡ* (или, као што то Руси пишу: брѡтъѡ, шѡръѡ, л'истѡе, цѡрьѡ), и т. д.; у српском, пошто је ѡ испало, јѡта од наставака стапала се је с неким сугласницима, а иза неких остајала је, отуд: брѡѡа (од *брат-ја; да је руски облик постао на исти начин, морао би гласити: брѡѡа, пореди срп. *свеѡа* и рус. *свѡѡа* од *svѡt-ја), цѡѡе, лишѡе, грѡѡе, дрѡѡе, камѡе (од *цвет-је, *лист-је, *грѡзд-је, и т. д.), али: борје, класје, лѡзје, и т. д. (I, § 166, нап).

2. Прасловенско *кѡпег-ѡја (ѡ = л), *drug-ѡја дало је у староруском правилну замену: князѡя, дружѡя (*г* пред ѡ прелазило је у *ж* исто као пред *и*, пореди срп. *дружба* од *drug-ѡба, *дружина* од *drug-ина). У князьѡ *з* је ушло према старој множини: князи, князь, и т. д., а у дружѡй (*дружѡй* чује се још и сад у дијалектима) према старом ном. множини: друзи.

¹ упр. кн'яз'ѡ (I, § 81).

² упр. л'ист'јѡ, л'ист'јѡѡ, л'ист'јѡмъ (I, § § 83, 82 и 85).

Именице **Госпѡдъ** и **Христѡсъ** мењају се овако:

31.

Ном.	Госпѡдъ	Христѡсъ
Ген.	Гѡспода	Христѡ
Дат.	Гѡсподу	Христѡу
Акуз.	Гѡспода	Христѡ
Вок.	Гѡсподи	Христѡ
Инстр.	Гѡсподомъ	Христѡмъ
Лок.	Гѡсподѣ.	Христѣ.

Напомена. За вокатив види § 2 а.

Именице **сосѣдъ** сусед, и **чѡртъ** (упр. чѡртѣ) ђаво, задр-
жале су у номинативу множине старији наставак -и, па, према
НОМИНАТИВУ, имају и целу множину по некој промени, дакле:
сосѣди, сосѣдей, сосѣдамъ, и т. д., чѡрти (Г, § 140), чѡртѣи, чѡр-
тѣмъ, и т. д. по обрасцу царъ.

32.

Именице **госпѡдѣи** и **хозѣи** домаћин, имају множину:
госпѡдѡ, госпѡдъ, госпѡдѡмъ, госпѡдѣ, госпѡдѡми, госпѡдѡхъ;
хозѣева, хозѣевъ, хозѣевамъ, хозѣевъ, хозѣевами, хозѣевахъ.

33.

Напомена. Именица госпѡдѡ била је некад и у руском збирна именица
жен. рода, која се мењала само у једнини: госпѡдѡ, госпѡдѣ, госпѡдѣ.
госпѡдѡу, госпѡдо и т. д. Из разлога, споменутог у § 27, ном. госпѡдѡ
осетио се као ном. множ. од именице госпѡдѣи, и према њему из-
ведени су и остали падежи.

Именица **человѣкъ** човек, кад стоји уз бројеве сем 2, 3 и 4
(па дакле и сем: 22, 23 и 24; 32, 33 и 34 и т. д.), употребљава
се, као што знамо (§ 24в), и у генитиву множине: пять человекъ
пришли (или: пришлѡ), дошло их је петоро (ако хоће ближе да се
одреди, додаје се генитив множине од оне именице којом се обе-
лежава шта су та петорица, па ако су н. пр. деца, каже се: пять
человѣкъ дѣтѣи = петоро деце, ако су војници: пять человекъ
солдатъ = пет војника, и т. д.). Иначе, као и у нашем језику, ова
именица допуњује множину именицом люди, која опет нема
једнине и мења се упр. по четвртој врсти (некадашња i-основа
мушког рода): люди, людѣи, людемъ, людѣи, людѣми, людѣхъ.

34.

Напомена. Именица человекъ има у рус. језику шире значење него
код нас; Руси н. пр. кажу за женску: она хорѡшѣи человекъ = она је
добра душа; и жѣнщина человекъ = и женско је Бог створио, и т. д.

Акцент. У већине именица прве врсте акценат је у свима
падежима као у номинативу једнине; тако н. пр. баранъ ован

35.

— барана, барану и т. д.; братъ — брата, брату; горохъ грашак — гороха, гороху; законъ — закона, закону; подарокъ поклон — подарка, подарку; сарай шупа — сарая, сараю, и т. д. У неких пак акценат је у осталим падежима на наставцима, и то:

I. Почињући од генитива једнине. У главном ово вреди:

1. За двосложне и вишесложне именице које у номинативу једнине имају акценат на последњем слогу и свршују се:

а) на *-ѣцъ*: купѣцъ трговац — купца́, купцу́, и т. д.; кузнѣцъ ковач — кузнеца́; оте́цъ — отца́, и т. д.;

б) на *-акъ, -ѣкъ, -икъ, -окъ, -ѣжъ (-ѣжъ), -ачъ*: дуракъ будала — дурака́, дуракѹ, и т. д.; морякъ морнар — моряка́; старѣкъ старац — старика́; кусокъ парче — куска́; мяте́жъ буна — мятежа́; кутѣ́жъ пијанка — кутежа́; скрипачъ вијолинист — скрипача́, и т. д.;

в) на *-ѹнъ, -аръ* (изузев реч госуда́рь господин [н. пр. кад се каже: милостивѣй госуда́рь = поштовани господине!] која има сталан акценат), *-ѣръ, -ѣхъ, -ѹхъ* и имена месеца́ на *-брь*: болту́нъ брблов — болтунá; слова́рь речник — словаря́; пузы́рь мехур — пузыря́; женихъ младожења (види речник) — жениха́; пастѹхъ пастир — пастухá; сента́брь септембар — сентябры́; окта́брь октобар — октябры́ (тако исто и: ноя́брь и дека́брь — ноябры́, декабры́).

2. Још за неке именице, као: быкъ — быка́, быкѹ и т. д.; врачъ лекар — врача́; дождъ киша — дождя́; ключъ — ключá; король краљ — короля́; крестъ крст — креста́; мечъ мач — меча́; ножъ — ножа́; рубль рубља — рубля́ и т. д.

II. Почињући од номинатива множине:

1. У именица код којих се овај падеж свршује на *-а*: бокъ — бокá, бокóвъ и т. д.; лѣсъ шума — лѣса́, лѣсо́въ и т. д. (§ 22, 1 а).

2. Још у неких, као: долгъ дуг — долги́, долго́въ; носъ — носы́, носóвъ; садъ башта — сады́, садо́въ; чинъ — чины́, чино́въ; шагъ корак — шагы́, шаго́въ, и т. д.

III. Почињући од генитива множине: волкъ вук — во́лка, во́лку и т. д., МНОЖ. во́лки, али: волко́въ, волкамъ и т. д.; воръ лопов — воро́въ, ворамъ; гостъ — гостѣй, гостя́мъ; звѣрь — звѣре́й, звѣря́мъ; зубъ — зубóвъ, зубамъ; червь црв — черве́й, червя́мъ, и т. д.

Мимо то увек је наглашен локал на *-у* (§ 19, додатак).

Друга врста.

У другу врсту иду именице средњег рода које се у номинативу једнине свршују на *-о, -е*; прве иду по тврдој, а друге по мекој промени. 36.

Промена.

Обрасци: а) за тврду промену: мѣсто; 37.

б) за меку промену: море.

Једн.	Ном.	мѣсто	море
	Ген.	мѣста	морја
	Дат.	мѣсту	мору
	Ак.	мѣсто	море
	Инстр.	мѣстомъ	моремъ
	Лок.	мѣстѣ	морѣ
Множ.	Ном.	мѣста	морја
	Ген.	мѣстѣ	морей
	Дат.	мѣстамъ	морјамъ
	Ак.	мѣста	морја
	Инстр.	мѣстами	морјами
	Лок.	мѣстахъ.	морјихъ.

Графичка разлика у завршецима између тврде и меке промене (§ 6): 38.

Једн.	Ном.	Ген.	Дат.	Ак.	Инстр.	Лок.
тврда:	-о	-а	-у	-о	-омъ	-ѣ
мека:	-е	-я	-ю	-е	-емъ	-ѣ.
Множ.						
тврда:	-а	-ѣ	-амъ	§ 2 ^в	-ами	-ахъ
мека:	-я	-ей	-ямъ		-ями	-яхъ.

Разлика између српске и руске промене. И овде је једнина иста као и у нашем језику, сем локала који се свршује на *-ѣ*. У множини исти је номинатив; према том, имајући на уму оно што је речено у § 2^в и 2, код ове врсте Србин треба да памти само два падежа: генитив множине и локал једнине. 39.

Именице на *-че, -ще, -же, -це*, ако им је акценат на ком другом слогу, а не на последњем, разликују се од тврдих именица само у номинативу и у инструменталу једнине који се (као и код нас) свршују на *-е* и *-емъ*, дакле: училица школа — училица, училицу, училицемъ, училицѣ, множ. училица, училицѣ, училицамъ, училицами, училицахъ; или: сѣрдце — сѣрдца, сѣрдцу, сѣрдцемъ, сѣрдцѣ, множ. сѣрдца, сѣрдцецъ (§ 45), сѣрдцама, сѣрдцахъ; вѣче (без множ.) веће [некад, у слободним руским градовима] — вѣчемъ; лѣже (множ. ретко) постеља [у в. ст.] — лѣжемъ, и т. д.. Ако је пак акценат на последњем слогу, *-е, -емъ* прелазе у *-о, -омъ*, и онда између именица, које се мењају по тврдој промени, и ових — нема никакве 40.

разлике, дакле: лицó (из лицё, пореди срп. *лице*) — лица, лицѹ, лицóмъ, лицѣ, множ. лица, лицѣ, лицамъ, лицами, лицахъ; тако исто: плечó раме — плечá, плечѹ, плечóмъ, плечѣ, множ. плéчи (§ 50), плечь, плечамъ и т. д. У генитиву множине, за који ове именице немају наставка исто онако као и тврде, иза *-и*, *-и* (и ако су и данас меки) пишемо *ѣ* место *ѣ* (према тврдим именицама), отуд: плечó, ген. множ. плечь, као мѣсто — мѣстѣ (*ж* и *ц* су данас тврди гласови и, према правилима руског правописа, *ѣ* је у генитиву множине сасвим на свом месту, дакле: лóже — ложь, лицó — лицѣ).

Напомене к појединим падежима.

41. **Номинатив множине.** Ако у номинативу множине нагласак није на последњем слогу (као што је н. пр. код *мѣстá, моря* — од *мѣсто, море*), другим речма, ако нагласак не чува гласовну вредност самогласнику (I, § 18), место крајњег *-а* (иза меких и с јотом пишемо *-я*) у об. говору често се чује *-ы, -и*. Према том номинативи множине: пѣтна, óкна, пѣсьма, кóпья (од пѣтно мрѣа, окно прозор, пѣсьмо, копѣ коплѣ) могу гласити и: пѣтны, óкны, пѣсьмы, кóпьи.

Напомено. 1. Ово вреди и за друге именице (некадашње основе сред. рода на *-ят-* [ном. једн. на *-ѣнокъ*], и основе сред. рода на *-ен-* с ном. једн. на *-я*, § 88 и § 84), које у номинативу множине имају ненаглашено *-а*. Тако н. пр. номинативи ребѣята, телѣята, знамѣна (од ребѣножь дете, телѣножь теле, знамя застава) чују се и као: ребѣты, телѣты, знамѣны.

2. Изговором ненаглашеног *-а, -я* (т. ј. *'а*) као *-ы, -и* тумаче се на излозима оваки натписи: ра́мы, стѣ́блы, óкны (у књиж. језику морало би се писати: ра́мы [ном. множ. од ра́ма рам], стѣ́бла, óбла), и т. д.; затим у песникá, кад им је потребно ради слика (каткад песници и пишу фонетички, кад хоће нарочито да истакну тачан изговор), н. пр.

у *Пушкина*: Тутъ бѣ́ль, о́днáкъ, двѣ́тъ столицы, али ту је био цвет престонице (најодабраније престоничко друштво) — вездѣ встрѣча́емья лица (читај: лица), лица, с којима се свуда сусрећемо. || Вотъ ѡ́ва. Бѣ́ли здѣ́сь ворóта (читај: ворóты), ево иве; некад је ту била капија — и пóлонь сѹмрачной забóты, пун црних мисли и бриге (он иде). || Мѣ́лне предмѣты, драге предме́те — въ младе́нческія лѣ́ты (об. лѣ́та), у младости. || Разлѣ́чныя примѣ́ты, различите знаке — въ младе́нческія лѣ́ты, у младо доба. || Не ѡ́хъ ли крѡ́вию о́мыты, зар нису њиховом крвљу опране — твой булáтныя ко́шты (об. ко́шты), твоје челичне копите. || До сáмьхъ вратъ мо́гилъ, све до улаза у гроб — распрáвивъ лѣ́гкя крѣ́лы (об. распрáвивъ лѣ́гкя крѣ́лы; од крѣ́ло множина је некад била крѣ́ла крѣ́ль, § 48), раширивши лака крила. || Ва́ши взо́ры — сѣ́рдцу жáлы (об. жáла), ваши погледи продиру ми кроз срце (упр. жаоке су мом срцу) — ва́ши нóжки óчень мáлы, имате мале ноге. || Остáвь же мѣ́ мой желѣ́зы (об. желѣ́за), па остави ми моје окове (упр. моја гвожђа) — воспомина́нья, гру́сть и слѣ́зы (об. слезы, I, § 142, нап.), успомене, тугу и сузе;

у *Грибоједова*: Игољничевъ и ножици, какъ мѣла! игленица и ножице (маказице), како су лепе! — жемчужинки, растёртыя въ бѣлѣла! (об. бѣлѣла), а белило је као растрта зрнца бисера. || Помилуйте, ми съ вами не ребѣты (об. ребѣта), па за Бога, ја и ви нисмо деца — зачѣмъ же мнѣшия чужія толькo свѣты? што да је само светиња оно што други мисле? (зар и ми не смемо мислити?). || Одиѣко ёсть примѣты, па има по чему се то познаје — какъ мѣжно, въ ѣти лѣты (об. лѣта)! зар је могућно, у тим годинама!;

у *Лермонтова*: Боевиѣ батальѣны, убојни батальони — впередѣ несутъ знамѣны (об. пишемо знамѣна), напред носе заставе. || На долины, у долине (гледала је кућа) — лѣются вины (об. пишемо вина), лије се различито вино;

у *Тютчева*: Ещѣ въ туманѣхъ лѣсъ и доли, још су у магли шума и долине — спѣтъ городѣ и дрѣмлютъ сѣла (об. сѣла), спавају градови (вароши) и дремају села;

у *Шекрасова*: Не достѣло силѣ, није имаѣ снаге — брѣсныя чернѣла (читај: чернѣла [чернѣла, ген. чернѣлъ именица средњег рода без једине]), црвено мастило. || Онѣ какъ будто добры, оне (спахицке породице) изгледају да су добре — но имъ у врѣ pornostнѣхъ людѣи | считатъ не стѣдно ребра (читај: ребры), али их није срамота да бију своје сељаке-робове (упр. да им броје ребра). || Не ждѣтъ осѣннѣя рабѣты, не чекају јесењи радови — скрипѣтъ колѣдцы и ворѣта (читај: ворѣты), шкрипе бунари и капије;

у *Фета*: Уютнѣя гиѣзды (об. гиѣзда), угодна гнезда — вѣрнѣя звѣзды, верне звезде. || Дѣсѣи гиѣла, даске су труле — на перѣла (об. перѣла [перѣла, ген. перѣлъ именица ср. рода без једине]), на ограду;

у *Полонског*: Здорѣво ребѣта! (читај: ребѣты), здраво, јунаци! — или ми солдѣты, или смо ми војници, и т. д.

3. Тако је каткад и у прозаичара, на пр. у *Гогоља*: Кладовѣя, амбарѣ и сушѣла (об. сушѣла), магазе, амбари и сушнице (*Примери*, књ. I, стр. 176, ред 130; тако исто: гѣмны, сѣбны, солдѣи и т. д. место: гѣмна, сѣбна, солдѣа); у *Тургѣева*: Не погѣнятъ ни за какѣя блѣги (об. блѣга), неће потерати (пси дивѣач) ни за што, и т. д.

Додатак. Цела ова појава тумачи се пре свега утицајем мушког рода који је код заменица и код придева превладао у множини у толикој мери да се изгубило разликовање по родовима и генерализао се један облик за сва три рода (§ 108). Именице мушког рода, као што знамо, имају у ном. множине, великом већином, *-ы, -и* (*слонѣ — слонѣи, царѣ — царѣи*); исте наставке имају и именице женског рода (*рѣба — рѣбы, дѣня — дѣны, костъ — костѣи*), па је сасвим природно што се они појавили и код ових именица. Мимо то, женске именице потпомгле су овај процес и с друге стране. Према номинативима мѣсто, дѣло постали су номинативи мѣрѣ, полѣ (мѣр'о, пол'о; утицај тврде промене на меку, I, § 80); затим, ненаглашено *о* на крају речи изговара се онако исто као и ненаглашено *а*, тако да између номинативѣ

дѣла^а, по́л^а¹ и номинатива́ рѣба, дѣца² нема у завршецима никакве разлике у говору. Ова једноликост у ном. једине допринела је да се изједначе и номинативи множине, и рѣбы, дѣни (ном. множ. од рѣба, дѣня) повукло је за собом изговор бѣны, вѣпы (пишемо: бѣна, вѣпя). Да овај изговор потпуно превлада или да узме јачег маха у говору образ. људи, смета му утицај штампане речи који је све већи и већи.

42. Код именица на *-ко* (већином деминутиви), ненаглашено *-а* у номинативу (па дакле и у акузативу) множине не само што се изговара као *-и*, него се тако и пише: колѣчко прстенак — колѣчки, колѣчекъ (§ 45), колѣчкамъ и т. д.; окошко прозорчић — окошки, окошекъ; словѣчко речца — словѣчки, словѣчекъ и т. д. Тако исто: вѣко очни капак — вѣки, вѣкъ; лѣко лика — лѣки, лѣкъ; ѣблоко јабука — ѣблоки, ѣблокъ, и т. д.

Напомена. Код именица вѣйско и облако облак (бео, који не носи кишу) одржало се *-а* у номинативу (акузативу) множине, јер је акценат на њему, дакле: войска́, войскъ и облака́, облако́въ (§ 44, нап.).

2. О деминутивима очко́ и ушко́ види § 44.^а

43. Генитив множине код тврдих именица и код оних, које испред *-о*, *-е* имају *ч*, *ц*, *ж*, *ц*, данас је чиста падешка основа без наставка: мѣсто — мѣстъ, плечо — плечъ, училище — училищъ, кладбище гробље — кладбищъ, лицо — лицъ и т. д.; меке пак именице примиле су, исто као меке именице мушког рода (пореди: царь — царѣй, гвоздь — гвоздѣй, § 25), наставак *-ей*, отуд поле — полѣй, море — морѣй (ст.-рус. поль, морь; пореди ст.-сл. полюе — пол'къ).

44. Неколике именице на *-ко* имају у генитиву множине *-овъ*, према тврдим именицама мушког рода (остали падежи у множини и иначе су једнаки; о номинативу множине речено је у § 42). То су: очко́ окце (на картама) — очки́, очко́въ, очка́мъ; ушко́ ушица (у игле) — ушки́, ушко́въ, ушка́мъ (али са значењем „увенце“: ушки, ушекъ, ушкамъ; ген. ушекъ долази ретко, обсе говори ушѣй).

Напомена. Облако облак, има: облака́, облако́въ, а ѣблоко јабука (плод) — поред ѣблови, ѣблокъ, има (у простом говору) и ѣблоки, ѣблоковъ (облици облако́въ и ѣблоковъ упр. су генитиви од именица мушког рода: облакъ и ѣбловъ; прва долази у песника́ и у ст.-рус. језику, а друга у нар. говору). Иначе именице на *-ко* немају у овом падежу наставка (§ 42).

¹ упр. д'ѣлаъ, по́лаъ.

² упр. рѣбъ, дѣн'ъ (I, § 83).

Додатак. Преношење наставка *-овъ* с тврдиx мушких именица на именице ове врсте куд и камо је веће у простом говору. где се чују и генитиви мѣсто́въ, дѣло́въ, серцо́въ (у говору образ. људи увек: мѣсть, дѣль, серце́цъ).

45. Стицај двају и више сугласника у основи уклања се помоћу непостојаног *о, е*, које је замена некадашњег *ѡ, ѣ*, или је понајвише дошло путем аналогije (I, § 133), отуд: сто — соть; окно́ прозор — оконо́; стекло́ стакло — стѣколь; || ведро́ — вѣдеръ; гумно́ — гумѣнъ; кољцо́ прстен — колѣцъ; кресло́ наслоњача — кресель; крыльцо́ доклат на улазу у кућу — крыльцо́; писмо́ — писемъ; полотно́ платно — полотенъ; пятно́ мрља — пятенъ; полотѣнцѣ убрус — полотѣнецъ; ребро́ — реберь; серце́ — серце́цъ; ядро́ топовско тана (ђуле) — ядеръ, и т. д. Тако је и код деминутивѣ на *-ко* (првобитно *-ько*): блюдечко тањирѣ — блюдечекъ; мѣстѣчко паланка — мѣстѣчекъ, и т. д.

Напомене. 1. Яйцо́ има у генитиву множине яйцѣ (у нар. говорима: яйецъ).

2. Именица зло има у множини само генитив, н. пр. изъ двѣхъ зольъ выбираютъ мѣньшее, од два зла бира се мање.

3. Именице на *-ство* и *-ско*, и ако се у генитиву множине свршују на два и више сугласника, немају непостојано *о, е*: братство — братствѣ, чѣство — чѣствѣ, войско — войскѣ. То исто вреди и за именице, код којих је у генитиву множине последњи сугласник *л*: ремесло́ занат — ремесль; затим (као и код нас) ако су на крају групе *зд, ст*: мѣсто — мѣсть, гнѣздо — гнѣздѣ.

46. **Датив множине** свршује се на *-амъ*: мѣстамъ, поля́мъ т. ј. поля́мъ (*а* је дошло према номинативу множине мѣста́, поля́, а донекле и према дативу множине женских именица: ры́бамъ, дѣ́нямъ т. ј. дѣ́нямъ). Старији наставак за овај падеж, код тврдиx основа, био је *-омъ* (пореди ст.-сл. *лѣто — лѣтомъ*), и он се је одржао само у именице дѣло, у обрту: по дѣло́мъ емѣ, тако му и треба!

47. **Именице на *-је* и *-ѣе*.** Завршетак *-је* (*-ије*), као што знамо (I, § 145, нап. 3), одлика је црк.-сл. језика, а завршетак *-ѣе* (т. ј. *-је*) руска је одлика.

1 а) Имена свечаника и именице, које су књижевне и по пореклу и по употреби, имају само *-је*: Введеніе во храмъ Ваведеније, Вознесѣніе Господне Спасов дан, Преображеніе Преображење; затим: знаніе знање, мышленіе мишљење, весѣліе радост, безмолвіе тишина, малодушіе малодушност, вве-

дѣние приступ („увод“), предислѡвѣ прва реч („предговор“), прича́стѣ партицип, дѣсприча́стѣ глаголски адверб, нарѣ́чѣ адверб, и т. д.; тако је и код именица на *-ствѣ*: бѣдствѣ невоља, послѣдствѣ последица, удовѡльствѣ уживање, прѣя́тствѣ препрека, и т. д. Глаголске именице на *-нѣ* и *-тѣ* могу имати и завршетак *-ѣ* (т. ј. *-'je/*), у колико продиру у свакидашњу употребу: наслаждѣнѣ и наслаждѣнѣ наслада, молча́нѣ и молча́нѣ ћутање, мучѣнѣ и мучѣнѣ мука (н. пр. какоѣ мучѣнѣ! мука жива!), и т. д.

б) Све ове и оваке именице свршују се у локалу јѣднине на *-и*, а у генитиву множинѣ на *-ѣ*, према црк.-слов. јѣзику (пореди ст.-сл. **знамѣннѣ** — лок. јѣдн. **знамѣнни**, ген. множ. **знамѣннѣ**), дакле: желанѣ жеља — желанѣи, желанѣи; понѣтѣ појам — понѣтѣи, понѣтѣи; присѣтствѣ присуство — присѣтствѣи, и т. д.

Напомене. 1. Песници, кад год им треба јѣдан слог мање, место *-ѣ* употребљавају краћи облик на *-ѣ*: ожданѣ очекивање, пожатѣ стисак (руке), понѣтѣ, и т. д. Код оваких облика неки пишу у локалу *-ѣ*, а неки *-ѣ*: вѣ сомѣнѣнѣ, у сумѣнѣ, и: вѣ сомѣнѣнѣ.

2. Каткад облици са различитим завршецима имају различита значења: воскресѣнѣ = Ускрс, а воскресѣнѣ = недеља (као свѣчаник); жалованѣ = награђивање, а жалованѣ = плата, зарада; учѣнѣ = учење, а учѣнѣ = занат, н. пр. одатѣ малѣчика вѣ учѣнѣ, дати дѣчка на занат.

2 а) Именице, којима су обележенѣ појаве и предмети из свакидашњег живота и које су, као такве, ушле у општу употребу, имају само завршетак *-ѣ* (т. ј. *-'je/*; под акцентом *-ѣ*, т. ј. *-'jó/*): платѣ одело, кѣшанѣ јело, лохмотѣ рите, ѣстѣ ушѣ ...; копѣ коплѣ, ружѣ пушка, бѣлѣ рѣблѣ (кошулѣ, и т. д.), трапѣ рите, жилѣ станиште, старѣ старѣж, вранѣ лаганѣ, литѣ пијење, бритѣ бријање, житѣ-бытѣ живовање (али: житѣ [читѣ: жѣт'ѣжѣ] = житије), и т. д.

б) И ове именице мењају се као меке (по обрасцу *мѣре/*, изузевши генитив множинѣ, који се код именица на *-ѣ* свршује на *-ѣѣ* (исто као у збирних именица, § 48), дакле: кѣшанѣ јело — кѣшанѣя, кѣшанѣю, кѣшанѣемѣ, кѣшанѣѣ, множ. кѣшанѣя, кѣшанѣѣѣ, кѣшанѣямѣ, и т. д.; тако исто: платѣ одело — платѣѣѣ, лохмотѣ рите — лохмотѣѣѣ, и т. д. (код именица на *-ѣ* генитив множинѣ, као и цѣла множинѣ, рѣтко долази, а у колико га има, свршује се на *-ѣѣ*, дакле правилно: ружѣ пушка — ружѣи, ружѣю, ружѣемѣ, ружѣѣ, множ. ружѣя, ружѣѣ, ружѣямѣ, и т. д., тако исто: копѣ коплѣ — множ. копѣя, копѣѣи и копѣѣѣѣ [разгов.; књиж. копѣи], и т. д.).

Напомена. Пази на читање код именица на -ѐе: и овде ѓ се пише свуда пред завршецима (изузетак је ген. множ. на -ей) не само да се обележи мекоћа сугласнику који је пред њим [у колико, разуме се, сугласник може бити мек], него и да се очува гласовна вредност јоти која за њим долази (**I**, § 63 б), дакле: мучѐње = м'ч'ѐп'ј^о (али: мучѐње = м'ч'ѐп'н'ј^о); в'шан'е = к'ш'ан'ј^о; тако исто: плаѐте, плаѐт'я, плаѐт'ю = плаѐт'ј^о, плаѐт'ј^а, плаѐт'ј'у; брит'ѐ, брит'ѐя, брит'ѐю = бр'ит'ј^о, бр'ит'ј'а, бр'ит'ј'у; б'љѐ, б'љѐя, б'љѐю = б'ѐл'ј^о, б'ѐл'ј'а, б'ѐл'ј'у; р'уж'ѐ, р'уж'ѐя, р'уж'ѐю = р'уж'ј^о, р'уж'ј'а, р'уж'ј'у, и т. д.

Множина на -ѐя ... И неке именице средњег рода имају множину на -ѐя, -ѐевѐ (т. ј. -'ја, -'јев, § 27), и т. д., н. пр. перѐ — пер'ѐя, пер'ѐевѐ, пер'ѐямѐ, пер'ѐями, пер'ѐяхѐ (т. ј. п'ѐр'ј'а, п'ѐр'ј'ѐф, п'ѐр'ј'ѐм², и т. д.), тако исто: крылѐ — кр'ѐл'ѐя, кр'ѐл'ѐевѐ; дѐрево дрво — дѐрѐв'ѐя, дѐрѐв'ѐевѐ; звеѐ колут на ланцу — звеѐн'ѐя, звеѐн'ѐевѐ, и т. д. Као што знамо, некад су ово биле збирне именице с номинативом на -ѐе (т. ј. -'је; пореди срп. *перје*, *дрвље*, § 30), које су се мењале само у једнини. Народни језик (сев. вел.-рус. говори) сачувао их је у том облику: пер'ѐ перје, кр'ѐл'ѐ крила (збирно), и т. д., а језик образ. људи пренео их је у множину, у групу именица типа бр'ат'ѐя, бр'ат'ѐевѐ. У овој новој улози оне су сасвим замениле старе облике за множину који су, н. пр. од именице крылѐ, гласили: кр'ѐла, кр'ѐлѐ, кр'ѐламѐ, и т. д. (неки од ових облика, као песнички архаизми, долазе и у Тургеѐева).

Напомена. Од именице дѐрево (дѐрѐв'ѐя, дѐрѐв'ѐевѐ и т. д.) има у нар. говору и у песника и правилна множина: дѐрѐв'а, дѐрѐвѐ, дѐрѐв'амѐ, и т. д. (пази: дрва за гориво = дрѐв'а, дрѐвѐ, дрѐв'амѐ).

Именица **колѐно** може имати двојаку множину: 1) са значењем „колена“ има: колѐни, колѐней, колѐнямѐ и колѐна, колѐнѐ, колѐнамѐ; 2) са значењем „колence“ (на стабљивици) има: колѐн'ѐя, колѐн'ѐевѐ, колѐн'ѐямѐ.

Именице **ѐко** и **ѓхо** сачувале су у номинативу (и акузативу) множине облике старе двојине: ѐчи, ѓши; остали падежи гласе у множини: ѐчѐй, ѓшѐй; ѐч'амѐ, ѓш'амѐ; ѐч'ами, ѓш'ами; ѐч'ахѐ, ѓш'ахѐ. То исто вреди и за номинатив (акуз.) колѐни,

¹ упр. плаѐт'ј'ѐ, плаѐт'ј'ѐ (**I**, § § 80, 81 и 91, нап. а).

² упр. п'ѐр'ј'ѐ, п'ѐр'ј'ѐф, п'ѐр'ј'ѐм (**I**, § § 83, 82 и 85).

од именице колѣвно (§ 49), и за номинатив (акуз.) плѣчи. Од именице **плечо** = раме (остали падежи од плечо гласе у множини: плечъ, плечамъ, плечами, плечахъ).

Напомена. У об. говору именица **око** употребљава се само у фрази: беречь какъ зѣницу **ока** = пазити кога као зеницу; затим у пословицама: **око за око, зубъ за-зубъ**, или н. пр. **видитъ око, да зубъ пеймѣтъ**, шипак, **храно!** ако ти не треба! (упр. **око га види, али зуб га не може закачити**); иначе ова именица долази само у поезији, а у об. говору замењује се речју **глазъ**, множ. **глаза**, ген. **глазь** (§ 24 б).

51. Именице **небо** и **чудо** имају множину: **небеса**, **чудеса**; **небесъ**, **чудесъ**; **небесамъ**, **чудесамъ** и т. д.

Напомене. 1. У об. говору **небо** не долази у множини; облици **небеса**, **небесъ** и т. д. одлика су песничког језика и стила.

2. Кад **небо** значи „непце“, онда гласи **небо** (**I**, § 141, 1) и мења се у свему као **мѣсто**: **неба**, **небу**, и т. д. (без множ.).

52. О множини именица **небо**, **чудо**, и т. д. У множини **небеса**, **чудеса**, **небесъ**, **чудесъ** и т. д. сачували су се трагови некадашњих *с*-основа (пореди ст.-сл. **нево**, ген. **невесе**, **т'кло**, ген. **т'клесе**) које су се, као малобројне, слиле с *о*-основама средњег рода (**мѣсто**) и, под њиховим утицајем, почеле су се мењати као и оне, тако да се прастара промена: **небо**, **небесе**, **небеси** и т. д. заменила променом: **небо**, **неба**, **небу** и т. д. (према **мѣсто**, **мѣста**, **мѣсту**). Ових основа било је некад више, па су и именице **слово**, **тѣло** и **чудо** спадале у њихову групу (пореди ст.-сл. **слово** — **словесе**, **т'кло** — **т'клесе**); трагови овом сачували су се у речима: **тѣлесный**, **чудесный** диван, **словесный** умен, **словесность** књижевност. У именице пак **колесо** сачувала се стара *с*-основа и у једнини; у праруском номинатив од ове речи гласио је **коло** (а остали падежи: **колесе**, **колеси**, и т. д.), па је, према множини **колеса**, **колесъ**, постала једнина: **колесо**, **колеса**, **колесу**, и т. д.

53. Именица **судно** (и: **судно**) са значењем: лађа, има множину **суда**, **судовъ**, **судамъ** и т. д.

54. **Акцент.** Код именица друге врсте акценат је куд и камо простији, него код именица прве врсте.

1. Изведене именице, н. пр. на **-ие** (каткад се пише **-ье**, § 47, бр. 1) и **-ство**, имају сталан акценат: **понятіе** појам — **понятіа**, **понятію**, **множ.** **понятія**, **понятій**, и т. д.; **качество** **особина** — **качества**, **качеству**; **существо** **створ** — **существа**, **суще-**

ствѹ; торжествó свечаност — торжества, торжествѹ и т. д. Тако исто: жилище стан, куѣа — жилища, жилищу, множ. жилища, жилищѣ, и уопште све тросложне које имају акценат на средњем слогу: копы́то копита — копы́та, копы́ту, множ. копы́та, копы́тъ; коры́то корито — коры́та, коры́ту, множ. коры́та, коры́тъ; полѣно цепаница — полѣна, полѣну, множ. полѣна, полѣнѣ, и т. д.

II. Код осталих именица гледа се на то, да ли су двосложне или вишесложне:

1. Код двосложних именица акценат у множини није никад тамо где је у једнини, т. ј.

а) ако је у једнини на основи, у множини је на наставцима (разуме се сем генитива множине, кад је једносложан): дѣло, дѣла, дѣлу и т. д., множ. дѣла, дѣлѣ, дѣламъ, и т. д. Тако исто: войско — войска, войскѣ, войскамъ; море — моря, морей, морямъ; мѣсто — мѣста, мѣстѣ, мѣстамъ; поле — поля, полей, полямъ; право — права, правѣ, правамъ; сѣрдце — сѣрдца, сѣрдѣцѣ, сѣрдѣцамъ; слóво реч — слова, словѣ, словамъ, и т. д., сем именице блóдо чинија, која задржава непромењен акценат у целој множини;

б) ако је у једнини на последњем слогу, у множини је на основи: бревно балван, бревна, бревнѹ и т. д., множ. брѣвна, брѣвенѣ, брѣвенамъ, и т. д. Тако исто: ведро — ве́дра, ве́дерѣ, ве́драмъ; весло — вѣсла, вѣселѣ, вѣсламъ; вино — вина, винѣ, винамъ; гнѣздо — гнѣзда, гнѣздѣ, гнѣздамъ (I, § 144); окно прозор — о́кна, о́конѣ, о́кнамъ; письмо — письма, писемѣ, письмамъ; пятно мрља — пѣтна, пѣтенѣ, пѣтнамъ; село село у ком има црква (иначе се каже дерѣвня) — сѣла, сѣлѣ, сѣламъ; стекло стакло — стѣкла, стѣколѣ, стѣкламъ; сукно — сѹкна, сѹконѣ, сѹкнамъ; сѣдло — сѣдла, сѣделѣ, сѣдламъ; яйцо — ѡ́йца, ѡ́йцѣ (§ 45, нап. 1), ѡ́йцамъ, и т. д. (али: плечó раме — плѣчи [§ 50], плечѣ, плечамъ).

2. Код тросложних именица вреди ово правило:

а) ако је у једнини акценат на крају, у множини је за један слог даље према почетку: волокно влакно — волóкна, волóконѣ, волóкнамъ; долотó длето — долóта, долóтѣ, долóтамъ; колесó точак — колѣса, колѣсѣ, колѣсамъ; полотно платно — полóтна, полóтенѣ, полóтнамъ; ремесло занат — ремѣсла, ремѣслѣ, ремѣсламъ; рѣшетó — рѣшóта, рѣшóтѣ, рѣшóтамъ. То исто вреди и за веретено вретено — веретѣна, веретѣнѣ, веретѣнамъ;

б) ако је у једнини на почетку, у множини је на крају: зѣркало огледало, зрцало — зеркала, зеркаль (и: зѣркаль), зеркаламъ; кружево чипка — кружева, кружевъ, кружевамъ; облако мали облак — облака, облаковъ (§ 44, нап.), облакамъ, и т. д. То исто вреди и за дрѣво дрво, које има у нар. говору и у песника: дрѣва, дрѣвъ, дрѣвамъ, и т. д. (озѣро језеро, има: озѣра, озѣръ, озѣрамъ).

в) ако је у једнини на средњем слогу, остаје тако кроза сву промену (види одељак I овог параграфа).

Трећа врста.

55. У трећу врсту иду именице женског и мушког рода које се у номинативу једнине свршују на *-а* (иза меких и с јотом пишемо *-я*); затим, именице мушког рода на *-ло*, народна имена на *-о* и (донекле) малоруска презимена на *-ко*.

Напомена. Именице на *-а* мењају се по тврдој, а именице на *-я* (т. ј. *-а*) по мекој промени (о именицама које испред *-а* имају *к, г, х; ч, ш; ж, ш, ц* види § 59).

Промена.

56. Обрасци: а) за тврду промену: *рыба*;

б) за меку промену: *дыня, змѣя змија*.

Једн.	Ном.	рыба	дыня	змѣя
	Ген.	рыбы	дыни	змѣи
	Дат.	рыбѣ	дынѣ	змѣѣ
	Ак.	рыбу	дыню	змѣю
	Инстр.	рыбою (-ой)	дынею (-ей)	змѣєю (-ей)
	Лок.	рыбѣ	дынѣ	змѣѣ
Множ.	Ном.	рыбы	дыни	змѣи
	Ген.	рыбъ	дынь	змѣй
	Дат.	рыбамъ	дынямъ	змѣямъ
	Ак.	рыбъ	дыни	змѣй
	Инстр.	рыбами	дынями	змѣями
	Лок.	рыбахъ	дыняхъ	змѣяхъ

57. **Графичка разлика у завршецима** између тврде и меке промене:

Једн.	Ном.	Ген.	Дат.	Ак.	Инстр.	Лок.
тврда:	-а	-и	-ѣ	-у	-ою (-оѣ)	-ѣ
мека:	-я	-и	-ѣ	-ю	{-ею (-еѣ) !-ею (-еѣ)}	-ѣ

Множ.	Ном.	Ген.	Дат.	Ак.	Инстр.	Лок.
тврда:	-и	-ѣ	-амѣ	§ 2 в	-ами	-ахѣ
мека:	-и	-ѣ	-ямѣ		-ями	-яхѣ.

Разлика између српске и руске промене. У једнини су једнаки само номинатив и акузатив; за множину (која је, сем генитива, у руском иста као код именица прве врсте) треба имати на уму § 2 в и г.

58.

Ако испред крајњег *-а* стоји *к, з, х; ч, ш; ж, ш, џ*, вреди исто што и код именица прве и друге врсте, т. ј.:

59.

1. **Именице на -ка, -га, -ха** мењају се у свему као тврде, само што се у генитиву једнине и у номинативу и акузативу (ако је као номинатив) множине јавља *-и* место *-ы*; у датив и локал једнине гласови *к, з, х* унесени су доцније из осталих падежа, и испред *-ѣ* умекшали су се у *к', з', х'* (према том претварања *к* у *ц, з* у *з, х* у *с*, које је некад, до XII-ог века, било одлика ст.-руске фонетике, и које се код нас одржало у овим падежима (руци, нози, муси [књиж.]), нема у данашњем руском језику, I, § 163 и додатак том параграфу). С погледом на све то, промена од ових именица данас гласи: рука — руки, рукѣ, рѣку, рукѡю (-ѡй), рукѣ, множ. рѣки, рукѣ, рукѡмѣ, рѣки, рукѡми, рукѡхѣ; тако исто: ногѡ — ноги, ногѣ, и т. д., мѣха — мѣхи, мѣхѣ и т. д.

2. **Именице на -ча, -ща** вреде и данас као меке, само што се иза *ч, ш* не пише *-я, -ю*, већ *-а, -у* (I, § 15, нап.); у генитиву пак множине пишемо *-ѣ* место *-ѣ* (према тврдим именицама), а у инструменталу једнине, ако је наставак наглашен, *'е* прелази у *'о*, дакле: свѣча свећа — свѣчи, свѣчѣ, свѣчу, свѣчою (-ѡй), свѣчѣ, множ. свѣчи, свѣчѣ, свѣчамѣ, свѣчи, свѣчѡми, свѣчѡхѣ; тако исто: пища храна, пища — пици, пищѣ, пищцу, пищѡю (-ѡй), и т. д.

3. **Именице на -жа, -ша**, као што знамо, данас се мењају по тврдој промени. Као остатак некадашње меке промене сачувао се је инструментал једнине на *-ею* (-ѡй; ако је наглашено, онда *-ѡю, -ѡй*); мимо то, као графички остатак те исте промене, у генитиву једнине и у номинативу и у акузативу множине (ако је акузатив као номинатив) пишемо и сад *-и, а*, према I, § 16, нап. 2, изговарамо *-ы*; дакле: душа — души (= души), душѣ, дѣшу, душѡю (-ѡй), душѣ, множ. души (= души), душѣ, душѡмѣ, души (т. ј. души), душѡми, душѡхѣ; тако исто: кража крађа — кражи (= кражи), кражѣ, кражу, кражѡю (-ѡй), кражѣ, множ. кражи (т. ј. кражи), кражѣ, кражѡмѣ, и т. д.

4. **Именице на -ца** мењају се у свему као тврде, дакле: овца — овци, овцѣ, овцѡю (-ѡй), овцѣ, множ. овци, овцѣ, овцѡмѣ, овцѣ (§ 2 в), овцѡми, овцѡхѣ. Ако акценат није на последњем слогу, онда се инструментал једнине свршује на *-ею* (-ѡй; остатак некадашње меке промене), дакле: царѡца — царѡци, царѡци, царѡци, царѡцею (-ѡй), царѡци, множ. царѡци, царѡци, царѡцамѣ, и т. д.

Именице, које испред графичког *-я* имају самогласник, мењају се по обрасцу змиѣ, дакле: шеѣ врат (н. пр. у човека), шиѣ (н. пр. у пилета) — шеѣ, шеѣ, шеѡю, шеѡею (-ѡй), и т. д., стаѣ јато — стаѣ, стаѣ, стаѡю, и т. д.

60.

Напомене к појединим падежима.

61. **Инструментал једине**, поред *-ою*, *-ею* (*-ею*), може се свршавати и на *-ој*, *-еј* (*-еј*): *рыба* — *рыбою* и *рыбой*, *дыня* — *дынею* и *дыней*, *душá* — *душóю* и *душóй* и т. д. Краћи облици обични су у живом говору.

62. **Генитив множине** данас је чиста падешка основа без икаква наставка: *рыба* — *рыбъ*, *дыня* — *дынь*, *пуля тане* — *пуль*, *туча облак* (црн, који кишу носи) — *тучъ*; *куча гомила* — *кучъ*; *тёща ташта* — *тёщъ*; *ро́ща шумарак* — *рощъ*; *лужа барица* — *лужъ*; *каша каша од прекрупe* (скухана прекрупа) — *кашъ*; *вѣкша* (об. се говори: *бѣлка*) *веверица* — *векшъ*; *гру́ша крушка* — *грушъ*; *лиси́ца лисица* — *лиси́цъ*, и т. д.

Напомена. Неколике меке именице, према *и*-основама жен. рода (*кость* — *костѣй*), примиле су завршетак *-ей*: *свѣчá свећа* — *свѣчъ* и (*чешће*) *свѣчѣй*; *возжá* (читај: *вʷж'ж'á*, I, § 54 б) *кајас* — *возжѣй*; *дóля* 1. део, 2. деvedесет шести део руског „золотњика“ (види речник) — *долѣй*; *ноздры́* *ноздрва* — *ноздрѣй* (у књижевника, особито у песника, број оваких именица куд и камо је већи).

63. **Стицај двају и више сугласника на крају основе** уклања се и овде помоћу непостојаног *о*, *е*, које је замена старијем *ъ*, *ь* или је понајвише ушло путем аналогije (I, § 133), н. пр. *игла́* *иглица* (на четинарима) — *иголъ* (и: *иглъ*); *кўкла* *лутка* — *кўколъ*; | *дѣньги* (множ. од *дѣньга* које не долази) *новац* — *дѣнегъ*; *земля́* — *земѣлъ*; *ка́пля* — *ка́пель*; *овца́* — *овець*; *сва́дьба* — *сва́дебъ*; *сестра́* — *сестѣръ*; *судьба́* — *судѣбъ* (у песн.), и т. д. Код именица с наставком *-ка*, ако је испред њега тврд сугласник, јавља се *о*, а ако је мек (и *ж*, *ш* пре су били меки) јавља се *е* (у првом случају првобитни наставак био је *-ъка*, а у другом *-ька*). Отуд: *бѣлка* *веверица* — *бѣлокъ*; *га́лка* *чавка* — *га́локъ*; *голова́к* *главица* — *голово́къ*; *иго́лка* *игла* (шиваћа) — *игодо́къ*; *коробка* *кутија* — *коробокъ*; *па́лка* *штап* — *па́локъ*; *тру́бка* *лула* — *тру́бокъ*; || *кнѣжка* *кнѣга* — *кнѣжекъ*; *ко́шка* *мачка* — *ко́шекъ*; *ня́нка* *дадиља* — *ня́некъ*; *ру́чка* *ручица* — *ру́чекъ*, и т. д.; тако исто: *копѣйка* *копејка* (руски новац, нешто јачи од 2½ паре дин.) — *копѣекъ* (т. ј. *копѣ-йек* из **коројѣкъ*, I, § 132); *ча́йка* *галеб* — *ча́екъ* (т. ј. *ча-йек*; *й* између самогласника не пише се); *ше́йка* *вратић* — *ше́екъ* (т. ј. *ше-йек*), и т. д.

Напомена. Код многих речи нема самогласника: *бѣздна* — *безднь*; *вѣрба* *врба* — *вербъ*; *волна́* *вал* — *волиъ*; *вѣдьма* *вештица* — *вѣдьмъ*;

изба сељачка кућа — избѣ; њска — њскѣ; казарма касарна — казармѣ;
карта — картѣ; каста — кастѣ; клятва заклетва — клятвѣ; лампа —
лампѣ; серна дивокоза — сернѣ, и т. д.

И код именица на *-ня* генитив множине је чиста па- 64.
дешка основа без наставка: бѣня парно купалиште — бѣнѣ;
дѣня — дѣнѣ; нѣня дадиља — нѣнѣ; княгиня кнегиња — княгинѣ;
графиня грофица — графинѣ, и т. д. (али брѣня оклоп — брѣней,
§ 62, нап.). Ако је испред *-ня* сугласник или *и* (*i*), између
њих јавља се непостојано *е* (*и* у об. говору и овде је меко;
граматичари пак поставили су као правило да се код оваких
именица после *и* пише ѣ [као да је *и* тврдо], па се, под
утицајем штампане речи, овакав изговор чује по каткад и
у живу говору). Отуд: бѣсня басна — бѣсенѣ; бѣшня кула —
бѣшенѣ; бѣшня кланица — бѣенѣ (т. ј. бѣиенѣ); вишня — вишенѣ;
обѣдня служба (у цркви) — обѣденѣ; пѣшня орање — пѣшенѣ;
пѣсня песма (која се пева) — пѣсенѣ; спѣљня спаваћа соба —
спѣленѣ; сѣтня стотинак — сѣтенѣ; наковѣљня наковањ — на-
ковѣленѣ, и т. д. (читај: бѣсенѣ, бѣшенѣ, бѣиенѣ, вишенѣ, и т. д.).

Напомена. Код неких пише се на крају ѣ: кѣхня кујна — кѣховѣ; бѣ-
рышня (сажето од бојрышня, као и баринѣ господин [види речник]
— од бојрыпѣ, а барыня госпођа — од бојрыня) госпођица — бѣ-
рышенѣ; деревня село (у ком нема цркве) — деревѣнѣ.

О именицама на *-ня*. Међу именицама на *-ня* треба разли- 65.
ковати неколико група: именице типа *нѣня*, *дѣня* и т. д. изведене су
наставком *-ја*, а именице типа *княгиня* — наставком *-уцја* (*гы*,
према I, § 146, дало је *гу*); именице пак као: *бѣињя*, *пѣињя*, *спѣљњя*,
наковѣљњя и т. д., великом већином постале су наставком *-ѣцја* (ста-
пањем *-ѣп'а*), дакле ном. једн. **па-ковѣл-ѣп'а*, а ген. множ. **па-ковѣл-*
ѣп'ѣ. У првом облику, где је био само један полуглас, и то мек, он
је умекшао сугласник испред себе и испао; дакле: *наковѣл'н'а*, или,
као што то Руси, служећи се јером као графичким знаком, пишу:
наковѣљњя; у другом облику била су два полугласа, и у том случају
крајњи је отпадао, а други се замењивао, дакле: *наковѣлен'*, или,
према руском правопису: *наковѣленѣ* (I, § 132).

Именице на *-ія* и *-ѣя*. Завршетак *-ія* (= *ија*) и овде је 66.
унесен из црк.-сл. језика, а завршетак *-ѣя* (= *'ја*) руска је
одлика (пореди § 47). Употреба је иста као код именица
на *-іе* и *-ѣе*, т. ј.:

1 а) Завршетак *-ia* имају именице које означавају светињу, као: библія, Вѣчний Судія (= Бог), Пресвятая Дѣва Марія, пророкъ Илія, св.¹ Софія и т. д.; имена високих личности: императрица Марія Теоѣдоровна; именице туђег порекла, које су више одлика књижевног језика, као: армія војска, линія, геометрія, провинція, епархія, полиція, и т. д.; имена земаља, као: Россія Русија, Англія Енглеска, Франція, Германія, Италія, Данія, Сѣрбія, Черногорія Црна Гора, Боснія, и т. д.

б) Све ове и оваке именице мењају се као меке, само што (према црк. језику) имају у дативу и локалу једнине *-iu*, а у генитиву множине *-iū*: библія — библіи; Марія — Маріи; армія — арміи, арміи; Россія — Россіи, и т. д. (пореди ст.-сл. змиа, дат. и лок. змии, ген. мн. змии).

2 а) Речи из обичног живота, које су ушле у свакидашњу употребу, имају руски завршетак *-я*: Марья Петровна, Софья Ива́новна, Илья Ильичъ, и т. д.; затим: семья породица, скамья клупа, судья судач, статья чланак (н. пр. у новинама), свинья свинче, кутья коливо, | гостя гошћа, колдунья чаралица, лгунья лажливица, плясунья играчица, и т. д.

б) И ове именице мењају се по мекој промени (у дат. и лок. једнине ове имају *-ѣ!*), а у погледу генитива множине вреди за њих ово правило:

ако је акценат на последњем слогу, у ген. множине пишемо *-ей*: свинья — свиней, скамья — скамей, статья — статей, и т. д.;

ако акценат није на последњем слогу, у ген. множине пишемо *-иū* (према црк. језику, исто као код именица на *-ia*): гостя — гостий, лгунья — лгуний, плясунья — плясуний, и т. д.

Напомене. 1. И ако се у говору чује Марья, Софья и т. д., на писмима увек се пише: Марія, Софія, н. пр. Маріи Петровнѣ Пашиной, Софіи Ива́новнѣ Щукиной, и т. д.

2. За писање и читање именица на *-я* вреди и овде оно што је досад већ толико пута речено: *ѣ* се пише свуда пред завршецима (сем ген. множ. на *-ей*) и не обележава само мекоћу сугласника испред себе, него уједно упућује на читање слова *е* као *је*, *я* као *ја*, *и* као *ји*, и т. д. (I, § 63 б), дакле: статья, статья, статьяѣ, статьяѡ и т. д. = ст^ат'ја, ст^ат'ји, ст^ат'јѣ, ст^ат'јѡ (а не: ст^ат'а, ст^ат'и, ст^ат'ѣ, и т. д.); Марья, Марьи, Марьѣ, Марью и т. д. = Мар'ја, Мар'ји, Мар'јѣ, Мар'ју; Илья, Ильи, Ильѣ, Ильѡ и т. д. = ил'ја, ил'ји, ил'јѣ, ил'ју, и т. д.

¹ = святая.

² упр. Мар'ѣ (I, § 83), Мар'ји, Мар'јѣ.

О именицама на *-ья*. Именице типа *стагья, судья, свинья* (м.-рус. *судя, свиня*) постале су наставком *-ья*, дакле ном. једн. **svin-ья*, ген. множ. **svinъjъ*. У првом случају полуглас и овде (§ 65) умекшао је сугласник испред себе и испао, а *-ја* иза умекшаног сугласника остало је, дакле: *свин'ја*, или руским правописом: *свинья* (*ь* је овде прост графички знак; у српском, пошто је *ь* испало, јота се ставала са сугласником испред себе: **свин-ја, *суд-ја* = свиња, суђа [дијал.]); у другом случају (ген. множ. **svinъjъ*) крајње *ь* је отпало, а друго се заменило, дакле: *свиней*.

Именице мушког рода на *-а, -я* (т. ј. *-'а*) мењају се као 68.
и именице женског рода с истим завршецима (обрасци *рѣба, дѣня*), само што меке (именице на *-ша, -жа* сматрају се у овом случају такође као меке) добивају у генитиву множине наставак *-ей* (према *i*-основама; пореди: *путь — путѣй, кость — костѣй*, четврта врста): *стáроста* кмет — *стáросты, стáростѣ, стáросту*, и т. д., множ. *стáросты, стáростѣ, стáростамѣ*, и т. д.; *слугá* — *слугѣ, слугѣ*, множ. *слугѣ, слугѣ, слугамѣ*, и т. д.; *бродяга* скитница — *бродяги*, и т. д.; || *дядя* стриц (ујак, теча, види речник) — *дяди, дядѣ*, и т. д., множ. *дяди, дядей, дядямѣ*, и т. д.; тако исто: *юноша* *младић* — множ. *юноши, юношей*; *пашá* турски *паша* — множ. *пашѣ, пашей*, и т. д. Овако се мењају и мушка имена на *-а*, као: *Лука* (*Луки, Лукѣ, Лукѣ*, и т. д.), *Томá* (*Томѣ, Томѣ, Томѣ*, и т. д.), и мушки деминутиви и имена од мила на *-а, -я*, као: *Вáня* од *Ивáнѣ, Саша* од *Алексáндрѣ, Кóля* од *Николаѣ, Пѣтя* од *Пѣтрѣ, Кóстя* од *Константинѣ*, и т. д., дакле: *Вáня, Вáни, Вáнѣ, Вáню, Вáней, Вáнѣ*; *Пѣтя, Пѣти, Пѣтѣ*, и т. д.

Напомена. О именицама мушког рода на *-ы* види § 66, бр. 2.

Именице мушког рода на *-ло* и народна имена на *-о*. 69.
По обрасцу *рѣба* мењају се и:

1. именице мушког рода на *-ло* (*nomina agentis*, упр. средњи род од партиципа на *-лѣ, -ла, -ло*, пореди срп. *бајало, гатало, дремало*), као: *обѣдáло* ждера, *воротíло* онај који обрће велика предузећа, *запѣвáло* онај који започиње песму, *мѣняло* мењач (мали сараф), *заправило* онај који свим управља, *кутило* бекрија, *орáло* дерњало, *дрекавац*, и т. д.;

2. мушка нар. имена на -о, као: Михајло, Данило, Гаврило (у образ. круговима говори се: Михайлъ, Данилъ, Гаврилъ, а у свези с именима по оцу [§ 171^a]: Михалъ, Данилъ, Гаврилъ, н. пр. Михалъ Иваповичъ!, Данилъ Петровичъ, и т. д.).

Све ове именице мењале су се некад као именице средњег рода (образац *мѣсто*: обѣдало, обѣдала, обѣдалу ...; Михајло, Михајла, Михајлу, и т. д.), али, како их је било мало, убрзо су се повеле за именицама мушког рода на -а (у говорима, у којима се ненаглашено -о изговара као -а, процес је био потпомогнут и с те стране) и данас се сасвим мењају по овој врсти (у номинативу једине неки пишу -о, а неки -а): обѣдало (читај као да стоји: обѣдала) обѣдали, обѣдалѣ, обѣдалою (-ој), и т. д., Михајло (или: Михајла), Михајлы, Михајлѣ. Михајлу, и т. д.

Напомене. 1. И мушки деминутиви и речи за потцењивање на *-ишка*, као: малѣишка дериште, сѣишка синчиѣ, мужиѣишка мали јадан сељак, и т. д. (сѣишка може данас вредити и као реч од мила), сасвим су прешле у ову врсту. У ст.-руском све ове и оваке именице биле су средњег рода, свршале су се на *-ишко* и мењале по обрасцу *мѣсто* (отуд у старијих писаца, н. пр. у Љермонтова: сѣишко егѣ = његов синчиѣ, *Примери*, I, стр. 94, ред 219; данас се у ном. пише -а: сѣишка).

2. У ову врсту све више прелазе и именице на *-ко* и *-ло*, као: ведѣрко ведрица, лубѣшко котарица, мочало уквашена влакна од танке лике која се употребљавају за рибање, чучело 1. испуњена животиња, 2. неспретан, ружан и глуп човек, и т. д. У књиж. језику све су ово именице средњег рода и, као такве, мењају се по другој врсти: мочало, мочала, мочалу, мочаломѣ, и т. д. И ако штампана реч и граматика подржавају овај род и ову промену, у жив говор образ. људи, под утицајем изговарања ненаглашеног -о као -а, све више се уноси осећање да су ово именице женског рода, којима номинатив једн. гласи: ведѣрка, лубѣшка, мочала, чучела, па се према том често тако и мењају: мочала, мочалы, мочалѣ, мочалу, мочалою (-ој), и т. д. (отуд и у писаца, н. пр. у Тургењева: онѣ отвязалѣ ведѣрку, он ѣдреши ведрицу; у Фета: набравѣ небольшую лубѣшку пѣрсиговѣ, набравши котарциу бресака и т. д.).

70. Малоруска презимена на -ко, као: Пилѣнко, Королѣнко, Сторожѣнко, Шевчѣнко, Бондарѣнко и т. д., под утицајем акања (т. ј. изговарања ненаглашеног о као а, I, § 29, дод.) које им је изједначило номинатив са именицама ове врсте, прешла су такође овамо, и данас се мењају као женске именице на *-ка* (§ 59, бр. 1), дакле: Пилѣнко (читај: п'ил'ѣнк^a 1), Пилѣнки, Пи-

¹ упр. п'ил'ѣнкѣ (I, § 28.2).

лѣнкѣ, Пилѣнку, и т. д., и ако није искључена и стара промена по другој врсти (Пилѣнко, Пилѣнка, Пилѣнку, и т. д.), тим пре што се овака презимена у малоруском тако мењају.

Напомене. 1. Да би изашао из овог колебања језик се послужио трећим, најпростијим начином: презимена ове врсте (као и туђе речи које је незгодно мењати, § 93, бр. 1) никако се не мењају, а падеж им се види према месту које заузимају у реченици, н. пр. я гулялъ съ Васюрѣнко, шетао сам се с Васјуренком; я ёто узналъ отъ Васюрѣнко, дознао сам то од Васјуренка, и т. д.

2. Све ово вреди за *мушка* презимена на *-ко*. Женска презимена на *-ко* ни у ком случају се не мењају (§ 93, 2).

Акцент. I. Ако акценат није на последњем слогу, остаје у свима падежима као у номинативу: ба́ба проста жена, сеља́нка — ба́бы, ба́бѣ ..., множ. ба́бы, бабѣ, ба́бамъ, и т. д.; тако исто: ли́па; ста́роста кмет и т. д., сем именице до́ля 1. део, 2. деведесет шести део руског „золотѣика“ (види речник), која у множини (сем номинатива и акузатива) има акценат на наставцима, дакле: доле́й, доле́ймъ, доле́ями, доле́яхъ; дере́вня село (у ком нема цркве¹) може имати у множини: дере́вни, дере́внѣ, дере́внѣмъ, дере́внями, дере́внѣхъ и дере́внямъ, дере́внями, дере́внихъ.

II. Именице, у којих је акценат у номинативу на последњем слогу, мењају га (с малим изузецима; види дод.) само онда ако су двосложне (у двосложне убрајају се и оне које су постале тросложне тек путем пуногласности, т. ј. у којих се *оро, оло, ере* развило из *ор, ол, ел, ер*, I, § § 172—174).

За промену акцента код ових именица вреди ова правила:

1. Акценат остаје у свима падежима на истом слогу, на ком је био у номинативу (сем генитива множине, кад је изведен без наставка), а у акузативу једнине и у номинативу и у акузативу множине (ако је акузатив као номинатив) пада на први слог, н. пр. борода́ брада — борода́и, борода́ѣ, боро́ду, боро́доу, борода́ѣ, множ. боро́ды, боро́дѣ, борода́мъ, боро́ды, борода́ми, борода́хъ. То исто вреди и за именице (бележимо обичније): боро́на брана; вода́; голова́ глава; гора́ брег; доска́ даска; душа́; земля́; коса́ 1. коса (којом се коси), 2. плетеница, курју́к; нога́; порá доба; рука́; рѣ́ка; спина́ леђа; сторо́на страна; стѣ́на зид; цѣ́на; щека́ образ (щѣ́ку, множ. щѣ́ки, щѣ́кѣ, щѣ́камъ), и т. д.; овако је и код речи сковоро́да тавица.

¹ Ако има црква, онда се и руски, као што смо рекли (§ 54, II, 1 б), баже: се́ло.

2. Акцент пада на први слог само у номинативу и у акузативу множине (ако је акузатив као номинатив), а иначе остаје где је био у номинативу једине (опет, разуме се, сем генитива множине, кад је изведен без наставка), н. пр. волна вал — волнѣ, волнѣ, волну и т. д., МНОЖ. вѣлны, волнѣ, волнамѣ, вѣлны, волнами, волнахѣ. Тако је и код именица: лоза; свѣча — свѣчи, свѣчѣй (и свѣчѣ), свѣчамѣ; серѣга минѣуша — серѣги, серѣгѣ, серѣгамѣ; слеза суза — слезы, слезѣ, слезамѣ, и т. д.

Напомена. 1. У неких именица из друге групе прелаз акцента у номинативу и акузативу множине на први слог повукао је за собом и остале падеже (овом је допринео и генитив множине, кад је једнослужан), тако да је акцент у множини, с малим изузецима, свуда на почетку, н. пр. верста врста (руска мера за дужину = 1'067 км.) — вѣрсты, вѣрстѣ, вѣрстамѣ, вѣрстами, вѣрстахѣ (акуз. једн. гласи вѣрстѣ, али: прошѣл съ вѣрсту иѣшкѣмѣ, прешаѣ је око врсту пешке). То исто вреди и за именице: весна пролеће — вѣсны, вѣсенѣ, вѣснамѣ; десна — дѣсны дѣсни, дѣсенѣ, дѣснамѣ; жена удата жена — жѣны, жѣнѣ, жѣнамѣ; игла иглица (на четинарима) — иґлы, иґоль, иґламѣ; игра — иґры, иґрѣ, иґрамѣ; изба сељачка кућа — иѣбы, иѣбѣ, иѣбамѣ; коза — козы, козѣ, козамѣ; овца — ѡвцы, ѡвецѣ, ѡвцамѣ; пчела — ичѣлы, ичѣлѣ, ичѣламѣ; семья породица — сѣмьи, сѣмѣй, сѣмьямѣ; сестра — сѣстры, сѣстѣрѣ, сѣстрамѣ; слуга — слѣги, слугѣ, слугамѣ; сосна бор — сѡсны, сѡсенѣ, сѡснамѣ; струна жица (н. пр. на вијолини) — стрѣны, стрѣнѣ, стрѣнамѣ; судья — сѣдѣи, судѣй, сѣдьямѣ; трава — трѣвы, трѣвѣ, трѣвамѣ, и т. д. Тако је и у неких из прве групе: зима — зѣмы, зимѣ, зимамѣ (али: жить по зимамѣ въ Москвѣ, зиму проводити у Москви).

2. Звѣзда, аналогијом према сестра — сѣстры, верста — вѣрсты (I, § 144), има: звѣзды, звѣздѣ, звѣздамѣ поред: звѣзды, звѣздѣ, звѣздамѣ. Под утицајем школских граматика, које истичу само прве облике, изговор звѣзды превлађује чак и у говору образ. Московљана, у ком се до скоро већином чуло звѣзды. Овај изговор долази у песника, кад им је то ради слика потребно, н. пр.:

у *Бермонтова*: Бедуињ забѣлѣлѣ паѣзды. Бедуин је заборавио да насрће на туђе земље — и поѣтѣ, считѣлѣ звѣзды, и пева, загледан у небо (упр. бројежи звезде);

у *Бекрасова*: Бриллиантовья звѣзды, звезде од драгог камена — съ упоѡниѣмѣ невѣсты, у заносу као невеста (гледају их деца). || Пѣрвыхъ мѣстѣ, првих места — ѡтѣ блѣска звѣздѣ (читај: зѣвѣст, I, § 101, дод. 1), од сјаја звезда (орденѣ);

у *Фета*: Всѣ окрѣстѣ, све унаоколо — мириѣды звѣздѣ, мириѣде звезда, и т. д.

Додаци. 1. Именице: вѣяжнѣ кнегињица, мечтѣ сан (на јави), стѣтѣ чланак (н. пр. у новинама), чертѣ црта, и још неке, задржавају акцент у свима падежима где је био у номинативу (за ген. мн. вреди исто што је горе речено), дакле: вѣяжнѣ, вѣяжнѣ, множ. вѣяжнѣ, вѣяжѣнѣ, вѣяжнамѣ; мечтѣ, мечтѣ, множ. мечтѣ, мечтамѣ (без ген. мн.); чертѣ, чертѣ, множ. чертѣ, чертѣ (читај: чѣрт), чертамѣ, и т. д.

2. И тросложне именице (сем оних на *-оро-, -ере-, -оло-*, правило код II), с наглашеним последњим слогом у номинативу, не мењају акцента у осталим падежима: *госпожа* — *госпожѹ*, множ. *госпожѹ*, *госпожѹ*; *простыня* простирка (креветски чаршав) — *простыню*, множ. *простыни* (и: *прѣстыни*), *прѣстынь*, *прѣстынямъ*. Изузетак је: *слобода* подграђе (село у непосредној близини вароши) које има у ном. и ак. мн. *слободы*, и именице на *-отѣ*, које га у целој множини помичу за један слог унапред: *высота* — *высоты*, *высотѣ*, *высотаѹ*; *острѣта* досетка — *острѣты*, *острѣбѣ*, *острѣтаѹ*, и т. д.

Четврта врста.

У четврту врсту иду именице женског рода које се у номинативу једине свршују на сугласник, и именице мушког рода: *путь* и *плѣмень* (песничка реч). **72.**

Напомена. О именицама на *-ч-, -щ-, -ж-, -ш* види § 75.

Промена.

Обрасци: а) за човека и животињу: *лошадь* *коњ*. **73.**

б) за остале именице: *кость* *кост*.

Једн.	Ном.	лошадь	кость
	Ген.	лошади	кости
	Дат.	лошади	кости
	Ак.	лошадь	кость
	Инстр.	лошадью	костьюю
	Лок.	лошади	кости
Множ.	Ном.	лошади	кости
	Ген.	лошадѣй	костѣй
	Дат.	лошадѣмъ	костѣмъ
	Ак.	лошадѣй	кости
	Инстр.	лошадѣми	костѣми
	Лок.	лошадѣхъ	костѣхъ.

Разлика између српске и руске промене. Једнина (изузевши до-некле инструментал) иста је као и у српском; у множини треба упамтити само генитив (номинатив и акузатив су исти као и код нас, а за датив, инструментал и локал вреди § 2в). **74.**

За именице на -ч-, -щ-, -ж-, -ш треба и овде имати на уму оно што је речено код осталих врста, т. ј.: **75.**

1. иза *-ч-, -щ-* не пише се *я* него *а* (I, § 15, нап.); према том, за множину код ових именица графички су наставци *-амъ, -ами, -ахъ*, а не *-ямъ, -ямы, -яхъ*, дакле: *ночь* *ноћ* — *ночи, ночью*, множ. *ночи, ночѣй, ночѣмъ*,

но́чи, ноца́ми, ноца́хъ; тако исто: вещь ствар — ве́щи, ве́щью, множ. ве́щи, ве́щѣй, ве́щамъ, и т. д.;

2. то исто вреди и за именице на *-ж*, *-ш*. Мимо то *-и* (у генитиву, дативу и т. д.) код ових именица вреди као *-ы* (I, § 16, нап. 2); у номинативу пак јединице, и ако су *ж*, *ш* данас тврди гласови, пишемо *-ь* према осталим именицама ове врсте, и за разлику од сличних именица мушког рода (овако је, разуме се, и у акузативу јединице, ако је акузатив као номинатив), дакле: мышь (у рус. женског рода!) — мѣши (= мѣшы) мѣшью, множ. мѣши (= мѣшы), мышѣй, мышамъ, мышѣй, мышами, мышахъ.

Напомене к појединим падежима.

76. **Номинатив јединице.** Некадашње *ѣ*, у номинативу, акузативу и инструменталу јединице код именица: ложь (ст.-сл. лѣжъ) лаж, рожь (ст.-сл. рѣжъ) раж, и вошь (ст.-сл. вѣшь) ваш, прешло је у *о*, а у осталим падежима ишчезло је без замене, дакле: ложь — лжи (читај: лжи), ложью; рожь — ржи (= ржи), рожью, и т. д. Тако је и код именица цѣрковь црква и любѣвь љубав¹: цѣрковь — цѣркви, цѣрковью (поред цѣрквю), множ. цѣркви, цѣрквѣй, цѣрквѣмъ, цѣрквѣми, цѣрквѣхъ (поред: цѣрквѣмъ, цѣрквѣми, цѣрквѣхъ према номинативу цѣрква који долази у нар. говору); тако исто: любѣвь — любвѣй, любвѣью (али: свекрѣвь свекрва — свекрѣви, свекрѣвю; кровь крв — крѣви, крѣвю са *о* у свима падежима, I, § 180, нап.).

Напомена. Ако Любѣвь значи женско име (у календару: Вѣра, Надѣжда и Любѣвь, 17-ог септембра), онда *о* остаје у целој промени: Любѣвь, Любѣви, Любѣвю. (У брзом говору ова се именица об. не мења, а падеж јој се познаје према којој другој речи у реченици: я ѣто поллучѣль отъ Любѣвь Петрѣвны, добио сам то од Љубаве Петровне [исто онако, као што се у брзом говору чује: отъ Михѣль Иванѣвичѣ, отъ Петрѣ Петрѣвичѣ, § 171б, нап.], я ѣто даљ Любѣвь Петрѣвнѣ, дао сам то Љубави Петровној, и т. д. Према овом, неки и пишу овако као што говоре).

Додатак. О именицама: дверь врата — двѣри (ст.-рус. дври), двѣрью; честь част — чѣсти (ст.-рус. чти из чѣсти); лесть ласкање — лѣсти, лѣстью; мѣсть освѣта — мѣсти, мѣстью, у којима је замена полугласа изведена у свима падежима (пореди срп. част — части, чашту), види I, § 135.

77. **Инструментал јединице** свршује се графички на *-ью* (= *-ју*): лошадью (= лѣшад'ју²), костью (= кѣст'ју). Облици на *-ю* (= *ију*),

¹ Ово су упр. акузативи од *ѣ*- (*ѣв*-) основа који су заменили прастаре номинативе цѣркън, любѣи; пореди ст.-сл. ном. цѣркѣн, любѣн, ак. цѣркѣвъ, любѣвъ.

² упр. лѣшад'ју (I, § 32, 2 б).

поред облика на -ью (први су узети из црк. језика), долазе у старијих писаца, а особито у песника, кад им је то ради метра потребно. Тако н. пр.

у *Пушкина*: Мнѣ смѣртию кость угрожа́ла, мени је од кости смрт претила! — И скоро смѣртию казнѣнъ (злодѣй), и ускоро је погубљен (зликовац). — Поѣтъ, не дорожи любовію народной, песнице! нека ти није много стало до љубави светине, и т. д.;

у *Бермонта*: Надъ колыбѣлію моѣй, над мојом колевком. — Тайтесъ вы подѣ сѣнію закона, кријете се под крилом (заштитом) закона. — Мнѣ страшной смѣртию грозилъ, претио ми је страшном смрѣу, и т. д.

Инструментал множине данас се свршује на -ами (иза ч, ш, ж, ш пишемо -ами, а иначе -ями) према а-основама женског рода (трећа врста; пореди ст.-сл. рѣва — рѣвами) : сѣтъ мрежа — сѣтъми, мышъ — мышами, и т. д. Старији наставак -ъми (упр. -'ми, а њ је данас само знак за мекоћу; пореди ст.-сл. кость — костьми, где је њ имало своју гласовну вредност) сачувао се само у неких именица, као: кость, лошадь конь, плеть бич — костьми (н. пр. у обрту: лечь костьми, изгнути; иначе: костьми), лошадьми, плетьюми (поред: плетьми).

Именица **саженъ** хват, има генитив множине саженъ и сажень (поред: сажены; прво је упр. генитив од именице сажня, која не долази у говору образ. људи). **79.**

У именица **мать** мати, и **дочь** кћи, основа се свршује на **80.** -ер, а промена им гласи:

	Једн.	Множ.
Ном.	мать	мáтери
Ген.	мáтери	матерѣй
Дат.	мáтери	матерѣмъ
Ак.	мать	матерѣй
Инстр.	мáтерью	матерѣми
Лок.	мáтери	матерѣхъ.

Исто тако мења се и **дочь**: дочь, дочери, дочерью, и т. д.

Напомене. 1. У ст.-руском језику номинативи једине гласили су: мáти, дóчи, а данашњи облици мать, дочь постали су редукцијом крајњег и, исто онако као н. пр. датъ од старог дáти, знатъ од знáти и т. д. Отуд и данас у нар. поезији вокатив: не шуми, мáти, зелѣная дубрѣвухка! не шуми, мајко, зелена горице!

2. У живом говору чује се и номинатив (вокатив) *матерь* (из црк., где је *матѣр* акузатив једнине), кад је реч о Мајци Божјој: *Матѣрь* *Бѣжія*.

81. У ову врсту иду и две именице мушког рода: **путъ** пут, и песничка реч **плáмень** (у об. говору каже се *плáмя*, § 86). Обе се мењају по обрасцу *костъ*, само што су у инструменталу једнине сачувале мушки наставак *-ем* (из старијег *-ьмъ*; пореди ст.-сл. **пѣтъ** — **пѣтъмъ**, **плáмъ** — **плáменьмъ**), дакле: *путъ* — *путіі*, *путѣмъ*, **множ.** *путіі*, *путѣй*, *путѣмъ*, *путѣми*, *путѣхъ*; тако исто: **плáмень** — **плáмени**, **плáменемъ**, и т. д. (без множине).

Напомене. 1. „Пут“ каже се руски још и *дорѣга*; употреба није иста (види речник).

2. О именици *лѣди*, која такође иде у ову врсту, види § 34.

82. О именицама *матъ*, *дочъ*, *путъ* и **плáмень**. *Матъ* и *дочъ* су некадашње *p*-основе (пореди ст.-сл. **МАТИ**, **ДЖШТИ** — ген. **МАТЕРЕ**, **ДЖШТЕРЕ**, лат. *mater*, грч. ном. **μητέρ-ες**, **θυγατέρ-ες**). — *Путъ* је некадашња *i*-основа мушког рода, једина која је у једнини, а делом и у множини, очувала некадашњу промену (остале *i*-основе мушког рода, као: *гѣлубъ*, *червь* прв, *гвоздь* гвоздени *клинацъ*, *гостъ*, *зять* зет, *тестъ* таст и т. д., прешле су сасвим у прву врсту и мењају се по обрасцу *царь*). — **Плáмень** је некадашња *n*-основа мушког рода, дакле сугласничка, као и *матъ* и *дочъ*, такође једина из своје групе с остацима старе промене (друге именице из тог кола, као: *камень*, *кѣрень*, *ремѣнь*, *стѣпень*, *олѣнь* јелен, прешле су такође у прву врсту; некад им је промена гласила: *кáмень*, *кáмени*, *кáменемъ* . . . , а данас: *кáмень*, *кáмня*, *кáмно*, и т. д.).

83. **Акцент.** 1. Већина именица ове врсте има акценат на наставцима, почевши од генитива множине (у акузативу множине, ако је једнак номинативу, акценат је, разуме се, на основи), н. пр. *вещь* ствар — *вѣщи*, *вѣщью*, **множ.** *вѣщи*, *вѣщѣй*, *вѣщамъ*, *вѣщи*, *вѣщами*, *вѣщахъ*. То исто вреди и за именице: *вѣсть* глас (који ко добије), *дѣлность* дужност, *крѣпность* тврђава, *лѣшадь* коњ, *мышь*, *нѣвѣсть*, *ѣблástь*, *скáтерть* постолњак (чаршав), *страсть*, *цѣрковь*, *чѣтверть* четврт, и т. д. Тако је и код именице *вѣдомости* која, са значењем „нѣвине“, има само множину, н. пр. „*Русскія Вѣдомости*“, изв. „*Русскихъ Вѣдомостѣй*“, вѣ „*Русскихъ Вѣдомостѣхъ*“, и т. д.

2. Код неких, махом једносложних именица ово бива и у локалу једнине, кад стоји с предлогом *въ* или *на*: грудъ груди — на грудѣ (али генитив: изъ грѣди); степъ степа (види речник) — въ степѣ (али генитив: изъ стѣпи); Русь Русија (за употребу види речник) — на Русѣ, у Русији. Тако је и у именица: бровъ обрва, грязь блато (прљавштина), дверь врата, кость, кровь крв, мечь пличина, ночь, ось осовина, печь пећ, пыль прашина, рѣчь говор, связъ свеза, тѣнь хладовина, цѣпь ланац, и т. д.

Пета врста.

У пету врсту иду именице средњег рода којима се номинатив једнине свршује на *-я* (т. ј. *-а*), а основа на *-ен*. У једнини наставци су исти као у именица четврте врсте, сем инструментала који се свршује на *-емъ* (према том исти су као у именице путъ, § 81), а множина је као у именица друге врсте (образац *мѣсто*).

84.

Промена.

Образац: врѣмя време.

85.

	Једн.	Множ.
Ном.	врѣмя	времена
Ген.	врѣмени	временѣ
Дат.	врѣмени	временамъ
Ак.	врѣмя	времена
Инстр.	врѣменемъ	временами
Лок.	врѣмени	временахъ.

Овако се мењају именице: брѣмя бреме, вѣмя виме, знамя (о акценту у множини види § 90, 1) застава, ѣмя име, пламя пламен, плѣмя племе, стрѣмя стрѣмен (узенџија), сѣмя семе и тѣмя теме.

86.

Напомене. 1. Именице брѣмя, тѣмя, пламя и вѣмя немају множине.

2. Именица сѣмя (једина у овој врсти која се пише са *Ѣ*) има у генитиву множине сѣмянѣ место сѣменѣ (можда за разлику од ѣмена Семѣнѣ које је врло често код простијих људи).

О именицама врѣмя, брѣмя, и т. д. Све су ово некадашње сугласничке *н*-основе средњег рода, које потпуно одговарају латинским именицама средњег рода на *-tem* (*сѣмя* = лат. *sēmen*, дат.

87.

сѣмени = лат. *sēminī* од *sem-en-ī*); крајње *-ен*, као што знамо, дало је у номинативу једине носни самогласник *а*, коме у руском одговара *'а*, а у српском *е* (I, § 167), отуд у номинативу *сѣмя*, *ѣмя* и т. д. (у генитиву и даље *-ен* је остало, јер је иза њега долазио самогласник, отуд *сѣмени*, *ѣмени*, и т. д.)

88. **Основе на -јат** (т. ј. *-'ат*; иза *ч*, *ш*, *ж*, *ш* и пишемо *-ат*) сачувале су се данас само у множини. Њима се махом, исто као и код нас, обележава младо чељаде или живинче, а промена им иде према истакнутом обрасцу (*времена*, *временѣ*, § 85), дакле: *тељата телад* — *тељятѣ*, *тељјатамѣ*, *тељјатѣ*, *тељјатами*, *тељјатахѣ*; тако исто иду и: *жеребјата ждребад*, *козљјата козлићи*, *котјјата мачићи*, *медвѣжјата медвечићи*, *мышјата мишићи*, *поросјата прасад*, *циплјјата пилићи*, *ягнјата јагњад*, *татарчјата Татарчићи*, и т. д. У једини, место наставка *-јат*, данас је наставак *-ѣнк* (номинатив *-ѣнокѣ* [из **-en-ѣкѣ*]; иза *ж*, *ш* пишемо и *-ѣнокѣ*), а то је учинило да је једнина сасвим прешла у прву врсту, и да се средњи род заменио мушким родом; отуд у једини: *телѣнокѣ теле* — *телѣника*, *телѣнку*, *телѣнка*, *телѣнкомѣ*, *телѣнкѣ*; тако исто: *жеребѣнокѣ ждребе*, *козлѣнокѣ јаре*, *котѣнокѣ маче*, *медвѣжѣнокѣ медвече*, *мышѣнокѣ мишић*, *поросѣнокѣ прасе*, *циплѣнокѣ пиле*, *ягнѣнокѣ јагње*, *татарчѣнокѣ Татарче*, и т. д.

Напомене. 1. За изговор крајњег *-а* (у ном. множ.) види § 41, нап. 1.

2. *Бѣсѣнокѣ* и *чертѣнокѣ* (обоје са знач.: *ђаволчић*) имају у множини: *бѣсенјата*, *чертенјата* (према горњем очекивати би било: *бѣсјата*, *чертјата*), *бѣсенјатѣ*, *чертенјатѣ*, и т. д.; тако исто *жидѣнокѣ* (погрдно) *Јеврејче*, има *жиденјата*, *жиденјатѣ*, и т. д.

3. *Шенѣнокѣ* *штене*, има: *шенѣки*, *шенѣковѣ* (= *штенци*) по првој врсти, поред *шенјата*, *шенјатѣ* (= *штенад*) по овој врсти; *внуѣв* *унук*, има *внуѣки*, *внуѣковѣ* (= *унуци*), а *внуѣчевѣ* *унуче* (мушко) — *внуѣтата*, *внуѣчатѣ* = 1. *унуци*, 2. *унучад* („*унука*“ каже се *внуѣчка* и мења се по трећој врсти).

89. **Именица дитја**. А. Промена. У једини сачувала се је само једна именица с осномом на *-'ат*, номинатив *-'а* (графички *-јат*, *-ја*), праслов. *-јат* ном. *-ја*, срп. *-ет* ном. *-е* (пореди ст.-сл. *жрѣкѣа*, *жрѣкѣате*; ст.-рус. *жеребя*, *жеребяте*; срп. *ждребе*, *ждребета*). То је именица *дитја* (I, § 139, нап.) дете, којој промена гласи:

Ном.	дитя́
Ген.	дитя́ти
Дат.	дитя́ти
Ак.	дитя́
Инстр.	дитя́тею
Лок.	дитя́ти.

Множина се изводи од краће основе дѣт'- и мења се по четвртој врсти (образац *лошады*), дакле:

Ном.	дѣти
Ген.	дѣтѣй
Дат.	дѣтямъ.
Ак.	дѣтѣй
Инстр.	дѣтьми
Лок.	дѣтяхъ.

Б. Употреба. Од ових облика у об. говору долази цела множина, тако да се срп. „деца“ каже рус. дѣти. У једнини облици дитя́ти и дитя́тею својина су само књижевног језика и никако не долазе у живом говору образ. људи (и у писаца ови облици врло су ретки); номинатив пак, акузатив и вокатив једнине чују се и у живом говору, и то онда кад се говори врло нежно, сажаљиво, прекорно или мало афектирано, н. пр. дитя́ моё! моје (мило) дете!; онъ ещё дитя́, он је још дете!; онъ настоящее дитя́, он је право дете; затим: дитя́ природы, и т. д. Иначе се цела једнина замењује именицом ребѣнокъ која значи исто (дакле: ребѣнокъ идѣтъ, а не: дитя́ идѣтъ) и мења се као и друге именице на -ѣнокъ: ребѣнокъ, ребѣнка, ребѣнку, и т. д.

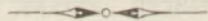
Напомена. Множина од ребѣнокъ гласи ребя́та, ребя́тъ и т. д. по овој врсти. Она се употребљава у говору образ. људи кад се у вокативу говори људима из народа: ну, что ребя́та? па како, браћо?; затим сељаку рећи ће образ. човек (из тежње да говори као и он): ребя́та у тебя́ славише, добра су ти деца; мимо то рећи ће официр војницима: ребя́та! мѣнци! јунаци! Иначе множина ребя́та, са значењем „деца“, долази у нар. говору, а образ. људи замењују је множином дѣти: мой дѣти, моја деца; у него́ четверо дѣтѣй, он има четверо деце; у меня́ пять человѣкъ дѣтѣй, ја имам петоро деце, и т. д. (У последње време руски језик све више се демократише, и у круговима, који су ближи народу или који навалице мешају нар. речи у говору, чује се множина ребя́та и са значењем „деца“; осећање, да је ово позајмица из нар. говора, и ту је још непрестано живо).

Додатак. У нар. говору именица дитя́ схваћена је дѣлом као именица женског рода (образац *дыня*): датив и локал дитѣ́, инстру-

ментал дитѣй¹, или се изменила у дитѣ, и стала се мењати као и друге именице ср. рода на -'о (као н. пр. ружьѣ, § 47, 2 б): ном. дитѣ, ген. дитѣя, дат. дитѣю, инстр. дитѣмъ, лок. дитѣ.

90. **Акцент.** 1. У именица, које се мењају по обрасцу *врѣмя*, акценат је у множини (разуме се у колико именица има множину) на завршецима: плѣмя — племенá, племѣнъ, племенáмъ, и т. д. Само именица знáмя застава, има: знамѣна, знамѣнъ, знамѣнамъ, и т. д.

2. У именица на -'ага (графички -'ята) акценат је увек на -'а- (графички -'я-): телáта, телáтъ, телáтамъ, и т. д. (у једнини је тако исто сталан: телѣнокъ, телѣнка, телѣнку, и т. д.).

ДОДАТАК.

Подела у три врсте

(по роду именица).

91. Ако се именице групишу по роду у мушке, средње и женске, онда ће именице прве врсте ићи у прву (мушку) групу; именице друге и пете — у другу (средњу) групу, а именице треће и четврте врсте — у трећу (женску) групу. Графички преглед завршетака био би овај:

Ном.	МУШКИ			СРЕДЊИ			ЖЕНСКИ		
	-т	-ь	-й	-о	-е	-я	-а	-я	-ь
Ген.	-а	-я		-а	-я	-и	-ы	-и	-и
Дат.	-у	-ю		-у	-ю	-и	-ѣ	-ѣ	-и
Ак.		§ 2 б		-о	-е	-я	-у	-ю	-ь
Инстр.	-омъ	{ -емъ -ѣмъ		-омъ	{ -емъ -ѣмъ	-емъ	{ -ою -ој	{ -ею (-ѣю) -еј (-ѣј)	-ью
Лок.	-ѣ	-ѣ		-ѣ	-ѣ	-и	-ѣ	-ѣ	-и

¹ Отуд у Грибоједова, у комедији *Горе отъ ума* („Јад због многе памети“): Дитѣй возили (меня) на поклонѣ, кад сам био дете водили сте ме да му се поклоним (чин II, појава V), или: Я помню, ты дитѣй съ нимъ часто тавцова́ла, сеѣнам се, дететом си с њим често играла (чин III, појава X).

МНОЖИНА

Ном.	-ы	-и	-а	-я	-а	-ы	-и	-и
Ген.	-овъ	{ -ей (-евъ) ¹	-ъ	-ей	-ъ	-ъ	-ъ	-ей
Дат.	-амъ	-ямъ	-амъ	-ямъ	-амъ	-амъ	-ямъ	-ямъ
Ак.	§ 2 в		§ 2 в		-а	§ 2 в		§ 2 в
Инстр.	-ами	-ями	-ами	-ями	-ами	-ами	-ями	{-ями -ьми
Лок.	-ахъ	-яхъ	-ахъ	-яхъ	-ахъ	-ахъ	-яхъ	-яхъ.

Задатак. Нека ученик пређе редом све ове завршетке, и нека покаже има ли још каквих и за које падеже.

Именице без јединице (pluralia tantum). Као и у нашем језику, многе именице имају само множину, а род им се познаје према генитиву или према номинативу:

92.

1. Оне, које се свршују у номинативу на *-а*, а у генитиву немају наставка (образац *мѣста, мѣстѣ*), вреде као именице средњег рода, н. пр. *ворѣта, ворѣтъ капија; дровѣ, дровѣ дрва; черниѣла, чернилѣ мастило; бѣлиѣла, бѣлилѣ белило; устѣ, устѣ* (песн. реч; у об. говору каже се *ротѣ, ген. рта*) уста, и т. д.

2. Оне, које у генитиву имају *-овѣ, -евѣ* (образац *плодѣи, плодѣвѣ*), вреде као именице мушког рода: *квасцѣи, квасцѣовѣ стипса; штанѣи, штанѣовѣ* (просто; у друштву говори се: *брѣуки* или *панталѣи*, види ниже) *чакшире; щипцѣи, щипцѣовѣ маказе* (за шеѣер); *обѣи, обѣевѣ тапети; помѣи, помѣевѣ помије*, и т. д., изузевши реч *очкѣи, очкѣовѣ наочари*, која се обично сматра као именица средњег рода (према *очкѣ*).

3. Све остале, које у номинативу имају *-ы* (или *-и*), а у генитиву немају наставка (као: *рыбѣи, рыбѣи; дѣни, дѣнѣи*) или се свршују на *-ей* (као: *кѣсти, кѣстѣи*), сматрају се као именице женског рода: *брѣуки, брѣукѣ* или *панталѣи, панталѣнѣ чакшире; нѣжницѣи, нѣжницѣ ножице* (маказе); *окѣвы, окѣовѣ окуви; сливкѣи, сливкѣ павѣлака* (на млеку); *сѣтки, сѣтокѣ рѣд* (дан и ноћ, 24 сата); *хлопѣоты, хлопѣотѣ, хлопѣотамѣ мука* (око чега); *хорѣомы, хорѣомѣ дворац* (палата); *чѣры, чѣрѣ дражи*; || *гѣсли, гѣслей* врста цитре (види речник); *дрѣжжи* (читај: *дрѣжѣи*, т. ј. *дрѣжѣи* I, § 54 а), *дрѣжѣи, дрѣжѣамѣ квасац; качѣли, качѣлѣи* љуѣашка; *ѣтруби, ѣтрубѣи, ѣтрубѣамѣ мекиње; сѣни, сѣнѣи, сѣнѣамѣ саоне*, и т. д. Овамо иду и нека имена обреда, свеча-

¹ -евѣ.

ника, постова, као: крестини, крестинъ крштење; похорони, похоронъ, похоронамъ сахрана; поминки, поминокъ даѣа; имянини, имянинъ имендан; петрѡвки, петрѡвокъ петровски пост; свѣтки, свѣтокъ део месојеѣа од Божиѣа до Богојављења, и т. д.; затим, имена местâ (старих и руских): Аѡини, Аѡинъ Атина; Сиракузи, Сиракузъ; Ђивы, Ђивъ Тива ..., Брѡнницы, Брѡнницъ; Струги, Стругъ; Талицы, Талицъ, и т. д., изузевши именицу будни, будней радни дан (кад није свечаник), која се сматра као именица мушког рода (према речи день).

Напомена. Сва ова правила више су практичне природе, и не слажу се у свему с градивом које дају стари, досад још слабо проучени, споменици руског језика. Тако н. пр. речи хорѡмы, окѡвы, чары, свѣтки сматрају се као именице женског рода, а из старих споменика види се да су оне мушког рода и да су се неке од њих употребљавале и у једнини, н. пр. од хорѡмы и свѣтки ном. једнине гласио је: хорѡмъ и свѣтовъ. Разуме се да све ово ни у колико неће утицати на правила, која су мало час истакнута.

Додатак. Цело ово питање било би без значаја, да није измишљеног правописног правила (§ 160), по ком се номинатив множине од сложених придева пише са *-е* (добрѣе) кад стоји уз именице мушког рода, а са *-я* (дѡбрыя) кад стоји уз именице женског и средњег рода.

93. Непроменљиве речи. 1. Туђе речи и туђа имена и презимена, која је незгодно мењати или која не подилазе ни под једну категорију руских именица, не мењају се, а падеж им се види из предлога или из друге које речи у реченици, н. пр. кнѣга лежѣтъ на бюрѡ, кнѣга је на писаѣој налоњи; онъ вѣ пальтѡ, он је обукао топал капут (упр. он је у капуту); и пошѣлъ съ чичерѡне, поѣм с воѣом (тумачем); я вернулся изъ Бордѡ, вратио сам се из Бордо-а; я былъ на вѡчерѣ у Жофруа, био сам на поселу код Жофруових; ѣто я прочѣлъ у Дюма, у Гѣте (ѣ у оваким случајевима = нем. ѡ), у Гюгѡ, у Русѡ, то сам прочитао код Диме, Гета, Ига, Русо-а (али: у Шекспѣра, у Вольтѣра, у Гомѣра), и т. д.

Напомена. 1. Уз туђа имена и презимена, место руских речи: господѣнъ, госпожâ и барѣшня госпоѣица, обично се употребљавају француске речи: мосьѣ (читај: мѡсјѣ), мадамъ и мадмуазѣлъ које се такође не мењају. Отуд: я говорѣлъ съ мосьѣ Кинѡ, разговарао сам се с г. Кино-ом; я былъ у мадамъ Андрѣ, био сам код г-ѣе Андреове; я видѣлъ мадмуазѣлъ Полинъ, видео сам г-ѣицу Паулину, и т. д. Према овим обртима, речи мосьѣ, мадамъ и мадмуазѣлъ употребљавају се и с руским презименима, особито кад ко коме казује („представља“) кога: мосьѣ Попѡвъ, мадамъ Протѡпѡпова, и т. д.

2. Говор образ. људи строго се држи правила о немењању туђих речи споменутих категорија, а простији говор мења их, ако су ушле у свакидашњу употребу. Тако н. пр. образовани људи говоре *кофе* и не мењају: *я пѣлъ кофе, пио сам кафу; въ ѳтомъ кофе, у тој кафи*, и т. д., а у говору простих људи, међу свештеницима и трговцима (па и у старим племићким породицама, које живе у унутрашњости) чује се ном. *кофей*, а према њему и остали падежи: ген. *кофея* и *кофею* (§ 16 а), дат. *кофею* и т. д., па чак и множина: *кофей распивають* всё утро, цело јутро пију кафу. Тако исто образ. човек рећи ће: *я былъ въ депѳ, био сам у депо-у; въ моёмъ пальто, у мом зимском капуту*, и т. д., а у простијем говору чује се: *въ депѳ, въ пальтѳ*, па чак и множина од *пальто*: *пѳльты, пѳльты* и т. д. (*пѳльты* изведено је аналогјом: кад *овнѳ* [читај: *ѳвнѳ*] има *ѳкны*, онда и *пальто* има *пѳльты*, § 41). Отуд и у писаца, н. пр.:

у *Пушкина*: Намъ поднесли кофею, донеше нам кафу (почастише нас кафом). — *Бель-ѳтажъ нанятъ мадамой* (об. *мадамъ*) *для пансиѳна*, први спрат најмила је Францускиња да у њему држи пансион;

у *Гогоља*: *Господиѳъ викушалъ чашку кофею*, господин попи шољу кафе. — На *бюрѳ* (об. на *бюрѳ*) лежало мношество всјакој всячины, на писаѳој налоѳи било је много свакојака чуда;

у *Тургенева*: *Бери чѳчерѳна* (об. *чѳчерѳне*), узми вођу, и т. д.

3. Због овог немењања туђих речи каткад је нејасан смисао у реченици. Тако н. пр. у фрази: *„Кино свазалъ Андреѳ*“, или н. пр. *„Похвалное слѳво Пристли Кивьеѳ“* из саме реченице није јасно ко је управо коме шта рекао: *Кино Андре-у* или *Андре Кино-у*, или ко је држао коме похвалан говор: *Пристли Кивије-у* или *Кивије Пристли-у*.

2. Руске речи. Сем презименâ на *-ѳвъ, -ѳвъ, -ѳвъ, -инѳ, -скій* (*-ској, -цкій*), као: *Смирнѳвъ, Гѳдневъ, Огарѳвъ, Заринѳъ, Волкѳнскій, Новицкій*, и т. д., која имају и женски род на *-ѳва, -ѳва, -ѳва, -ина, -ская* (*-цкая*): *Смирнѳва, Гѳдѳва, Огарѳва, Заринâ, Волкѳнская* и т. д., у руском нема женских наставака за остала презимена, тако да се и она убрајају у непроменљиве речи. Отуд: *я былъ у госпожѳ Станкевичѳ, био сам код г-ђе Станкевичке*; *я знакомѳ съ Зинаѳдой Александрѳвной Стороженѳко*, познат сам с *Зинаѳдом Александрѳвном Стороженѳковом*, и т. д. Према том, и туђа женска презимена не мењају се, и ако се мушка мењају: *я далъ кнѳгу Вальтеру*, али: *я видѳлъ госпожѳ Вальтерѳ, я танцѳвалъ съ мадмуазѳлъ Вальтерѳ*, и т. д.; тако исто: *я видѳлъ Кранѳца*, видео сам г. *Кранѳца*, али: *мы знакомѳ съ Сѳфѳей Иванѳвной Кранѳцѳ*, познати смо са *Соѳијом Иванѳвном Кранѳцовом*.

Речи за смањивање (деминутивни) и речи од милоште 94.
(хипокористика) постају:

1. Од именица мушког рода наставцима: *-е/к* (-ѣкъ), *-о/к* (-ѣкъ), *-ик*, *-еч(е)к* (-ек + ѣкъ), *-оч(е)к* (-ок + ѣкъ), *-ич(е)к* (-ик + ѣкъ), *-(е)ц*.

Примери: вуљ врећа — вуљѣкъ, куљка и вуљѣчекъ, вуљѣчка врећица; ручѣй поток — ручѣѣкъ, ручѣйка поточић; сукъ грана — сучѣвъ, сучка и сучѣчекъ, сучѣчка граница; салѣгъ чизма — салѣжѣкъ, салѣжка, чизмица; | листъ — листѣкъ, листка и листицъ, листица и листѣчекъ, листѣчка листак; цвѣтѣкъ (по облику деминутив од именице цвѣтъ, § 22, 1 б, нап. 1) цвет — цвѣтѣчекъ, цвѣтѣчка и (у нар. поез.) цвѣтицъ, цвѣтика цветак; | домъ — дѣмицъ кућица; комаръ комарац — комарицъ мали комарац; ножъ — нѣжицъ и нѣжичекъ, нѣжичка ножић; столъ — стѣликъ, столић; | товාරъ роба — товාරецъ, товාරца робица.

2. Од именица женског рода — наставцима: *-ка* (-ѣка), *-ечка*, *-очка*, *-енька*, *-онька*, *-ица*, *-ичка* (наставци *-енька* и *-онька* више су од милоште и никад нису наглашени).

Примери: *-ка* и *-енька* (читај: -иѣ^а, I, § 31, 2, нап.): ногá — нѣжка (у нар. поез. нѣженька) ногица, мала лепа нога; рука — рѣчка (у нар. поез. рѣченька) ручица, мала лепа рука; | *-енька* и *-ечка*: душá — дѣшенька и дѣшечка душица (од мила); | *-енька* и *-очка*: пáпа отац — пáпенька поред пáпочка татица; мáма мати — мáменька, поред мáмочка, мајица; тѣта тетка — тѣтенька теткица; дáдя стриц, ујак и т. д. — дáдѣнька ујкица и т. д.; | *-ка* и *-ечка*: свамъя́ клупа — свамѣйка клупа, свамѣчка клупица; вни́га — вни́жка и вни́жечка књижица; досъá даска — дошѣчка дашчиц; | *-ка* и *-очка*: лошáдь коњ — лошáдка и лошáдочка коњичак, коњиц; метлá — метѣлка и метѣлочка метлица; цѣпъ ланац — цѣпѣчка ланчић; | *-ка* и *-онька*: шѣ́ба бунда — шѣ́бка (у нар. поез. шѣ́бонька) бундица, мала лепа бундица; | *-ица* и *-ичка*: кѣ́жа — вѣжица; сестрá — сестри́ца; вѣщъ ствар — вѣщица и вѣщи́чка стварчица; водá — води́ца и води́чка водица.

Напомена. Код именица на *-ня*, које имају сугласник пред тим завршетком, наставак је за тепање и умањивање *-енка* (и ако се у говору чује и *-енька*, с меким *н'*, према генитиву множине на *-енъ*, § 64): бáшня кула — бáшенка кулица, мала лепа кула; пѣ́сва песма (за певање) — пѣ́сенка песмица, и т. д.

3. Од именица средњег рода — наставцима: *-ко* (-ѣко), *-ечко*, *-ишко*, *-це* (-ѣѣ), *-ице*, *-ѣѣ*.

Примери: ў́хо — ушкѣ увенце; ведрѣ — ведрѣкѣ и ведрѣчко мало ведро; | колѣѣ прстен (об. без камена, бурма) — колѣчко прстенчић; сѣрдце — сѣрдѣчко срдашце; | зернѣ зрно — зернишко зрнце; перѣ — пѣрышко перце; сѣлце — сѣлнышко сунашце; | зѣркало огледало, зрцало — зѣркальце огледалце; окнѣ прозор — окнѣце прозорак (има и: окѣшко које је деминутив само по облику = прозор, али: окѣшечко = прозорчић); слѣво реч — слѣвѣѣ и слѣвѣчко речца; | плáтьѣ одело — плáтьице хаљинице; писъмѣ — писъмѣѣѣ писамце, и т. д.

Напомена. Поред наставка *-ышко* има и наставак *-ушко*: солнце — солнушко сунашце, перо — пѣрушко перце, крыло — крылушко крилице, и т. д. Облици на *-ышко* (солнышко, пѣрышко) сасвим су потисли облике на *-ушко*, тако да су деминутиви и хипокористика типа солнушко, пѣрушко данас све више одлика простијег или месног говора, и ако су се старији писци њима служили. Тако н. пр.: Кавія пѣрушки! какѡй посѡкъ! да дивна перја, да красна кљуна! (у Крилова). — Стáрые корáблики! приподѣмутъ крылушки, старе лаѣице рашириѣ жедрила, упр. диѣи ѣе своја крилашца (у Љермонтова). — Воробѣй, распушá пѣрушки, чирѣкали, врапци, нарогоушивши перца, цвркутали су (у Тургењева). — Рѡвнѣя, крупнѣя зернушки, подједнака, крупна зрнца (у Достојевског, и т. д.).

Додатак. Наставком *-ушка* (иза меких сугласника и с јотом пишемо *-юшка*) постају: а) деминутиви (наставак је наглашен): деревња село — деревушва сеоце; избá сељачка кућа — избушка кућица; вѣтъ ѣилер — вѣтушка ѣилерчиѣ, и т. д.; б) речи од мила (наставак је ненаглашен), и то и за мушки и за женски род: матушка мати, батюшка отац (обе речи долазе више у простијем говору, затим из поштовања: какъ здорѡвье вáшей матушки? како вам је мати?), сосѣдушка (нар.) сусед (драги сусед), лошáдушка коњиц, и т. д.

Мушка и женска имена од мила, начињена према крште-
ним именима, добивају се, као и код нас, скоро увек од скра-
ћене основе, на коју каткад долазе наставци: *-енька*, *-ечка*,
-очка, *-уша* (иза меких пишемо *-юша*), и т. д.

Примери: а) за мушка имена: Алексáндръ — Сáша, Сáшенька поред Шўра, Шўрочка; Алексѣй — Алѣша, Алѣшечка поред Лѣша, Лѣня, Лѣя; Андрѣй — Андрюшка; Борисъ — Бѡря, Бѡренька; Василѣй — Вáся, Вáсенька; Владимиръ — Волѡдя, Волѡденька, Волѡдечка; Геѡргѣй — Ёурочка (или франц. Жѡржикъ; Ёурочка је упр. од Ёриј); Григѡриј — Грѣша, Грѣшенька, Грѣня; Димитрѣй (об. се говори Дмѣтрѣй, па неки тако и пишу) — Мѣтя, Мѣтенька, Дѣма; Евгѣнѣй — Гѣня, Жѣня; Иванъ — Вáля, Вáнечка, Ванюша; Ильѣй — Илѡша; Константинъ — Кѡстя, Кѡстенька; Леонѣдъ — Лѣдя, Лѣня; Михайлъ — Мѣша, Мѣшечка; Николай — Кѡля, Кѡлечка, Кѡленька, Нѣка; Пáвель — Пáвликъ, Пáвлуша, Пáша; Пѣтръ — Пѣтя, Пѣтенька, Пѣтруша; Сергѣй — Серѣжа, Серѣженька; Ёриј — Ёра, Ёрочка; Яковъ — Яша, Яшенька, Яшечка; Ѳѣдоръ — Ѳѣдя, Ѳѣдечка, Ѳѣдечка, и т. д. || б) за женска имена: Алексáндра — Сáша, Шўра; Апáстася и Анастáсья (об. се говори Настáсья) — Нáстя, Нáстенька; Áнна — Áня, Áнечка, Апѡта, Нѡта, Анѣта (према фр.; више у средњем сталежу); Варвáра — Вáря, Вáренька; Вѣра — Вѣрочка; Евгѣнѣя — Гѣня, Жѣня; Екaтерѣна — Кáтя, Кáтенька, Катюша; Елѣна — Лѣля, Лѣлечка, Лѣна; Елисаветá — Лѣза, Лѣзочка, Лѣзанька; Зинаѣда — Зѣна, Зѣнечка; Любѡвъ — Люба, Любочка; Людмила — Мѣла, Мѣлочка, Лѡда; Марѣя и Мѣрья — Мáня, Мáнечка, Мáша, Мáшенька, Мáшечка, Маруся (из м.-рус.); Надѣжда — Нáдя, Нáденька; Натáлиа и Натáльа — Натáша, Натá-

шешка, Ната; Ђлга — Ђля, Ђлечка, Ђленка; Софія и Софья — Собя, Сопечка; Татјана — Таня, Талечка, Танюша; Христјина — Христја; Јулія и Јулья — Јуля, Јуленка, и т. д.

Напомене. 1. Тако је и код именā која долазе више у простих људи, као: Авдотја — Дуня, Дунечка; Аграфсна — Груня, Груша, Грушенка; Аеросинја — Фрбса; Дарја — Даша, Дашенка; Пелагеја — Поля; Праксѡвья — Параша, Паша, и т. д. Тако исто од Анна у простих људи — Аннушка, Нюша, и т. д.

2. Од Евгеній чује се и: Ђня (јужно провинц.), а од Георгій и Егоръ — Гѡша (провинц.); од Павелъ у простијем говору има и: Паниа, а од Александра — Саниа.

3. Деци дају се често таква имена од мила која каткад само издалека подсећају на крштено име, а каткад немају с њим ништа заједничко, тако н. пр. Александръ — Шишикъ; Андрѡй — Бѡба; Борисъ — Бѡба, Бѡбикъ, Буся; Георгій — Гаря; Николај — Кѡка; Сергѡй — Кутикъ; | Анастасја — Нѡтикъ; Анна — Аси, Нюра; Любѡвь — Люся; Наталја — Тата; Ђлга — Люся; Татјана — Тася, и т. д.

Додаци. 1. Руски језик особито воли деминутиве и речи од мила, и служи се њима и тамо, где их наш језик не би употребио:

а) У нар. говору и у говору простијих људи деминутиви се употребљавају као знак поштовања, уљудности или милоште: А здорѡвце каѡ? а како здравље? — Сегѡдня на могилѡв у него (ја) бѡлѡ, данас сам му био на гробу (говори Захар, Обломовѡв слуга, о гробу свог господара). — Понѡрили (онѡ) свој голѡвки, тѡчно овѡчки вѡрѡ поѡдень, оборили главе (од јада) као овце у подне (говори кључарица о Базарѡвљевим родитељима). — Дайте копѡечку па кипятѡчевѡ, молим копѡјку да купим (у кафани) кључале воде (да закухам чај, тражи млађи од газде), и т. д. Каткад се у нар. говору деминутивом казује да оно што се тражи, није Бог зна шта: Рубливѡ дадите, па даћете рубљу. — Грѡвниичевѡ всего стѡбитѡ, стаје свега 10 копѡјки. — Отпусти на недѡлку, пусти ме (молим те) на недељу дана, и т. д. Језик нар. умтворина пун је речи ове врсте, н. пр. у пословицама: Вѡлја рѡчки чужѡ трудѡ любятѡ, беле руке воле туђу муку. — Ретѡвая лошадка недѡлго живѡтъ, жустар коњ мало живи. — Денежка дорѡжку провладѡваетѡ, новац крчи пут, и т. д. (у нар. песмама, т. зв. „билинама“, нађи ће се безбројно оваких примера).

б) У језику образ. људи деминутиви и речи од мила долазе ређе него у нар. говору¹, па ипак су куд и камо чешћи него код нас. Ту су они одлика доброг душевног расположења или знак нежности и мазности. Кад је Русу све потаман, онда му је маслѡ — маслице, водѡ — водѡца, водка ракија — водѡчка, онда он једе хлѡбца, тражи сахарѡвѡ, чайкѡ, вѡфейкѡ, и т. д. Из удварања или нежности женска

¹ У примерима, споменутих код а), разговоран језик образ. људи употребио би већином просте речи, а не деминутиве, дакле: А здорѡвце каѡ? — Сегѡдня я бѡлѡ на егѡ могилѡ. — Понѡрили голѡвы. — Дайте копѡјку па кипятѡкѡ. — Рубль дадите. — Грѡвниичевѡ стѡбитѡ. — Вѡлжи рѡви. — Ретѡвая лошадѡ. — Дѡнѡги провладѡваютѡ дорѡгу.

нога му је ножа, рука — ручка (у писмима увек: пѣлѹю ваши рѹчки, љубим вам руке), голова — голѡва, лицѡ — лициво, сапогѡ — сапожѡбѡ и т. д. При превођењу ово треба имати на уму.

2. Као речи од мила вреде и именице: голѹбчикѡ, голѹбушка, братѡ, братецѡ, дружокѡ. О употреби њиховј види у речнику.

Речи за презирање. Начинима, показаним у §§ 94 и 95, постају махом деминутиви и речи за тепање, умиљавање, улагивање, уопште оне које се говоре од милоште. Деминутиви пак за презирање и потцењивање постају наставцима: *-ишка*, *-ишко* за мушки род, *-ѣнка* (каткад писано *-онка*) — за женски, и *-ишко* за средњи род; сви ови наставци увек су наглашени.

Примери: ворѡ лопов — ворѣшка мали лопов; маљчикѡ дечко — маљчѣшка дериште; лѣсѡ шума — лѣсѣшко јадна шума; домѡ — домѣшко јадна кућица, кућерак; | баба проста жена, сељанка — бабѣнка некаква проста жена; избѡ сељачка кућа — избѣнка кућерак; лошадѡ коњ — лошадѣнка кѹсе; кнѣга — кнѣжѡнка некаква књига; | дѣло — дѣлѣшко прѡв посао.

Напомене. 1. Од горњег правила одступају именице: ногѡ — ногѡпка ногица (у детета); рѹка — рѹчѣнка рукица (у детета); сестра — сестрѣнка сестрица (мала сестра), које се сматрају као деминутиви од мила (а не као речи за презирање или потцењивање).

2. Наставцима *-ишко*, *-ишка* и *-ѣнка* каткад се казује само да предмет има тобоже мало значаја за оног коме се о њему прича, н. пр. у Тургењева: Торгѹемѡ по-малѣнѹ маслѣшкѡмѡ, да дѣтѣшкѡмѡ, по мало продајемо зѣтин и катран; или у Писемског: У менѣ (въ дѣрѣвиѣ) естѣ садѣшко, кое-какаѣ рѣчѣнка, на мом имању има врт, има и поток.

Додаци. 1. Наставцима *-ка*, *-ушка* (иза меких пишемо *-юшка*) даје се именима нианса презирања, љутње и потцењивања (у овом случају последњи увек је наглашен): Пѣтрѡ — Пѣтя, Пѣтепѣка од мила, а Пѣтъка, Пѣтѹшка, Пѣтрѹшка презриво; Никѡлаѣ — Кѡля, Кѡлѣчка од мила, а Кѡлѣка, Никѡлашка, Никѡлка презриво. Тако исто: Ванѣка, Ванѹшка (од Иванѣ); Катѣка, Катѹшка (од Екатерина); Манѣка, Манѹшка, Машѣка (од Марѣя), и т. д.

2. У нар. говору наставак *-ка* не даје имену презриво значење, ако се казује детету. Према том мало час споменути облици Пѣтъка, Кѡлѣка, Ванѣка, Машѣка и т. д. (исто онако као Авѣрка од Авѣрѣѣ, Захарѣка од Захарѣѣ, и т. д.) у нар. средини долазе као обична деѣја имена (употребљена према одраслом чељадету, овака имена и у нар. говору носе у себи ниансу потцењивања; у сваком случају већ сама употреба показује да се онај, који говори, осећа виши, надмоћнији и т. д. од оног, коме говори).

97. Речи за увећавање (аугментативи) постају наставцима: *-ице*, *-ина* за мушки род, *-ица* за женски, и *-ице* за средњи (нагласак код мушког и женског рода увек је на *-и-*).

Примери: дурáкъ будала — дурачи́це, дурачи́на грдна будала, незаглав-
љен будак; домъ — домй́ще, домй́на велика кућа; мужй́въ сељак —
мужичи́ще, мужичи́на сељачина; столъ — столй́ще грдан сто; | вй́нта
— вй́нйша књижурина; рукá — ручй́ща ручетина; ногá — ножи́ща
ногетина; | плечó раме — плечи́ще грдно раме; ведрó — ведри́ще ве-
дретина; блáдо — блáдыще чинијетина; колѣно — колѣни́ще грдно
колeно, и т. д.

98. Наставцима *-ша* и *-иха* (поред других, које је према на-
шем језику лако распознати) постају имена за жене по оном
шта им је муж или чиме се бави.

Примери: адмирáлъ — адмирáльша адмиралица; аптѣкаръ — аптѣкарша
апотекарица; генерáлъ — генерáльша генералица; дóкторъ — дóкторша
1. докторова жена (или, као што кажу наши у западним крајевима:
докторица), 2. женско које је доктор; офицѣръ — офицѣрша официрка;
профѣссоръ — профѣссорша професорка т. ј. жена професора универ-
зитета или ког вишег завода; слѣсаръ — слѣсарша браварка; учй́тель
— учй́тельша учитељка т. ј. жена наставника основне или средње
школе, и т. д.; | кулѣць — кулчй́ха трговкиња; стáроста — стáростиха
кметовица, и т. д.

Напомена. Слична имена за кћери према сáну очеву постају наставцима
-ица, *-овица*, *-овица*, али само од неких речи: князь — вй́нйшá кнегињица;
попъ — попови́на попова кћи; корóль — корóльшá краљева кћи, прин-
цеца; царъ — царѣвнá (некад у старој руској држави) царева кћи
(али: цесарѣвичъ наследник руског престола — цесарѣвнá жена на-
следника руског престола [а не: кћи!]).

2. ЗАМЕНИЦЕ.

99. Опште напомене. 1. Као и код нас, личне заменице *я*, *ты*,
и повратна заменица *себя*, неким падежима припадају име-
ничкој промени и издвајају се у засебну групу. За остале за-
менице има две промене: заменичка и сложена. По првој
промени мењају се заменице: *его* (с номинативом *онъ*); *мой*,
твой, *свой*, *нашъ*, *вашъ* (*присвојне*); *тотъ* онај, *ѣтотъ* овај, *сей*
овај (*показне*); *кто* ко, *что* шта, *чей* чији (*односне и цитне*):
самъ, *весь* сав; *нѣкто* неко, *нѣчто* нешто [или: *ѣтó-то* *что-то*]
(*неодређене*) и *никто* нико, *ничто* ништа (*одречне*).

Све остале заменице, које наличе на придеве дужег облика (добрый, чужой, мягкий), као: **всякій сваки, каждый сваки, какой какав, который који**, и т. д., мењају се по сложеној промени (§ 146).

2. Заменичка промена може бити такође тврда и мека. По тврдој промени мењају се заменице: **тотъ, ѿтотъ, самъ, кто (нѣкто, етѣ-то, никтѣ)**; по мекој: **его** (с ном. онъ), **мой, твой, свой, нашъ, вашъ, сей, что (нѣчто, чтѣ-то, ничтѣ), чей** и **весь**. Одлика су тврде промене самогласници *о* и *ѣ* (тотъ: тогѣ томѣ, множ. тѣхъ тѣмъ, и т. д.); мека промена одликује се самогласницама: *е* и *и* (мой: моегѣ моемѣ, множ. мой мойхъ моймъ, и т. д.). Облици који одступају од овог правила тумаче се аналогијом и узајамним укрштањем једне и друге промене.

3. Заменице се не разликују у множини по родовима. Тако н. пр. срп.: *моји ученици, моје кћери, моја деца* каже се рус.: *мой ученики, мои дѣчери, мои дѣти* (§ 108). Ово је главна разлика у заменичкој (а овако је, као што ћемо видети, и у сложеној) промени између српског и руског језика.

4. Инструментал једнине код свих заменица женског рода (исто као код *а*-основа, образац *рыба*) може гласити на *-ою* (*-ею*) и на *-ой* (*-ей*): *нею, моєю, нашею, тою, чьею* и т. д., и *ней, моей, нашей, той, чьей*. Краћи облици чешћи су у живом говору.

а) Личне заменице и повратна заменица

себя́.

Једн.	Ном.	я	ты	—	100.
	Ген.	меня́	тебя́	себя́	
	Дат.	мнѣ́	тебѣ́	себѣ́	
	Ак.	меня́	тебя́	себя́	
	Инстр.	мною́ (мною́)	тобою́ (-бою́)	собою́ (-бою́)	
	Лок.	мнѣ́	тебѣ́	себѣ́	
Множ.	Ном.	мы	вы		
	Ген.	насѣ́	васѣ́		
	Дат.	намѣ́	вамѣ́		
	Ак.	насѣ́	васѣ́		
	Инстр.	на́ми	ва́ми		
	Лок.	насѣ́	васѣ́		

као једнина

101. **Разлика између српско и руске промене.** 1. Множина од заменица *я* и *ты* иста је као и у нашем језику, разлика је само у инструменталу, који код нас (у књиж. јез.) гласи: *нама, вама* (рус. *на́ми, ва́ми*); у једини једнаки су номинативи.

2. Генитив једине гласио је првобитно и у ст.-руском мене, тебе, себе, а акузатив: *мя, тя, ся*, што потпуно одговара ст.-словенском *мѧ, тѧ, сѧ*, и српском *ме, те, се*. Од XV-ог века постао је генитив-акузатив *меня, тебя, себя*.

3. Енклитика, као што су наше: *ми, му, ме, њи, ње* (ст.-рус. *ми, ти, си, мя, тя*) и т. д., нема данас у језику образ. људи (неке од њих одржале су се у нар. говорима¹); само за акузатив од повратне заменице сачувао се облик *ся* који долази с повратним глаголима, н. пр. *мы́ться* умивати се (иза самогласника јавља се *сь*: *мо́юсь* умивам се).

102. *Ја и ти* (*писаћемо, читаћемо, и т. д.*) каже се руски: *мы съ тобой* (*будемъ писа́ть, чита́ть, и т. д.*), т. ј. прво се речју *мы* истиче да нас је двоје, а затим се ближе одређује лице, с којим ће се у заједници што вршити; тако исто: *ја и ви* — каже се: *мы съ ва́ми, ја и он* — *мы съ ни́мъ, ти и он* — *вы съ ни́мъ*, н. пр. *Мы съ ва́ми попу́тчики, ја и ви (ми) смо сапутници.* — *Мы съ тобой ошѣблись, ја и ти смо се преварили.* — *Мы съ ни́мъ прочѣли всю кнѣгу, ја и он прочитали смо (заједно) целу кнѣгу, и т. д.*

Напомена. Према овим обртима говори се и: *мы съ товарищемъ гуля́ли, шетали смо се нас двојица, ја и мој друг; мы съ ма́мой бы́ли въ теа́трѣ, ја и моја мати били смо у позоришту; утѣшь насъ съ ма́терью, утеши мене и матер, и т. д.*

103. Датив *себѣ* употребљава се каткад само ради тога да се јаче одреди стање какве особе саме по себи; у том случају он је увек без нагласка и не треба га преводити, н. пр. *я её зва́лъ*, а она *шла́ себѣ*, звао сам је, а она је ишла (није се освртала на то што је ја зовем); *спѣте себѣ*, спавајте, и т. д.

б) Заменица *его́*.

		м.	с.	ж.
104.	Једн.	онѣ	онó	она́
	Ген.	его́ (<i>јѣвó</i>)		ей (<i>јѣјó</i>)
	Дат.	ему́		ей
	Ак.	его́ (<i>јѣвó</i>)		еѣ
	Инстр.	имѣ		ѣю (<i>еѣ</i>)
	Лок.	нѣмѣ		ней

¹ Отуд у Пушкинову „Узорици“ (Примери, књ. I, стр. 159, р. 235): *Аль хмѣль вчерашній ещѣ-у-тя не прошѣлъ?* или се још писи истрезнио од јуче? (говори служавца).

	м. и с.	ж.
Множ. Ном.	они	они
Ген.		ихъ
Дат.		имъ
Ак.		ихъ
Инстр.		ими
Лок.		ихъ.

Напомена. Имъ, ими, ихъ = јим, јими, јих (I, § 24; *j* у ове облике ушло је према: егб, емѹ, ей, еѣ, и т. д.).

Разлика између српске и руске промене. Множина је иста (разуме се имајући на уму оно, што је мало час речено, § 104, нап.) као и у нашем језику, изузевши инструментал који гласи ими (ними) и локал ихъ (нихъ); у једнини исти су номинативи (онъ, она, онб) и датив и инструментал за мушки и срењи род (къ немѹ, съ нимъ).

105.

Облици негб, немѹ ... Свима облицима (осим номинатива) додаје се *н-* на почетку, ако уз заменицу стоји предлог: дѹ негб, съ нимъ, у ней, съ нѣю, къ ней, передъ ними, и т. д.

106.

Напомене. 1. Ако се облици егб, ей, ихъ употребе као присвојни генитиви, онда се *н-* не умеће, н. пр. отъ егб матери, од његове матери; отъ ей сестри, од њезине сестре; съ ихъ братомъ, с њиховим братом.

2. У књижевника *н-* каткад не долази и онда кад се ова заменица употреби с предлозима: крбмъ, мимо, обколо, међду, прѣтивъ и још с некими. Тако н. пр. у Пушкина: между ими, около егб; у Љермонтова: пробѣжалъ мимо егб, протрча поред њега; у Чехова: противъ ихъ сидѣлъ, и т. д. У свима овим и оваким случајевима, у живом говору јавља се *н*, дакле: между ними, мимо негб, и т. д.

Додатак. Појава сугласника *н* тумачи се предлозима съ и въ који су некад гласили сън, вѣн (пореди грч. *σύν*, нем. *an*). У говору они су често долазили у свези с овом заменицом, па се *н* одвојило од предлога и приљубило заменици као саставни део њезин, т. ј.

сън + јимъ = съ н + јимъ = съ нимъ

сън + јѣю = съ н + јѣю = съ нѣю.

Тако исто:

вѣн + јей = вѣ н + јей = вѣ ней, и т. д.

Чим се *н* осетило у говору као саставни део облика нимъ, немъ, нѣю, ними, и т. д., они су се почели употребљавати и с осталим предлозима, и према съ нимъ, съ нѣю и т. д. почело се говорити и: за нимъ, передъ нѣю, о ней, между ними, при нихъ, и т. д. Према овим падежима, *н* је доцније ушло и у друге падеже као део ове заменице кад год је уз њу стајао предлог (да се *н* одомаћи у дативу, осим аналогиче допринео је и предлог къ који је некад гласио кън).

Номинатив једнине и множине. Номинатив једнине гласио је некад *и* (= ји), *я*, *е* (= је), а номинатив множине *и* (= ји), *ѵ* (= је), *я* (пореди ст.-сл.: једн. *и-жѣ*, *я-жѣ*, *ѣ-жѣ*, множ.

107.

и-же, ња-же, ња-же). Ови облици изгубили су се врло давно, и заменили су се истим падежима од заменице онъ, она́, оно́, која је некад вредила као показна заменица (акцент је био онъ, она, оно). У множини за мушки и средњи род пише се онѣ, а за женски онѣ, а образ. људи говоре већином онѣ (^ан'ѣ) за сва три рода (облик онѣ за сва три рода данас је више одлика провинцијалног говора и говора простијих људи).

108.

О облицима онѣ, онѣ. 1. Писање *онѣ, онѣ* потпуно је извештачено. У ст.-рус. језику, у заменица, завршеци за номинатив множине, код тврде промене, били су: *-и* за мушки, *-ѣ* за женски, и *-а* за средњи род (пореди ст.-сл. **они, онѣ, она**). Ово разликовање по родовима, како у заменичкој, тако и у сложеној промени (§ 160), почело се губити врло давно (примери налазе се још у споменицима XIII-ог века). У језику осетила се тежња да се у множини генерализује један облик за сва три рода (слична појава опажа се и у именица), па како су се женски и средњи род разликовали од мушког само у номинативу и акузативу, ови падежи изједначили су се с мушким родом који је превладао, тако да је за множину остао само један облик за сва три рода: *моѣ, твоѣ, наѣ, ваѣ* (солдаты, столѣ, лошади, книги, дѣти), и т. д. Према том и од *онъ, она́, оно́*, за номинатив множине може бити само један облик за сва три рода: *онѣ*, као што се доиста и чује у говору образованих људи.

2. Поред облика *онѣ* има и облик *онѣ* (^ан'ѣ, такође за сва три рода), који се јавља у споменицима још од XIV-ог века, и који је и данас, као што је горе речено, жив облик у говору простијих људи; ђ ушло је у њега из осталих падежа, који су гласили: *онѣхъ, онѣмъ*, и т. д., исто онако као што је ушло и у номинативе множине од *тогъ и вѣсь*, који гласе *тѣ, вѣ* (место некадашњих *ти, вси*) према *тѣхъ, тѣмъ, тѣми; вѣхъ, вѣмъ, вѣми*.

Додатак. Песници служе се и једним и другим изговором кад им је то ради слика потребно, т. ј. облик *онѣ* (^ан'ѣ) може вредити у њих за сва три рода исто онако као и онѣ (^ан'ѣ). Тако н. пр.

у *Лермонтова*: Отець, отецъ, оставъ угрозы, | своѣ Тамару не брани, | я плачу, видишь эти слезы ... | ужѣ не первая онѣ (жен. род), оче, оче, не прети ми и не карај своју Тамару, ја плачем, видиш ли ове сузе ... то нису прве сузе. || Такъ дѣвушка, купался въ тѣни, | когда увидать юношу онѣ (жен. род) | краснѣютъ, тако девојке, купајући се у хладу, кад спазе младића, црвене од стида;

у *Тютчева*: Пускай въ душевной глубинѣ | и всходятъ, и зайдутъ онѣ (чуства и мечты), нека се у дубини твоје душе рађају (осећања и снови) и нека тамо угину. || И двѣ безпредѣльности бѣли во мнѣ, | и мной своеобразно играли онѣ (жен. род), и две бескрајности бежу у мени, и самовољно титрају се са мном;

у *Бскрасова*: Чудныя птыцы посадуть на ннй, | чудныя иѣсни спо-
ють ей онй (жен. род), дивне птыце попадаѣе по стаблима, дивне
песме оне ће јој отпевати;

у *Фета*: Полуночныя образы стонуть, | какъ больноѣ въ утомитель-
номъ снѣ, | ... но о чѣмъ ѣто стонуть онѣ (муш. род), поноћна приви-
ѣѣна јече као болесник у заморну сну, ... али шта се то чује у
њихову јечању? (упр. о чему она јече?);

у *Полонског*: На-явѣ ли, — не знаю, бытъ мѡжетъ, во снѣ, | все
мгновѣнно исчѣзло — и онѣ, и онѣ (нймѡ), да ли је то било на јави,
не знам, можда је било у сну, али свега на једанпут нестаде, и
њега и њих. || Партіи сталъ я плодѣтъ. | И въ наши дни | тѣмъ великѡ
ихъ заслуга, | что безъ пошѡды другъ друга | рѣзатъ готовы онѣ (читај:
онй, жен. род), почео сам стварати странке, и у наше дане то и јесте
њихова велика заслуга што су вољне да се нештедице кољу (упр.
да секу једна другу), и т. д.

Генитив и акузатив једнине за мушки и за женски род. 109.

1. У генитиву и у акузативу једнине за мушки род пишемо *-го*, а читамо *-во* (§ 156). Ово вреди за генитив и код осталих заменица (под акцентом *-во*, без акцента *-вѡ*, упр. *-вѡ*, I, § 28, 2), па, разуме се, и за акузатив кад је као генитив (§ 116 а).

2. Генитив једнине за женски род гласи *еѡ* (јѣјѡ), а пише се *ея* према црк.-сл. језику (пореди ст.-сл. *ѡѡ*); тај исти облик *еѡ* потпуно је превладао и у акузативу и сасвим је истиснуо стари облик *ю* (пореди ст.-сл. *ѡ*, срп. *ју*), тако да су данас генитив и акузатив једнине женског рода потпуно једнаки.

Напомене. 1. У титулама, под утицајем штампане речи, ген. *ея* изговара се као *јѣја*: *ея* величество, *ея* высѡчество, *ея* сѡятельство, и т. д.

2. И песници служе се каткад овим изговором кад им је то ради слика потребно. Тако н. пр.

у *Пушкина* (једанпут): На крѣвъ испуганный *ея* | ребѣтъ дворѡвая семья | сбѣжалася, на уплашени цик њезин згрнуше се дечица дворске чељади;

у *Тютчева*: ... Изъ груди *ея* (вѣрвалось признаніе) | и новѣй мѣръ увидѣлъ *я*, из њезиних груди (оте се реч да ме воли), и ја видех нов свет. || Ты говорѣлъ: она моя ... | Годъ не прошѣлъ, спросѣ и свѣдай, | что уцѣлѣло отъ неѣ? говорио си: она је моја ... па ето, ни година не проѣе, а запитај и дознај, шта је остало од ње? (како сад изгледа та, коју си волео). || Изъ рѣкъ *ея*, из њезиних руку — семья породица;

у *Бскрасова*: Предчѣвствіе явлѣнія *ея* | въ атмосфѣрѣ послѡся заранѣ, | она телѣръ у всѣхъ на первомъ планѣ | и въ жѣзни нашей главная статья, сви су унапред осеѣали да ће се она појавити; код свију она је сад на првом месту и у нашем животу она је најглавније;

у *Полонског*: Да *я* и не хочѣ *ея* | цѣпной любви! Она — моя, па мени ни не треба њезина насилна љубав! (упр. љубав прикована ланцем); она је моја, и т. д.

3. Оваки сликови, немајући никакве подлоге у живом говору, ретки су и у песника̄, и сматрају се као потпуно извештачени, дочим сликови, као:

у *Пушкина*: Я для ней | сгубила сча́стие моё, ради ње упропастила сам своју срећу;

у *Лермонтова*: Жилъ черне́ць лишь для ней, | погубилъ онъ съ нею все, монах је живео само за њу, и с њом је све упропастио. || И моё | прорѣчество припо́мнить умъ ей, и њезин ум сети́е се онога што сам јој прорекао;

у *Фета*: Въ небеса́хъ звѣзда — и отъ ней, | бѹдто йскра, зарони́лась дѹма | та́йно въ се́рдде гру́стное моё, на небу сину звезда, и од ње, као искра, потајно западе мисао у моје тужно срце;

у *Полонског*: Оса́ тихонько выполза́етъ | изъ-подъ трави́, гдѣ у ней | дыра́ въ подзе́мное жили́е, осига́ла полако мили испод траве где јој је рупа, кроз коју улази у свој подземни стан, и т. д. — долазе често и потпуно се поклапају с живим говором.

Додатак. За генитив једн. жен. рода, поред облика ей, у писаца долази и облик ей: Нѣтъ, не ага́тъ въ глаза́хъ у ней, нѣ, то није ахат што се блиста у њезиним очима (Пушкин). — Пока́жетъ Ру́сь, что е́сть въ ней лю́ди, | что е́сть грядѹщее у ней, показале Русија да она има љѹди и да је чека велика будућност (Њекарасов). — Чепе́ць прыга́лъ у ней на головѣ́, чепац (женска капа) одскакивао јој је на глави, и т. д. (отуд и у *Примерима*, књ. I, стр. 42, р. 3, у Лермонтова: Мо́лодость сча́стлива тѣмъ, что у ней е́сть бѹдущее, младост је срећна, јер има [пред собом] будућност). У живом говору долази само: отъ ней, у ней, и т. д.

110.

О генитиву и акузативу јединине за женски род. 1. Генитив јединине за женски род, како у заменица тако и у придева, свршавао се у ст.-рус. језику на -ѣ (ст.-сл. -а, I, § 167, дод.), т. ј. гласио је: *тоѣ, самоѣ, еѣ, всеѣ, моеѣ, одноѣ, доброѣ, синеѣ*, и т. д. (пореди ст.-сл. *тоѹа, ѹѹа, всѹѹа, доброѹа*, и т. д.). Поред ових облика, још од XIII-ог века, јављају се облици *той, всеѹ, одноѹ, доброѹ, синеѹ*, и т. д., према дативу јединине који је тако гласио. Са временом облици на -ѹ сасвим су превладали, а старински облик *еѣ* (као што смо рекли, он је пренесен и у акузатив, § 109, 2) заменио се обликом *еѣ* (*ѣѣ*); и акузатив *самоѣ* (од *самѣ*, § 132) упр. је стари облик генитива на -ѣ.

2. У нар. говору чују се врло често слични облици (на -ѣ) и од других заменица (као генитив и акузатив). Тако н. пр. *тоѣ, всеѣ, моеѣ, твоеѣ, одноѣ* (читај: т^ајѣ, фс^ејѣ, м^ајѣ, упр. м^ајѣјѣ, I, § 28, 2, и т. д.), н. пр. *всеѣ и правду скажуѣ*, рећи ћу целу истину. У језику образ. људи има само: *еѣ* и *самоѣ*.

в) Присвојне заменице.

Као заменица егó (с номинативом онъ) мењају се и при- 111.
својне заменице: мой, моѧ, моѥ; твой, твоѧ, твоѥ; нашъ, наша,
наше; вашъ, ваша, ваше, и присвојно - повратна заменица: свой,
своѧ, своѥ.

Напомене. 1. За треће лице нема оваких заменица, него се место њих
употребљавају генитиви егó = његов, ей = њезин и ихъ = њихов
(§ 106, нап. 1).

2. У простијем говору за „њихов“ има заменица ихній, ихняя, их-
нее, која се мења по сложеној промени: ихняя мѧтъ, његова (или:
њезина, или: њихова) мати. У говор образ. људи продира обрт:
по ихнему, н. пр. онъ знаеть по-ихнему, он говори њиховим језиком;
по-ихнему ёто хорошó, по њиховим појмовима то је добро.

Промена заменице мой, моѧ, моѥ гласи:

112.

	Једнина			Множина за сва три рода
	м.	с.	ж.	
Ном.	мой	моѥ	моѧ	моѧ
Ген.	моегó ¹		моѥй	моихъ
Дат.	моему		моѥй	моимъ
Ак.	§ 116 а	моѥ	мою	§ 116 б
Инстр.	моимъ		моєю (-ей)	моими
Лок.	моѥмъ		моѥй	моихъ.

Као мой мењају се твой и свой.

Разлика између српске и руске промене. Множина је иста (разуме 113.
се имајући на уму разлику у изговору) као и у нашем језику, изузевши
инструментал и локал (моими, моихъ); у једнини исти су номинатив и аку-
затив за женски род (моѧ, мою), номинатив за мушки род (моѧ) и датив
и инструментал за мушки и средњи род (моему, моимъ).

**Заменице нашъ и вашъ мењају се као мой, само што 114.
акцент није на последњем слогу.**

	Једнина			Множина за сва три рода
	м.	с.	ж.	
Ном.	нашъ	наше	наша	наши
Ген.	нашего ²		нашей	нашихъ
Дат.	нашему		нашей	нашимъ
Ак.	§ 116 а	наше	нашу	§ 116 б
Инстр.	нашимъ		нашею (-ей)	нашими
Лок.	нашемъ		нашей	нашихъ.

¹ = м²ј⁰вó, упр. м²ј⁰вó (I, § 28, 2).

² = наш⁰р², упр. наш⁰въ (I, § 86).

Напомена. *ш* је тврдо, према том *и* иза њега звучи као *ш*: *наши*, *нашихъ* = *наши*, *наших* (I, § 16, нап. 2).

115. Разлика између српске и руске промене. За множину вреди исто што и код заменице *мой*; у једини једнаки су номинатив и акузатив за женски род (*наша*, *нашу*) и сви падежи за мушки и средњи род (*нашъ*, *наше*, *нашему*, *нашъ* *наше*, *нашимъ*, *нашемъ*), сем генитива *нашего* (*па*, *дакле*, и сем акузатива м. р., кад је као генитив).

116. За акузатив јединине мушког рода и за акузатив мно-
жине вреди исто што и код именица (§ 2 б и в), т. ј.

а) Акузатив јединине за мушки род, кад стоји уз речи које значе човека или животињу, једнак је генитиву јединине, а иначе номинативу (као и код *нас*): *я видѣлъ твоѣго сына*, али: *я видѣлъ твой стóль*.

б) Акузатив множине, с речима које значе човека или животињу, увек је као генитив множине, а иначе као номинатив: *я видѣлъ вашихъ слугъ*, *лошадѣй*, *дѣтѣй*, *видео сам ваше слуге*, *коње*, *децу*, али: *я видѣлъ ваши стúлья*, *вѣнци*, *плáтья*, *видео сам ваше столице*, *ствари*, *хаљине*.

117. *По мом (твом, нашем, вашем) мишљењу* каже се руски: *по мóему* (пази на акценат), *по твóему*, *по на́шему*, *по ва́шему*: *По мóему* ёто сквѣрно, а *по ва́шему*? *по мом* мишљењу то не ваља, а *по вашем*? (ја мислим да то не ваља, а шта ви мислите?). — *Ка́къ по твóему*? како ти мислиш?

Напомене. 1. По свóему значи: а) на свом језику: онъ кривнулъ что-то по свóему, викну нешто на свом језику. б) на свој начин: *я ёто сдѣлаю по свóему*, ја ћу то урадити, како ја знам; онъ ёто понимáетъ по свóему, он то разуме на свој начин (друкчије).

2. Слично је овом: ёто не по мóему (т. ј. сдѣлано), то није урађено, како бих ја хтео (могао) урадити; *вóтъ какъ по на́шему* (т. ј. дѣлають, плетуть, играють и т. д.), ево како *ми* то радимо (плетемо, свирамо, и т. д.); *нѹ, бѹдъ по твóему*, по на́шему и т. д. (т. ј. вѣѹсу, обѣчajú, желáнiю, мѣшнiю и т. д.), па лепо, нека буде по *твом*, по *нашем* укусу (обичају, жељи, мишљењу, и т. д.).

118. Као што је и код *нас* по гдегде случај, *свој* може значити и својта: *здѣсь всѣ свој*, сви смо овде своји (*наши*); онъ *здѣсь какъ свој*, он је овде као рођак (као код своје куће), и т. д.

Упамти: онъ *самъ* не *свој* = он не зна где му је глава.

119. Треба скренути пажњу на обрте: *нашъ братъ* са значењем: ја, ми (т. ј. ја и оваки људи као што сам ја), н. пр. *Порá* и *на́шему брату* *отдохнѹтъ*, време је да се и ја мало одморим.

— Онъ хоро́шій врачъ, и на́шего бра́та лѣчи́лъ, он је добар лекар, и мене је лечио. — Онъ поуми́ће на́шего бра́та, он је паметнији од нас. — До на́шего бра́та вѣсти по́здно дохо́дятъ, нама овамо (т. ј. овакима као ја, који живимо у забаченим крајевима) гласови тако брзо не стижу.

Напомену. 1. Ако је реч о сталезу, нашъ братъ значи: мы, а вашъ братъ — вы, н. пр. Нашъ-братъ-купецъ всегда запрашиваетъ (= мы купцы всегда запрашиваемъ), ми трговци увек испочетка тражимо више него што вреди (кад цене нису утврђене). — Вашъ-братъ-чиновникъ всегда важничаетъ (= вы, чиновники, всегда важничаете), ви се чиновници увек правите важни, и т. д.

2. Простија женска послужиће се обртом **ни́ша сестра́** или **ва́ша сестра́**: Въ Петербурѣ трудно живѣтся на́шей сестрѣ, у Петрограду тешко је онима који служе (рећи ће н. пр. служавка). — Ва́ша сестра́ купчиха (= вы купчиха), ви сте трговкиња. — Ва́ша сестра́ Тамбовца, ви сте из Тамбова (град у Русији), и т. д.

Додатак. У говору образ. људи обрти са нашъ братъ или вашъ братъ одлика су доброг душевног расположења или интимног говора.

г) Показне заменице.

Заменица тотъ, та, то онај, мења се овако:

120.

	Једнина			Множина за сва три рода
	м.	с.	ж.	
Ном.	тотъ	то	та	тѣ
Ген.	того́¹	той	той	тѣхъ
Дат.	тому́	той	той	тѣмъ
Ак.	§ 116 а	то	ту	§ 116 б
Инстр.	тѣмъ	то́ю (той)	то́ю (той)	тѣми
Лок.	томъ	той	той	тѣхъ.

Разлика између српске и руске промене. У једнини једнаки су номинатив и акузатив за женски и средњи род (та, ту, то), датив и локал за женски род (той) и датив и локал за мушки и средњи род (тому́, томъ). 121.

Заменица *ѣтотъ, ѣта, ѣто*. Од тотъ и показне речце *ѣ* постало је *ѣтотъ, ѣта, ѣто* овај. *ѣтотъ* мења се као и тотъ, само што се место *ѣ* свуда јавља *и* (према меким заменицама: мо́ймъ, мой, мо́ихъ, и т. д.). Према том промена од *ѣтотъ* гласи: 122.

¹ = т^аво.

	Једнина			Множина за сва три рода
	м.	с.	ж.	
Ном.	ѣтотъ	ѣто	ѣта	ѣти
Ген.	ѣтого ¹	ѣтой		ѣтихъ
Дат.	ѣтому	ѣтой		ѣтимъ
Ак. § 116 а	ѣто	ѣту		§ 116 б
Инстр.	ѣтимъ	ѣтою (ѣтоѣ)		ѣтими
Лок.	ѣтомъ	ѣтой		ѣтихъ.

123. **Заменица *сей, сія, сіе*.** Са значењем „овај“ има још једна заменица. То је *сей, сія, сіе*:

	Једнина			Множина за сва три рода
	м.	с.	ж.	
Ном.	сей	сіе	сія	сіи
Ген.		сеѣ ²	сеѣ	сѣхъ
Дат.		сеѣу	сеѣ	сѣмъ
Ак. § 116 а		сіе	сію	§ 116 б
Инстр.		сѣмъ	сеѣю (сеѣ)	сѣми
Лок.		сеѣмъ	сеѣ	сѣхъ.

124. **Употреба заменице *сей*.** Заменица *сей, сія, сіе* долази само у архаичном стилу и у канцеларијском језику, а у об. говору сачували су се само поједини падежи у неким обртим, као н. пр.:

1. *генитив једнине*: сеѣдня (т. ј. сеѣдня = упр. овог дана) данас; ни сѣ тоѣ, ни сѣ сеѣ, изненада; онъ не отъ мѣра сеѣ, идеалист је; предъѣвѣтелю сеѣ прощѣ дѣтъ тѣ и тѣ, оном који вам ово (н. пр. писамце) покаже, подајте, молим вас, то и то;

2. *датов једнине*: бѣтъ по сеѣу, одобравам (потписује руски цар законе и наредбе);

3. *акузатив једнине*: сеѣчасъ (т. ј. сеѣ часъ) сад одмах (супротно је тѣтчасъ = одмах, али у прошлости, н. пр. онъ тѣтчасъ пришѣлъ, одмах је дошао, а: онъ сеѣчасъ придѣтъ, одмах ће доћи); и тѣ, и сеѣ, и једно и друго; ни тѣ, ни сеѣ, ни ово ни оно; сію минуѣту, одмах; по сѣю поѣру, досад (супротно: по ту поѣру, донде); по сѣю стѣрону, с ове стране (супротно: по ту стѣрону, с оне стране);

¹ = ѣт^аѣ^а, упр. ѣтѣѣѣ (I, § 28, 2).

² = сѣѣѣѣ.

4. *локал јединице*: мы съ нимъ говорѣли о томъ, о сѣмъ, о свачем смо се разговарали (ја и он);

5. *генитив множине*: до сихъ поръ, све досад (супротно: до тѣхъ поръ, донде).

Напомена. Облици сѣ, съ, сѣмъ, који долазе у споменутим обртура, постали су према облицима то, ту, томъ.

Додатак. У ст.-рус. језику номинатив од ове заменице гласио је: съ, си, се, па отуд и данас: авось (из: а во се) можда, лѣтось (нар.) летос, вчерась и вчорась (обоје нар.) јуче, и т. д.

Заменица *такѡвъ, таковá, таковѡ, таковѣ* (други падежи у 125. об. говору не долазе) јавља се:

1. у свези с *каковъ*: *Какѡвъ ѡнъ, такѡвъ и ты, какав је он, такав си и ти.* — *Какѡвá мáтъ, таковá и дѡчь, каква мати, онака и кѣи.* — *Какѡвъ поѡъ, такѡвъ и прихѡдъ, какав поп, онака и парохија.* — *Какѡвъ привѣтъ, такѡвъ отвѣтъ, какав поздрав, онакав и отпоздрав, и т. д.;*

2. у свези с *что* . . . : *Вáше доказáтельство таковѡ, что лѣтше егѡ не приводить, ваш доказ је такав да је боље не спомињати га;*

3. одречно: *Я не такѡвъ! ја нисам такав човек! — Она не таковá, чтобы испугáться, тá се не плаши! и т. д.*

Напомена. Обртура као: *таковá моя воля, тако ја хоѡу; таковѡ наше рѣшѣние, тако смо одлучили, и т. д.* више су одлика књижевног језика и свечанијег стила.

Упамти: и *былъ таковъ* = *нестаде га, н. пр. Сказáлъ, и былъ таковъ, рече и нестаде га.*

Остале показне заменице. Заменице: *такѡй* *таки* и *ѣтакоѡ* 126. *таки, мењају се као придеви (ген. такѡго, ѣтакого, дат. такѡму, ѣтакому, и т. д., § 151).* То исто вреди и за заменицу *ѡный*, која у об. говору долази само у облику *ѡно*, у обртура: *во врѣмя ѡно, некад (реѣи ће когод иронично или шáливо, према црк. говору).*

Напомена. И заменица *таковѡй*, *-вáл, -вѡе* (упр. сложен облик од *таковъ*, § 125) мења се као *придев* (ген. *таковѡго, дат. таковѡму, и т. д.*). У живом говору она не долази, него је одлика званичног, пословног и научног језика, н. пр. *По справкáмъ таковѡго (т. ј. человекá) не оказáлось, таквог су човека тражили, али га нема (није се нашао).* — *Искусство, вáкъ таковѡе, вѣчно, уметност, као таква, вечна је, и т. д.*

д) Упитне и односне заменице.

127. Заменице **ето** ко, **что** шта, **чей**, **чья**, **чьё** чији, **котóрый** који и **како́й** какав, **вреде** и као односне и као упитне. **Котóрый** и **како́й** мењају се као **придеви**, а промена од **ето** и **что** гласи:

Ном.	кто	что
Ген.	кого́ (к ^а во́)	чего́ (ч ^е во́)
Дат.	кому́	чему́
Ак.	кого́	что
Инстр.	ке́мъ	че́мъ
Лок.	комъ	че́мъ.

Напомена. 1. Кто је постало из **къ** и показне речце **то**, а **что** из **чь** и **то** (пореди ст.-сл. **кѣто**, **чьто**).

2. Инструментали **ке́мъ**, **че́мъ** постали су према **тѣмъ**; старији облици за овај падеж били су и у руском: **кѣмъ**, **вѣмъ** и **чѣмъ**.

128. Место упитног **како́й** употребљава се (по свој прилици према немачком *was für ein?*) **что́** за или: **что́** **это́** за с **НОМИНАТИВОМ**, н. пр. **Что́ это́ за челове́къ?** **какав** је ово човек? — **Что́ за вопро́съ?** **какво** је то питање? — **Что́ за шу́тки?** **каква** је то шала.

Напомена. Тако је и при усклицима и чуђењу: **Что́ за край!** да дивне земље! (или супротно: да несретне земље! [према смислу]). **Что́ за диво!** (или: **что́ за прѣтча!**) да чуда! — **Что́ за ребѣнокъ,** **что́ за юла!** **какво** је ово дете! **какав** је ово несташко! — **Что́ за уха!** да дивне рибе чорбе!

Упамти обрте са **что** тако́е: **Что́-это́ тако́е?** шта је то?! (какав је то безобразлук?!). — **Что́ тако́е случи́лось?** шта се десило? — **Что́ тако́е онъ сказа́лъ?** шта је он рекао?; затим у дефиницијама: **что́ тако́е филосо́фія,** шта је философија?; **что́ тако́е челове́къ,** шта је човек? и т. д.

129. **Что** после неких глагола (*verba sentiendi* и *declarandi*) вреди и као свеза са значењем **да**: Скажи́ ему́, **что** ја не хо́чу, реци му да не́ћу. — **Говорѣтъ,** **что** онъ бо́ленъ, веле да је он болестан. — **Я́ чу́вствую,** **что** онъ ме́ня не лю́битъ, осе́ћам да ме он не воли. — **Я́ зна́лъ,** **что** ты приде́шь, знао сам да ћеш доћи. — **Ты хва́стался,** **что** ты фило́софъ, хвалио си се да си филозоф, и т. д.

Напомена. Каткад **что**, као свеза, одговара нашем **што**: Онъ обра́довался, **что** ја прише́лъ, обрадовао се **што** сам дошао. — Онъ глупо сдѣла́лъ, **что** е́му не сказа́лъ, лудо је учинио **што** му није рекао.

Речцом **же** (каткад **жъ**) појачава се значење упитним заменицама **кто**, **что** и **какој**: **Что жъ это? шта је то? — Кто же тамъ былъ? па ко је тамо био? — Какой же здѣсь порядокъ? какав је ово ред? (зар овде има реда?), и т. д.** 130.

Напомена. Ако речца *же* стоји с показним заменицама *тогъ* и *такој*, онда значи *исти*: *тогъ же*, онај *исти*; *такој же*, такав *исти*.

Заменица *чей*, *чѣя*, *чѣе* мења се као *мой*, *моя*, *моѐ* (§ 112); 131. у номинативу једнине мушког рода, некадашње *и* (пореди м.-рус. *чий*, срп. *чији*) пред *ј* прешло је у *е*, а у осталим падежима отпало је (I, § 145; иза *ч* пишемо *ѣ*, истичући гласовну вредност јоти која је за њим: *чѣя* = *ч'ја*, *чѣе* = *ч'јо*, *чѣимъ* = *ч'јим*, и т. д., I, § 63 б).

	Једнина			Множина за сва три рода
	м.	с.	ж.	
Ном.	чей	чѣѐ	чѣя́	чѣи
Ген.	чѣего́ ¹		чѣей	чѣихъ
Дат.	чѣему́		чѣей	чѣимъ
Ак.	§ 116 а чѣѐ		чѣю	§ 116 б
Инстр.	чѣимъ		чѣєю (чѣей)	чѣими
Лок.	чѣѐмъ		чѣей	чѣихъ.

Додаци. 1. Заменица **каковъ** (*каковá*, *каковó*, *каковѣи*; остали падежи у об. говору не употребљују се) долази обично у сзези са заменицом **таковъ** (§ 125, бр. 1); засебно она се чује у неким узвицима (при чуђењу), н. пр. *каковъ молодѣць!* *види га, молим те!*; *каковъ гусъ* (ирон.)! *леп ми је он!* *гле ти њега само!* (кад ко што лудо уради, каже, и т. д.), или н. пр. у обртима: *каковъ ни на ёсть*, *какав је да је*; *каковъ бы быъ ни-былъ*, *био он какав му драго*, или адвербијално: *каковó мнѣ это тебѣ говоритъ!* *како је мени да ти то говорим* (т. ј. врло ми је тешко, што ти то морам говорити); *ты подумай, каковó мнѣ!* *помисли како је мени!*

2. Сложен облик од заменице **каковъ**, који се мења као **приведи** пуног облика, гласи **каковой**, *-ва́я*, *-во́е* (ген. *каковóго*, дат. *каковóму*, и т. д.). За њега вреди исто, што је речено о **таковой** (§ 126, нап.), т. ј. и он је одлика канцеларијског језика, и у живом говору не долази, н. пр. *Имѣние оцѣнено въ 2000 (двѣ тѣсячи) рублѣй, съ каковóй сѹммы и начнѣтсѣ торгъ*, *имање процењено је на 2000 рубаља*; с те суме почеће лицитација.

¹ = ч'јѐвó.

е) Заменице **самъ** и **весь**.132. Заменица **самъ**, **самá**, **самó** мења се овако:

	Једнина			Множина за сва три рода
	м.	с.	ж.	
Ном.	самъ	самó	самá	самѝ
Ген.	самогó ¹	самóй		самѝхъ
Дат.	самоу́	самóй		самѝмъ
Ак.	§ 116 а самó	самоѡ		§ 116 б
Инстр.	самѝмъ	самóю (-óй)		самѝми
Лок.	самóмъ	самóй		самѝхъ.

133. **Акузатив једнине женског рода.** Поред облика **самоѡ** (§ 110, бр. 1) долази у писаца и облик **саму́**, који се каткад чује и у простијем говору: а **саму́** хозяйку ты видѣлъ? а јеси ли газдарицу видео?

134. **Употреба.** **Самъ** значи: сам главом (selbst, ipse): я видѣлъ еѡ **самоѡ**, видео сам баш њу (лично); я самъ къ вамъ пришѣлъ, сам сам дошао (н. пр. да вам то кажем); и она самá здѣсь, и сама је (и она је) овде; она говорила съ нимъ самѝмъ, она се лично с њим разговарала, и т. д. Мимо то (све као и у нашем језику) **самъ** долази уз себѡ: знай самогó себѡ; ѣто самó собою, то се само по себи разуме, и т. д., и са именицама кад се истиче да подмет чини нешто сам по себи: онъ самъ пришѣлъ, сам је дошао (нико га није звао); стулъ самъ упалъ, столица је сама пала.

Напомене. 1. У говору трговачког сталежа **самъ** значи: газда, а самá — газдарица: Когó ты видѣлъ: самогó или саму́, кога си видео: газду или газдарицу?

2. С погледом на то, што **самъ** значи: сам главом (selbst, ipse), а не: сам (т. ј. један, allein, solus; то се рус. обично каже одињъ), треба пазити на употребу: онъ самъ пришѣлъ, он је дошао (сам, главом), али: онъ одињъ дома, он је сам код куће (нема никога више сем њега).

135. **Разлика између самъ и самѝй.** Поред **самъ**, **самá**, **самó** има и заменица **самѝй**, **самая**, **самое**, која се од прве разликује и по промени и по значењу. Пре свега, **самѝй** мења се као придеви пуног облика (§ 147), и акценат је у промени увек на основи, дочим је код **самъ** акценат увек на крају, сем номинатива множине: самѝ. Затим **самѝй** значи:

¹ = с^ма^во, упр. с^ма^во (I, § 28, 2).

1) сáми: передъ сáмымъ носомъ, предъ сáмимъ носомъ (баш предъ носомъ); она́ стояла у сáмой двéри, стајала је крај самих врата; въ сáмый дéнь рождéния, баш на (на сам) роѣен-дан;

2) исти: онъ тотъ сáмый, он је онај исти; ётотъ же сáмый, овај исти;

3) даје придевима суперлативно значење: сáмый счастли-вый, најсрећнији; сáмый радостный, најрадоснији, и т. д. (§ 194).

Заменица *весь, вся, всё* сав, мења се овако:

136.

	Једнина			Множина за сва три рода
	м.	с.	ж.	
Ном.	весь	всё	вся	всѣ
Ген.	всего ¹		всей	всѣхъ
Дат.	всемѹ		всей	всѣмъ
Ак.	§ 116 а	всё	всю	§ 116 б
Инстр.	всѣмъ		всёю (всей)	всѣми
Лок.	всѣмъ		всей	всѣхъ.

Заменице: *всякій* сваки, *каждый* сваки, *такой* таки и *иной* 137. други (а не овај) — мењају се као придеви пуног облика.

Напомена. *Иной* употребљава се само у неким приликама (види речник); иначе обично долази другой.

ж) Одречне и неодређене заменице.

Заменице за одрицање постају као и у нашем језику кад 138. пред упитне и односне заменице дође одречна речца *ни-*: *никто* НИКО, *ничто* НИШТА, *ничей* НИЧИЈИ, *никакой* НИКАКАВ.

Напомене. 1. И у руском стоји предлог између речце *ни* и заменице: ни за что, ни пошто; ни о чемъ, ни о чему; ни въ какомъ случаѣ, ни у ком случају; ни у когъ не-было денегъ, нико није имао новаца; онъ вернулся ни съ чемъ, вратио се празних шака (или: не израдивши ништа); ни во что не ставитъ вою, ценити кога ни пода шта; ни за что, ни про что (москов. нар.: ни за-што, ни про-што) онъ меня ударило, ударио ме за пра Бога (ни крива ни дужна), и т. д.

2. Место номинатива *ничто*, обично долази генитив *ничего* (место акузатива увек је овако): онъ ничего не знаетъ, он не зна ништа; онъ ничего не сказалъ, није ништа рекао. [Упамти: ёто ничего, то није ништа; ёто бы ещё ничего, то би било још и Боже помози;

¹ = фс'евó.

А. Вы ушиблись, јесте ли се ударили? Б. Ничего, није ништа (ситница, маленкост)! | А. Я потерял деньги, изгубио сам новце. Б. Ничего, није то ништа! (немој се зато много кидати). | А. У меня зубъ бо́лѣтъ, боли ме зуб. Б. Ничего, пройдётъ, не бој се, проћи ће].

3. Ничто у номинативу долази у оваким обртура: Наполеонъ ничто передъ Цезаремъ, Наполеон није ништа према Цезару. — Ничто не можеъ сравниться съ Италией, ништа се не може поредити с Италијом, и т. д.

139. Неодређене заменице постају такође од упитних и односних заменица, и то:

1. кад се пред ове стави речца нѣ-: **нѣкто** неко, **нѣчто** нешто, **нѣкоторый** неки;

2. кад се иза њих ставе речце:

-то: **кто-то** неко, **что-то** нешто, **какой-то** некакав;

-нибудь и -либо: **кто-нибудь**, **кто-либо**, ко му драго, когод;
что-нибудь, **что-либо**, што му драго; **какой-нибудь**, некакав, ма ко, и т. д.

Напомена. 1. Кто-либо и что-либо више су одлика књижевног језика.

2. Нѣкто и нѣчто долазе само у номинативу (нѣчто и у акузативу), и то с нарочитим значењем, н. пр. нѣкто Н. Н. пишетъ, что ... некакав господин (или: некаква госпођа) Н. Н. пишет (у новинама) да ..., или н. пр. я узнал нѣчто, дознао сам нешто. Иначе са значењем „неко“ и „нешто“ употребљавају се заменице кто-то и что-то, од којих долазе сви падежи: когó-то, чегó-то; кому-то, чему-то, и т. д.

140. Неодређеност добива се и онда кад се заменице кто, что и какој сједине с префиксом кое-: **кто-кто** (кое-когó, кое-кому, кое съ кѣмъ, и т. д.) по неко, **кто-что** (кое-чегó, кое-чему, кое съ чѣмъ) по нешто, н. пр. Кое-кто пришёлъ, по неки су дошли. — Я кое-что объ васъ знаю, чуо сам по нешто о вама. — Я тебѣ кое-что скажу, по не сейчасъ, нешто ћу ти испричати, али доцније. — Кое-что ещё не убрано, по нешто (у соби) још није успремљено, и т. д.

Напомена. Поред кое-кто и кое-что у разговорном језику и у писаца долази и: **кой-кто**, **кой-что**.

Додатак. У облицима кой и кое сачували су се остаци некадашње заменице кой, коя, кое. Од ове заменице, у об. говору, употребљава се само ном. једн. м. рода, у обрту **кой чортъ!** који је ово враг! и ак. множ.: **въ кой вѣки**, с мене на уштап (врло ретко) н. пр. **похађати кога** (пу вóтъ, въ кой-то вѣки къ намъ собралсь! хвала Богу кад нам и ви дођосте!); у канцеларијском пак стилу долазе и побочни падежи: **кого**, **кѣму**, **кой**, **коихъ** и т. д. (без номинатива једине).

Наше: *немам кога* (н. пр. воleti), *немам коме* (н. пр. речи рећи), *немам од кога* (н. пр. што дознати) и т. д. каже се руски: **миѣ некого** любитъ (§ 252, II); **миѣ некому** слова сказа́тъ; **миѣ не-сь-къмъ** поговоритъ; **миѣ не отъ когѣ** это узнать, и т. д. Тако исто: *немам шта* (н. пр. бојати се), *немате чему* (н. пр. чудити се), *немате зашто* (н. пр. долазити), *немам чиме* (н. пр. покрити се) и т. д. каже се: **миѣ нечего** бо́яться; **нечего** удивля́ться; **не-за-чѣмъ** вамъ приходитъ; **нечѣмъ** укрьіться, и т. д.

Напомена. Тако исто: *не-за-что* васъ любитъ, зашто да вас волим (немам вас зашто воleti); *не-на-что* купи́тъ, немам новаца, да то купим, и т. д.

Упамти: дѣлать нечего, нема се куд (шта му знам); обѣ это́мъ и говори́тъ не́чего, о том не треба ни говорити (то је тако); это не-къ-чему, то није потребно.

Додатак. У књижевном језику (понајвише) сусрећемо се са заменицом **нѣкій** неки (у об. говору каже се: *како́й-то*, а **нѣкій** долази више иронично или шаљиво); ова заменица узета је из црквеног језика и мења се као *мой, мой, моё*, сем акузатива једине женског рода: **нѣкую**, и номинатива множине: **нѣкіе, нѣкія** (као *добрисе, добрыя*, по сложеној промени, § 147). Акцент је увек на првом слогу.

		м.	с.	ж.
Једн.	Ном.	нѣкій	нѣкое	нѣкая
	Ген.	нѣкогого		нѣкојей
	Дат.	нѣкојему		нѣкојей
	Ак.	§ 116 а	нѣкое	нѣкую
	Инстр.	нѣкоимъ		нѣкојою (-ојей)
	Лок.	нѣкојемъ		нѣкојей

		м.	ж. и с.
Множ.	Ном.	нѣкіе	нѣкія
	Ген.	нѣкоихъ	
	Дат.	нѣкоимъ	
	Ак.	§ 116 б	
	Инстр.	нѣкоими	
	Лок.	нѣкоихъ.	

Они, који се по каткад у говору служе овом заменицом, употребљавају и краће облике: **нѣкій** (нѣкое) — **нѣкого, нѣкому, нѣкимъ, нѣвомъ; нѣкая** — **нѣкој, нѣую, нѣкою, нѣкој; нѣкіе** — **нѣкихъ, нѣкимъ, нѣкими, нѣкихъ.** У штампаној речи пише се увек онако као што је горе показано.

142. Нека правописна правила. I. Слово *ѣ* пише се код заменица:

1. у дативу и локалу једнине од личних заменица: *мнѣ, тебѣ*, и од повратне заменице: *себѣ*;

2. у инструменталу једнине мушког и средњег рода од *тоѣ* и *всѣ*: *тѣмѣ, всѣмѣ*, и у инструменталу једнине од *кто* и *что*: *кѣмѣ, чѣмѣ*;

3. у номинативу множине од *она*: *онѣ*;

4. у свима падежима множине од *всѣ* и *тоѣ*: *всѣ, тѣ; всѣхѣ, тѣхѣ*, и т. д., и

5. у неодређених заменица, које су постале речцом *нѣ* (§ 139, 1): *нѣкто, нѣчто, нѣкоторый, нѣкій*.

II. *-ого* у генитиву једнине пише се у облицима: *когѣ, тогѣ, ѣтогѣ, самогѣ*; затим код оних заменица које се мењају као придеви пуног облика и свршују се на *-ой*: *какој — какогѣ, такој — такогѣ, иној — иногѣ*.

3. ПРИДЕВИ.

а) Именичка промена.

(Прост облик).

143. Поред сложеног облика: *дѣбрый, дѣбрая, дѣброе; синій плав, синяя, синее* (§ 147), некад су придеви имали и прост облик с наставцима: —, *-а, -о* за тврду, и —, *-а, -е* за меку промену: *дѣбрѣ дѣбар, дѣбрá, дѣбрѣ; синѣ плав, синí (т. ј. син'а), синѣ*; прво се у свему мењало као *иладѣ, рýба, мѣсто*, а друго као *гвоздѣ, дýня, мѣре*, дакле ген. *дѣбра, синя*, дат. *дѣбру, синю* (за жен. род: ген. *дѣбры, сини*, дат. *дѣбрѣ, синѣ*), и т. д.

Ова именичка промена дуго је живела упоредо са сложеном, док тежња језика за једноликошћу и јединством у облицима није учинила да сложени облици претегну и да мало по мало истисну просте облике, тако да се је од ових сачувао само номинатив једнине за мушки, женски и средњи род, и номинатив множине који је једнак за сва три рода и који се код тврде промене свршује на *-и* (иза *к, г, х — и*), а код меке на *-и*: *дѣбрѣ, дѣбрá, дѣбрѣ, дѣбрý; тощѣ мршав, тощá, тоще, тѣщи*.

Остаци именичке промене. Од именичке промене данас имамо само трагове, дѣлом потпуне, а дѣлом непотпуне.

I. Трагови потпуне именичке промене долазе у неких речи које су по облику прости придеви, а по значењу именице. Таке су речи:

1. Имена местâ на *-овъ*, *-евъ* (некадашњи присвојни придеви, уз које ваља разумети: *гѣродъ*, § 167, нап. 2): *Кіевъ* (од *Кіи*¹) Кијево, *Харьковъ*, *Тамбовъ*, *Саратовъ* и т. д. (пореди срп. *Кузмин*, *Неготин* т. ј. град [*Неготина* т. ј. паланка], од мушких имена *Кузма*, *Негота*); тако исто: *Архангелскъ* (од *архангелъ*, дакле упр. араџелов град, назван према манастиру св. Араџела Михаила, око ког је и постао), *Ярославъ* (од *Ярославъ*), *Смоленскъ* (= упр. смољани град), *Задонскъ* (= упр. задонски град, т. ј. град за реком Доном), *Пятигорскъ* (= упр. петобрдски град, т. ј. град између пет брегова), и т. д.

2. Апстрактне именице средњег рода, као *добрѣ*, *злѣ*, и т. д.

3. Неке именице, као: *обѣдня* служба (у цркви), *вечерня* вечерње, *заутреня* јутрење (уза све три ове речи мислило се некад *служба*; као придеви, те речи имале су у ст.-рус. језику и пуне облике: *вечерняя*, *заутреня* т. ј. *служба*; и у српском речи: *вечерње*, *јутрење* упр. су придеви, уз које се замишљала реч: *служење*, *мољење*, или тако што; пореди и облике: *вечерња*, *јутрења*, уз које се мислило: *молитва* или *служба*).

II. Од делимичних именичких облика сачували су се:

1. Номинатив јединице за мушки, женски и средњи род, и номинатив множине за сва три рода, и то: а) у већине придева, н. пр. *добрѣ*, *добрѣ*, *добрѣ*, *добрѣ*; *готѣвъ*, *готѣва*, *готѣво*, *готѣвы*; *тоцѣ* мршав, *тоцѣ*, *тѣце*, *тѣци*; *похѣжѣ* сличан, *похѣжа*, *похѣже*, *похѣжи*, и т. д.; — б) у свих партиципа перфекта на *-лѣ*: *читѣлѣ*, *читѣла*, *читѣло*, *читѣли*; *писѣлѣ*, *писѣла*, *писѣло*, *писѣли*, и т. д.; — в) у трпних партиципа садашњег и прошастог времена: *любимѣ* вољен (омиљен), *любима*, *любимо*, *любими*; *сдѣланѣ* урађен, *сдѣлана*, *сдѣлано*, *сдѣланы*, и т. д.

2. Остали падежи (и то поједини од њих) долазе само у неким фразама и прилошким изразима; тако н. пр.:

а) генитив јединице: — у речима и обртима, као: *снова* (упр. предлог *сѣ* и именски генитив од придева *ново*), *изнова*, *опет*; *изрѣдка* ретко, *изрѣтка*; *издалекѣ*; *дѣсыта* сит (н. пр. најести се); *сперва* прво; *сгорячѣ* у ватри (н. пр. рећи што коме, ударити кога); *сдѣру* (генитив на *-у*, пореди § 16 в) с луде главе, из лудости (н. пр. учинити што); *смѣлоду* од младости; *до красна*, док се не усија

¹ Тако се, по предању, звао кнез, оснивач Кијева.

(н. пр. загрејати гвожђе); *отъ мала до велика* сви (од малог до великог); *дѣти малъ мала мѣнше*, деца једно другом до уха, и т. д.;

б) датив јединице: — *помалу* (упр. предлог *по* и именски датив од *мало*), мало по мало; *ипросту* просто; *ипиусту* узалуд; *потихоньку* полако (нечујно и опрезно); *неподалѣку* близу; *понемногу* помало; *убирајся по добру по здорѣву*, одлази док си читав, и т. д. (у некадашњим обртима, као: *быть богату*, бити богат; *быть бѣдну*, бити сиромаш, и т. д. датив је данас замењен инструменталом, тако да они гласе: *быть богатымъ*, *быть бѣднымъ*, али и данас се чује у пословици: *комѹ быть повѣшену*, *томѹ не утонѹтъ*, коме јо суђено да буде обешен, тај се неће [не може] удавити);

в) акузатив јединице средњег рода: — сачувао се у свима прилозима на *-о*, *-е*: *хорошѡ* добро; *скверно* рђаво; *горячѡ* ватрено; *вообщѣ* уопште; *направо* десно; *налѣво* лево; *навѣрно* поуздано, зацело; *лишь* (из *лише*) само, и т. д.;

г) локал јединице: — у прилозима на *-ѣ*, као: *вкратѣѣ* (упр. предлог *вѣ* и именски локал од *кратко*) укратко; *вдалекѣ* далеко; *втайнѣ* потајно; *наготовѣ* спреман, на опрезу; *навеселѣ* поднапит; *налегѣ* без пртљага (путовати), и т. д.;

д) инструментал множине: — *дружески* пријатељски; *маломальски* коле; *молодечки* јуначки; *зверски*; *по-стариковски* старачки, и т. д.

Напомена. У мало час споменути облицима на *-и* (према **I**, § 146 *-и* место *-ы*) сачувао се је старији наставак за инструментал множине именичке промене, за мушки и средњи род (пореди ст.-сл. **рѣкѣ**, **богѣ** — инстр. множ. **рѣкѣ**, **богѣ**; **лѣтѣ** — **лѣтѣ**). Ови инструментални облици изгубили су значење падешких облика, и данас долазе адвербијално, н. пр. *по-дружески* пријатељски (саветовати што коме), *по-руски* руски (н. пр. говорити), *подѣтски* као дете (н. пр. поступити) и т. д., (*по* унесено из обртѣ, као: *по старому*, по старом; *по звериному*, зверски, и т. д.).

б) Сложена промена.

(Сложен облик).

145. I. Сложен облик постао је од простог облика и заменице *јѣ*, *ја*, *је*, која му се додавала (слажући се с њим у роду, броју и падежу), чим се придев односно на неки одређен, познат предмет: праслов. *dobrѣ-јѣ*, *dobra-ја*, *dobro-је* (ген. *dobrajego*, дат. *dobru-jemu* и т. д.)

и *sin'ъ-јъ*, *sin'a-ја*, *sin'e-је* (ген. *sin'a-jego*, дат. *sin'u-jemu*, и т. д.; у немачком сличну службу вршио је члан *der, die, das*, пореди *guter, gute, gutes*).

II. Првобитни облици ове сложене промене остали су делом непромењени¹, а делом су се изменили под утицајем једначења, сажимања и нарочите врсте разједначавања, с којом се каткад укрштао и утицај аналогije². У јединици пак многи облици у руском (као и у српском) постали су према заменичкој промени. Утицај ове промене (за тврду образац је заменица *тогъ*, а за меку *весь*) опажа се:

1) у генитиву јединице мушког и средњег рода, где се јавио завршетак *-ого*, *-его*, и пр. *слѣбіо́го*, *сіне́го* (пишемо *сіняго*) аналогijом према *тогъ*, *всего́*;

2) у дативу јединице свих родова: *слѣбіо́му*, *слѣбіо́й*; *сіне́му*, *сіне́й* и т. д. — аналогijом према *тому́*, *то́й*; *всему́*, *всѣ́й*, и

3) у локалу јединице свих родова, и пр. о *слѣбіо́мъ*, о *слѣбіо́й*, о *сіне́мъ*, о *сіне́й* — аналогijом према; о *томъ*, о *той*, о *всемъ*, о *всѣ́й*.

Сложена промена дели се на тврду и меку; придеви, којима је крајњи сугласник од основе тврд, мењају се по тврдој, а придеви, којима је крајњи сугласник мек, мењају се по мекој промени. Графички су завршени за номинатив јединице код прве: *-ий*, *-ая*, *-ое*, а код друге: *-ій*, *-ля*, *-еє* (за придеве на *-к*, *-г*, *-х*; *-ч*, *-ц*; *-ж*, *-ш*, *-ц* види ниже). 146.

Обрасци: а) за тврду промену: *добрый*, *добрая*, *доброе* = *дѡбар* (душевно), *дѡбра*, *дѡбро* и *дѡбрій*, *дѡбра̄*, *дѡбрѡ̄*; 147.
б) за меку промену: *синій*, *синяя*, *синее* = *плѡв*, *плѡва*, *плѡво* и *плѡвй*, *плѡва̄*, *плѡвѡ̄*.

¹ Пореди ст.-сл. и рус.: ном. ср. рода *добрае* — рус. *дѡброє*, ном. ж. рода *добраи* — рус. *дѡбрая*, ав. ж. рода: једн. *дображъ* — рус. *дѡбрую*, множ. *добраѣмъ* — рус. *дѡбрѣе* (из *дѡбрѣѣѣ*, I, § 167. дол.).

² Пореди ст.-сл. ген. и дат. једн. м. и ср. рода *добраго*, *добраоумоу* из старијих несажетих ст.-сл. облика: *добраго*, *добраоумоу*, који су постали једначењем из опште-словенског *dobra-jego*, *dobru-jemu*; или и пр. ген. једн. ж. рода *добрѣи* из *dobru-jeje* (као срп. *бременоша* из: *бремено-ноша*, *иконос* из: *иконо-нос* [закон халологије]), тако исто дат. и лок. једн. ж. рода *добрѣи* из *dobrě-jeji*, и т. д.; или и пр. место очекиваног иinstr. једн. м. и ср. рода *добрѡшъ-јимъ* у ст.-сл. долази *добрѣимъ*, откуд сажето *добрѣимъ* (руски такође *дѡбрѣимъ*), а место дат. множ. *добрѡшъ-јимъ* — *добрѣимъ*, *добрѣимъ* (рус. *дѡбрѣимъ*; *ѣи*, *ѣ* ушло аналогijом према ном. *дѡбрѣи* и instr. *дѡбрѣими*), и т. д.

Ј е д н и н а

	м.	с.	ж.	м.	с.	ж.
Н.	добрый	доброе	добрая	сѣний	сѣнее	сѣняя
Г.	добраго	(- ^а в ^а)	добрѡй	сѣнѣго	(н ^а в ^а)	сѣней
Д.	добрѡму		добрѡй	сѣнему		сѣней
А.	§ 116 а	доброе	добрѡю	§ 116 а	сѣнее	сѣнѣю
И.	добрѡмъ		добрѡю (-ѡй)	сѣнимъ		сѣнею (-ей)
Л.	добрѡмъ		добрѡй	сѣнемъ		сѣней

М н о ж и н а

	м.	ж. и ср.	м.	ж. и ср.
Ном.	добрѣе	добрѣя	сѣнѣе	сѣнѣя
Ген.		добрѣхъ		сѣнихъ
Дат.		добрѣмъ		сѣнимъ
Ак.		§ 116 б		§ 116 б
Инстр.		добрѣми		сѣними
Лок.		добрѣхъ		сѣнихъ.

148. **Графичка разлика у завршецима** између тврде и меке промене: где је код тврде промене *ы*, код меке је *и* (испред самогласника и *я*, место *и* пишемо *и*): *добрый сѣний, добрымъ сѣнимъ, добрѣе сѣнѣе, добрыхъ сѣнихъ*, и т. д.; где је код тврде *о*, код меке је *е*: *добрѡму сѣнему, доброй сѣней*, и т. д.; где је код тврде *а*, *у*, код меке је *я*, *ю*: *добрая сѣня, добраго сѣнѣго, добрую сѣнѣю*, и т. д.
149. **Разлика између српске и руске промене.** У једнини једнаки су датив, инструментал и локал мушког и средњег рода (рус. *добрѡму, добрымъ, добромъ* — срп. *доброму, добрим, добром*), и датив и локал женског рода (рус. *добрѡй* — срп. *доброј*), а у множини — генитив и датив (рус. *добрѣхъ, добрымъ* — срп. *добрѣх, добрим*).
150. **Придеви на -ѡй, -ѡя, -ѡе.** Ако је акценат у номинативу једине мушког рода на последњем слогу, онда су завршеци за номинатив *-ѡй, -ѡя, -ѡе*, а генитив једине за мушки и средњи род има *-ѡго* (читај: *-ѡв^а*); мимо то акценат је свуда на завршецима, н. пр. *пустѡй, пустѡя, пустѡе* — ген. *пустѡго, пустѡй, дат. пустѡму, пустѡй*, и т. д. Тако исто: *груднѡй, груднѡя, груднѡе*; *слѣпѡй, слѣпѡя, слѣпѡе*; *сухѡй, сухѡя, сухѡе*; *хромѡй, хромѡя, хромѡе*, и т. д.
151. **Придеви на -кѡй, -гѡй, -хѡй** мењају се по тврдој промени (образац *добрѡй*), само што је *ы* иза ових сугласника прешло у *и*, а цела група у *кѡи, гѡи, хѡи* (испред самогласника и јоте пишемо *ѡи*, I, § 146 и § 24, дод.), дакле: ген. *слѣдѡго, дат. слѣдѡму* и т. д., инстр. *слѣдѡимъ, множ. слѣдѡѡе* (ж. и ср. род *слѣдѡѡя*), *слѣдѡихъ, слѣдѡимъ, слѣдѡими, слѣдѡихъ*; тако исто: *стрѡго, стрѡгому, стрѡгимъ, стрѡѡе* и т. д., *тѡхаго, тѡхоу, тѡхимъ, тѡхе*, и т. д. У ном. једнине м. рода завршетке *-кѡй, -гѡй, -хѡй* треба читати као да је написано *-кѡи, -гѡи, -хѡи*, дакле: *слѣдѡѡй, стрѡѡѡй, тѡхѡѡй* = *слѣдѡѡѡй, стрѡѡѡѡй, тѡхѡѡѡй* (упр. види § 155, 2). Ако је акценат на последњем слогу, онда је,

као што је горе речено (§ 150), у номинативу једнине наставак *-ой*: *нагой* *наг* (*нагого*, *нагому*, *нагимъ*, множ. *нагие*, *нагихъ*, и т. д.), морској морски, плохой рђав, лихой добар (одличан), сухой сух, и т. д.

Придеви на -ч, -щ мењају се по мекој промени (образац *синий*), па како су *ч, ш* сами по себи меки гласови, иза њих пише се *а* и *у*, а не *я* и *ю*. Према том од *горячий* врућ, биће генитив *горячаго* (али од *синий* пишемо: *синяго*); жен. род гласи *горячая*, акузатив *горячую* (али од *синий* пишемо: *синяя*, *синюю*). Тако исто: *сущий* сушт — *сущаго*, *сущая* — *сущую*, и т. д.

Придеви на -ж, -ш, -ц. 1. Придеви на *-ж, -ш* мењају се такође по мекој промени. С погледом на то што су то данас тврди гласови и не могу се умекшавати, иза њих пише се *а* и *у*, а не *я* и *ю* (*синяго*, *синюю*, али: *свѣжаго*, *свѣжую*); *и (і)* иза њих вреди као *ы* (I, § 16, нап. 2), дакле: *свѣжий* свеж, *хороший* добар = *свѣжий*, *хороший*; *свѣжіе*, *хорошіе* = *свѣжые*, *хорошые*; *свѣжихъ*, *хорошихъ* = *свѣжихъ*, *хорошыхъ*, и т. д. Мимо то, ако је акценат на завршецима, онда *е* прелази у *о*, па се тако и пише, а номинатив једнине мушког рода, према § 150, гласи на *-ой*. За поређење бележимо два примера, један с акцентом на основи: *свѣжий*, а други с акцентом на завршетку: *чужбой* туђ.

Ј е д н и н а

	м.	ср.	м.	ср.	ж.	ж.
Ном.	свѣжий	свѣжее	чужбой	чужбое	свѣжая	чужая
Ген.		свѣжаго (-ъ ^в)		чужбо	свѣжей	чужбй
Дат.		свѣжему		чужбому	свѣжей	чужбй
Ак.	§ 116а	свѣжее	§ 116а	чужбое	свѣжую	чужую
Инстр.		свѣжимъ		чужимъ	свѣжею (-ей)	чужбю (-ой)
Лок.		свѣжемъ		чужобъ	свѣжей	чужбй

М н о ж и н а

	м.	ж. и ср.	м.	ж. и ср.
Ном.	свѣжіе	свѣжія	чужіе	чужія
Ген.		свѣжихъ		чужихъ
Дат.		свѣжимъ		чужимъ
Ак.		§ 116б		§ 116б
Инстр.		свѣжими		чужими
Лок.		свѣжихъ		чужихъ.

2. Придеви на *ч* мењају се у свему по тврдој промени: *кучьй* куч, *кучая*, *кучое*, ген. *кучаго*, *кучдой*, дат. *кучому*, *кучдой*, инстр. *кучьимъ*, *кучдой*, лок. *кучомъ*, *кучдой*, множ. *кучые*, *кучыхъ*, и т. д. по образцу *добрый*.

Напомене к појединим падежима.

Номинатив једнине мушког рода свршује се на *-ой*, ако је нагласак на последњем слогу; иначе, код тврдих придева завршетак је *-ий*, а код меких — *-ій*: *слѣпой*, *добрый*, *синий* и т. д. (иза *к, г, х* пишемо такође *-ій*, види § 151).

Напомена. Завршеци *-ий*, *-ий* примљени су из црк.-сл. језика, па су продрли и у жив говор образ. људи; руски су завршеци за овај падеж (и за акуз. м. р., кад је као номинатив) *-ой* код тврдих, а *-ей* код меких придева (§ 155). Отуд у песника безбројни сликови, који на први поглед изгледају рђави, а који су врло добри кад се све ово има на уму. Тако н. пр.

у *Пушкина*: Доброю свободою, слободним путем — подвигом благородный (т. ј. благородной), племенито дело. || Язык лукавый (т. ј. лукавой), лукав језик — десницею кровавою, крвавом десницом. || По кровави обветшалою, по трошном крову — лутникъ заповѣдалый (т. ј. заповѣдалой), задоцнео путник, и т. д.;

у *Лермонтова*: Парусъ одинокій (т. ј. одинокой), усамљено једро — въ странѣ далёкой, у далеком крају. || На почвѣ бесплодной, на бесплодну земљишту — пѣчель холодный (т. ј. холодной), хладан пепео. || Росой душистой, мирисном росом — ландышъ серебрястый (т. ј. серебрястой), сребрнасти ђурђевак. || Взятъ могилы, гроб га је однео — пѣвецъ милый (т. ј. милой), драги песник, и т. д.;

у *Тютчева*: Подъень мглістый (т. ј. мглістой), замагљено (од жеге) подне — въ тверди чистой, на чистом своду небесном. || Въ осени первоначальной, у рѣну јесен — день стойтъ какъ бы хрустальный (т. ј. хрустальной), дани су као кристални. || Удрученный побѣей крестной, под теретом тешког крста — Царь небесный (т. ј. небесной), небесни цар (Христос), и т. д.;

у *Шекрасова*: Отъ работы трудной, од тешког рада — въ сонѣ непробудный (т. ј. непробудной), у вечни сан. || За кусть высокій (т. ј. высокой), за висок жбун — въ тоскѣ жестокой, у тешком јаду. || Парень русскій (т. ј. русской), момак Рус — по тропинкѣ узкой, узаном стазом, и т. д., и т. д. У свима овим и сличним случајевима, кад се *-ий* не би читало као да стоји *-ой*¹, слик би био покварен (види и I, § 188).

155.

О номинативу јединине мушког рода. 1. Номинатив јединине мушког рода, као што знамо (§ 145), постао је од номинатива јединине именничког придевског облика и номинатива јединине од заменице, која је гласила *јъ ја је*, дакле *dobrъ-јъ, sinъ-јъ*. њ, њ пред *ј* прешло је још у прасловенском у кратко *ы, и*; отуд прасловенски номинативи *dobrujъ, sin'ijъ* (ст.-сл. **Добрыи, син'ий**). У малоруском *ы, и* остало је, померивши се у артикулацији: *добрый, синий* (м.-рус. *и* стоји у средини између рус. *и* и *ы*), а у великоруском *ы, и* пред *ј*, ако није испало, прешло је: *ы* у *о*, а *и* у *е* (I, § 145), тако да завршеци за ном. једн. м. рода гласе у в.-руском *-ой* за тврде, и *-ей* за меке придеве, дакле: *добрый, новый, богатый, синей, послѣдней*, и т. д. Северни великоруски говори знају и данас само за оваке завршетке, а у московском (књижевном) говору ненаглашено *о* редуковало се у ^ѣ, а *е* у ^ѣ (I, § 28, 2 и § 31, 2), тако да ти номинативи у говору образованих људи гласе: *добрѣи, новѣи, богатѣи, синѣи, послѣднѣи*, и т. д.

¹ упр. *-ѣи* (види § 155).

У књижевном језику, још крајем XVIII-ог века, овако су се ти номинативи и писали: *дóброй баринѣ*, добар господин (сплахпја); *человѣкъ богатоу*, џмноу, вѣрноу, богат, паметан и веран човек; *последней случай*, последњи случај; *слѣдующей годѣ*, до године и т. д. Данас се у књиж. језику завршетак *-ой* пише само под нагласком: *скупо́й* (скУпо́й) тврдица, *сѣдо́й* (с'ѣдо́й) сед, *наго́й* (наго́й) наг, *чуждо́й* (ч'уждо́й) туђ, *большо́й* (б'а'шо́й) велик, и т. д.; а у осталим случајевима, из ст.-словенског, преко црквене традиције (пореди **новѣй**, **вѣщѣнѣй**) и т. д.), примљен је завршетак *-ый* за тврде, а *-ий* за меке придеве, тако да данас пишемо: *дóбрый*, *нóвый*, *богáтый*, *синій*, *рабо́чий* раднички, *похо́жий* сличан, *хоро́ший* добар, место: *дóброй*, *нóвой*, *богáтой*, *синей*, *рабо́чей*, *похо́жей*, *хоро́шей*. Под утицајем штампане речи завршеци *-ый*, *-ий* продиру и у жив говор, и у језику образ. људи данас се чује: *дóбрый* као: *дóбр^{ый}* и *дóбр^{ьй}*, *нóвый* као: *нóв^{ый}* и *нóв^{ьй}*, *синій* као: *с'ин'ий* и *с'ин'ьй*, *рабо́чий* као: *рабóч'ий* и *рабóч'ьй*, *похо́жий* као: *п'ахо́ж'ий* (и иза *ж*, и прешло је у *ы*, I, § 16, нап. 2) и *п'ахо́ж'ьй*, *хоро́ший* као: *х'а'рош'ий* и *х'а'рош'ьй*, и т. д., па ће и почетник те завршетке тако изговарати (*дóбр^{ый}*, *с'ин'ий*, *х'а'рош'ий*), у толико пре што се ненаглашено о у рус. завршетку *-ой* (*дóброй*) и ненаглашено ы у црк. завршетку *-ый* (*дóбрый*), исто онако као и ненаглашено е у рус. завршетку *-ей* (*синей*) и ненаглашено и у црк. завршетку *-ий* (*синий*), на овом месту не разликују много у говору.

2. И код придева с основом на *-к*, *-г*, *-х* руски је завршетак *-ой* исто онако као и код осталих тврдих придева, дакле: *тóнкой* танак, *уиру́гой* јак, *тíхой* тих (отуд још у часописима крајем XVIII-ог века: *свѣтской человѣкъ*, *сѣльской прáздникѣ* сеоски празник, *легкой сибобѣ* лак начин, *тíхой крúгѣ* миран круг, и т. д.). И на оваке придеве пренесен је црк.-сл. наставак *-ый*, дакле: *тóнкий*, *уиру́гий*, *тíхий*. Ово писање, које би било куд и камо ближе изговору, подударило се с гласовним законом, по ком је *ы* иза *к*, *г*, *х*, прешло у руском у *и* (I, § 146). Правописно правило, основано на овом закону, примењено је безразложно на ове завршетке, и данас пишемо: *тóнкий*, *уиру́гий*, *тíхий*, па, под утицајем штампане речи, московска омладина већ почиње и говорити: *тóнк'ий*, *Уиру́г'ий*, *т'их'ий* — с меким *к'*, *г'*, *х'*, и ако велика већина образ. људи изговара *к*, *г*, *х* тврдо, а и иза њих чује се или као *ы* или као *ь*, дакле: *тóнкий* као: *тóнк^{ый}* или *тóнк^{ьй}*, *уиру́гий* као: *Уиру́г^{ый}* или *Уиру́г^{ьй}*, *тíхий* као: *тíх^{ый}* или *т'их^{ьй}*.

3. Да руски завршеци за ном. једн. гласе *-ой*, *-ей*, најбоље се види у песника, где се, као што је горе показано (§ 154, нап.), морају овако изговарати, кад год је то ради слика потребно.

156. Генитив јединице за мушки и средњи род има графички три завршетка: ако је акценат на завршетку, пише се *-ого*, а ако је акценат на основи, код тврдых придева пише се *-аго*, а код меких *-яго* (иза *ч, ц, ж, ш* и *ц* такође *-аго*, § 152 и § 153):

1. Завршетак *-ого* изговара се као $-óv^a$: слѣпóй — слѣпóго = сл'ѣпóв^a; чужóй туђ — чужóго = ч'ужóв^a; большóй велик — большóго = б'л'шóв^a, и т. д.

2. Завршетак *-аго* изговара се као $-^av^a$: дóбрый — дóбраго = дóбр^aв^a; нóвый — нóваго = нóв^aв^a; слáдкий — слáдкаго = слáтк^aв^a (под утицајем штампане речи и према тврдој промени, у говору многих образ. Руса овај исти изговор чује се и код придева с основом на *-ч, -ц, -ж* и *-ш*, дакле: рабóчий раднички — рабóчаго = р^aбóч^aв^a; тóщій мршав — тóщаго = тóш^aч^aв^a; похóжий сличан — пахóжаго = п^aхóж^aв^a; хорóший добар — хорóшаго = х^aрóш^aв^a; код придева на *ц* — *-аго* увек је $-^av^a$: кúцый кус — кúцаго = кúц^aв^a).

3. И завршетак *-яго* (т. ј. *-'аго*, § 157, 1), тако исто према штампаној речи и под утицајем осталих придева, који имају у генитиву *-аго*, многи образ. Руси изговарају такође као $-^av^a$: синíй — синяго (т. ј. син'аго) = с'ин^aв^a; рáнный рáни — рáнняяго = рáн'н^aв^a, и т. д.

Напомену. 1. Све ове завршетке и почетник ће овако изговарати (т. ј. *-ого* као $-óv^a$, а *-аго, -яго*, у свима случајевима, као $-^av^a, -'av^a$), а доцније, кад уђе дубље у језик, изучиће § 157 и видеће како је управо.

2. Песници, кад хоће јаче да истакну правилност слика, пишу фонетички. Тако н. пр.:

у *Пушкина*: Отъ бѣрега кругóва (према об. правопису: кругóго), од стрмените обале — поблѣлъ снóва, он опет заплива. || А хозíйка ждѣтъ милóва (према об. правопису и с об. акцентом: мíлаго), а домаñица чека драгог — не убíтаго, живóва (према об. правопису: живóго), не оног што је убијен, већ живог. || Съ тобóу пíть мы бúдемъ снóва, | отвѣрítымъ сѣрдцемъ говорíя, | насчѣтъ глуцá, вельмóжи злóва, | насчѣтъ холóпа записнóва, | насчѣтъ небеснаго царíа, | а иногдá насчѣтъ земнóва (према об. правопису писало би се: злóго, записнóго, земнóго), опет ћемо ја и ти пити и искрено се разговарати: о глупаку пакосном великашу, о познатој улици, о небесном цару, а каткад и о цару земаљском. Тако исто:

у *Грибоједова*: Изъ пустóва (место: пустóго), ни због чега — ни слóва, ни речи;

у *Лермонтова*: Женихá младóва (место: молодóва; према об. правопису: молодóго), младиог жениха — на конíа лихóва (об. пишемо: лихóго), на добра коња. || Ты не должна лóбить другóва (об. писано: другóго), ти не смеш кога другог волети — ты мертвецú святíней слóва | обручена, ти си дала тврду реч и верила си се с мртвацем. ||

Средь шума мiрскóва (према об. правопису: мiрскóго), сред светске буке — рождéнное слóво (читај: слóв^а), реч која је поникла, и т. д.;

у *Крилова*: Не спиѡв тогó, не стѡв другóва (об. другóго), једно није попио, друго није појео;

у *Трутчева*: Во ѡмя мiлаго былóва (об. пишемо: былóго), у име драге прошлости — дадимъ же мiа другъ другу слóво (читај: слóв^а), дајмо реч једно другом;

у *Колцова*: За немiлова мiжа стáрова (об. би се писало: немiлаго, стáраго), за недрагог старог мужа (удали девојку). || Друга вiрнова, углi тiплова (об. вiрнаго, тiплаго), верна пријатеља, топла кута, и т. д.

О генитиву једине за мушки и средњи род. 1. Генитив једине, као што знамо (§ 145, II, 1), изведен је аналогijом према заменичкој промени, и од *дóбрый* гласи *дóброго* (према *тогó*), а од *синiй* — *синего* (према *всегó*, *нiшего*, и т. д.; пореди срп. *добрѡ* — *доброга*, *плави* — *плавога*, али: *сињи* — *сињега*, *туђи* — *туђега*, *тежи* — *тежега*, и т. д.). С погледом на ово, руски су завршеци за ген. једн. скоро исти као и у нашем језику: *-ого* за тврду, а *-его* за меку промену (срп. *-ога*, *-ега*), само што ни један од ових завршетака, као што смо видели, не звучи тако у говору. Пре свега, место *г* налазимо *в*¹; затим, непаглашено *о*, према московском изговору, прешло је у *а*, тако да завршетак *-ого* гласи *-ава* (редуковано *-²в³*, I, § 28, 2), а *-его* — *-ева* (редуковано *-²в³*, или, аналогijом према тврдој промени: *-³в³*, I, § 86), дакле: *дóброго* = *дóбр^ава* (упр. *дóбр³в³*), *синего* = *с^ин^ева* (упр. *с^ин³в³* или, аналогijом, *с^ин³в³*); ако је акценат на завршетку *-óго*, *о*, разуме се, остаје непромењено: *слѡ-и́го* = *с^лѡ^ива* (упр. *с^лѡ^ив³*), *сѡдóго* = *с^ѡдóва* (упр. *с^ѡдóв³*; *-éго* под акцентом није се одржало, него је, према I, § 140, *е* прошло у *о*: *бóльшóй* велик — *бóльшóго* [из *бóльшего*] = *б^ал^ишóва*, упр. *б^ал^ишóв³*²). Од ових руских завршетака (*-ого* и *-его*) у правопис ушао је само први, и то онда, кад је нагласак на њему: *слѡи́го*, *сѡдóго*, *чужóго* и т. д.; иначе, под утицајем црквене традиције (пореди ст.-сл. сажете облике: **дóбраго**, **кѡшьнiаго**), пише се *-аго*: *дóбраго*, *нóваго*, *тóнкаго*, и т. д., а код меких придева, да би се обележила мекоћа сугласника — *-аго*: *синiаго* (кад би у руском за меко *н* било нарочито слово, н. пр. *н^и*, онда би се и овде писало *-аго*: *син^иаго*, I, § 10, 2).

¹ Како је ово дошло, није сасвим јасно.

² Све ово вреди и за заменице: *тогó* = *т^авó*, *егó* = *ј^евó*, *моегó* = *м^ај^евó*, упр. *м^ај^евó*, и т. д.

логе у живом језику¹. Као што је речено код заменица (§ 108), а то вреди и овде, руски језик изгубио је у множини заменичке и сложене промене разликовање по родовима, тако да за номинатив множине има само један облик, који се у говору образ. људи свршује или на *-ые (-ie)* или на *-ии (-iu)*, али за сва три рода. Према том у крајевима, где говоре добрије људи, говоре и: добрије жѣнщины и добрије дѣти, а у крајевима, где говоре добрији људи, говоре тако исто: добрији жѣнщины и добрији дѣти (у Москви превлађује *-ии [-iu]*, а иначе — образ. људи већином говоре *-ые [-ie]*; јота се ни у једном, ни у другом изговору не чује, али нема ни прекида у гласу, I, § 24). С обзиром на ово, завршетак *-ья (-ia)*, који је узет из црк.-сл. језика (пореди црк.-сл. ном. множ. ж. рода: **свѣтъѡ**, **дѣвѣѡ**), треба читати као *-ые (-ie)* или као *-ии (-iu)*, дакле: добрија, глѣбѡкѡя, сѣнѡя, хорѡшѡя = добрије, глѣбѡкѡіе, сѣнѡіе, хорѡшѡіе, или: добрији, глѣбѡкѡи, сѣнѡи, хорѡшѡи (т. ј. хорѡшѡи, I, § 16, нап. 2).

Напомена. Песници служе се и завршетком *-ии (-iu)* и завршетком *-ые (-ie)* за сва три рода, како им је кад ради слика згодније, а пишу, разуме се, као што је примљено у књижевности: у мушком роду *-ые (-ie)*, а у женском и средњем *-ья (-ia)*. Тако н. пр.

у *Пушкина*: Кѣдри золотѡя (т. ј. золотѡіе), злаћана увојита коса — вѡлосы густѡіе, густа коса. || Пѣрстни золотѡіе, златно прстење — илѣтъѡ парчевѡя (т. ј. парчевѡіе), одело од златоткане материје. || Волшѣбники другѡіе, други чаробници — бѣчи голубѡя (т. ј. голубѡіе), плаве очи. || Сѣнки бѣговѡя (т. ј. бѣговѡіе), лаке саоне — стѡблы (т. ј. чистолѣтнѡіе) роковѡіе, кобне пиштоље, и т. д.;

у *А. Толстоја*: Тѣни ночнѡя (т. ј. ночнѡіи), ноћне сенке — не гнѣвнѡй вѡи, који није савијао врата. || Рядѡ густѡіе (т. ј. густѡи), густе редови — средѡ литургиѡ, усред литургије, и т. д.;

у *Бекрасова*: Рѣкѡ большѡя (т. ј. большѡіе), велике реке — мостѡ леднѡіе, ледени мостови. || Днѡ унѡлѡіе, суморни дани — дѣтушки млѡнѡя (т. ј. млѡіе), драга деца. || Морѡзы уѡбрнѡіе, мразови који не пуштају — дѣтѡи провѡрнѡя (т. ј. провѡрнѡіе), окретна деца. || Бѡры деревѣнскѡіе, сеоске спахије — мѡды жѣнскѡя (т. ј. жѣнскѡіе), женске моде. || Сѡлы молодѡя (т. ј. молодѡіе), младе снаге — вперѡіе, први пут. || Дѡѡтъ прохѡжѡіе (т. ј. прохѡжѡи), дају пролазници — храмѡ Бѡжѡи, божји храмови. || Огнѡ зажгѡлѡісѡ вѣчѣрнѡіе (т. ј. вѣчѣрнѡи), палиле се свеће у вече — изѡ Полтѡвскѡй губѣрнѡи, из Полтавске губерније. || Вѡ морѡзы трѣскѣчѡіе (т. ј. трѣскѣчѡи), кад су љути мразови — пожѡрнѡіе случѡи (I, § 31, 2), случајеви пожара. || Кѡвѡя лѡнѡи, какве

¹ И Ломоносов је ово врло добро знао. »Оба слова, и *е* и *я*«, пише он у § 112-ом своје Граматике, »допуштено је употребљавати у свима родовима, и ако ми се чини да је дешше, ако се *е* буде писало у мушком, а *я* у женском и средњем роду«. Ово свиђање његово потомци су примили као закон, и строго пази на њега све до данас.

линије — очкѣ сѣниѣ (т. ј. сѣни), плаве наочари. || »Тѣ-то нѣтъ«, говорили мѣѣ многіѣ (т. ј. многи), „не!“, многи су ми говорили — я носилъ смѣ Курсъ Патологіѣ, носио сам му патологију, и т. д.

Према правопису ови сликови не ваљају, а према изговору добри су.

Додац. 1. На крају стиха, у декламацији, кад хоће да се завршетак јасније истакне, *-ыя (-ія)* у жен. и ср. роду изговара се као, што је написано. Овај изговор, у истом циљу, каткад је одлика и језика позорнице. Све ово дошло је под утицајем штампане речи, а из тежње да се дѣ говору свечанији тон (облици, узети из црк. језика или начињени према њему, врше уопште ову службу у свечаном стилу).

2. И код песника, изузетно, ради слика, сусрећемо се каткад с оваким читањем. Тако н. пр. у Љермонтова: Вѣдъ бѣли жѣ схватки боевѣя? (читај: -вѣј^а) | да, говорѣтъ, ещѣ-вѣвѣя (читај: вѣ^авѣј^а)! | Не дѣромъ помнитѣ вся Россія | про дѣнь Бородинѣ, та било је вагда бојних окршаја? те још каквих, веле! не сеѣа се узалуд сва Русија дана бородинске битке.

3. У језику великих песника XIX-ог века оваки случајеви врло су ретки. Изузетак је Тјутчев, код ког, ради слика, чак и у мушком роду треба каткад читати *-ыја*: Вѣя, врат — капли огневѣя, вреле капље (сузе). || Стихѣя, стихиѣя — кѣдри молодѣя, млада коса. || Слова простѣя, просте речи — Россія, Русија. || Два бѣраза роднѣе (читај: р^аднѣј^а), две драге слике — дѣръ и Россія, цар и Русија. || Россія — гѣсти дорогѣ (читај: д^ар^агѣј^а), драги гости. || Вѣ тѣ дни вѣрѣворовѣе (читај: р^авѣвѣј^а), у оне кобно-крѣвѣе дане — вѣ пожнѣ вложѣла мѣчь Россія, Русија је метнула мѣч у корице. || Свѣбѣднѣя стихѣя, слѣбѣдна стихиѣя — во дни былѣе (читај: б^аылѣј^а), некад — вѣдны голубѣя, плави вали, и т. д. Све је ово извѣштаченост, за коју нема никакве потврде у живу говору образ. људи.

- 161.** О номинативу множине. Облик *дѣбрыѣ* упр. је старински акузатив који је добио значење номинатива (исто као код именица, § 23) и који је у ст.-руском гласио *дѣбрыѣѣ*, што одговара ст.-словенском **ДОБРЫМЪ** (I, § 167, дол.); облик пак *дѣбрыи* постао је стапањем из *дѣбрыѣ* и старинског ном. множ. за мушки род: *дѣбрыи* (пореди ст.-сл. **ДОБРНИ**). Код меке промене стари ном. множ. мушког рода гласио је *сѣнии* (пореди ст.-сл. **ВЪШЫН'НИ**), па отуд и данас завршетак *-и (сѣнии)*; стари пак акуз. множ. гласио је *сѣнѣѣѣ* (пореди ст.-сл. **ВЪШЫННѣМЪ**); стапањем и ова два облика постао је данашњи *сѣниѣ*. Графички завршетак *-ыя (-ія)*, као што смо горе рекли, узет је из црк.-сл. језика (ст.-словенском номинативу множ. ж. р. **ДОБРНЫМЪ** одговарао је у ст.-руском облик *дѣбрыѣѣ* исто као и у акузативу множ. м. рода;

¹ упр. д^ар^агѣј^а.

² упр. р^авѣвѣј^а.

према том да је у руском остало у множини разликовање по родовима, т. ј. да се мушки род није генералисао за сва три рода, ном. множ. ж. р. морао би данас гласити *добрые*, а никако *добрыя*).

Придевска промена неких именица. По сложеној промени мањају се и неке именице које су пореклом сложени придеви, и то:

1) мушког рода: воѣнный војник (т. ј. сваки који служи у војсци, без обзира на чин), городовој полицајац, лѣсничій шумар, мастеровој занатлија, пожарный пожарник (онај што гаси пожар), портной кројач, провожатый предводник, проходжий пролазник, пѣвчий певчик, рядовой редов, слѣпой слепац, учёный научник, часовој војник на стражи, и т. д., дакле: городовој, городового, городовому ..., множ. городовые, городовыхъ, и т. д.

2) женског рода: бѹлочная пекарница, кифларница, гѳрничная собарица, гостиная намештена (гостинска) соба, кладовая ћилер, мостовая калдрма, перѣдняя (поред прихѳжая, које долази ређе, више провинц.) предсобље, столовая трпезарија, чайная чајѳница, и т. д., дакле: бѹлочная, бѹлочной, бѹлочную ..., множ. бѹлочныя, бѹлочныхъ, и т. д.

3) средњег рода: жаркое печење, живѳтное живѳтиња, насѳбомое буба, пирѳжное колачи, приданое мираз, и т. д., дакле: жаркое, жаркого, жаркому ..., множ. жаркия, жаркихъ, и т. д.

Напомена. Уза све ове речи некад се замишљале именице, тако да је било потпуно јасно њихово придевско значење. Тако н. пр. уз воѣнный мислило се: человекъ; уз городовој мислило се: сторожь (= упр. градски чувар); уз мастеровој — рабѳчий; уз пожарный — сторожь; уз портной — мастеръ (портно = без, платно; портъ у стар. језику = одело, дакле упр.: мајстор од одела); уз рядовой и часовој — солдатъ; уз учёный — человекъ. Тако исто: уз бѹлочная, кладовая, чайная мислило се избѳ (кућа, зграда); уз гѳрничная — дѣвушка (од гѳрница = соба, дакле упр.: собна девојка); уз гостиная, перѣдняя, прихѳжал, столовая — комната (соба); уз мостовая — дорога (пут; мостить = калдрмисати). Исто тако уз жаркое мислило се: блюдо (јело; жарить = пећи); то исто вреди и за пирѳжное (пирѳжь = руски колач, види речник); уз живѳтное — создѳние (створење); уз насѳбомое — живѳтное, и т. д.

По сложеној промени иду и презимена на *-ѳй*, *-ский* *-цкий*, *-цкой* (за мушке) и *-ая*, *-ская*, *-цная* (за женске), као: Толстој, Достоѳвский, Чацкѳй, Трубецкѳй, и т. д., дакле: Толстој, Толстого, Толстому ..., Достоѳвский, Достоѳскаго, Достоѳвскому, и т. д., или за женске н. пр. княгиня Трубецкая, отъ княгини Трубецкой, княгиню Трубецкую, съ княгиней Трубецкой; тако исто:

графиня Толстая, госпожа Достоевская (у множини: князья Трубецкіе кнежеви Трубецки, графы Толстые графови Толстоји, супруги Покровские г. Покровски и његова жена, и т. д.).

Наломене. 1. Многа презимена постала су од генитива једине мушког рода: Ивањъ Бѣлаго, Петръ Веселаго, Павель Живаго, Софья Мертваго, и т. д. Овака презимена вреде и за мушке и за женске, не мењају се, а акценат им је обично друкчији него код придева (у придева био би акценат: бѣлаго, веселаго, мѣртваго); мимо то завршетак *-аго* изговара се тако као што је написано, дакле: В'ѣлаго, Ж'иваго (з, а не в!), и т. д.

2. Истог су порекла и презимена: Дурновѣ, Мясновѣ, Пестровѣ, Петровѣ-Солововѣ, и т. д.. И ово су генитиви, већином с умереним акцентом, написани према изговору (од дурноѣ рѣав, генитив је дурнобо, т. ј. дурнов^а; од мясноѣ месни, од меса — мяснобо, т. ј. м'еснов^а; од пѣстроѣ шарен — пѣстраго, т. ј. п'остр^ав^а; Петровѣ-Солововѣ упр. је генитив од Петровѣ Соловоѣ, где је Петровѣ презиме, а соловоѣ надимак = упр. риѣан Петров [об. се каже солѣвая лошадь = риѣаст коњ). И за ова презимена вреди исто што је речено код 1, н. пр. я видѣлъ Дурнобо (т. ј. дурнов^о), я бѣлъ у господина Дурновѣ, я говорѣлъ съ Марьей Ива́новной Дурновѣ, и т. д.

3. Карактеристична су сибирска презимена (почев од Приуралског краја), која су такође постала од придева, и то од генитива множине (на питање: вы чьѣхъ? или упр. вы чьѣи?), н. пр. Алексѣѣ Бѣлѣхъ, Ѡдѣя Чернѣхъ, Ивањъ Мелкѣхъ (мѣлкіѣ = ситан), Ѡма Малѣхъ, Василѣѣ Молодѣхъ, Софья Нагѣхъ, Марья Толстѣхъ, и т. д., и која се одликују истим особинама као и горња (т. ј. вреде и за мушке и за женске, и не мењају се).

в) Помешана промена.

(Присвојни придеви).

164. Присвојни придеви мењају се дѣлом по именичкој, дѣлом по сложеној промени. Као и код нас, они постају наставцима *-овъ* (од тврдох именица мушког рода), *-евъ* или *-ѣвъ* (од меких именица мушког рода) и наставком *-инъ* (*-ынъ*) од именица мушког и женског рода на *-а* и на графичко *-я*, н. пр. Ива́новъ до́мъ, Ива́нова кнѣга, Ива́ново вино. Исто тако од Андреѣ биће: Андрѣевъ, Андрѣева, Андрѣево; од дѣдъ — дѣдовъ, дѣдова, дѣдово; од царь — царѣвъ, царѣва, царѣво; од учитель — учительвъ и т. д.; од отецъ — отцовъ; од сестра — сестринъ; од жена — жѣнинъ; од мать — материнъ; од дѣдя — дѣдинъ; од Катя (Екатери́на) — Катинъ (Екатери́нинъ); од Лука — Лукѣинъ; од царица — царицынъ, и т. д. (Братъ има братнинъ, мужъ има мѣжинъ, а дочь — дочеринъ и дочѣринъ (о употреби види § 167).

Напомена. Од именâ на *-ий* (§ 20, нап.) присвојни придев свршује се на *-евъ* (т. ј. *-'јев*): Васілій — Васіљевъ, Васіљева, Васіљево; Григѳрій — Григѳрьевъ, Григѳрьева, Григѳрьево; Юрій Бура — Юрьевъ, Юрьева и т. д. Од Дмитрій пише се увек Дмитріевъ.

Обрасци: Петрѳвъ, Петрѳва, Петрѳво и дјѳдинъ ујаков, 165.
дјѳдина, дјѳдино.

Ј е д н и н а

м.	ср.	ж.	м.	ср.	ж.
Н. <i>Петрѳвъ</i>	<i>Петрѳво</i>	<i>Петрѳва</i>	<i>дјѳдинъ</i>	<i>дјѳдино</i>	<i>дјѳдина</i>
Г. <i>Петрѳва</i>	<i>Петрѳвой</i>	<i>Петрѳвой</i>	<i>дјѳдина</i>	<i>дјѳдиной</i>	<i>дјѳдиной</i>
Д. <i>Петрѳву</i>	<i>Петрѳвой</i>	<i>Петрѳвой</i>	<i>дјѳдину</i>	<i>дјѳдиной</i>	<i>дјѳдиной</i>
А. § 116 а	<i>Петрѳво</i>	<i>Петрѳву</i>	§ 116 а	<i>дјѳдино</i>	<i>дјѳдину</i>
И. <i>Петрѳвымъ</i>	<i>Петрѳвою</i>	<i>Петрѳвою</i>	<i>дјѳдинымъ</i>	<i>дјѳдиною</i>	<i>дјѳдиною</i>
Л. <i>Петрѳвомъ</i>	<i>Петрѳвой</i>	<i>Петрѳвой</i>	<i>дјѳдиномъ</i>	<i>дјѳдиной</i>	<i>дјѳдиной</i>

М н о ж и н а

за сва три рода

Ном. <i>Петрѳвы</i>	<i>дјѳдины</i>
Ген. <i>Петрѳвыхъ</i>	<i>дјѳдиныхъ</i>
Дат. <i>Петрѳвымъ</i>	<i>дјѳдинымъ</i>
Ак. § 116 б	§ 116 б
Инстр. <i>Петрѳвыми</i>	<i>дјѳдинами</i>
Лок. <i>Петрѳвыхъ</i>	<i>дјѳдиныхъ</i>

Као што се види из ова два обрасца, придеви ове врсте имају, у једнини мушког и средњег рода, прва четири падежа по именичкој промени: *Петрѳвъ*, *Петрѳва*, *Петрѳву* (као *алодъ*, *алода*, *алоду*) и *Петрѳво* (као *мѳсто*); у женском роду мењају се по именичкој промени номинатив и акузатив једнине: *Петрѳва*, *Петрѳву* (као *рѳва*, *рѳву*); у множини именички је номинатив: *Петрѳвы* (као *алоды*), а сви остали падежи иду по сложеној промени¹.

Придев Госпѳдѳнь, Госпѳдня, Госпѳдне Госпѳдни, Божји, 166.
иде по мекој помешаној промени, и за њега вреди исто што и за тврду промену.

¹ Ради лакшег прегледа именички облици истакнути су у обрасцима курсивним словима.

	Ј е д н и н а			Множина за сва три рода
	м.	ср.	ж.	
Ном.	Госпóдeнь	Госпóдне	Госпóдня	Госпóдни
Ген.		Госпóдня	Госпóдней	Госпóднихъ
Дат.		Госпóдню	Госпóдней	Госпóднимъ
Ак.	§ 116 а	Госпóдне	Госпóдню	§ 116 б
Инстр.		Госпóднимъ	Госпóднею (-ей)	Госпóдними
Лок.		Госпóднемъ	Госпóдней	Госпóднихъ.

167. **Употреба присвојних придева.** а) У редовима образ. људи употреба присвојних придева жива је још само у интимном, породичном говору: Шурино плáтље, Александрино одело; нянина кóмната, дадиљина соба; Вѣрины игрушкѣ, Верине играчке (Вера је женско име); дјдинъ дóмъ, ујакова кућа; Егóрова собáка, Јегоров пас (Јегор је, рецимо, покућар), и т. д. Иначе, у говору образованих људи, присвојни придеви долазе све ређе, а одржавају се понајвише у народном говору и у књижевности, у колико она тачно бележи народни говор или у колико се поједини књижевници за њим поводе. Према том, место лѣсникóва дóчь, шумарева ћерка, образован човек рећи ће: дóчь лѣсникá; место дѣдовъ дóмъ — дóмъ дѣда; место цыгáнкино появлѣнiе¹, појава Циганке (кад се Циганка појавила) — появлѣнiе цыгáнки, и т. д., замењујући увек присвојни придев присвојним генитивом.

б) Друкчије је код именá празника, као: Петрóвъ дeнь, Илѣинъ дeнь, Трóицынъ дeнь Духови, Рождествó Христóво, где ће се употреба очувати све дотле, до год се ти празници буду светковали или спомињали. То исто вреди и за презимена на -овъ, -евъ, -инъ (-ынъ) која, по облику, нису ништа друго до присвојни придеви и која су врло честа у обичном говору, н. пр. Ивáновъ (има и: Иванóвъ), Попóвъ, Лаврóвъ, Львóвъ, Демѣнтьевъ, Кольцóвъ, Лѣрмонтовъ, Тургѣневъ, Пушкѣинъ, Никитинъ (упр. Никитин син), Синицынъ (синица = птица сеница), Карамзинъ, Бороздинъ, и т. д. (за женска презимена употребљава се женски род, дакле: Мáрѣя Ивáнова, Олѣга Львóва, Сóфѣя Синицына, Елѣна Бороздина, и т. д.). Сва ова презимена мењају се по обрасцима Петрóвъ и дјдинъ, само што у локалу мушког рода имају -ѣ, по именичкој промени, дакле: Пушкѣинъ, Пушкѣина, Пушкѣину, Пушкѣинымъ, о Пушкѣинъ (тако исто: о Тургѣневъ, о Кольцóвъ, о Карамзинъ ит. д.), за женске: госпожá

¹ У приповедача Сологуба.

Ива́нова, госпожи́ Ива́новой, госпожи́ Ива́новой, госпожу́ Ива́нову, съ госпоже́й Ива́новой, о госпоже́ Ива́новой (у множини: супру́ги Ива́новы = г. и г-ђа Иванова, я бы́лъ у Ива́новыхъ, и т. д.).

Напомене. 1. Тако је и код именâ местâ (мушког рода) на *-овъ*, *-евъ*, *-инъ* (*-ынъ*), о којима се није изгубила представа да су то упр. присвојни придеви, као: Бори́совъ, Никола́евъ, Ю́рьевъ, Цари́цынъ ит. д., дакле: мы вы́ѣхали изъ Бори́сова, Никола́ева, Ю́рева, Цари́цына; мы разста́лись съ Бори́совымъ, Никола́евымъ, Ю́ревымъ, Цари́цынымъ; мы бы́ли въ Бори́совѣ, Никола́евѣ, Ю́рьевѣ, Цари́цынѣ. Тако је увек код именâ местâ средњег рода, која се свршују на *-ово*, *-ево*, *-ино*: Прѡ́хорово — изъ Прѡ́хорова, съ Прѡ́хоровымъ, въ Прѡ́хоровѣ; Кѡ́нцего — изъ Кѡ́нцева, съ Кѡ́нцевымъ, въ Кѡ́нцевѣ; Ко́лпино — изъ Ко́лпина, съ Ко́лпинымъ, въ Ко́лпинѣ; Боро́дино — изъ Боро́дина, съ Боро́динымъ, въ Боро́динѣ, и т. д.

2. Имена местâ на *-овъ* *-евъ* (мушког рода), о којима се изгубила представа да су то присвојни придеви, као: Кие́въ, Ха́рьковъ, Сара́товъ, Пско́въ ит. д., имају све падеже (дакле и инструментал) по именичкој промени: Кие́въ — съ Кие́вомъ, въ Кие́вѣ; Ха́рьковъ — съ Ха́рьковомъ, въ Ха́рьковѣ; Сара́товъ — съ Сара́товомъ, въ Сара́товѣ; Пско́въ — со Пско́вомъ, во Пско́вѣ, и т. д. (§ 144, I, 1).

Придеви на *-ий*, *-ья*, *-ье* (т. ј. *-иј*, *-ја* *-је*). 1. С присвојним **168.** придевима сродни су придеви на *-ий*, *-ья*, *-ье*, начињени по највише од именâ животиња, као: бара́ний, -нья, -нье овнујски, ко́зий, -зья, -зье козји, коро́вий, -вья, -вье крављи, воло́вий, -вья, -вье волујски, теле́чий, -чья, -чье телећи, во́лчий, -чья, -чье вучји, лис́ий, -сья, -сье лисичји, пти́чий, -чья, -чье птичји, ры́бий, -бья, -бье рибљи, соба́чий, -чья, -чье псећи, дѣв́ичий (и: дѣв́ичий), -чья, -чье девојачки, Бо́жий, -жья, -жье, и т. д. (али од мышъ — мыш́иный, -ная, -ное).

2. Ови придеви имају номинатив и акузатив једнине и множине по именичкој, а остале падеже по сложеној промени (образац *синий*, § 147); *i* пред јотом долази само у мушком номинативу једнине, иначе је испало, а испред завршетака *-яго*, *-ему* ит. д. пише се свуда њ као знак за мекоћу, а уједно и да се истакне гласовна вредност јоти која је за њим (као што знамо, *я* иза јера вреди као *ја*, *ю* као *ју*, *е* као *је*, *и* као *ји*, дакле: лис́е = л'ис'ј^е, лис́ему = л'ис'ј^ем^у, лис́имъ = л'ис'ј^ем, лис́ья = л'ис'ј^а, лис́ьи = л'ис'ј^и, ит. д., I, § 63 б; пореди срп. *козје*, *козјим*, *козјем*, *козја*, *козји*, ит. д.).

169. Образац: лисій, лисья, лисье = лисичји, лисичја, лисичје.

	Ј е д н и н а			Множина за сва три рода
	м.	ср.	ж.	
Ном.	лисій ¹	лисѣ	лисѣя	лисѣи
Ген.	лисѣяго ²	лисѣей	лисѣей	лисѣихѣ
Дат.	лисѣему	лисѣей	лисѣей	лисѣимѣ
Ак.	§ 116 а	лисѣ	лисѣю	§ 116 б
Инстр.	лисѣимѣ	лисѣею (-ей)	лисѣею (-ей)	лисѣими
Лок.	лисѣемѣ	лисѣей	лисѣей	лисѣихѣ.

Напомене. 1. Од придева Божій налазе се у песника и у високом стилу и црк.-словенски облици са *i* у свима падежима: Божимѣ, Божией, Божію (ак. жен. р.), и т. д.; мимо то, генитив, датив и локал једине мушког и средњег рода долазе по именичкој промени: Божія, Божію, Божіи (отуд н. пр. у Пушкина: Велѣнью Божію, о Мѣза, будь послушна, слушај, Музо, божју заповест, *Примери*, I, стр. 200, песма XXVI, стих 17). У об. говору придев Божій мења се по обрасцу лисій, дакле: Божьяго, Божьему, и т. д.

2. Што вреди за Божій вреди и за придев вражіј непријатељски, који је одлика песничког језика (у нар. говору: вражіј дѣхъ = чортъ, ѓаво).

170. О придевима на *-ій*, *-ья*, *-ье*. 1. За велику већину придева ове групе наставак је *-ѣъ*, откуд *-ѣъ*: ст.-сл. **лисій, божній**, м.-рус. *лисій, вѣвчій* = вучји, а в.-рус. (путем показаним у § 155, 1) у ном. једн. м. р. *лисѣи* или, као што се према црк.-сл. језику пише, а под утицајем штампане речи и говори: *лисій*; у осталим падежима кратко *и* изгубило се, а *ј* остало је иза умекшаног сумасника, отуд: *л'ис'ја*, *л'ис'је*, *л'ис'ју* (упр. *л'ис'ѣ*, *л'ис'ѣ* [I, § 80 а], *л'ис'ју*) или, као што то Руси, служећи се јером као графичким знаком, пишу: *лисѣя*, *лисѣе*, *лисѣи*. Губитак именске промене у придева, а донекле и сљичност у номинативу једн. м. р. између ових и меких сложених придева (образац *синій*), све је то учинило да остали падежи (сем ном. и акуз. једн. и мн.) пођу по сложеној промени, отуд ген. *лисѣяго*, *лисѣей* = *л'ис'јава*, *л'ис'јеѣ* (упр. *л'ис'ѣва* или, аналогично према тврдој промени: *л'ис'ѣва* [I, § 86], *л'ис'јеѣ*), дат. *лисѣему*, *лисѣей* = *л'ис'јеми*, *л'ис'јеѣ* (упр. *л'ис'ѣми* или, по истој аналогично: *л'ис'јеми* [I, § 87], *л'ис'јеѣ*) и т. д.

2. Неки придеви ове групе изведени су наставком *-јъ*, н. пр. *телят-јъ* = *телячъ*, па су пошли за горњима: *телячій*, *телячья*, *телячье*; тако исто; *медвѣжій*, *-жья*, *-жье*, и т. д.

¹ Именички облици иставнути су и овде курсивним словима.

² = *л'ис'јава* (§ 156, 3 [упр. види § 170]).

Име по оцу (отчество). I. Постанак и употреба. 171^a

а) По постању у тесној су вези с присвојним придевима и имена по оцу. Разговарајући с непознатом или с мало познатом личношћу, ми се у српском можемо послужити речима: *господине!* *госпођо!*, без икаквих других додатака. Образован Рус, у сличној прилици, неће слично поступити. У разговору с неким, с ким није ближе познат, па му не зна крштена имена и имена по оцу, он ће употребити реч *господи́нъ*, с женском — *госпожа́* (или, још обичније, француски: *мосьё́*, *мада́мъ*), али увек заједно с презименом (разуме се, ако га зна): Скажите, *мосьё́ Поповъ*, реците, *господине Попове!* Позвольте, *мада́мъ Ива́нова*, али молим вас, *госпођо Ива́нова!* (реч *господи́нъ* може доћи и уз чин или уз неке титуле; тако н. пр. говори се: *господи́нъ полковникъ*, *господине пуковниче!* *господи́нъ судья́*, *господине суди́ю!* *господи́нъ ректоръ*, *господине ректоре!* *господи́нъ секретаръ*, *господине секретаре!* и т. д., види и § 171^a, додатак 3). Иначе, саме речи *господи́нъ* и *госпожа́*, у образованим круговима, у директну разговор, не употребљавају се; непознатој или мало познатој женској може се рећи *сударыня* (скраћено од *государыня*): Скажите, *сударыня* . . . (али нипошто: скажите, *госпожа́*), реците, молим вас, *госпођо* . . .; непознатом пак мушком говори се само *вы*: *какъ вы думаете?* (а не, слично нашем: *какъ вы́, господи́нъ, думаете*¹), како ви мислите? — Ако је пак личност, с којом се говори, позната, узима се крштено име (*имя*) и додаје му се име по оцу (*отчество*) без икаквих других додатака.

б) Имена по оцу (која су и код нас некад била у обичају и од којих су постала многа презимена на *-ић*: *Петров-ић*, *Павлов-ић*, *Драгутинов-ић*) добивају се кад се од очева имена начини присвојни придев на *-овъ*, *-евъ* (§ 164) и дода му се наставак *-ичъ* за мушке, а *-на* за женске. Према том, ако се отац н. пр. зове *Ива́нъ*, а син и кћи *Пе́тръ* и *Со́фья*, онда ће син бити: *Пе́тръ Ива́новичъ* и кћи: *Со́фья Ива́новна*; тако исто, ако је оцу име *Никола́й* — син ће, рецимо, бити: *Па́велъ Никола́евичъ*, а ћерка: *Наде́жда Никола́евна*. Па ако је овом Павлу и овој Надежди презиме н. пр. *Плато́новъ*, неће им се у разговору рећи: *господи́нъ Плато́новъ* или *госпожа́ Плато́нова*, него просто: *Па́велъ Никола́евичъ!* и: *Наде́жда Никола́евна!*

¹ Прост човек, н. пр. ситан трговац, пиљар, рећи ће: *купи́те, господи́нъ = купи́те, господине!*, а женској: *купи́те, ба́рыня = купи́те, госпођо!* (види *ба́рынь* и *ба́рыня* у речнику).

Напомена. 1. Од именâ на *-ий*, као Васи́лий, Григори́й, Евге́ний (§ 20, нап. и § 164, нап.), биће *-евичъ*, *-евна*: Па́вель Васи́льевичъ, Наде́жда Григори́евна, Вѣра Евге́ньевна, и т. д. (читај: в^ас'ѣл'ј'ѣвич', гр'игор'ј'ѣвн^а, ј'ѣв'г'ѣн'ј'ѣвн^а1). Од Дми́трий пишемо увек Дми́триевичъ, Дми́триевна.

2. С пуним завршцима *-овичъ*, *-евичъ* изговарају се данас имена по оцу само ако је реч о владару, о ком члану његова дома, о ком великом човеку, или у директну говору, кад се разговарате с којом угледнијом или старијом, а непознатијом личношћу. Иначе, у разговорном језику образ. људи (аналогично према *Фомичъ*, *Никитичъ*; види ниже) долазе краћи завршци: место *-овичъ* — *-ичъ*, место *-евичъ* — *-ичъ*, а место *-евичъ* — *-ичъ*, н. пр. Пе́тръ Ива́нчъ, Ива́нъ Никола́ичъ, Арка́дій Па́вловичъ, Алексе́ндръ Андре́ичъ, Макси́мъ Макси́мчъ, Си́доръ Си́дорчъ (овде и крштено име и име по оцу показују да је онај, који се овако зове, син простих родитеља; Си́доръ је сељачко име), Никола́й Бори́счъ, Па́вель Васи́льчъ (читај: в^ас'ѣл'ј'ич'), и т. д. (об. писано: Пе́тръ Ива́новичъ, Ива́нъ Никола́евичъ, Арка́дій Па́вловичъ, Алексе́ндръ Андре́евичъ, Макси́мъ Макси́мовичъ, Си́доръ Си́доровичъ, Никола́й Бори́совичъ, Па́вель Васи́льевичъ). Само по себи се разуме, да скраћивања не може бити, ако је нагласак на ком од пуних завршетака, дакле увек: Ива́нъ Петро́вичъ, Ле́въ Льво́вичъ.

3. Миха́йлъ, Дани́йлъ, Гаври́йлъ, у свези с отчеством, чују се као: Миха́ль, Дани́ль, Гаври́ль, а сама отчества: Миха́йловичъ, Дани́ловичъ, Гаври́ловичъ — као Миха́ловичъ, Дани́ловичъ, Гаври́ловичъ (скраћено: Миха́льчъ, Дани́льчъ, Гаври́льчъ); Дми́трий Дми́триевичъ чује се као: Дми́трий Дми́тричъ.

4. И женска имена по оцу скраћују се; ту се завршци *-евна*, *-евна* (*-ѣвна*) изговарају као *-евна*, *-евна*, н. пр. Анна Никола́евна, Со́фя Андре́вна, Ма́рџа Серге́вна, Наде́жда Алексе́вна и т. д. (писано: А́нна Никола́евна, Со́фя Андре́евна, Ма́рџа Серге́евна, Наде́жда Алексе́евна). — Алексе́ндра (Со́фя, Еле́на. и т. д.) Миха́йловна чује се као Алексе́ндра (Со́фя, Еле́на) Миха́ловна.

5. О даљем скраћивању именâ по оцу, које долази у брзом и у интимном говору, види I, § 41, 2, нап. 2.

Додатак. Скраћена отчества приповедачи све више уносе у причање, пишући их, бар мушка, онако као што се говоре, и н. пр. приповетке А. Чехова (разговорни језик) начичкане су оваким краћим облицима. Занимљиво је у Грибоједова, у комедији *Горе отъ ума́*; у списку лица и даље свуда, где је означено које лице говори, стоје пуна отчества: Па́вель Аванасье́вичъ, Алексе́й Степа́новичъ, Алексе́ндръ Андре́евичъ, Плато́нъ Миха́йловичъ, Анто́нъ Анто́новичъ, а у саму комедију унесени су живи облици разговорног језика, и у њој *свуда* долази: Па́вель Аванасье́ичъ, Алексе́й Степа́нчъ, Алексе́ндръ Андре́ичъ, Плато́нъ Миха́йчъ, Анто́нъ Анто́нчъ².

¹ упр. в^ас'ѣл'ј'ѣвич', гр'игор'ј'ѣвн^а, ј'ѣв'г'ѣн'ј'ѣвн^а (I, § 28, 2 и § 31, 2).

² Тако је и кад се говори о лицима, која су ван комедије: Не зна́ли ви́, — а ја пода́вно (читај: и^ад^авн^а) — | ка́къ вамъ дово́дится Наста́сья Никола́евна? (члн II. појава V) = ви нисте знали, а ја још мање, шта је вама управо Анастаси́ја Никола́евна?; или:

в) Од именā на -а и на графичко -я (т. ј. -'а), као : Лукá, Илья́, Ђома́, име по оцу добива се кад се одбаци -а и дода наставак -ичъ за мушке, а за женске — од оваких имена изводи се присвојни придев на -инъ и додаје му се наставак -ишна (писано : -ична) : Пётръ Лукичъ и Александра Лукинична (читај : Лукинишна), Илья́ Ильичъ и Татьяна́ Ильинична (читај : "д'јичъ, "д'јин'ишн^а), Ђедоръ Ђомичъ и Вѣра Ђоминична (читај : Ђоминишна), и т. д.

Напомена. Од именā Нивѣта и Савва (прво долази онајвише код сељака, а друго у трговачком сталежу) женска имена по оцу гласе : Нивѣтична (читај : Нивѣтишна) и Саввишна (пише се као што се и говори), дакле : Нивѣта Никитичъ и Сѡбѣя Нивѣтична ; Савва Саввичъ и Мάρья Саввишна.

II. Промена. Имена по оцу мењају се у свему као **имене** **171^б** сличног завршетка, н. пр. Иванъ Петровичъ, Ивана Петровича, Ивану Петровичу, съ Иваномъ Петровичемъ, и т. д., или н. пр. Екатерина́ Алексѣевна : Екатерины́ Алексѣевны, Екатери́нѣ Алексѣевнѣ, Екатери́ну Алексѣевну, съ Екатери́ной Алексѣевной, о Екатери́нѣ Алексѣевнѣ.

Напомена. У брзом и у интимном говору мења се само име по оцу, а крштено име остаје непромењено, н. пр. Я видѣлъ Иванъ-Иваныча, видео сам Ивана Ивановича. — Кланяйтесь Семѣнъ-Никитичу, поздравите Симеона Никитича. — Онъ говори́лъ съ Ђедоръ-Николаичемъ, разговарао се с Феодором Николајевичем, и т. д. (отуд у Грибоједова : Ждѣмъ вязъ-Пётръ-Ильича, чекамо кнеза Петра Илича, *Горе отъ ума*, чин III, појава XI).

Ирина́ Власѣевна*! Лукѣрья́ Алексѣевна!

Татья́на Юрьевна! Пульхѣрія́ Андревна!

(чин II, појава V);

или :

А мужу моему́ совѣтъ даль житьъ въ деревнѣ ...

По матери́ пошѣлъ, по Аннѣ́ Алексѣевнѣ.

(чин III, појава XXI)

т. ј. : А мом мужу саветовао је да живи у селу, на имању ... Уметнуо се на матер, на Ану Алексејевну;

или :

Моя́ судьба́ ещѣ ли не плачевна!

Ахъ, Боже мой, чтѣ́ станетьъ говори́тъ

Княгиня́ Марья́ Алексѣевна!

(последњи стихови последнег чина)

т. ј. : Зар није јадна моја судбина! Ах, Боже мой, шта ће сад рећи княгиня́ Марија́ Алексејевна!

* Изведено од облика Власѣй; у об. говору каже се : Власъ (нар. име).

171^B III. Акценат. 1. За акценат вреди ово правило: ако име, од ког се отчество изводи, има сталан акценат, он и овде остаје на истом месту; у супротном случају акценат прелази на *о* од завршетака *-овичъ*, *-овна*, дакле:

Ивѣнъ, Ивѣна — Ивѣновичъ, Ивѣновна

Пѣтръ, Пѣтра — Пѣтровичъ, Пѣтровна.

2. Отчества, изведена од именѣ, као: Лука, Ильѣ, Ѡомѣ, и т. д. (с акцентом на последњем слогу, § 171^a, в), имају *-ичъ* увек наглашено, а у промени — наглашене завршетке, дакле: Ивѣнъ Луквичъ, отъ Ивѣна Лукичѣ, съ Ивѣномъ Лукичѣмъ, и т. д.; тако исто: Ильѣ Ильичъ, отъ Ильѣ Ильичѣ, Ильѣ Ильичъ, и т. д. Ако је пак код оваких имена акценат на основи (Сѣвва, Никѣта), у отчеству остаје непромењен: Ивѣнъ Сѣввичъ, Ивѣна Сѣввичѣ; Пѣтръ Никѣтичъ, съ Пѣромъ Никѣтичемъ, и т. д.

Напомена. Код женских отчества, изведених од именѣ на *-а* (*-я*), акценат се управља према имену: Ильѣ — Ильѣничѣ, Сѣвва — Сѣввичѣ.

Додаци. 1. Презиме каже се руски: фамилія; према том, потпуно име сваког образ. Руса и Русиње чини ово троје: крштено име (ѣмя), име по оцу (отчество) и презиме¹, н. пр. Ивѣнъ Ивѣновичъ Сѣвновъ (крштено је име Ивѣнъ; отац се звао такође Ивѣнъ, отуд име по оцу: Ивѣновичъ; презиме је Ивѣновъ), Алексѣѣ Александровичъ Попѣвъ, Алексѣдръ Сергѣевичъ Пушвинъ, Михайлъ Юрѣевичъ Лѣрмонтовъ, Никѣлѣѣ Васѣлѣвичъ Гѣголь, Мѣрѣя Ивѣновна Ивѣнова, Натѣлѣя Пѣтровна Хилѣѣѣ, и т. д. Поред крштеног имена особито је важно за разговор знати и памтити име по оцу: пре свега знати га треба зато што је без тога незгодно ући с Русима у интимни разговор (у круговима образ. људи речи господѣнъ и господѣжѣ, као што је горе речено [§ 171^a, I а], употребљавају се само заједно с презименом или с чином, и само онда кад се говори с непознатом или с мало познатом личношћу, а иначе, у директну говору, ове речи никако не долазе; таква употреба, или разговор само на *вы*, знак је да су односи између оних, који говоре, хладни или индиферентни; све то некако није руски, и ако вам не зна имена по оцу, Русу је тешко с вама се разговарати²), а друго — памтити име по оцу треба зато што

¹ У Гогоља има овакво место: фамиліи вѣшей, ѣмени и отчества до сихъ поръ не знаю = још не знам вашег презимена, крштеног имена и имена по оцу. Српски преводилац превео је то овако: „не знам још вашу породицу, име и одакле сте“ (*породица* каже се руски: семья [само: цѣрская фамилія = цѣрская породица], а *отаѣбина* каже се: отѣчество).

² Отуд у друштву, упознавши се с вама, Рус ће н. пр. рећи: Кѣкъ вы дѣумаете? = како ви мислите? и, говорећи вам неко време *ѣм*, запитаће вас: Прѣститѣ, кѣкъ вѣше ѣмя и отчество? = опрѣстите што ћу вас запитати: вако вам је име и како се зовете по оцу? (иначе му је незгодно говорити с вама).

се сматра као знак непажње (необразован човек сматраће чак за увреду) ако се ко зове н. пр. Николај Александрович, а ви му кажете: Николај Петровић.

2. И кад говори са странцем, н. пр. с неким Пољаком, Србином, Немцем, Јеврејином, Рус ће и ту према очеву имену начинити отчество и служиће се њиме у говору. Отуд неки Пољак, који се, рецимо, зове Станислав Заремба, зваће се још и по оцу н. пр. Станислав Казимировић Заремба. Тако исто: Милвој Милановић Становић (Србин), Софја Фердинандовна Кноп (Немица), Анна Соломоновна Герденштјен (Јеврејкиња), и т. д. У разговору с Французом могу се употребити речи мосје, мадам и мадмуазел с презименом: мосје Бошп, мадам Боно, и т. д.

3. По неке високе титуле и чинови могу потпуно заменити крштено име и отчество, па било да је дотична личност позната или непозната оном који с њом говори. Такве су титуле: князь кнез, княгиня кнегиња; граф гроф, графиня грофица; барон барон, баронесса бароница; чинови: генерал, полковник пуковник; учене титуле: професор професор које више школе (н. пр. универзитета; а гимназијски професор = учитељ гимназиј), доктор лекар, и реч батушка свештеник (сви без жена), дакле: Како ви думаете, князь (граф, барон, или: княгиня, графиня, баронесса)? како ви мислите, кнеже (грофе, и т. д.)? — Скажите, генерал (доктор, професор), реците г. генерале (г. докторе, г. професоре). — А ви, полковниче, видели моју кћер?, и т. д. Ако су титула или чин мањег ранга, оваква употреба немогућа је (према том не може се рећи: скажите, поручице, или н. пр. скажите, учитељ и т. д.; у оваким случајевима непознатој личности говори се ви без икаквих додатака).

г) Употреба краћег и дужег облика.

1. Наше *добар човек* каже се руски *добрый человек*, а **172.** наше: *добрый человек* каже се такође *добрый человек*. Према том у руском језику нема одређеног и неодређеног придевског облика, него се атрибутивно (т. ј. као додаток имену, слажући се с њим у роду, броју и падежу) употребљава само један, и то дужи (сложен) облик. У овом је главна разлика између придева у српском и у руском језику.

2. Краћи облик употребљава се само предикативно, т. ј. као именски додаток прироку. Зато он и има, као што знамо (§ 144, II, 1), свега четири форме: номинатив једине за мушки, женски и средњи род, и номинатив множине који је једнак за сва три рода. Према том, срп. *човек је добар* каже се рус.: *человекъ добръ* (спона естѣ изоставља се у рус. језику), *женска је добра* — *женщина добра*, *дете је добро* — *дитя добръ*, *људи*

су добри — лóди добрѣ, женске су добре — жéнщины добрѣ, деца су добра — дѣти добрѣ. Тако исто: син му је сличан (т. ј. налик је на њега) — сѣнъ похóжъ на него, кѣи му је слична — дóчъ похóжа на него, то није слично истини — ёто не похóже на правду, синови су му слични — сѣновѣ похóжи на него, кѣри су му сличне — дóчери похóжи на него, деца су му слична — дѣти похóжи на него.

3. Ни на овом месту краћи облик није сталан. У сувременом говору образ. људи осећа се јака тежња да овај облик и у предикативној употреби уступи место дужем облику, као што му је сасвим уступио у атрибутивној, и данас нема придева који би имао оба облика и код ког, у разговорном језику, дужи облик не би вршио обе службе: и атрибутивну и предикативну. Према том: он је добар чешће се говори: онъ добрый, него: онъ дóбръ; или: он је сав црвен пре ће се рећи: онъ весь краснѣй, него: онъ весь красенъ.

Напомена. Стога, штој се краћи облик употребљава само предикативно, зове се *предикативан облик*; дужи облик упр. је *атрибутивно-предикативан*, јер се може употребити и атрибутивно и предикативно (у књиж. језику главна му је употреба атрибутивна, па зато га об. и зову *атрибутиван облик*).

Додаци. 1. У старом језику и краћи и дужи облик употребљавали су се и атрибутивно и предикативно, и при атрибутивној употреби дужи је вредио као одређен, а краћи као неодређен. Отуд и данас у народној поезији и у народном језику остаци атрибутивне употребе краћег облика. Тако н. пр. у народним говорима: на босѣ ногу, дóлгу нóчъ (у об. говору рекло би се: на босѣю ногу, дóлгую нóчъ), и т. д.; у народној поезији: чѣсто сéребро, золотó кольцó златан прстен, бѣстрá рѣкá брза река, младъ ѣсѣнъ соколъ (у об. говору: чѣстое сereбрó [акцент нар. поезије често одступа од обичног], золотóе кольцó, бѣстрая рѣкá, молодóй ѣснѣй соколъ); или н. пр. сѣ синѣ моря, чáру зеленá вина чашу ракије (об.: сѣ синѣго мóря, чáру зелéнаго [или према народном: зеленóго = хлѣбнаго т. ј. од жита] вина); вѣ кáменну Мосевѣ, вѣнѣцъ и злáтъ и нóвъ (об.: вѣ кáменную Мосевѣ, вѣнѣцъ и золотóй и нóвѣй); вѣкатился бѣдъ, горѣчъ кáмень, искотрѣа се бео врео камен (об.: бѣдѣй, горѣчѣй [нар.]); спустился младъ Ермáкъ Тимофеевѣ сынъ | сѣ ётого дѣба со широка, саѣ млади Јермак Тимофејевич с тог широког хрasta (об.: молодóй и сѣ ётого ширóкаго дѣба); и вѣвóдитъ она-ему добрá-коня, и изводи му она добра коня, и т. д.

2. Песници, особито старији, кад им је ради метра потребан један слог мање, употребљавају такође краћи облик атрибутивно (т. ј. ме-сто дужег). Тако н. пр.

у *Пушкина*: Нѣвы полосáты (об. полосáтъя), шарене њиве. — Вѣ печáльны (об. печáльнѣя) тѣчи, за туробне облаке (заѣ сунце). —

Коварни (об. коварниа) очи. лукаве очи. — Ядовитъ (об. ядовитый) дождь, отровна киша. — Знаменья небесны (об. небесныя), небесна знамења. — Велику (об. великую) съборъ или великий праздникъ, велику тугу или велику радост. — Проснулись рощи молчаливы (об. молчаливыя), пробудише се мирни шумарци, и т. д.¹ Тако исто

у *Бермонтова*: (Скѣлы) тайственной дремоты полны (об. полныя), стене, пуне таинствене сананости. — Идутъ всѣ полки, могучи, шумны (об. могучіе, шумные), какъ потѣкъ, иду сви пукови, снажни и бучни као бујица, и т. д.

Практична правила за добивање краћег облика. I. И ако 173.

у живом говору дужи облик може вредити и атрибутивно и предикативно (§ 172, 3), ипак у књиж. језику он се сматра као претежно атрибутиван, а предикативна улога додељена је краћем облику. Према том, да би се придев могао употребити и атрибутивно и предикативно, потребно је знати оба облика: и дужи и краћи. Како се у речницима обично бележи само дужи облик, настаје практично питање: како гласи краћи? У већине придева до њега је врло лако доћи: за мушки род треба само од номинатива дужег облика одбацити завршетак *-ий, -ій, -ой*, за женски — *-я*, а за средњи — *-е* (то исто вреди и за номинатив множине, где се одбацује *-е*), и оно што остане биће краћи облик; дакле, од богатый, богатая, богатое биће: богаты, богата, богато (у МНОЖ. од богатые — богаты); од живой, живая, живое — живы, жива, живо (у МНОЖ. од живые — живы); од великий, великая, великое — великы, велика, велико (МНОЖ. велики); од хороший добар, хорошая, хорошее — хорошы, хороша, хорошо (МНОЖ. хороши), и т. д.

II. Ако се на крају основе у мушком роду нађу два или више сугласника, јавља се непостојано *о, е*, било као замена старијих *џ, њ* (у нас, као што знамо, оба та полугласа стопила су се у један и заменила гласом *а*, I, § 132), било као уметак по аналогiji њиховој:

1) *о* се јавља испред *-кџ*, ако пред њим није мек сугласник или *й* (несложно *џ*; и *ж, ш* у том погледу вреде и сад као меки), дакле:

жалкий јадан — жалокъ (жалка, жалко, жалки)

короткий кратак — коротокъ (коротка, коротко, коротки²)

крѣпкий јак — крѣпокъ (крѣпка, крѣпко, крѣпки)

¹ Случајева, где је краћи облик употребљен атрибутивно, набројано је у Пушвиновим песмама, у првом периоду његова рада (до 1826 год.), 470, а у другом (од 1826—1837 год.) — 336.

² Види § 178, нап. 2.

лѣгкій лак — лѣгокъ (лѣгká, лѣгко, лѣгки¹)
 лóвкій вешт — лóвокъ (ловká, лóвко, лóвки)
 мѣгкій мек — мѣгокъ (мѣгká, мѣгко, мѣгки¹)
 нѣзкій низак — нѣзокъ (нѣзká, нѣзко, нѣзки)
 рóбкій плашлив — рóбокъ (робká, рóбко, рóбки)
 слáдкій сладак — слáдокъ (сладká, слáдко, слáдки)
 тóнкій танак — тóнокъ (тонká, тóнко, тóнки).

Мимо то: злой љут, има золь (зла, зло, злы); дóлгий дуг — дóлогъ (долгá, дóлго, дóлги); пóлный пун — пóлонъ (полнá, полнó, полны); рѣзвый несташан — рѣзвъ (рѣзvá, рѣзво, рѣзвы).

2) е јавља се:

а) испред -нъ, ако је пред њим мек сугласник или ѡ (несложно *i*):

тѣжкій тежак — тѣжекъ (тяжká, тѣжко, тѣжки)
 гóркій горак — гóрекъ (горьká, гóрько, гóрьки)
 бóйкій живахан — бóекъ (бойká, бóйко, бóйки);

б) испред -нъ:

вѣрный веран — вѣренъ (вѣрná, вѣрно, вѣрны)
 грѣшный грешан — грѣшенъ (грѣшná, грѣшно, грѣшны)
 довóльный задовољан — довóленъ (довóльна, довóльно, довóльны)
 красный црвен — красенъ (красná, краснó, красны)
 свобóдный слободан — свобóденъ (свобóдна, свобóдно, свобóдны)
 сѣльный јак — сѣленъ и сѣдѣнъ (сѣльнá, сѣльно, сѣльны)
 спокóйный миран — спокóбенъ (спокóйна, спокóйно, спокóумный паметан — умѣнъ (умнá, умнó, умны) [кóйны)
 чѣрный црн — чѣренъ (чѣрná, чѣрно, чѣрны) и т. д.,

изузевши придеве: пóлный пун, који има: пóлонъ (полнá, полнó, полны) и достóйный достојан, који, као црк. позајмица, има црк.-сл. облик са *и* (место с *е*): достóинъ (достóйна, достóйно, достóйны);

в) код три придева на -лъ и два на -ръ:

кѣслый кисео — кѣсель (кѣслá, кѣсло, кѣслы)
 свѣтлый сјајан — свѣтель (свѣтлá, свѣтло, свѣтлы)
 тѣплый топал — тѣпель (теплá, тѣпло, тѣплы)
 óстрый оштар — остѣрь (острá, острó, остры)
 хитрый лукав — хитѣрь (хитрá, хитро, хитры).

¹ групу -жк- читај као -жк- (§ 181, 2 а, нап. 2).

III. Код осталих сугласничких група *о, е* не јављају се; тако *н. пр.* добрый има добръ (добра́, добро́, добры́); му́дрый — мудръ (мудра́, му́дро, му́дры); то́лстый дебео, туст — толеть (толста́, то́лсто, то́лсты); кру́глый округао — кругль (кругла́, кру́гло, кру́глы); го́рдый охол, поносан — гордь (горда́, го́рдо, го́рды); ме́ртвый мртав — ме́ртьвь (мертва́, мертво́, ме́ртьвы); че́рствый тврѣд, бајатан (хлеб) — че́рствь (черства́, че́рство, че́рствы); ве́тхий стар, овештао — ветхъ (ветха́, ве́тхо, ве́тхи); трезвѣый трезвен — трезвь (трезва́, трезво́, трезвы́), и т. д.

Напомена. О акцентним колебањима код придева, који у жен. роду имају нагласак на последњем слогу, а који су споменути у овом параграфу, види § 178, нап.

Придеви на -ннѣи. И придеви на -ннѣи имају у 174. мушком роду *е* (између *ни*), дакле: дли́нный дугачак — дли́ненъ (длинна́, дли́нно, дли́нны). Краћи облици од оваких придева (особито њихов мушки род) долазе, великом већином, само у књиж. језику: естѣственный природан — естѣствененъ, чешће: естѣственъ (-ствѣнна, -о, -ы), страннѣи чудноват — страненъ (странна́, -о, -ы), искреннѣи искрен — искрененъ, чешће: искренъ (искренна́, -о, -ы), посредственнѣи осреднѣи — посредствененъ, чешће посредственъ (-венна, -о, -ы), надмѣннѣи охол — надмѣненъ (-мѣнна, -о, -ы), и т. д., а жив говор образ. људи и предикативно служи се већином само дужим обликом, дакле: болѣзненный ма́льчикъ, болешљив дечак, и: онъ болѣзненный. он је болешљив; искреннѣи человекъ, искрен човек, и: онъ искреннѣи, он је искрен; странна́я жѣнщина, чудновата женскиња, и: она́ странна́я, она је чудновата; многочисленна́я семья́, велика породица, и: у него́ семья́ многочисленна́я, породица му је велика, и т. д.

О придевима на -ннѣи. 1. Међу придевима, који се данас пишу 175. са два *н*, треба упр. разликовати две групе. У првој су: истиннѣи истинит, страннѣи чудноват, вре́меннѣи привремен, дли́нный дугачак, и т. д.; у ових су оба *н* на свом месту: једно припада основи, а друго наставку који је некад гласио -ѣпъ (пореѣ ст.-сл. истиннѣиъ, страннѣиъ, вре́меннѣиъ). У другој групи су придеви који етимолошки имају само једно *н* (од наставка -ѣпъ), као: естѣственнѣи природан, та́инственнѣи тајанствен, му́жественнѣи храбар, посредственнѣи осреднѣи, величественнѣи величаствен, многочисленнѣи многобројан, искреннѣи искрен, и т. д. (пореѣ ст.-сл. ѣстьствѣннѣи, та́инствѣннѣи, мѣжжѣствѣннѣи, числѣннѣи, искрѣннѣи). Краћи облик код прве групе, према истакнутом правилу (§ 173, II, 2 б) и према закону о замени полугласа (I, § 132), мора

гласити и гласи: од *истинный* — *истиненъ* (*истинна*, -о, -ы), од *странный* — *страненъ* (*странна*, -о, -ы), од *кратковременный* — *кратковремененъ* (-менна, -о, -ы), од *длинный* — *длиненъ* (*длинна*, *длинно*, -ы); код друге групе краћи облик мора гласити: од *естественый* — *естественъ* (-вена, -о, -ы), од *тайнственный* — *тайнственъ* (-вена, -о, -ы), од *мужественый* — *мужественъ* (-вена, -о, -ы), од *величественый* — *величественъ* (-вена, -о, -ы), од *многочисленный* — *многочисленъ* (-лена, -о, -ы), од *искреный* — *искренъ* (према тврдим придевима; *искрена*, -о, -ы), и т. д. С оваким краћим облицима доиста се и сусрећемо код писаца: у Карамзина: *многочисленъ* многобројан, *мужественъ*; у Гогоља, Бјелинског, Гончарова, Л. Толстоја: *естественъ*; у Л. Толстоја: *величественъ*; у А. Толстоја: *тайнственъ*, и т. д.; мимо то, краћи облик за мушки род од свих споменутих придева друге групе ни данас није необичан у књиж. језику, а може се чути и у говору образ. људи (ово вреди и за остале родове, само што је у њима *и* замењено другим *и* [писано *ни*]; види виже).

2. Према дужем облику придева из прве групе, двоструко *и* (*ни*, т. ј. *ц*, I, § 49) унесено је у изговор и у писање и придева из друге групе, и *естественый*, *тайнственный*, *мужественый* и т. д. прешло је у: *естественный*, *тайнственный*, *мужественный*. На тај начин дужи облик у једне и друге групе потпуно се изједначио, а ово је, у књижевном језику, повукло за собом изједначавање и краћег облика по аналогiji: кад *странный* има: *страненъ* (*странна*, -о, -ы), *истинный* — *истиненъ* (*истинна*, -о, -ы) и т. д., онда и *естественный* мора имати: *естествененъ* (-венна, -о, -ы), *тайнственный* — *тайнствененъ* (-венна, -о, -ы), *воинственный* ратоборан — *воинствененъ* (-венна, -о, -ы), *искреный* — *искрененъ* (*искренна*, -о, -ы) и т. д. Писци се почињу колебасти, и у Бјелинског, поред *естественъ*, читамо и: *естествененъ*, а процес захвата чак и оне придеве који су упр. партиципи, као: *откровенный* — *откровененъ*, *священный* — *священенъ* и т. д. (у Л. Толстоја има чак и: *неопредѣлененъ*¹ место: *неопредѣленъ* = неодређен; пореди у Бјелинског: *его* [Пушкина] *эпитетъ* ... *рѣзко-тѣченъ*, *математически-опредѣленъ* = епитет му је прецизан, математски тачан, *Примери*, књ. I, стр. 201, ред 7). Уз припомоћ граматичара стекло се уверење да су оваки краћи облици једино правилни, и они су данас превладали у књиж. језику; жив пак говор образ. људи, осећајући сву неприродност њихову (рећи: *естествененъ*, *яствененъ*, *искусствененъ* и т. д., некако пара уши), никако се њима не служи (треба имати на уму да су придеви овог типа великом већином позајмица из црк.-сл. језика, па је краћи облик од многих

¹ Взоръ *его* *неопредѣлененъ* и *тупъ*, поглед му је неодређен и туп.

уопште тешко и незгодно изводити). С овим се подударила и општа тежња, да се краћи облик у говору замени дужиим, па је и она допринела да се данас, с ретким изузецима, од свих придева на *-ннѣй* дужи облик употребљава и атрибутивно и предикативно.

Придеви који немају оба облика. I. И у руском језику **176.** сви придеви немају оба облика:

1. Дужег облика, као и код нас, немају присвојни придеви на *-овѣ, -евѣ, -инѣ (-ынѣ, § 164)*, и два придева: радѣ весео (я радѣ васѣ видѣтъ = мило ми је што вас видим) и гораздѣ, у пословици: кто во что гораздѣ = ко шта уме (оно и ради). Облици на *-овѣ, -евѣ, -инѣ* употребљавају се и атрибутивно и предикативно, а придеви радѣ (рада, -о, -ы) и гораздѣ, као и иначе сви придеви краћег облика, сем присвојних, само предикативно.

Напомене. 1. Гораздѣ одлика је нар. говора, и значи: вешт, искусан, подобан; у говору образ. људи овај придев долази само у споменутој пословици, затим адвербијално с другим којим придевом: гораздо лѣше, много боље; гораздо хѣже, много горе, и т. д.

2. И од дѣлженѣ (должна, -ѣ, -и) дужан (види речник), дужи облик употребљава се врло ретко, и то скоро само са значењем: оно што коме по праву припада, н. пр. оказывать кому дѣлжное почтѣние, одавати коме поштовање које је он заслужио (које му с правом припада).

2. Краћег облика, исто као и у нашем језику, немају: а) придеви на *-скѣй*: рѣсскѣй, нѣмецкѣй, францѣзскѣй, практичскѣй, и т. д.; — б) придеви који су постали од именица или од прилога који значе време или место: лѣтнѣй летњи, весѣннѣй пролетњи, осѣннѣй јесењи, зѣмнѣй зимски, вчерашнѣй јучерашњи, здѣшнѣй овдашњи, и т. д.; — в) придеви на *-ѣй, -ѣя, -ѣе*: лѣсѣй, медвѣжѣй, и т. д. (§ 168); — г) градивни придеви: деревѣннѣй дрвени, солѣменнѣй сламни и т. д.; — д) придеви большѣй = велик и малѣнѣкѣй = мали.

II. У свих придева, који немају краћег облика, дужи облик потпуно га замењује, н. пр. деревѣннѣй дѣмѣ дрвена кућа, ѣтотѣ дѣмѣ деревѣннѣй ова је кућа дрвена (о придевима большѣй и малѣнѣкѣй види § 184, нап.).

Упамти: 1. Рус каже се: рѣсскѣй человекѣ или само: рѣсскѣй, а Рускиња: рѣсская (замишља се: жѣнщина). Према том: я рѣсскѣй = ја сам Рус; она рѣсская = она је Рускиња; мы рѣсскѣе (мисли се: људи) = ми смо Руси; я видѣл рѣсскѣхѣ = видео сам Русе, и т. д.

2. Реч Русѣ значи: Русија (употребу види у речнику).

д) Акцент у придева.

177. I. Сложен облик. Код сложених придева (обрасци *добрый, синій*) акцент остаје у промени на истом месту, где је у номинативу једине мушког рода: богáтый, богáтого, богáтые ...; здѣшнѣй, здѣшняя, здѣшнюю ..., и т. д. Тако је и код придева који иду по помешаној промени (присвојни придеви и презимена на -овъ, -евъ, -инъ, и придеви на -ий, -ья, -ье, §§ 164, 167 б, и 168): Петрóвъ, Петрóва, Петрóвыхъ ...; дяди́нь, дядина, дяди́нымъ ...; ли́сий, ли́сьяго, ли́сьему ...; Пу́шкинь, Пу́шкина, Пу́шкину ..., женско: Пу́шкина, Пу́шкиной, и т. д. (ако је у присвојних придева и у презименá на -инъ акцент у ном. једн. м. рода на последњем слогу, у промени је свуда на завршецима: Луки́нь, Луки́на, Луки́ну ...; Карамзи́нь, Карамзи́на, о Карамзи́нь ..., женско: Карамзи́на, Карамзи́ной, Карамзи́ну, множ. Карамзи́ны, я былъ у Карамзи́ныхъ, и т. д.).

II. Прост облик. Код простог облика (о придевима на -овъ, -евъ, -инъ и о придевима на -ий, -ья, -ье види I) има неколико акценатних група. Главније су ове:

1. Акцент се не мења, и на истом је месту, где је и код сложеног облика:

богáтый богат — богáтъ, богáта, богáто, богáты
 здорóвый здрав — здорóвъ, здорóва, здорóво¹, здорóвы
 лѣни́вый лен — лѣни́въ, лѣни́ва, лѣни́во, лѣни́вы
 ми́лостивый ми́лостив — ми́лостивъ, ми́лостива, ми́ло-
 стиво, ми́лостивы
 печа́льный тужан — печа́ленъ, печа́льна, печа́льно, пе-
 чáльны
 приле́жный марљив — приле́женъ, приле́жна, приле́жно, приле́жны
 прекра́сный диван — прекра́сенъ, прекра́сна, прекра́сно, прекра́сны, и т. д.

2. Акцент је свуда на основи сем облика за женски род:

блѣ́дный блед — блѣ́день, блѣ́дна, блѣ́дно, блѣ́дны
 бѣ́дный сиромáх — бѣ́день, бѣ́дна, бѣ́дно, бѣ́дны
 вре́дный штетан — вре́день, вре́дна, вре́дно, вре́дны
 глу́ный глуп — глу́нь, глу́на, глу́но, глу́ны
 го́лый го — го́ль, го́ла, го́ло, го́лы

¹ Али: здрóво (нар.) = јако (н. пр. ударити кога).

густо́й густ — густѣ, густá, густо, густы
 дорого́й драг — доро́гъ, дорога́, добро́го, доро́ги
 круто́й стрменит — крутъ, крута́, кру́то, кру́ты
 молодóй млад — мо́лодъ, мо́лода, мо́лодо, мо́лоды
 ну́жный потребан — ну́женъ, нужна́, ну́жно, ну́жны
 простóй прост — простѣ, проста́, прóсто, прóсты
 ста́рый стар — старѣ, старá, ста́ро, ста́ры
 твёрдо́й тврд — твёрдѣ, тверда́, твёрдо, твёрды
 тупо́й туп — тупѣ, тупá, тупо, тупы
 худо́й мршав — худѣ, худá, хúdo, ху́ды, и т. д.

3. Акцент је свуда на последњем слогу:

бѣлы́й бео — бѣлъ, бѣла́, бѣло́, бѣлы́
 о́стрый оштар — остѣръ, остра́, остро́, острѣи́
 у́мный паметан — умѣнъ, умна́, умно́, умны́
 хоро́ший добар — хоро́шъ, хороша́, хорошо́, хороши́,
 и т. д.

4. Акцент је свуда на последњем слогу сем мушког рода:

болно́й болестан — боленъ, больна́, больно́, больны́
 до́лжный дужан — до́лженъ, должна́, должно́, должны́
 краси́ный црвен — краси́енъ, красна́, красно́, красны́
 по́лный пун — по́лонъ, полна́, полно́, полны́, и т. д.

Акцентна колебања. I. Група код 1 (тип: богáтъ, богáта, 178. богáто, богáты) остала је непромењена; а у групи код 2 (тип: блѣденъ, блѣдна́, блѣдно. блѣдны), према групама 3 и 4 (типови: бѣлъ, бѣла́, бѣло́, бѣлы́ и боленъ, больна́, больно́, больны́), акцент код врло многих придева, у множини, може бити и на последњем слогу. Отуд:

вреденъ, вредна́, вредно, вредны и вредны́
 глушъ, глупá, глупо, глупы и глупы́
 густѣ, густá, густо, густѣ и густы́
 ну́женъ, нужна́, ну́жно, ну́жны и нужны́
 простѣ, проста́, прóсто, прóсты и простѣи́
 твёрдѣ, тверда́, твёрдо, твёрды и тврды́
 тупѣ, тупá, тупо, тупы и тупы́
 худѣ, худá, хúdo, ху́ды и худы́, и т. д.

(пореди слично колебање још у Грибоједова: Домá новы́, но предразсудки ста́ры = куће су (у Москви) нове, али предрасуде су остале старе, и: Примѣры миѣ не новы́ = ваши примери нису за мене новина (*Горе отъ ума́*, чин II, појава V и чин III, појава I).

II. Овако је каткад и у средњем роду код придевâ из исте групе:

блѣдѣнь, блѣднâ, блѣдно, блѣдны и блѣдно, блѣдны
бѣдѣнь, бѣдвâ, бѣдно, бѣдны и бѣдно, бѣдны
голѣ, голâ, голо, голы и голо, голы
старѣ, старâ, старо, стары и старо, стары, и т. д.

Напомене. 1. То исто вреди и за већину придевâ истог акцентног типа, споменутих у § 173:

а) ветхѣ, ветхâ, вѣтхо, вѣтхи и ветхи
гордѣ, гордâ, гордо, горды и горды
лѡвовѣ, лѡввâ, лѡвво, лѡвки и лѡвви
мѣртвѣ, мѣртвâ, мѣрто, мѣртви и мѣртви
низокѣ, низкâ, низко, низы и низы
робокѣ, робкâ, робко, робки и робки
тонокѣ, тонкâ, тонко, тонки и тонки
трѣзвѣ, трѣзвâ, трѣзво, трѣзвы и трѣзвы.

б) бѡекѣ, бѡевâ, бѡйко, бѡйки и бѡико, бѡйки
горѣкѣ, горѣкâ, горѣко, горѣки и горѣко, горѣки
грѣшѣнь, грѣшнâ, грѣшно, грѣшны и грѣшно, грѣшны
длинѣнь, длиннâ, длинно, длинны и длинно, длинны
вѣселѣ, вѣслâ, вѣсло, вѣслы и вѣсло, вѣслы
лѣгокѣ, лѣгкâ, лѣтко, лѣжки и лѣтко, лѣжки.

Тако је (као код б) и у придевâ: вѣрлнѣй, мѣдрѣй, мѣгкѣй, рѣзвѣй, свѣтлѣй, силнѣй, тѣплѣй, тѡлстѣй, хитрѣй, чѣрнѣй и чѣрствѣй.

2. Краћи облик од корѡтѣй кратак, сем женског рода, који гласи корѡтвâ, може имати акценат на ком било слогу (обично: корѡтоѡвѣ, корѡтко, корѡтки и корѡтко, вѡротки).

Додатак Уз дужи облик у речнику (уз *Примере*) свуда је забележен и краћи, у колико долази у разговорном језику образованих људи. При читању, користећи се непрестано тим речником и задајући сам себи краће фразе, почетник ће се најбоље увежбати у употреби и у акценту краћег облика. Истом циљу служе и:

Примери за вежбање.¹

Онѣ не мѡлодѣ, он није млад (кажи: млад човек; с младом девојком; ми смо млади). — Ј здорѡвѣ, ја сам здрав (кажи: ви сте здрави; моја мати је здрава; твоје сестре су здраве; здрави људи; здрав човек). — Матѣ больнâ, мати је болесна (кажи: болесна мати; болесна деца; с болесним људима; ови

¹ Слична спона, као што су наши облици: *сам, си, је, смо* и т. д., не употребљава се у руском језику, дакле: ја блѣдѣнь, ја сам блѣд; ти хѣдѣ, ти си мршав; она мѡлодâ, она је млада; онѣ не красѣвѣ, он није леп; ти не печâлнâ, ти ниси тужна, и т. д., или у множини: ми мѡлоды, ми смо млади (младе); вы умнѣ, ви сте паметни (паметне); они здорѡвы, они су здрави; онѣ больнѣ, болесне су; вы не полнѣ, ви нисте пуни (дебели), и т. д.

људи су болесни; он је болестан). — Мы бѣдны, ми смо сироти (кажи: твој сусед је сиромаш; мом сиротом суседу; наши сироти радници [рабочіе]; ова жена [жѣнщина] је сирота; сироте жене; сирота деца; ова деца су сирота). — Мы прилѣжны а вы лѣнны, ми смо вредни, а ви сте лени (кажи: вредан води [ведѣтъ] леног; лени ученици [ученики]; он је вредан дечак [малѣчикъ]; овај дечак је вредан; с вредним дечаком; ви сте лени; лене жене; лена деца; ова деца су лена). — Бѣлый голубъ, бео голуб (кажи: голуб је бео; голубица [голѣбка] је бела; голубови су бели; голубице су беле; с белим голубовима; беле голубице; бели голубови). — Богатый купѣць, богат трговац (кажи: она је богата; богата жена; од богатих људи; људи су богати; богате девојке; богати људи). — Вредный человекъ, штетан човек (кажи: дуван [табакъ] је штетан; штетан дуван; то је штетно; штетне последице [послѣдствія]; штетни људи; ови људи су штетни). — Дядинъ дѣмъ, ујакова кућа (кажи: у ујаковој кући; ова је кућа ујакова; ујакове књиге; ове су књиге ујакове).

ДОДАТАК.

Поређени придеви.

1. Компаратив.

За компаратив (први ступањ поређења) има такође два 179. облика: предикативан и атрибутиван (упр. атрибутивно-предикативан).

а) Предикативан (адвербијалан) облик.

Предикативан је облик адвербијалан (прилошки) облик, 180. и један је за сва три рода и оба броја. Ми кажемо: овај је човек старији, ова је жена старија, ово је дете старије, а у множини: ови су људи старији, ове су жене старије, ова су деца старија, а Руси кажу: овај је човек старије (ѣтотъ человекъ стѣрше), ова је жена старије (ѣта жѣнщина стѣрше), ово је дете старије (ѣто дитѣ стѣрше), и у множини: ови су људи старије (ѣти люди стѣрше), ове су жене старије (ѣти жѣнщины стѣрше), ова су деца старије (ѣти дѣти стѣрше). Ова одлика чини главну разлику између нашег и руског компаратива.

181. Предикативан облик завршује се увек на *-e*, а постаје од простог придева наставцима: *-ће*, *-е* (т. ј. *-је*) и *-ше*.

1. **Наставак** *-ће* је најраспрострањенији. Њега већином имају придеви којима се основа свршује на уснен сугласник (*б, и, в*), на носни (*м, н*), на течан (*р, л*) или на *с*.

Примери:	груб(и) груб	има грубће
	слаб(и) слаб	— слабће
	глуп(и) глуп	— глупће
	скуц(о) тврдица	— скуцће
	здор(о) здоров	— здоровће
	нов(и) нов	— новће
	п(р)ям(о) прав	— п(р)ямће
	в(е)рн(и) веран	— в(е)рнће
	т(е)мн(и) мрачан	— т(е)мнће
	храбр(и) храбар	— храбрће
	б(е)л(и) бео	— б(е)лће
	весел(и) весео	— веселће
	тепл(и) топал	— теплће
	л(и)с(и) ћелав	— л(и)сће

Напомене. 1. Поред облика на *-ће* у живом говору образованих људи (исто као и у народном говору) долазе и облици на *-ћи*. Отуд у песникâ (кад је то ради метра или ради слика потребно), н. пр.

у *Пушкина*: Бѣдной юности моѣй, моје јадне младости (слик: сѣрдцу бѣдетъ веселѣй, срцу ће нам бити веселије). — Я сталъ при-сматривать за ней, станем пазити на њу (слик: а нощъ была тюрьмъ чернѣй, а на пољу се прста није видело, упр. ноћ беше црна од тамнице). — Быть можетъ, всѣхъ ничтожнѣй оны, можда је он најништавији. — Намъ страшнѣй | и косогоры и овраги, више се бојимо и стрменй и гудурâ, и т. д.;

у *Лермонтова*: Подъ нимъ струя свѣтлѣй лазури, под њим пучина, сјајнија од небесног плавила. — И стало въ памѣти моѣй | прошѣдшее яснѣй, яснѣй, и прошлост ми поста јаснија у глави. — Какъ жили люди прѣжнихъ днѣй, | когда былъ мѣрь ещѣ пышнѣй, како су некад живели људи кад је свет био још лепши. — (Солнце) сѣло сладостивѣй лунѣ, сунце је сјало пријатније од месеца, и т. д.;

у *Тютчева*: Чернѣй и чаще боръ глубокѣй, што даље у шуму, све је црна и гушћа. — И лишь румянѣй стала, и само поста руменија. — А ужъ давно звучнѣе и полнѣй (раздалась пѣсня), а већ одавно гласније и обилније (одјекнула је песма). — (Онъ былъ) долготѣнѣй, био је дуговечнији (слик: ливень лѣтнѣй [види § 154, нап.], летњи пљусак) и т. д.;

у *Фета*: Блѣднѣй ручья сѣянье, све се слабије беласа поточић, и т. д.;

у *Шолоховог*: Безъ вѣры (они) стали легковѣрнѣй, зато што не верују постали су још лаковѣрнији (слик: и бѣдутъ жѣртвою вечерней | своихъ порѣковъ, и пашће као жртва својих порока), и т. д.

2. У песникá (опет ради слика или метра) завршетак може бити и само *-ѣ*: Не хвалісь ещѣ зарáнѣ (т. ј. зарáнѣ), не хвали се пре времена (слик: вотъ на сѣверѣ въ тумáнѣ, ено на северу кроз маглу [нешто се види], *Лермонтов*). — На дозѹ когдá би сѣли (птици), кад би птице пале на шибльику (не би је пресавиле; слик: тѣ же въ лóдѣѣ не тяжѣлѣ [т. ј. тѣжелѣ], а ти у чуно ниси тежа, *А. Толстој*), и т. д.

2. Наставак *-е* (упр. *-је*) имају:

а) Придеви с основом на *д, т* и на *г, к, х* (*д* и *г* са *ј* од наставка прешло је у *ж, т* и *к* у *ч, х* у *ш, а* ст у *ц*). Отуд:

молод(оѣ) млад — мо́лѣже
твёрд(оѣ) тврд — твёрже
богáт(оѣ) богат — богáче
крут(оѣ) стрменит — кру́че
дорог(оѣ) скуп — до́рѣже
стро́г(оѣ) строг — стрóже
гóрьк(оѣ) горак — гóрьче
крѣ́пк(оѣ) јак — крѣ́пче
лѣгк(оѣ) лак — лѣгче

мѣлк(оѣ) плитак — мѣльче
мѣгк(оѣ) мек — мѣгче
рѣ́зкѣй оштар (глас) — рѣ́зче
ти́х(оѣ) тих — тише
гу́ст(оѣ) густ — гу́ше
прост(оѣ) прост — прóше
то́лст(оѣ) дебео — то́лще
чáст(оѣ) чест — чáше
чѣ́ст(оѣ) чист — чѣ́ше, и т. д.

Напомене. 1. Мѣгкѣй, место мѣкѣй, постало је аналогјом према лѣгкѣй, где је *г* етимолошки оправдано (-гк- и у једној и у другој речи изговара се као *-жк-*, I, § 42, нап. 2 и 3).

2. *л* пред меким сугласницима остаје тврдо (пореди: пóлдень, во́лнѣнѣ, а не: по́лдень, во́лнѣнѣ); у мѣльче (исто као и у нар. облику жáльче, § 191, нап.) оно је умекшано према компаративима бо́льше, то́ньше, и т. д., који имају умекшан сугласник.

б) Неки придеви на *-кѣй* и придеви на *-окѣй* изводе компаратив такође наставком *-е* (т. ј. *-је*), али од старије основе, т. ј. без споменутих завршетака (пореди срп. *крат-ко* — *краће* од *крат-је*, *глад-ко* — *глађе* од *глад-је*, *низ-ко* — *ниже* од *низ-је*, *вис-око* — *више* од *вис-је*, и т. д.).

Примери:

га́д-кѣй гадан има га́же
гла́д-кѣй гладак — гла́же
жѣ́д-кѣй жидак — жѣ́же
рѣ́д-кѣй редак — рѣ́же
кору́т-кѣй кратак — корóче

блѣз-кѣй близак има блѣже
ни́з-кѣй низак — ни́же
у́з-кѣй узан — у́же
вис-о́кѣй висок — ви́ше
шир-о́кѣй широк — ши́ре.

Напомене. 1. Према висóкѣй — ви́ше, и према компаративима да́льше, до́льше и т. д. (види трећи одељак овог параграфа), и глаубóкѣй дубок, има глúбже (*ж* према рѣ́же, ни́же, и т. д.).

2. Сла́дкѣй сладак, има сла́ше (нар. и нар.-песн. сла́же).

3. О придевима тѣжкѣй и жáлкѣй види § 191, нап.

Додатак. Разуме се да правила код 1 и 2 не обухватају све придеве, којима се основа свршује на показане сугласнике. Тако н. пр., по правилу код 1, придеви с основом на *-в* имају у компаративу наставак *-џе* (*нов(и)и* — *новџе*). Према том и од дешев(и)и јевтин, компаратив треба да гласи дешевџе; међутим дешев(и)и има дешевле, т. ј. наставак је *-је* који са *в* даје *вле* (пореди срп. *крив* — *кривље* од *крив-је*); обрнуто: придеви (изведени) на *-и*ти, *-исти* немају у компаративу *-је*, као што би то требало да буде према правилу код 2 (пореди: богат(и)и — богаче), већ *-џе*, отуд: знаменит(и)и — знаменитџе (*т* испред *-џе* не прелази у *ч*, него се само умекшава: *т'*), сердит(и)и — сердитџе, душист(и)и миришљав — душистџе, и т. д.

3. Наставак *-ше* имају ови придеви:

дал(ёки)и далек — дáльше
 долг(и)и дугачак — дољше
 тон(ки)и танак — то́ньше
 стар(и)и стар — ста́рше.

182. Неки придеви праве компаратив на два начина, н. пр. *поздн(и)и* доцни, има *позже* (читај: *пóж'ж'о* I, § 54 б) и *позднџе*; у неких пак различити компаративни облици имају различита значења. Тако н. пр. *красн(и)и* црвен,¹ има *краснџе* = црвенији, и (у нар. гов.) *красше* = лепши (н. пр. *солнце* *красше* *мџе*сица, сунце је лепше од месеца); *пуст(и)и* пуст, има *пустџе* = пустији, празнији, и (у нар. гов.) *пуще* = већма (н. пр. *беречь* *пуще* *глазъ*, чувати већма него своје очи; види речник); *худ(и)и* са значењем „мршав“ има *худџе*, а са значењем „рђав“ — *хуже* (*худ(и)и* с овим другим значењем више је одлика народног и простијег говора; образ. људи обично говоре: *дурн(и)и*, *скверн(и)и*, тако да је *хуже* упр. компаратив уз ове придеве; али и у образ. круговима говори се: *худ(и)и* *слава* = рђав глас [кад је ко на рђавом гласу], *худ(и)и* *вџе*сти = рђави гласови, поред: *дурн(и)и* *слава*, *дурн(и)и* *вџе*сти).

Напомена. *Дурн(и)и* може значити и „ружан“, и онда има компаратив *дурнџе*.

183. Придеви *мáл(и)и* (обично: *мáленьки*, § 192, дод. 2) мали, и *хорóш(и)и* добар (леп, н. пр. *лепо* јело = добро јело), имају компаратив од друге основе:

мáл(и)и има мéньше
 хорóш(и)и — лúчше.

¹ Само у нар. поезији: *красная* или *красна дџвица* = лепа девојка; *красное солнышко* = јарко сунашце; затим у пословицама, н. пр. *долг пла-тежём* *красён* = памти на врати (упр. *дуг* је *леп* по томе што се враћа, *дуг* је *леп* плаћањем; види и *уголь* [3] у речнику).

Напомена. Поред хорóшій има у руском и дóбрый. Дóбрый значи: душеван, душевно добар, и има компаратив дóбрѣе (онѣ дóбрѣе меня, он је душевнији од мене, он је више добар него ја), а хорóшій значи уопште: добар (а не: рђав) и, као што је речено, има компаратив лúчше: Онѣ хорóшій ученикѣ, а мој братѣ лúчше, он је добар ученик, а мој брат бољи је од њега. — Ётотѣ товáръ хорóшій, а тóтѣ лúчше, ова је роба добра, а она је боља.

Придев бóльшóй значи: велик; он је начињен према компаративу бóльше = већи, виши (адвербијално: веће, више; пази: срп. бољи, боље = рус. лúчше!); Ётотѣ дóмѣ бóльшóй, а тóтѣ ещѣ бóльше, ова је кућа велика, а она је још већа. 184.

Напомена. Поред бóльшóй има у руском и великíй:

а) Предикативан облик од великíй гласи: великѣ, великá, великó, великí, а од бóльшóй може гласити тако исто бóльшóй (§ 176, II) или онако као од великíй. По значењу оба ова предикативна облика ни у колико се не разликују. Облик бóльшóй употребљава се онда ако се говори уопште: ёта шлÿпа бóльшáя, овај је шешир велик (супротно: ёта шлÿпа мáленькáя, овај је шешир мали); ако се говори у односу према коме (миѣ, тебѣ и т. д.), у руском мора увек стајати краћи облик, па како од бóльшóй нема краћег облика (§ 176, I, 2 д), узима се великѣ, великá, великó, великí, дакле: ёта шлÿпа миѣ великá = овај ми је шешир велик (исто тако од мáленькíй нема краћег облика, па се узима од мáлнй: ёта шлÿпа миѣ малá, овај ми је шешир мали). Одречно, ако се говори уопште, може стајати који било од споменутих облика, дакле: ёта странá не бóльшáя (или: не великá), ова земља није велика (тако исто: ёта странá не мáленькáя, или: не малá, ова земља није мала); говори ли се одречно у односу према коме, онда, из истих разлогá, као и горе, долазе само краћи облици, дакле: ёта шлÿпа миѣ не великá, овај ми шешир није велики, и: ёта шлÿпа миѣ не малá, овај ми шешир није мали. — Мимо то у питањима увек се јавља великѣ, великá . . . , н. пр. Какѣ великá Сѣрбiя? колика је Србија? — Какѣ великѣ ей бóдѣжѣтѣ? колики јој је буџет? — Какѣ великѣ вашѣ сiнѣ? колики вам је син? и т. д. (али с узвиком: какóй бóльшóй вашѣ сiнѣ! како вам је син велики!).

б) Код атрибутивних облика (великíй и бóльшóй) није овако. Великíй долази у об. говору само с апстрактним именицама, н. пр. великóе гóре великí, великáя заслúга, великíй цóстѣ, и т. д., затим са значењем „знаменит“: великíй челóвѣкѣ, великíй цоѣтѣ, великíй худóжнiкѣ велики уметник, великíй полковбóецѣ велики војсковођ, и т. д. Иначе, са стварним именицама говори се бóльшóй, н. пр. бóльшóй дóмѣ, бóльшáя рѣкá (а не: великíй дóмѣ, великáя рѣкá). Мимо то, од бóльшóй компаратив, као што је речено, гласи бóльше, а од великíй нема компаратива, него се замењује другом којом речју или се изводи описно, н. пр. Лѣрмонтóвѣ великíй цоѣтѣ, а Пушкiнѣ бóлѣе великíй, Лѣрмонтóв је велики песник, а Пушкин је већи од њега.

185. **Облици** *бóлѣ, мѣнѣ, дáлѣ, дóлѣ*. Поред *бóльше, мѣньше, дáльше, дóльше* има и: *бóлѣ, мѣнѣ, дáлѣ, дóлѣ*. Првобитно ови облици гласили су, као што и сад гласе у нар. језику: *бóле, мѣно, дáле, дóле* (пореди ст.-сл. *волѣ, мѣнѣ, далѣ*; ст.-рус. *бóле*; срп. *боље, мање, даље, дуље*), а *-ѣ* унесено је аналогијом према сличним компаративима. Употреба им је врло ограничена у говору образ. људи:

1. *бóлѣ* употребљава се за описан компаратив: *бóлѣ близкѣй, ближи; бóлѣ интѣмнѣй, интимнији, и т. д.* (§ 191), и још у неким обртима, као: *тѣмѣ бóлѣ, у толико пре, и т. д.* (види речник; иначе се каже: *бóльше*);

2. *мѣнѣ* долази у обрту: *тѣмѣ не мѣнѣ* = па ипак, н. пр. *тѣмѣ не мѣнѣ онѣ пришѣлѣ, па ипак је дошао*; затим при описном компаративу: *мѣнѣ знаменѣтѣ, мање чувен; мѣнѣ похóжѣ, мање сличан, мање налик, и т. д.* (иначе се каже: *мѣньше*);

3. *дáлѣ* употребљава се само у обрту: и такѣ *дáлѣ, и тако даље* (иначе се каже: *дáльше*);

4. *дóлѣ* одлика је књиж. језика (у об. говору каже се: *дóльше*).

Напомене. 1. У научној, свечаној и у званичној прози облици *бóлѣ, мѣнѣ, дáлѣ, дóлѣ* могу и иначе долазити место *бóльше, мѣньше, дáльше, дóльше*; жив говор зна само за мало час споменуте случајеве.

2. Песници, ради слика и метра, служе се првобитним облицима на *-е* (*бóле, мѣне, и т. д.*), пишући их, као што је примљено у књижевности, са *-ѣ* (*бóлѣ, мѣнѣ*) као да су ово скраћени облици од *бóлѣ, мѣнѣ*, као н. пр. *зарáнѣ од зарáнѣ* (види § 181, 1, нап. 2). Отуд:

у *Пушкина*: *Сѣлѣ намѣ нѣтѣ кружитѣсь дóлѣ, немамо више снаге да лутамо (слик: коњи стáли ... чтó тамѣ вѣ пóлѣ? коњи стадоше ... шта је то опет тамо? [у пољу]). — Скажи, чегó бóлѣ | мнѣ дрúгу (т. ј. тебѣ, моемú дрúгу) пожелáть? па реци, шта још више да пожелим теби, свом пријатељу? (слик: ти счáстливѣ вѣ éтой дóлѣ, ти си срећан с том судбином);*

у *Тютчева*: *Пустѣть вóздухѣ, итицѣ не слышно бóлѣ, пúсти вáздух (у њему је све мање кретања и живота), птице се више не чују (слик: па отдыхáющее пóле, на њиву која се одмара);*

у *Фета*: *Нельзѣ и дáлѣ, даље се не може (слик: вáмѣ упражняѣтся на роялѣ, да се вежбате на клавиру). — Всѣ дáлѣ и дáлѣ (I, § 31, 2), све даље и даље (слик: неясной пѣтѣ печáли, нема нејасне туге), и т. д.*

186. О предикативном компаративу. Данашњи непроменљиви облици на *-е* и *-ѣ* упр. су алузативи једнине од компаратива сред. рода, изведени (исто као и ном. једн. ср. р.) наставком *-jes-*. Овај наставак долазио је или непосредно на основу: **мѣн-jes* = ст.-сл. *Мѣнѣ* т. ј. *Мѣн'е* (*s* на крају отпало, а *j* се стопило с *n*), рус. *мѣне* т. ј. *м'ѣн'е*, срп. *мање*, или на облик који се свршавао на *-ѣ* (*-е*): **нов-ѣ-jes* =

ст.-сл. **новѣкѣ**, рус. *новѣе*. За остале облике наставак је био -јѣс- (*тѣп-јѣс-, *повѣ-јѣс-, ст.-сл. ном. једн. м. р. *мѣн'ѣ, које се није очувало, и **новѣй** = повѣ-јѣ); овај наставак проширен је са -јо- за мушки и средњи род, и с -ја- за женски род, тако да је надешка основа за прва два рода имала -јѣшо- (из -јѣс-јо-), а за женски -јѣша- (из -јѣс-ја-) с ном. једн. на -јѣс-і = -јѣзі. Отуд у ст.-сл. ген. једн. м. и ср. р. **мѣн'ѣша**, **новѣйша** (= повѣјѣша), дат. **мѣн'ѣшоу**, **новѣйшоу**, и т. д.; ном. множ. м. рода гласно је **мѣн'ѣше** (за -е пореди ст.-сл. **дѣне**), **новѣйше**, **бол'ше**, и данашњи руски адвербијални облици на -ше остаци су тог падежа.

Акцент предикативног облика. Код облика, који постају 187. наставакима -е (-је) или -ше, акцент није никад на крају: крѣпче, шире, старше, и т. д., а за облике на -ѣ вреди ово правило: ако краћи придев има покретан акцент, онда је ѣ наглашено: бѣль, бѣлѣ — бѣлѣ; вѣселѣ, вѣселѣ — вѣселѣ; крѣсенѣ, краснѣ — краснѣ; новѣ, новѣ — новѣ; слабѣ, слабѣ — слабѣ, и т. д.; иначе је акцент на истом слогу, где је и у непоређеног придева: лукавѣй — лукавѣ, правдивѣй истинит — правдивѣ, учтивѣй — учтивѣ, и т. д.

Употреба предикативног облика. Име, с којим се што 188. поређује, може стајати у генитиву без предлога или у номинативу са свезом чѣмъ = него (први обрт обичнији је у живом говору; у књиж. језику место чѣмъ може доћи свеза нежели = него; у одречној реченици долази какъ, види нап. 2).

Примери. Здравѣе дѣше богатства (чѣмъ богатство), здравѣе је боље него богатство. — Онѣ старше моего брата (чѣмъ мой братъ), он је старији од мог брата. — Онѣ умѣнѣ, но она умѣше егѣ (чѣмъ онѣ), он је паметан, али она је паметнија од њега. — Это вино хѣже водѣ (чѣмъ водѣ), ово је вино горе од воде. — Собѣка вѣрише кошкѣ (чѣмъ кошкѣ), пас је вернији од мачке. — Онѣ красивѣ, но она горѣздо красивѣе (мисли се: егѣ), он је леп, али она је куд и камо лепша. — Эта кнѣга интереснѣе той (чѣмъ та), ова је књига интересантнија од оне. — Я счастливѣе моей сестрѣ (чѣмъ моя сестра), срећнији сам од моје сестре. — Она миѣ дороже жизни (чѣмъ жизнь), дража ми је од живота. — Мой шѣба теплѣе вашей (чѣмъ ваша), моја бунда топлија је од ваше. — Это дѣрево выше нашего дома (чѣмъ наш домъ), ово је дрво више од наше куће. — Я никогда не-пилѣ чаю вѣрнѣе этого (чѣмъ это), никад нисам пио тако јак чај као што је овај. — Ваше горе велико, но наше больше (мисли се: вашего), ваш јад је велики, али наш је већи. — Мой отецъ добрѣе вашего (чѣмъ вашѣ), мој отац је душевнији од вашег. — Мой сестра дѣше твоей (чѣмъ твоя), моја

је сестра боља од твоје. — Моя комната большая, а твоја еще больше (или: а твоја больше, мисли се: моја), моја је соба велика, а твоја је још већа.

Напомене. 1. Ако нема имена, с којим се што поређује, онда увек чѣмъ (књиж. нежелѣ): Со временемъ вы будете опытыѣ, чѣмъ (књиж. нежелѣ) въ настоящее время, са временемъ биѣте искусниѣ, него што сте сад. — Въ морѣ пріятнѣ купатьѣ, чѣмъ (књиж. нежелѣ) въ рѣкѣ, у мору је пријатније купати се, него у реци. — Эѣтотъ домъ выше, чѣмъ мѣ предполагали, ова је кућа виша него што смо мислили. — Онъ хѣже говоритъ по-русски, чѣмъ (књиж. нежелѣ) по-нѣмецки, он горе говори руски, него немачки. — Лѣтомъ пріятнѣ житьъ въ деревнѣ, чѣмъ (књиж. нежелѣ) въ гѣродѣ, лети је пријатније живети у селу, него у вароши.

2. Каѣъ, као што је горе речено, долази у одречној реченици, у обртима, као: ничегѣ нѣтъ (не можеть бытъ, нельзя себѣ вообразить) полѣзнѣ (хѣже, лѣьше, и т. д.), каѣъ ... (об. с инфинитивом) = ништа није (не може бити, не може се замислити) корисније (горе, боље, и т. д.), него ... , н. пр. Ничегѣ нѣтъ полѣзнѣ, ваѣъ учитьѣ, ништа није корисније, него учити. — Нѣтъ ничегѣ вреднѣ, ваѣъ эѣо средство, нема ништа штетније (по здравље) од овог лека, и т. д. Оваки обрѣти одлика су књиж. језика; у об. говору рекло би се: ничегѣ нѣтъ полѣзнѣ учѣнѣ. или: нѣтъ ничегѣ вреднѣ эѣото средства.

Упаметѣ: 1. Лѣьше моего, твоего, нашего, вашего = боље него ја, боље него ти, и т. д.: Онъ эѣо знаетъ лѣьше моего, он то зна боље него ја (боље од мене). — Онъ эѣо сѣдѣаетъ лѣьше нашего, он ће то урадити боље него ми (боље од нас; и руски може се реѣи, у првом при- меру: лѣьше, чѣмъ я, а у другом: лѣьше, чѣмъ мѣ).

2. Позже обыкновеннаго = доцније него обично (н. пр. вчера я возвращался домой позже обыкновеннаго, јуче сам се враћао кући доц- није него обично); затим: меньше вчерашняго = мање него јуче (н. пр. сегодня морозу меньше вчерашняго, данас је мраз слабији него јуче); больше прѣжняго = више него пре (н. пр. онъ разбогатѣлъ больше прѣжняго, сад је још богатији, него што је пре био); больше прошлогѣдняго = више него лане (н. пр. въ эѣтомъ году грибовъ больше прошлогѣдняго, ове године има печурака више него лане¹), и т. д.; затим више нар. обрте: волковъ развелось больше зимняго (об. больше, чѣмъ зимѣю), вукова има сад више, него зими; онъ мнѣ далъ денегъ меньше тогдашняго (об. меньше, чѣмъ тогда), дао ми је новаца, мање него онда; па чисто нар. обрте: меньше давешняго, мање него пре (пре кратког времена); меньше нашеднешняго², мање него неколико дана пре тога, и т. д.

¹ И руски, у овим обртима, може се реѣи: позже, чѣмъ обыкновенно; меньше, чѣмъ вчера; больше, чѣмъ прѣжде; больше, чѣмъ въ прошломоѣ [году].

² нашедни (у нар. јез.) = ономадне [етимологија иста: рус. из *опоть дѣни, срп. из *опоть дѣне (обоје лок. једн.); по закону о замени полугласова (I, § 132) први полуглас (обе речи слиле су се у једну) дао у рус. е (у срп. а), а други ишчезнуо; мимо то, прво о у рус. отпало, а друго, под утицајем аѣања (изговарања пенатлашеног о као а), прешло у а, па се тако овде и пише].

Колико ... толико (у колико ... у толико, што ... то) 189.
 каже се руски: чѣмъ ... тѣмъ: Чѣмъ хуже, тѣмъ лүчше, што горе, то боље. — Чѣмъ лүчше и тѣмъ хѳлстѣ, тѣмъ онѣ дорѳже, у колико (што) је платно боље и тање, у толико је скупље.

Речца по-, сједињена с компаративом, ако је објекат поређења исказан или само замишљен, значи: нешто, мало (срп. *побоље, ѿгоре*); иначе не треба је преводити. 190.

Примери: Дајте ми бумѳги побѳлѣ, дајте ми мало беље хартије (ако се мисли: него ова; иначе: дајте ми беље хартије). — Ётотъ сѳртъ похѳже, ова је врста мало гора (од оне; иначе: ова је врста гора). — Обѣ ётомъ стѳитѣ поговоритѣ поподробѳе, о том вреди мало опширније говорити (него што смо досад чинили). — Ёти сапогѣ миѣ узкѣ, а тѣ посвѳбѳе, ове су ми чизме узане, а оне су мало шире. — Принесите водѣ, да посвѳѣ, донесите воде, и то хладније. — Налѣйте миѣ чаѳ поврѳче, налите (или, као што у нашим крајевима кажу: наспите) ми чаја да буде јак. — Онѣ купилѣ два дѳма: одѳнѣ побѳше, другѳи помѳнѣше, купио је две куѣе: једну (мало) веѳу, другу (мало) мању.

Напомена. У об. говору, поред предметка *по-*, каткад се додају и речи: *нѣскољко, немнѳо*, да би се јаче истакло значење: нешто, мало (очевидно речца *по* сама по себи довољно га не истиче), н. пр. Онѣ немнѳо полѳчше моѳг брата, он је мало бољи од мог брата. Овакви обрти јављају се и у књижевности, н. пр. у Тургењева: О Дѳкомъ Вѳринѣ стѳитѣ поговоритѣ нѣскољко поподробѳе¹, о Дивљем Спахији (надимак) вреди поговорити мало опширније.

б) Атрибутиван облик.

Атрибутиван облик постаје веѳином, кад пред непоређен 191.
 придев дође прилог **бѳлѣ** (= више, веѳма): бѳлѣ мѳгкѣи мекши, бѳлѣ тѳнкѣи тањи, бѳлѣ твѳрдѣи твѳрѣи, и т. д. Исто онако као код непоређеног придева, атрибутиван облик и овде може вредити и атрибутивно и предикативно, н. пр. бѳлѣ тѳнкѳе полотнѳ, тање платно, и: ёто полотнѳ бѳлѣ тѳнкѳе, ово је платно тање.

Напомена. Неки придеви имају компаратив само на овај начин (т. ј. с прилогом бѳлѣ), н. пр. тѳжкѣи тежак (грех, јад) — бѳлѣ тѳжкѣи тежи; жѳлкѣи јадан — бѳлѣ жѳлкѣи јаднији, и: онѣ бѳлѣ жѳлкѣи, он

¹ Овако у издању *Довчевѣх записника* од 1859 год.; а у издању *Скупљених дела* (Пѳлное собрѳние сочинѳний) од 1891 поправљено је: нѣскољко поподробѳе.

је јаднији (адвербијалан облик жалко у говору образ. људи другог је значења: миџ жалко егó = жао ми га је, компар.: миџ егó бóльше жалко = жалије ми га је, а у нар. гов.: миџ жалче егó [о меком л' као у мѣльче, види § 181, 2 а, нап. 2]).

192. У неколиких придева атрибутиван облик свршује се на **-шиј, -шя, -шее**, и каткад је изведен од друге основе:

большой велик	има	большій
малый мали	—	меньшій
старый стар	—	старшій
молодой млад	—	младшій.

1 а) Облици **большій** и **меньшій** долазе понајвише уз именицу часть и још уз неке (махом апстрактне) именице, и то само у неким спојевима, као: по **большей части** (или: **большею частью**) = већином; **большую часть времени онъ проводитъ въ бездѣльѣ** = већи део времена он проводи у нераду; **въ большей части такой-то губернии** = у већем делу те и те губерније; **съ большимъ вниманьемъ** = с већом пажњом; тако исто: **меньшая часть** = мањи део; по **меньшей мѣрѣ** = у најмању руку; (посл.) **изъ двѣхъ зóль выбираютъ меньшее** = од два зла бирају мање.

б) Са стварним именицама ови облици не долазе; према том: **веѣа зграда, мања зграда** не може се руски рећи тако исто атрибутивно: **большее строѣние, меньшее строѣние**, него само предикативно: **это строѣние больше** = ова је зграда веѣа, и **это строѣние меньше** = ова је зграда мања. Тако исто: **этотъ стóль больше (побóльше)** = овај је сто веѣи, **этотъ стóль меньше (помѣньше)** = овај је сто мањи; **сегóдня снѣгу выпало меньше, чѣмъ вчера** (или: **меньше вчерашняго**) = данас је напало снега мање него јуче (а не: **большій стóль, меньшій стóль, сегóдня выпалъ меньшій снѣгъ**), и т. д.

2 а) Облици **старшій** и **младшій** (с црк.-сл. основом, I, § 176, бр. 2) имају компаративно значење само у неким обртима, н. пр. **книги для дѣтѣй старшаго и младшаго возраста** = књиге за децу и за младеж; **въ старшихъ клáссахъ** = у вишим разредима; **въ младшихъ клáссахъ** = у нижим разредима; затим (као титула): **старшій хранитель, младшій хранитель** = старији чувар, млађи чувар (н. пр. музеја).

б) У свези с речима **сынъ, дочь, братъ, сестра** — **старшій** значи упр. први од двојице или од многих који су се у породици родили, а **младшій** — последњи од двојице или од многих који су се у породици родили (према том и **старшаи**

је: прва, а младшаја је: последња од двеју или од многих, рођених у истој породици). Ако дакле у породици има н. пр. два сина, старшиј сынъ значи: старији син, а младшиј сынъ — млађи син; а ако има три и више синова — старшиј сынъ = најстарији син, а младшиј сынъ = најмлађи син¹ (ако их је свега троје, други по рођењу биће: средњи сынъ, а ако их је четворо, други по рођењу биће: вториј сынъ, а трећи — третиј сынъ, као и код нас). Тако исто, кад отац каже: мой старшая, мой младшая дочъ, то може значити: „моја старија“, „моја млађа кћи“, ако их је свега две, и: „моја најстарија“, „моја најмлађа кћи“ ако их је више; или н. пр. онъ женатъ на младшеј сестрѣ, а старшая не вышла замужъ може значити: „он је узео млађу сестру, а старија није се удала“, или: „он је узео најмлађу сестру, а најстарија није се удала“, према том колико је сестара, и т. д.

Напомене. 1. Само по себи се разуме, ако н. пр. брат, говорећи о браћи, каже: мой старшиј, мой младшиј братъ, то значи: „мој старији, мој млађи брат“, ако их има још двојица осим њега, или: „мој најстарији, мој најмлађи брат“, ако их има више.

2. Образовани људи говоре: старшиј сынъ (братъ ...) = старији син (брат ...), младшиј сынъ (братъ ...) = млађи син (брат ...), а у нар. говору, са истим значењем, каже се: большой и меньшой (изведено од меньше, као большой од больше); меньшой с овим значењем продира и у говор образ. људи.

в) С другим именицама (особито са стварнима, и у том је главна разлика између руског и српског) облици старшиј и младшиј (исто као и большій, меньшиј) не долазе, и наши обрти као: *старија женска, млађа женска, старије дрво, млађе дрво*, и т. д. не могу се рећи руски атрибутивно: старшая жѣнщина, младшая жѣнщина, старшее дѣрево, младшее дѣрево, него само предикативно: *ѣта жѣнщина старше (постарше), ѣта жѣнщина молѣже (помолѣже)*, тако исто: *ѣто дѣрево старше, ѣто дѣрево молѣже*.

Додаци. 1. Пази добро на разлику између большой и большій како у значењу, тако и у акценту и у промени. Прво значи: велики, а друго: већи; код првог је акценат увек на завршецима, а код другог — на основи; од большой (према § 153) генитив је большого, датив: большому, локал: большомъ, а од большій: большаго, большему, большемъ, и т. д.

2. Мѣлѣй (дужи облик) долази само у неким обртим, н. пр. сѣ мѣлѣхъ лѣтъ, од малоће; безъ мѣлаго пять аршинъ, скоро пет аршина;

¹ Тако исто: онъ старшиј (онъ младшиј) въ родѣ = он је најстарији (најмлађи) у роду (колену), са суперлативним значењем, јер их има много.

за малымъ дѣло стало, запело је за ситницу; малымъ ходома, полако (иде лажа); въ маломъ видѣ, у малом, Малый театр, Мало Позориште (у Москви), и т. д. (види речник). Иначе се малый, у об. говору, замењује речју маленькій, дакле: маленькій мальчикъ мали дечак, маленькій столъ, маленькій орѣхъ и т. д. (предикативно: маленькій и малъ, § 184, нап.).

193. И придеви: **высокій** висок, **низкій** низак, **хороший** добар, **худой** са знач.: рђав — имају облике на *-ший, -шая, -шее*:

высокій	има	высшій ¹
низкій	—	низшій ²
хороший	—	лучшій
худой	—	худшій ³

Сви ови облици вреде као компаративи само у неким обртурама и устаљеним фразама, н. пр. всё это къ лучшему = и боље! (упр. све је то на боље); онъ измѣнился къ худшему = он се изменио на горе; высше и низше сорта чая = бољи и лошији чај (као термин у радњама, где се чај продаје), и т. д.. Иначе сви они осећају се данас у разговорном језику као суперлативи, и: высше сорта чая (кад се каже засебно) = врсте најбољег чаја (упр. највише врсте чаја), а: низше сорта чая (опет узето засебно) = врсте најлошијег чаја; или н. пр., кад Рус каже высшая власть, или: низшее духовенство, то данас значи: „највиша власт“, „најниже свештенство“; тако исто: высшій и низшій школы = највише и најниже школе; онъ получилъ высшую отставку, а его братъ низшую = он је добио најбољу (упр. највишу) оцену, а његов брат најгору (упр. најнижу); это мой лучший другъ = то је мој најбољи пријатељ; худшее полотно = најгоре платно, и т. д. Према том, ако се хоће да се ови придеви кажу у компаративу, треба узети описно: болше высшій сортъ = виша врста, болше низше сорта = ниже врсте (н. пр. чаја), или треба цео обрт окренути предикативно, т. ј. место да кажеш: *виша кућа*, рећи ћеш: *ова је кућа више*, место: *нижи брег* — *овај је брег ниже*, и т. д., дакле: *этотъ сортъ лучше* = ова је врста боља, *этотъ сортъ хуже* = ова је врста гора, *это дерево выше* = ово је дрво више, *этотъ домъ ниже* = ова је кућа нижа.

¹ читај: *вышшій*, упр. *вышшій*, т. ј. *вышшій* } I, § 53 и § 67, 1.

² читај: *нишшій*, упр. *нишшій*, т. ј. *нишшій* }

³ Према оном, што је речено у § 182, худшій упр. иде уз дурной.

2. Суперлатив.

Атрибутиван облик за суперлатив (други ступањ поређења) постаје, кад пред непоређен придев дође заменица *самџй*, *самая*, *самое*: *самый здорóвый најздравији* (жен. *самая здорóвая*, ср. *самое здорóвое*), *самый богáтый најбогатији*, *самый сквёрный најгори*, и т. д. У неких придевâ, који имају компаратив на *-ий*, *-шая*, *-шее* (§§ 192 и 193), суперлатив добива се и онда кад *самый дође* пред компаратив: *самый старšíй најстарији*, *самый младšíй најмлађи*, па чак и: *самый вы́сший највиши*, *самый низšíй најнижи*, *самый лучšíй најбољи*, *самый худšíй најгори* (и ако облици: *вы́сший*, *низšíй*, *лучšíй*, *худšíй* сами по себи имају или могу имати суперлативно значење).

Напомена. Уз облике на *-ий* место *самый* може доћи речца *наи-* (читај: *на-и*, двосложно, а не: *нај-*): *наивы́сший највиши*, *наилу́чший најбољи*, и т. д. Према том ови придеви могу имати суперлатив на три начина: *самый высóкий*, *самый вы́сший* и *наивы́сший*, или: *самый низкий*, *самый низšíй* и *наинизšíй*, и т. д.

Неки придеви изводе суперлатив помоћу наставка **-џйший**, 195. **-џйшая**, **-џйшее**. Код основа на *к*, *г*, *х*, групе *кѳ*, *гѳ*, *хѳ*, још у прасловенском, прешле су у *ча*, *жа*, *ша* (пореди срп. *трчати* од *тркѳти*, *лежати* од *леѳти*, и т. д.), те наставак гласи: **-аџий**, **-аџшая**, **-аџшее** (за акценат обликâ на *-ѳийший* вреди, у главном, исто што и код компаратива на *-ѳе*, § 187; облици на *-аџий* имају увек акценат на *а*), н. пр.

благорóдный племенит	—	благорóднџйший
богáтый богат	—	богатџйший
вѳрный веран	—	вѳрнџйший
дóбрый добар	—	добрџйший
злой пакостан	—	злџйший
знаменитый славан	—	знаменитџйший
мáлый мали	—	малџйший
пóкóрный покоран	—	пóкóрнџйший
умный паметан	—	умнџйший
чéстный поштен	—	честнџйший
чистый чист	—	чистџйший
великий велик	—	величáйший
высóкий висок	—	высочáйший
глубóкий дубок	—	глубочáйший
мѳлкий плитак	—	мельчáйший
стрóгий строг	—	строжáйший
тóнкий танак	—	тончáйший, и т. д.

Напомене. 1. Облици на *-ѣишій (-ѣишій)* могу имати и елативно значење (значење врло појачаног позитива, т. ј. непоређеног придева); мимо то, сем истакнутих примера, они ретко долазе у обичном говору, па и ту већином само у свези с неким речима, н. пр. *благорѣдѣишій человекъ*, врло племенит човек; *богатѣишій купецъ* (рудникъ), врло богат трговац (рудник); *вѣриѣишій путь*, најпоузданији пут; *вѣриѣишее средство*, најпоузданије средство; *онъ добрѣишая душа*, он је благо од човека; *мој злѣишій врагъ*, мој најжешћи непријатељ; *знаменитѣишій полковѣдецъ*, најславнији војсковођ; *малѣишая ошѣбка*, најмања погрешка (н. пр. може све упропастити); *вашъ повѣриѣишій слуга*, слуга понизни (н. пр. у писмима); *онъ умнѣишая голова*, то је паметна глава; *онъ честнѣишій человекъ*, то је врло поштен човек; *это чистѣишая ложь*, то је пресна лаж; || *величѣишее озеро въ мѣрѣ*, највеће језеро на свету; *высочѣишая гора*, највиши брег; *до мельчѣишихъ подробностей*, до најситнијих потанкоћа; *это тончѣишя вѣржева*, то је најфинија чипка; *онъ получилъ строжѣишій вѣговоръ*, најстрожије је укорен, и т. д.

2. У високом званичном стилу пред оваке облике долази каткад реч *все-*, н. пр. *всеобщанѣишій отчетъ*, реферат цару (који н. пр. подноси министар); *вашъ всеповѣриѣишій слуга*, ваш понизни слуга (кад се ко потпише из претеране уљудности); *всемиловѣишій государъ!* премилостиви господару! (царе!), и т. д.

Додатак. Како је *самѣи* с позитивом и компаративом главна одлика суперлатива, у писаца наћи ће се и оваки претерани примери: *самое убѣдѣишѣе доказательство*, најуверљивији доказ (*Вѣљински*); *самѣи почтѣишій гость*, најугледнији гост (*Достојевски*).

196. **Предикативан облик.** Исто као дужи облик непоређеног придева (*мѣгкая бумага* = мека хартија, и: *эта бумага мѣгкая* = ова је хартија мека) и исто као атрибутиван компаративни облик (*болѣе мѣгкая бумага* = мекша хартија, и: *эта бумага болѣе мѣгкая* = ова је хартија мекша), и атрибутиван суперлатив сам по себи може вредити и атрибутивно и предикативно: *самая мѣгкая бумага* = најмекша хартија, и: *эта бумага самая мѣгкая* = ова је хартија најмекша; *самѣи яркѣи примѣръ* = најочигледнији пример, и: *этотъ примѣръ самѣи яркѣи* = овај је пример најочигледнији; *самѣи хорѣишій* (*самѣи лучшій*, *наилучшій*) *сортъ* = најбоља врста, и: *этотъ сортъ самѣи хорѣишій* (*самѣи лучшій*, *наилучшій*) = ова је врста најбоља. Мимо то, предикативан суперлатив може се исказати и адвербијално, кад се предикативном компаративу дода реч *всѣхъ* (генитив множине од *весь*) или изв *всѣхъ*: *этотъ ученикъ лучше всѣхъ* (мисли се: *учениковъ*), овај је ученик најбољи; *эта сестра старше всѣхъ* (т. ј. *сестѣръ*), ова је сестра најстарија.

Примери за вежбање.

Онъ сáмый трудолюбивый человекъ, он је највреднији човек (кажи: овај је човек највреднији; од највреднијег човека, с највреднијим људима). — Э́то наилучшая бума́га, ово је најбоља хартија (кажи: ова је хартија најбоља; најбољу хартију; у најбољој хартији). — Сло́нъ умнѣйшее животно́е, слон је најпаметнија животиња (кажи: ова је животиња најпаметнија; најпаметније животиње; с најпаметнијим животињама). — Орёлъ са́мая си́льная птица, орао је најјача птица (кажи: ова је птица најјача; најјаче птице; из најјачих птица; ове су птице најјаче). — Онъ че́стнее всѣхъ, он је најпоштенији (кажи: најпоштенији човек; најпоштенији људи; ови су људи најпоштенији). — Э́тотъ учени́къ сáмый приле́жный, овај је ученик најмарљивији (кажи: најмарљивији ученици; ови ученици су најмарљивији; најмарљивије ученике; од најмарљивијих ученика). — Дайте ми́нѣ фу́нтъ са́маго ду́шнстаго ча́ю, дајте ми фунту најмиришљавијег чаја (реци: најмириснији цвет [§ 22, 1 б, нап. 1]; овај је цвет најмириснији; из најмириснијег цвећа; у најмириснијем цвећу; ови су цветови најмириснији). — Вы ми́нѣ да́ли ни́зший со́ртъ (ча́я), а я проси́лъ вы́сший, дали сте ми најгору врсту (чаја), а ја сам тражио најбољу (кажи: најбоље врсте [со́рта] чаја; ове су врсте најбоље, а ове најгоре; у најбољим врстама; из најгорих врста).

Наставци за деминуцију и аугментацију. Придеви за 197. смањивање (деминутиви) и придеви од мила (хипокористика) постају наставком *-енький (-ен-ьк-)*.

Примери: бѣлый — бѣленький (ру́чки у неѣ бѣленькія, руке су јој тако беле); | добрый — добренький (како́й онъ добренький! како је добар); | гладый — гладенький (ко́жа у него́ гладенькая, кожа му глатка); | короткий — коротенький (во́лосы у него́ коротенькіе, косица му кратка); | милый — миленький (кака́я она́ миленькая! како је она мила!); | тоный — тоненький (па́льчики у него́ тоненькіе, прсти му танки танушни); || сухой — сушенький (онъ сушенький, сув је); | лёгкий — лёгенький (лёгенький туманъ, лака маглица), и т. д.

Упамти: хоро́ший значи: добар, а хоро́шенький значи: леп, н. пр. како́й онъ хоро́шенький! како је леп!; она́ хоро́шенькая, она је лепа (за „леп“ има још једна реч, то је: краси́вый; она одговара фр. beau, а хоро́шенький = фр. joli).

Наставцима *-оват-, -еват-,* као у нас н. пр. наставком *-аст,* 198. слаби се значење придевима.

Примери: бѣлый — бѣловатый беличаст; горький — горьковатый горачан; сладкий — сладковатый сладунав; чёрный — черноватый црнкаст; || рыжий — рыжеватый риѣаст; синий — синеватый модрикаст, и т. д.

Напомена. Придеви, изведени од *именица* наставком *-астый* (ређе *-атый*), исто као и наши придеви на *-ат*, показују да има у знатној или у великој мери онога, што основна именица значи; то исто вреди и за придеве на *-истый* (онога, што се њима казује, има у великом изобиљу), н. пр. борода — бородатый и бородастый, брадат (прво је упр. брадат, а друго: брадоња); волосъ — волосатый космат, који има много косе; глазъ — глазастый који све и свашта види; голова — головастый глатат; горло — горластый 1. грлат, 2. дерњало; зубъ — зубастый 1. зубат, 2. заједало; || голосъ — голосистый гласовит; колосъ — колосистый класат (обилан класјем); лѣсъ — лѣсистый шумовит; роса — росистый роснат, и т. д.

199. Наставцима *-ехонький, -ешенький, -охонький, -ошенький* даје се (у нар. говору) придевима значење: врло, сасвим.

Примери: бѣлый — бѣлехонький, бѣлешенький бео белцат, врло бео; малый — малехонький, малешенький мајушан; мокрый — мокрехонький мокар премокар; сѣдой — сѣдехонький, сѣдешенький сед пресед; | сухой — сухохонький, сухошенький сув сувцат, врло сув; тихий — тихохонький врло миран, и т. д.

Напомена. Сви ови придеви вреде уједно и као придеви од мила.

Упамти (у нар. гов.): онъ радъ-радехонекъ (или: онъ радъ-радешепекъ) = а њему мило, Боже, мило!

200. Предметком *пре-*, као и у нашем језику, појачава се значење придевима.

Примери: веселый весео — превеселый превесео (н. пр. превеселое житье, врло весео живот); | добрый добар — предобрый предобар (добар као добар дан); | ловкий вешт — предловкий врло вешт; | миленький мио — премиленький ванредно мио (она премиленькая, она је ванредно мила); | северный рѣв — пресверный врло рѣв; | хоршенький леп — прехоршенький прелеп (она прехоршенькая, она је дивна), и т. д.

Напомена. 1. У народном говору долази још и предметак *раз-* с понављањем придева: прекрасный-распрекрасный, диван предиван; будрявая-раскудрявая берѣза, китѣаста прекитѣаста берѣза (упр. види кудри у речнику); веселый-развеселый человек, весео превесео човек (овако је и с именицама: красавица раскрасавица, лепотица да јој пара нема).

2. Могући су обрти с *раз-* без понављања придева (опет у нар. гов.), н. пр. это для насъ разлюбѣзное дѣло, учиниѣмо то с највећим задовољством.

4. БРОЈЕВИ.

а) Прости бројеви.

1	одинъ, одна, одно	80	восьмьдесятъ	201.
2	два, двѣ, два	90	девяносто	
3	три	100	сто	
4	четыре	101	сто одинъ, и т. д.	
5	пять	145	сто сорокъ пять	
6	шесть	200	двѣсти	
7	семь	300	триста	
8	восьмь	400	четыреста	
9	девять	500	пятьсотъ	
10	десять	600	шестьсотъ	
11	одиннадцать	700	семьсотъ	
12	двенадцать	800	восемьсотъ	
13	тринадцать	900	девятьсотъ	
14	четырнадцать	1000	тысяча	
15	пятнадцать	1631	тысяча шестьсотъ	
16	шестнадцать		тридцать одинъ.	
17	семнадцать	2000	двѣ тысячи	
18	восемнадцать	3000	три тысячи	
19	девятнадцать	4000	четыре тысячи	
20	двадцать	5000	пять тысячъ	
21	двадцать одинъ	6000	шесть тысячъ, и т. д.	
22	двадцать два, и т. д.	10000	десять тысячъ	
30	тридцать	100000	сто тысячъ	
31	тридцать одинъ	1000000	милліонъ	
32	тридцать два, и т. д.	2000000	два милліона	
40	сорокъ	3000000	три милліона	
50	пятьдесятъ	4000000	четыре милліона	
60	шестьдесятъ	5000000	пять милліоновъ, и т. д.	
70	сѣмьдесятъ			

Напомена. О изговарању неких бројева при убрзаном темпу види I, § 41, нап.

О постанку неких бројева. 1. Бројеви од 10—19 сажети су из спојева *одинъ на десять, два на десять* и т. д. (пореди ст.-сл. **ѣдинъ на десате** [десате је локал једине сугласничке промене], **дѣка на десате**; ст.-рус. *одинъ на десяте, два на десяте*). Како е у *десять* није било наглашено, оно је замукло; *дс* дало је једначењем

тс, а отуд *ц* (пореди срп. *од-сеци* — *оцеци*); иза *ц*, зато што је сад тврдо, пише се и говори се *а*, те тако је од *десять* постало *цать*. Мимо то, језик се дуго време колебао између *одинъ на десять* и *одинацать*, *дѣѣ на десять* и *дѣѣнадцать* и т. д., па је *д* из првих облика, који су на крају крајева били истиснути, продрло у друге, и од *одинацать* добило се *одинадцать*¹ (читај: *одинацать*, испред *ц* треба да буде мала пауза у говору, I, § 53), од *дѣѣнадцать* — *дѣѣнадцать* (т. ј. *дѣѣнадцать*), од *тринадцать* — *тринадцать* (т. ј. *тринадцать*) и т. д. (*дѣѣнадцать* је упр. облик за женски и средњи род [дѣѣ је био ном. двојине за оба ова рода]; облик за м. р. гласно је: *дванадцать*/).

2. Сажето *-цать* долази и у бројевима *двадцать* и *тридцать*, који су у ст.-руском првобитно гласили *два десяти*, *три десяти* (пореди ст.-сл. **ДЪВА ДЕСАТИ**, **ТРИ ДЕСАТИ**), па су се, према *одинъ на десять*, *два на десять* . . ., и према *пятьдесятъ*, *шестьдесятъ* и т. д., облици *десяти* и *десяте*² заменили номинативом јединине *десять*, а отуд, путем показаним код *одинадцать*, добило се *двадцать*, *тридцать* (т. ј. *дваццать*, *триццать*/).

3. У бројевима *пятьдесятъ*, *шестьдесятъ*, *сѣмьдесятъ*, *восемьдесятъ* (с тврдим *т* на крају) — *десять* је генитив множине, као кад би се н. пр. код нас рекло: пет десетица, шест десетица и т. д. (пореди ст.-сл. **ПАТЬ ДЕСАТЪ**, **ШЕСТЬ ДЕСАТЪ** и т. д.).

4. *Сѣрокъ* (ст.-рус. *четырьдесать*, првобитно *четыре десяти*; пореди ст.-сл. **ЧЕТЫРЕ ДЕСАТЕ** поред **ЧЕТЫРИ ДЕСАТИ**) унела је, према некадашњем нов.-грчком *σαράκοντα*, стара руска трговина до татарског периода, у којој је 40 вредило као бројна јединица при продаји крзна, н. пр. *пять сороковъ бѣлки* = 200 кожа од веверице, *полията* (§ 228, нап. 3) *сорока бѣлки* = 4¹/₂ *сорока* = 180 кожа од веверице³. Отуд и данас као пословица: *въ Москвѣ сѣрокъ сороковъ церквѣй* (§ 209, нап. 3).

5. Постанак облика *девяносто* (место *девятъдесать*) нејасан је.

203.

Промена простих бројева. Број *одинъ* губи *и* у осталим падежима (ж. род *одна*, ср. род *одно*) и мења се као заменица *самъ*, *самá*, *самó* (множина за женски род као у заменице *тотъ*):

¹ Према етимолошком правопису: *одинадцать*.

² Прво је ном. двојине, а друго ном. множине.

³ При продаји хермелина, тврди Даљ у свом речнику, и сад трговци рачунају на сѣрокъ.

	Ј е д н и н а			М н о ж и н а	
	м.	ср.	ж.	м. и ср.	ж.
Ном.	одинъ	одно́	одна́	одни	однѣ
Ген.	одногó ¹		одно́й	однихъ	однѣхъ
Дат.	одному́		одно́й	однимъ	однѣмъ
Ак.	§ 116 а	одно́	одну́	§ 116 б	
Инстр.	однимъ		одно́ю (-ой)	одними	однѣми
Лок.	одно́мъ		одно́й	однихъ	однѣхъ.

Напомена. За множину женског рода вреди исто што и за облик онѣ од она́ (§ 108): ко говори у жен. роду однѣ, однѣхъ ... , говори тако и у м. и ср. роду, и обрнуто: ко говори у м. и ср. роду одни, однихъ ... , говори тако и у жен. роду. Отуд у песникá оваки сликови: На почтовихъ, на поштанским коњима — въ забáвахъ лишъ однихъ (ж. род!), само у весељу (*Пушкин*). Или н. пр. Ливу́йте ви однѣ (друзья́, дакле м. род!) триумфујте ви сами (браћо!) — любви въ безумномъ свѣ́, у лудом љубавном сну (*Лермонтов*), и т. д. Облици на -ѣ за сва три рода данас су више провинцијализми.

Бројеви два, три и четѣре мењају се овако:

204.

	м. и ср.		ж.		за сва три рода	
	два	двѣ	три	четѣре	три	четѣре
Ген.	двухъ		трѣхъ	четырѣхъ	трѣхъ	четырѣхъ
Дат.	двумъ		трѣмъ	четырѣмъ	трѣмъ	четырѣмъ
Ак.	§ 116 б		§ 116 б		§ 116 б	
Инстр.	двумя́		трѣмя́	четырѣмя́	трѣмя́	четырѣмя́
Лок.	двухъ		трѣхъ	четырѣхъ.	трѣхъ	четырѣхъ.

Напомене. 1. С бројем два, двѣ сродан је и број оба, обѣ, који се данас мења овако:

	м. и ср.	ж.
Ном.	оба	обѣ
Ген.	обѣихъ	обѣихъ
Дат.	обѣимъ	обѣимъ
Ак.	§ 116 б	
Инстр.	обѣими	обѣими
Лок.	обѣихъ	обѣихъ.

2. Од броја два, двѣ генитив и локал гласили су некад двою (дву, § 205); ови облици сачували су се још и сад у неким сложеницама, као: двоѣродный братъ, брат од стрица или од тетке; двоногий, двоног; двуглавы́й, двоглав; двумѣселенный, двосмыслен; двугривенный, двадесет копејки (упр. двогривни новац, гривенникъ = 10 копејки), и т. д. Место дву данас се чешће јавља двухъ, н. пр. двухъаршинный,

¹ = адр^авб.

од два аршина (н. пр. платно); двухэтажный, на спрат (кућа); двухсаженный, од два хвата; двухместная карета, каруце за две особе; двухклассное училище, школа са два разреда, и т. д.

205. О промени броја два, двѣ (*оба, обѣ*). 1. Број два, двѣ мењао се у ст.-руском језику само у двојини која је гласила:

Ном. и Акуз.	два	двѣ
Ген. и Лок.	двою (<i>дву</i>)	
Дат. и Инстр.		двѣма.

Кад се изгубило осећање о двојини као о засебној граматичкој категорији, генитив и локал прешли су у множину, и према заменичкој промени, која има у тим падежима *-хъ* (*моихъ, твоихъ*, и т. д.), од старог *дву* постало је данашње *двухъ*, а отуд и датив *двумъ* по истој промени; из ових падежа *у* је продрло у инструментал, и старински облик *двѣма* заменио се данашњим обликом *двумя*. Завршетак *-мя* (с меким *м'*, место старијег *-ма*) унесен је према облицима *трѣмя, четырьмя*, који су постали од старих облика *трѣми, четырьми* под утицајем облика *двѣма*.

2. Што вреди за два вреди и за *оба, обѣ*. И овај број мењао се некад само у двојини: ном. и ак. *оба обѣ*, ген. и лок. *обою*, дат. и инстр. *обѣма*.

206. Бројеви од **пять** до **тридцать** мењају се као именице четврте врсте (*кость*), а по акценту деле се у две групе: код бројева од 5—10 акценат је у промени увек на наставку (образац *пять*); то исто вреди и за бројеве *двадцать* и *тридцать*; у бројева пак од 11—19 акценат је исти као и у номинативу (образац *шестнадцать*):

Ном.	пять	шестнадцать	тридцать
Ген.	пяти	шестнадцати	тридцати
Дат.	пяти	шестнадцати	тридцати
Ак.	пять	шестнадцать	тридцать
Инстр.	пятью	шестнадцатью	тридцатью
Лок.	пяти	шестнадцати	тридцати.

Напомена. Восемь има инструментал *восьмью* и *восемью*, а остале падеже *восьми* (акузатив је, разуме се, као номинатив).

207. Бројеви **пятьдесятъ**, **шестьдесятъ**, **семьдесятъ**, **восемьдесятъ** мењају оба дела по четвртој врсти, а у осталим падежима (сем акузатива) акценат је на наставку првог дела:

Ном.	пятьдесятъ
Ген.	пятидесяти
Дат.	пятидесяти
Ак.	пятьдесятъ
Инстр.	{ пятьюдесятью пятидесятью
Лок.	пятидесяти.

Напомена. Инструментални облик пятьюдесятью (шестьюдесятью, семьюдесятью, восьмьюдесятью) све више је одлика књижевног језика; у обичном говору превлађује облик пятидесятью (шестидесятью и т. д.), изведен аналогијом према осталим падежима.

О промени бројева 50, 60 и т. д. У *пятьдесятъ*, *шестьдесятъ* 208. и т. д. *десятъ* је упр. ген. множ. (§ 202, 3), и *пятьдесятъ* значи упр. : пет десетица, *шестьдесятъ* — шест десетица, и т. д. Према том код ових бројева, исто онако као и код ст.-руског *одинъ на десять*, *два на десять* и т. д., мењао се некад само први део овог споја (*сѣборъ святыихъ съта и шести десятъ и пяти отъць* = сабор светих сто шездесет и пет отаца, Свјатославов Зборник, 1073 г.); доцније се други део *десятъ* идентификовао с првим делом *пять*, *шесть* . . . , и почео се мењати као и он.

Бројеви *сорокъ*, *девѣносто* и *сто* имају у свима падежима 209. (сем акузатива који је као номинатив) наставак -а: *сорока*, *девѣноста*, *ста*.

Напомене. 1. О облицима на -у види § 248, нап. 2.

2. Сто има и множину (ген. *сотъ*, дат. *стамъ*, инстр. *стами* и лок. *стахъ*) која долази у осталим падежима од бројева *двѣсти*, *триста* и *четѣреста*, и у бројевима од *пятьсотъ* до *девѣтсотъ* (§ 210).

3. И *сорокъ* има генитив множине у фрази: въ Москвѣ *сорокъ сорововъ* *церквѣй*, у Москви има 1600 цркава (тако се то говори од старина; у истини има их око 1000).

Бројеви *двѣсти* (писано према изговору, место *двѣстѣ*, 210. § 215, 1), *триста*, *четѣреста*, *пятьсотъ*, и т. д. мењају оба дела:

Ном.	двѣсти	триста	пятьсотъ
Ген.	двухъ-сотъ	трѣхъ-сотъ	пятисотъ
Дат.	двумъ-стамъ	трѣмъ-стамъ	пятистамъ
Ак.	двѣсти	триста	пятьсотъ
Инстр.	двумѣ-стами	тремѣ-стами	пятьюстами
Лок.	двухъ-стахъ	трѣхъ-стахъ	пятистахъ.

Као *триста* иде и *четѣреста*, као *пятьсотъ* — остали.

211. Бројеви **тѣсяча** и **милліонъ** мењају се као именице истог завршетка: ген. тѣсячи, милліона, дат. тѣсячѣ, милліону, и т. д. (облик за инструментал, поред тѣсячею, може гласити и тѣсячью, аналогјом према пятью, шестью, и т. д.).

212. У бројним изразима, сложеним из два, три и више бројева, сви се бројеви мењају, н. пр.

Ном. три тѣсячи семьсотъ сорокъ два *рубля*
 Ген. трѣхъ тѣсячъ семисотъ сорока двѣхъ *рублей*
 Дат. трѣмъ тѣсячамъ семистамъ сорока двумъ *рублямъ*
 Ак. три тѣсячи семьсотъ сорокъ два *рубля*
 Инстр. тремъ тѣсячами семьюстами сорока двумъ *рублями*
 Лок. трѣхъ тѣсячахъ семистахъ сорока двѣхъ *рубляхъ*.

Напомена. Школска граматика строго се држи ових правила, а жив говор образ. људи донекле је упростио ову гломазну промену, и у већим бројним спојевима стотине, а каткад и десетице обично се не мењају. Према том н. пр. место: съ двумя тѣсячами пятьюстами пятьюдесятью двумя солдатами об. се каже: съ двумя тѣсячами пятьсотъ пятьдесятъ двумя солдатами, или н. пр. место: съ шестьюстами семьюдесятью двумя рублями рећи ће се: съ шестьсотъ семьдесятъ двумя рублями.

213. **Употреба простих бројева.** Исто као и у нас, број **одинъ**, **одна**, **одно** вреди упр. као придев и слаже се с именицом, уз коју стоји, у роду, броју и падежу: **одинъ** мужчина, **одна** жѣнщина, **одно** село, и т. д.

Напомена. Поред значења „један“, **одинъ**, као што знамо, може значити и **сам** (§ 134, нап. 2): Онъ **одинъ** дома, он је сам код куће (нема никога сем њега). — Она **одна** пришла, само она је дошла (или: она је сама дошла [без мужа, сина, кѣри, и т. д.]).

214. Уз бројеве два, оба, три и четѣре, ако су у номинативу, именица стоји у генитиву једнине: два (оба) **малъчика**, два (оба) **дечка**; двѣ (двѣ) **сестры**; три **рѣки**; четѣре **окна**, **четири** **прозора**, и т. д.; придев и заменица у том случају стоје или у номинативу или у генитиву множине: мой (или: мойхъ) три **малъчика**; оба **молодѣхъ** (или: **молодѣе**) **человѣка**, оба **млада** **човека**; два **богатыхъ** (или: **богатые**) **купца**, два **богата** **трговца**; три **красивыя** (или: **красивыхъ**) **сестры**; **ваши** (или: **вашихъ**) **четѣре** **громадныхъ** (или: **громадныя**) **окна**, и т. д. — Ако су бројеви два, три и четѣре у ком другом падежу, именица је, заједно са заменицом и с придевом, у множини, у истом па-

дежу, у ком је и број (за акузатив, у књиж. језику и у говору већине образ. људи [види нап. 3 овог параграфа] вреди и овде § 116 б, т. ј. с именицама, које значе човека или животињу, акузатив је као генитив, а иначе је као номинатив). Према том:

Ном. *мой*¹ два, три, чети́ре *богатыхъ*² брата

Ген. *моихъ* двѹхъ, трѣхъ, четырёхъ *богатыхъ* братьевъ

Дат. *моимъ* двѹмъ, трѣмъ, четырёхъ *богатымъ* братьямъ

Ак. *моихъ* двѹхъ, трѣхъ, четырёхъ *богатыхъ* братьевъ³

Инстр. *моими* двѹма, трѣма, четырьмя *богатыми* братьями

Лок. *моихъ* двѹхъ, трѣхъ, четырёхъ *богатыхъ* братьяхъ.

Тако исто: ном. *мой* двѣ (три, чети́ре) ма́ленькия (или: ма́ленькихъ) сестры́, ген. и ак. *моихъ* двѹхъ (трѣхъ, четырёхъ) ма́ленькихъ сестѣръ, и т. д., или: ном. и ак. *мой* два стола́, ген. *моихъ* двѹхъ столѠвъ, лок. на *моихъ* двѹхъ столѠхъ; наши три кнѣи, изъ нашихъ трѣхъ кнѣи, съ нашими трѣма кнѣями, и т. д.; оба богатыхъ купца́, обоихъ богатыхъ купцовъ, съ обѣими богатыми купцами́ и т. д.; обѣ хорошенькия (= лепе) сестры́, обоихъ хорошенькихъ сестѣръ, обѣимъ хорошенькимъ сѣстрамъ, и т. д.

Напомене. 1. У разгов. језику често се чује: *мой* два, три, чети́ре богатыхъ брата; *мой* два, три, чети́ре громадныхъ овна́, али: *мой* двѣ, три, чети́ре красивыя сестры́, т. ј. заменица у оваким спојевима, ако је истурена напред, стоји об. у номинативу множине, а придев, уз именице м. и ср. рода — у генитиву, а уз именице жен. рода — у номинативу множине.

2. Што вреди за 2, 3 и 4, вреди и за бројне спојеве, који имају на крају 2, 3 и 4, дакле: двѣдцѣ два солдата́, со́ровоъ три же́нщины, сто чети́ре лошади, и т. д. У оваким спојевима акузатив је увек као номинатив, без обзира на то значи ли именица човека или животињу, или не значи: *я* встрѣтилъ двѣдцѣ три солдата́ (али: трѣхъ солдата́), *я* ви́дѣлъ со́ровоъ двѣ лошади (али: двѹхъ лошаде́й), и т. д.

3. Према акузативима: *я* ви́дѣлъ двѣдцѣ двѣ коровы́, тридцѣ три быка́, со́ровоъ двѣ лошади, у жив говор продиру и акузативи: *я* ви́дѣлъ двѣ, три, чети́ре быка́, осла́, шевѣа́ (= магарца, штенета), *я* ви́дѣлъ двѣ, три, чети́ре коровы́, ко́швы (= мачке) и т. д., т. ј. изузетно од § 116 б, акузатив и од бројева два, три и чети́ре, кад стоје с именицама које значе животињу, у об. говору може бити као номинатив (именице, које значе човека, овај процес није још обухватио; у њих је, у овој свези, акузатив као генитив: *я* ви́дѣлъ двѹхъ сестѣръ, четырёхъ дѣте́й, трѣхъ солдата́, и т. д.).

¹ Или: *моихъ*.

² Или: *богатые*.

³ Тако исто: *моихъ* двѹхъ, трѣхъ, четырёхъ сестѣръ, дѣте́й (козля́тъ, телѣта́, лошаде́й = јарића, теладн, воња, и т. д.), али: *мой* два, три, чети́ре стола́; *мой* двѣ, три, чети́ре дѣни; *мой* два, три, чети́ре колеса́ (точва) и т. д.

215. Како је постала данашња употреба бројева *два, три и четвѣре*. 1. Уз број *два*, у ст.-рус. језику, стајао је номинатив (акузатив) двојине, који се код именица мушког рода свршавао на *-а*: *два раба, два коня* (т. ј. *кон'а*), и т. д. Како је и генитив једине у мушких именица имао исти наставак, настало је мешање, и у колико се двојина губила, у толико је све више превлађивало осећање да су облици на *-а* у овом споју доиста генитивски облици. Ово схватање пренело се и на женски и средњи род, и према *два раба, два коня* и т. д. почело се говорити и: *дѣв женѣ, два села*, т. ј. уз *два* дошао је и овде генитив једине, и ако се он код оваких именица сасвим разликовао од номинатива (акузатива) двојине (стари Руси говорили су: *дѣв женѣ, дѣв селѣ*; остатак овога одржао се и данас у облику *дѣствѣ* [према изговору пишемо *дѣвсти*], где је *ствѣ* стари номинатив двојине од *сто*).

2. Уз бројеве *три* и *четвѣре* у ст.-рус. језику стајала је множина: *три поясы, четвѣре мужи*, и т. д. Према *два раба, дѣв женѣ, два села* и т. д., дошао је генитив једине и уз ове бројеве, и данас говоримо: *три пояса, три челоѣка, три сестры, четвѣре села*, и т. д.

216. Уз бројеве од *пять* па на више (сем бројева *тысяча* и *милліонѣ*, § 217 а), ако су у номинативу или у акузативу, именица (придев, заменица) стоји у генитиву множине (ако је заменица испред броја, долази у номинатив множине, дакле: *мой пять большіхъ столоѣвъ*, и: *пять мойхъ большіхъ столоѣвъ*); иначе је именица у множини, а број (придев, заменица) у истом падежу, у ком је и она, н. пр.

Ном.	<i>ѣти пять, сѣмьдесятѣ, сто красивыхъ мальчиковѣ, женщинѣ,</i> <i>дѣтѣи</i>
Ген.	<i>ѣтихъ пяти, семидесяти, ста красивыхъ мальчиковѣ, жен-</i> <i>щинѣ, дѣтѣи</i>
Дат.	<i>ѣтимѣ пяти, семидесяти, ста красивымъ мальчикамѣ, жен-</i> <i>щинамѣ, дѣтямѣ</i>
Ак.	<i>ѣтихъ пять, сѣмьдесятѣ, сто красивыхъ мальчиковѣ, жен-</i> <i>щинѣ, дѣтѣи</i> ¹
Инстр.	<i>ѣтими пятью, семидесятью, ста красивыми мальчиками,</i> <i>женщинами, дѣтѣми</i>
Лок.	<i>ѣтихъ пяти, семидесяти, ста красивыхъ мальчиковѣ, жен-</i> <i>щинахъ, дѣтяхъ.</i>

¹ Од именица, које не значе човека или животињу, акузатив, разуме се, биће као номинатив; према том од *ѣти пять, сѣмьдесятѣ, сто столоѣвъ, селѣ, полѣи, деревѣнѣ* акузатив је тако исто.

Напомена. Ова појава тумачи се тиме, што бројеви од пет на више (сем бројева тјасяча и милліонъ) вреде само у номинативу и акузативу као именице, па отуд и име, које стоји уз њих, долази уз те падеже у генитив (онако исто, као н. пр. кад се каже: шака људи, прегршт жита): петъ синовѣй, сестѣрь, столѡвъ, и т. д.; у осталим пак падежима ти се бројеви сматрају као атрибутивни додаци именицама, па се именица не управља према њима, већ према глаголу, предлогу или другој којој речи у реченици: я ѣто дѣль пятй мѣльчывамъ (исти обрт, као кад би се рекло: я ѣто дѣль хорѡшимъ мѣльчывамъ).

Бројеви тјасяча и милліонъ: а) ако именица долази непосредно уз њих, задржали су именички карактер кроз целу промену, и именица стоји увек у генитиву множине, н. пр. 217.

Ном.	<i>ѣта тјасяча рублѣй</i>	<i>ѣтогъ милліонъ солдѣтъ</i>
Ген.	<i>ѣтой тјасячи рублѣй</i>	<i>ѣтого милліона солдѣтъ</i>
Дат.	<i>ѣтой тјасячѣ рублѣй</i>	<i>ѣтому милліону солдѣтъ</i>
Ак.	<i>ѣту тјасячу рублѣй</i>	<i>ѣтогъ милліонъ солдѣтъ, и т. д.</i>

тако исто: ѣти двѣ тјасячи рублѣй, ѣтихъ двухъ тјасячъ рублѣй, ѣтимъ двумъ тјасячамъ рублѣй, и т. д., или: ѣти три милліона солдѣтъ, ѣтихъ трѣхъ милліоновъ солдѣтъ, ѣтимъ трѣмъ милліонамъ солдѣтъ, и т. д., или: ѣти милліонъ шестьсѡтъ тјасячъ рублѣй, ѣтихъ милліона шестисѡтъ тјасячъ рублѣй, ѣтимъ милліону шестистѣмъ тјасячамъ рублѣй, и т. д.

б) стоји ли иза бројева тјасяча и милліонъ још који број, онда је онако као што је показано у §§ 213, 214 и 216, н. пр. ном. тјасяча одинъ вѣстрѣль (= пуцањ), ген. тјасячи одногъ вѣстрѣла, дат. тјасячѣ одному вѣстрѣлу, и т. д., или:

Ном.	<i>ѣти тјасяча пятьсѡтъ девяноста два рублѣ</i>
Ген.	<i>ѣтихъ тјасячи пятисѡтъ девяноста двухъ рублѣй</i>
Дат.	<i>ѣтимъ тјасячѣ пятистѣмъ девяноста двумъ рублѣмъ,</i>

или: [и т. д.]

Ном.	<i>ѣти два милліона сто пятьдесятъ солдѣтъ</i>
Ген.	<i>ѣтихъ двухъ милліоновъ ста пятидесяти солдѣтъ</i>
Дат.	<i>ѣтимъ двумъ милліонамъ ста пятидесяти солдѣтамъ,</i>

и т. д.

Примери за вежбање.

Сутки (дан и ноћ) имѣють 24 часа, часъ 60 минутъ, а минута 60 секундъ. — 12 мѣсяцевъ или 52 недѣли составляютъ (чине) одинъ годъ. — Въ ѣтомъ городѣ отъ 40 до 50.000 жителей. — Въ одинъ часъ мы проѣхали (прѣшли смо) 30 вѣрствъ. —

Бѣлградъ имѣеть около (с ген.) 100.000 жителей, а вся Сербія около 5,000.000. — Мы купили на ярмаркѣ (сајам) 4 быковъ¹, 7 козъ и 8 телятъ. — Я видѣлъ 4 (5, 8, 30, 85, 109) солдатъ и 21 (33, 94) офицера. — Учитель пошѣлъ съ 3 (5, 13, 18, 26, 57, 89, 100, 300, 357) учениками. — Я заплатилъ вамъ 41 копейку, 22 (53, 84) копѣйки, 15 (36, 59, 78, 87) копѣекъ. — Въ крѣпости (тврѣава) 2 (3, 4, 22, 103, 204) пушки, 5 (13, 26, 175, 528) пушекъ. — До города ровно 2 (3, 23, 52, 64, 504) версты, 5 (8, 110, 785, 808) вѣрсть. — Я долженъ оставаться въ городѣ 1 день, 2 (3, 4, 22, 23, 24) дня, 5 (8, 18, 20, 25, 29, 30) дней. — Владѣнія (земле) Россійской Имперіи занимають: въ Европѣ 5,515.054 квадратныхъ километра; въ Азіи: 16,919.337 квадратныхъ километровъ, всего: 22,434.392 квадратныхъ километра.

б) Збирни бројеви.

218.

двоѣ	пјатеро
трѣѣ	шѣстеро
четверо	семеро.

Наломена. Од даких збирних бројева: вѣсьмеро, дѣвятеро и дѣсятеро, у говору образ. люди долазе само понеки падежи, и то у нарочитим обртура, н. пр. въ дѣвятеро, въ дѣсятеро дорѣже, дальше, и т. д. = девет, десет пута скупље, далье, и т. д.; онъ рабѣтаеть за вѣсьмерыхъ (дѣвятерыхъ, дѣсятерыхъ) = он ради за осморицу (дѣветорицу, десеторицу) и т. д.

219.

Промена збирних бројева. Збирни бројеви мењају се само у множини, по овим обртурама:

Ном.	двоѣ	четверо
Ген.	двоихъ	четверыхъ
Дат.	двоимъ	четверымъ
Ак.	§ 116 б	
Инстр.	двоими	четверыми
Лок.	двоихъ	четверыхъ.

Као двоѣ мења се трѣѣ, а као четверо — остали.

220.

О бројевима двоѣ, трѣѣ (обѣѣ). Номинативи јединице од ових бројева гласили су некад: *двой, двоя, двое; трой, троля, трое; обой, обоя, обое*, а промена им је била иста као у меких заменица (образац *мой*): ген. *двоего, троого, обоего*, дат. *двоему, троему, обоему*, и т. д., множина м. рода: *двои, трои, обои*, ген. *двоихъ, троихъ*,

¹ или: 4 быка (§ 214, нап. 3).

обоихъ, дат. *двоимъ*, *троимъ*, *ооимъ*, и т. д. (пореди ст.-сл. **ДВОЙ**, **ДВОИ**, **ДВОИЕ**, ген. **ДВОЕГО** и т. д.; тако исто **ТРОЙ**, **ОБОЙ**; срп. ген. *двога*, *трога*, и т. д.). Од те промене остао је данас ном. једн. ср. рода: *двоје*, *трое* (*обое* данас не долази у говору; њега је сасвим потиснуло *оба*, *обѣ*, § 204, нап. 1) и множина, која се и овде генерализала за сва три рода, а сачувала се само од генитива па на даље: *двоихъ*, *троихъ*, *двоимъ*, *троимъ*, и т. д. Од осталих надежа остали су познати трагови, н. пр. *обоего пола*, оба пола (и мушки и женски), *обојему полу*, или н. пр. *вдвоёмъ* (т. ј. *въ двоёмъ*) заједно, удвоје (ићи), *втроёмъ* заједно, у троје (нас троје н. пр. ићи ћемо); мимо то номинативи множ. *двои*, *трои* говорили су се све до скоро с именицама које немају једине (иа тако се и сад местимице чују у народу): *двои*, *трои сѹтки*, два, три дана и ноћи.

Употреба збирних бројева. Збирни бројеви употребљавају се већином као и код нас: 221.

а) с именицама које немају једине: двоје сѹтогъ двапут по 24 сата, трое саней троје саоне, четверо ножица четворе ножице (маказе), трое очковъ троје наочари, четверо воротъ четири капије, двоје часовъ два сата (зидна, џепна), и т. д.

Напомена. Поред двоје брѹкъ двоје чакшире, двоје сабогъ двоје цизме, двоје перчатокъ двоје рукавице, двоје чулокъ двоје чарапе и т. д., говори се и: двѣ пары брѹкъ два пара чакшира, двѣ пары сабогъ (перчатокъ, чулокъ).

б) с именицама које значе мушка лица или децу (ког било пола): пришлѣ (или: пришлѣ) трое солдатъ, у него четверо дѣтей, пятеро синовей, шестеро братевъ, онъ оставилъ шестерыхъ сиротъ, и т. д.

в) у обртима: насъ было трое, четверо, и т. д.

Иначе, у синтактичном погледу вреди и овде оно што и код бројева од пять па на више, с том разликом што овде акузатив, уз именице које значе човека или животињу, може бити или као генитив или као номинатив. Према том: 222.

Ном. мой двоје, пятеро хорѣшихъ саней

Ген. моихъ двоихъ, пятерыхъ хорѣшихъ саней

Дат. моимъ двоимъ, пятерымъ хорѣшимъ санямъ

Ак. мой двоје, пятеро хорѣшихъ саней¹

Инстр. моими двоими, пятерыми хорѣшими санями

Лок. моихъ двоихъ, пятерыхъ хорѣшихъ саняхъ.

¹ Али: я видѣлъ двоје, пятеро дѣтей, и: двоихъ, пятерыхъ дѣтей.

Од целе ове промене у живом говору у пуној је снази номинатив, а у остале падеже, место збирних бројева, почиње продирати прост број. Тако н. пр. неки говоре само дво́е, тро́е . . . дѣтѣ́й, а иначе: двухъ, трѣхъ дѣтѣ́й, съ двумя́, тремя́ дѣтми́, и т. д.; или н. пр. мой дво́е санѣ́й,, изъ мойхъ двоихъ санѣ́й, али у дативу и у инструменталу: моймъ двумъ саня́мъ, съ моими двумя́ саня́ми, и т. д. Каткад чак и употреба номинатива код појединаца почиње се колебати, и хоће ли је бити, стоји до тога има ли испред броја какав додатак, н. пр. пя́теро бра́тьевъ, али: мой (на́ши) пять бра́тьевъ, и т. д.

Додатак. Збирни бројеви допуњују се збирним именицама: дво́йка двојка (оцена или карта), тро́йка тројка (три коња упоредо упрегнута [један у рукуницама, а два са стране као логови], оцена или карта), четвѣрка четворка, пя́терка петица, шестѣрка шестица, семерка седмица, восьмерка осмица, девятка деветица, десятка десетица (бројеви од четвѣрка до десятка могу вредити и као оцена и као карта); мимо то: па́ра пар (двоје), пя́токъ пет (једно пет, н. пр. јаја), де́сятко десетак (н. пр. јаја), дѣ́жина дванаестак (туце), со́тня стотина.

в) Редни бројеви.

223. 1. пе́рвый, -вал, -вое	22. два́дцать второ́й, и т. д.
2. второ́й, -рай, -рое	30. тридца́тый
3. тре́тій, -тя, -тье	31. тридцать пе́рвый
4. четвѣ́ртый, -тая, -тое	32. тридцать второ́й, и т. д.
5. пя́тый, -тая, -тое	40. сороково́й
6. шесто́й, -тая, -тое	45. со́рокъ пя́тый
7. се́дьмо́й	50. пятидеся́тый
8. восьмо́й	60. шестидеся́тый
9. девя́тый	70. семидеся́тый
10. деся́тый	80. восьмидеся́тый
11. оди́ннадцаты́й	90. девяно́стый
12. двѣ́надцаты́й	100. со́тый
13. трина́дцаты́й	101. сто пе́рвый
14. четы́рнадцаты́й	150. сто пятидеся́тый
15. пятина́дцаты́й	151. сто пятьдеся́тъ пе́рвый
16. шестна́дцаты́й	200. двухсо́тый
17. семна́дцаты́й	300. трѣхсо́тый
18. восемна́дцаты́й	400. четырёхсо́тый
19. девятна́дцаты́й	500. пятисо́тый
20. два́дцаты́й	600. шестисо́тый
21. два́дцать пе́рвый	700. семисо́тый

800. восьмисотый	3000. трёхтысячный
900. девятисотый	4000. четырёхтысячный
1000. тысячный	5000. пятитысячный
1001. тысяча первый	6000. шеститысячный
1025. тысяча двадцать пятый	100000. сотысячный
2000. двухтысячный	1000000. миллионный.

О постанку редних бројева. Постанак редних бројева **224.** лако је запазити. Код округлих бројева од 50 па на више, који су састављени из два броја, први део долази у генитив: пјатидесјатый (али: пјатидесјатъ пёрвый, второй ...), шестидесјатый (али: шестидесјатъ пјатый), семидесјатый (али: сёмьдесјатъ шестой), и т. д.; двухсотый¹ (али: двѣсти пёрвый, второй ...), трёхсотый (али: трёхста тринадцатый), и т. д.; двухтысячный (али: двѣ ты- сячи пёрвый, второй), трёхтысячный, и т. д.; двухмиллионный (али: два миллиона пёрвый, второй), трёхмиллионный, и т. д.

Напомена. Поред второй има и другой са значењем: други (а не овај); дакле: во второмъ году = друге године (а не прве), въ другомъ году = неке друге године (а не те и те); али: въ другой разъ = 1. други пут (а не сад), 2. по други пут (н. пр. долази је).

Промена и употреба редних бројева. По облику редни **225.** су бројеви сложени придеви, па, као такви, слажу се с именицом, уз коју стоје, у роду, броју и падежу. Сем броја третій, остали се мењају по обрасцу добрый (§ 147) и сви имају сталан акценат (исто као и слични придеви): ном. пёрвый, пёрвое, пёрвая, ген. пёрваго, пёрвой, дат. пёрвому, пёрвой, и т. д.; тако исто: второй, второго, второму и т. д. (као: *пустой*, § 150).

Напомена. Пёрвый може имати и придевско значење: добар, одличан.

Отуд, у говору трговачких помоћника (па и шаливо и подружливо), облик за суперлатив: сáмый пёрвый или пёрвѣйшій, н. пр. пёрвѣйшій сóртъ, најбоља врста.

Третій мења се као лисій (§ 169), дакле:

226.

	Ј е д н и н а			о ж и н а за сва три рода
	м.	ср.	ж.	
Ном.	третій	третье	третья	третья
Ген.		третьяго	третьей	третьихъ
Дат.		третьему	третьей	третьимъ
Ак.	§ 116 а	третье	третью	§ 116 б
Инстр.		третьимъ	третьею (-ей)	третьими
Лок.		третьемъ	третьей	третьихъ.

¹ Облици двухъ, трёхъ, четырёхъ, у округлим бројевима, могу се писати или без њ или са њ, дакле: двухсотый или двухъ-сотый, трёхтысячный или трёхъ-тысячный, и т. д.

227. Код састављених бројева само последњи број је редан и само се он мења (пореди § 212):

Ном.	ты́сяча	три́ста	два́дцать	пя́тый	го́дъ
Ген.	ты́сяча	три́ста	два́дцать	пя́таго	го́да
Дат.	ты́сяча	три́ста	два́дцать	пя́тому	го́ду
Ак.	ты́сяча	три́ста	два́дцать	пя́тый	го́дъ
Инстр.	ты́сяча	три́ста	два́дцать	пя́тымъ	го́домъ
Лок.	ты́сяча	три́ста	два́дцать	пя́томъ	го́дѹ.

228. Остаци именичве промене редних бројева. Поред сложеног облика и редни бројеви, исто као и придеви (§ § 143 и 144), имали су некад и прост облик, који се мењао као именице сличног завршетка: ном. вторъ, втора, второ; третей, третья, третье; четвертъ, четверта, четверто; пять, пята, пято, и т. д., ген. втора, четверта, пята — за мушки и средњи, и вторы, четверты, пяты за женски род, и т. д.

Од те именичке промене сачували су се данас само остаци, и то:

1. обрти другъ дру́га један другог, другъ дру́гу један другом, другъ съ дру́гомъ један с другим, другъ въ дру́гѣ један у другом — где облици другъ, дру́га, дру́гу и т. д. нису ништа друго до именички облици од броја другой друго́я друго́е (§ 224, нап.);

2. у сложеницама, које долазе у нар. говору, као: самъ-дру́гъ (жен. сама́-друга), самдружи (т. ј. ја и још један само); самъ-третей (жен. сама́-третья), самтрећи (двоје, а сам сам трећи); самъ-четвертъ (жен. сама́-четверта), самчетврти; самъ-пять, сампѣти; самъ-шесть, самшѣсти; самъ-семъ, самседми (исти облици употребљавају се у нар. говору и онда, ако је реч о том како је храна родила, н. пр. рожъ уродилась самъ-шесть, раж је шестоструко родила [свако посејано зрно дало је шест зрна, т. ј. посејано је као шесто = самъ-шесть, а уз њега има још пет зрна]; овѣсъ самъ-третей уродился, зоб је троструко родила, и т. д.);

3. у облицима од броја полтора́ (из полъ втора́) један и по, који данас (сем номинатива и акузатива) гласе полѹтора:

Ном.	ѣти	полтора́	фѹнта
Ген.	ѣтихъ	полѹтора	фѹнтовъ
Дат.	ѣтимъ	полѹтора	фѹнтамъ
Ак.	ѣти	полтора́	фѹнта
Инстр.	ѣтими	полѹтора	фѹнтами
Лок.	ѣтихъ	полѹтора	фѹнтахъ.

Напомене. 1. С именицама женског рода долази у ном. и ак. полторѣ: ѣти полторѣ верстѣ, ѣтихъ полѣтора вѣрстѣ, ѣтимъ полѣтора верстѣмъ, и т. д.

2. Као полторѣ мења се и полторѣста = сто педесет: ном. ѣти полторѣста вѣрстѣ, ген. ѣтихъ полѣторѣста вѣрстѣ, дат. ѣтимъ полѣторѣста верстѣмъ и т. д.

3. *Два и по, три и по, четири и по* и т. д. каже се: два съ половиной, три съ половиной, четири съ половиной, и т. д. (а не: полтретьѣя, полчетвертѣя, полпята, и т. д.; оваки облици више никако не долазе у говору образ. људи).

Додаци. 1. И именице, сложене с полъ, као полѣфунта, полминѣты, полведрѣ по ведра (ведрѣ = 12'29 литара) имају у осталим падежима (сем номинатива и акузатива једине) полу, мењајући се иначе сасвим правилно:

Ј е д н и н а

Ном.	ѣти полѣфунта	ѣти полминѣты	ѣти полведрѣ
Ген.	ѣтого полѣфунта	ѣтой полуминѣты	ѣтого полуведрѣ
Дат.	ѣтому полѣфунту	ѣтой полуминѣтѣ	ѣтому полуведрѣ
Ак.	ѣти полѣфунта	ѣти полминѣты	ѣти полведрѣ
Инстр.	ѣтимъ полѣфунтомъ	ѣтою полуминѣтою	ѣтимъ полуведрѣмъ
Лок.	ѣтомъ полѣфунтѣ	ѣтой полуминѣтѣ	ѣтомъ полуведрѣ.

М н о ж и н а

Ном.	ѣти полѣфунты, полуминѣты, полувѣдра
Ген.	ѣтихъ полѣфунтовъ, полуминѣтъ, полувѣдеръ
Дат.	ѣтимъ полѣфунтамъ, полуминѣтамъ, полувѣдрамъ
Ак.	ѣти полѣфунты, полуминѣты, полувѣдра
Инстр.	ѣтими полѣфунтами, полуминѣтами, полувѣдрами
Лок.	ѣтихъ полѣфунтахъ, полуминѣтахъ, полувѣдрахъ.

То исто вреди и за именице: полверстѣ, пола врсте (верстѣ = 1'067 километра); полчасѣ, по сата, н. пр. пѣрвие полчасѣ, прва по сата, въ продолженіе пѣрваго получѣса, док је трајало прво по сата, и т. д.

2. Полгѣда пола године, има само једину (ѣти полгѣда, ѣтого полгѣда, ѣтому полгѣду и т. д.), а место множине говори се: ѣти полгѣдѣя, ѣтихъ полгѣдѣй, и т. д.

3. Пѣлденъ подне, има генитив полѣдня и пѣлдня н. пр. спѣтъ до полѣдня; послѣ полѣдня, и т. д.; мимо то с полу- долазе још ови облици: къ полѣдню око подне; пополѣдни¹, после подне; въ часѣ пополѣдни, у један сат по подне.

¹ Облик *дни* у: пополѣдни, и у: третѣягодни (последње долази само дијалектички, § 234, нап.) старински је генитив једине од именице *день* која је некад била *н*-основа мушког рода, исто онако као и именице *камень*, *корень*, *ремѣнь*, и т. д. (пореди ст.-сл. *камъ*, *пѣмъ* — ген. *камѣнѣ*, *пѣмѣнѣ* и *камѣни*, *пѣмѣни* према *ѣ*-основама; тако исто и *дѣнь* — ген. *дѣнѣ* и *дѣни*). У нар. говору одржао се и генитив множине од сугласничке промене, н. пр. *пѣтъ дѣнѣ* (пореди ст.-сл. *пѣтъ дѣнѣ*) = пет дана (у об. говору рекло би се: *пѣтъ днѣй*).

4. Од *пóлночь* *поноћ*, генитив гласи *пóлночи* (у обичном говору) и: *полѹночи* (више свечано и у песника); али и у об. говору: *въ часъ*, *въ два часа* и т. д. по *полѹночи*, у *један*, у *два сата* после *поноћи*.

5. Како су све ово именице, а не бројеви, именица, као додатак уз њих, стоји увек у генитиву јединице: *ѣти полфѹнта сáхара*, *ѣтого полфѹнта сáхара*, *ѣтому полфѹнту сáхара* . . . , множ. *ѣти полфѹнти сáхара* и т. д.; прирок је увек у множини: *ѣти полгóда*, *ѣти полминѹти свóро прошлѣ*.

229. **Разломци.** 1. *Половина* каже се: *половина*, *треѣина* — *третѣ*, а *четвѣртина* — *чѣтверть*. Све су ово именице (*третѣ* и *чѣтверть* мењају се као *костѣ*), дакле: (*одна*) *половина*, *двѣ трѣти*, *три чѣтверти*, и т. д.

2. *Пѣти*, *шѣсти*, *дѣсѣти* и т. д. *део* каже се: *пѣтая*, *шѣтая*, *дѣсѣтая* *чáсть* (или: *дóля*); према том и: *једна пѣтина*, *две иѣтине*, *три иѣтине* и т. д. каже се: *одна пѣтая*, *двѣ пѣтыхъ*, *три пѣтыхъ*, и т. д. Као што се види из овога, именитељ је редни, а бројитељ је прост број; уз бројитељ *одинъ* именитељ стоји у номинативу јединице, а уз два и више — у генитиву множини; мимо то, и именитељ и бројитељ (ако им се род види) долазе у женски род, јер се уз њих подразумева именица *чáсть* = *чѣст*, *део*, дакле: $\frac{1}{7}$ *одна седьмáя* (т. ј. *чáсть*), $\frac{2}{7}$ *двѣ седьмѣхъ* (т. ј. *чáсти*), $\frac{3}{7}$ *три седьмѣхъ* (т. ј. *чáсти*), $\frac{5}{7}$ *пѣть седьмѣхъ* (т. ј. *чáстѣй*), и т. д.; тако исто: $\frac{3}{100}$ *три сóтыхъ*, $\frac{50}{1000}$ *пѣтьдѣсѣтъ тѣсячныхъ*, и т. д.

230. **Употреба.** Осећање да се уз *разломак* *разуме* *реч* *чáсть* учинило је да именица *уза* све *падеже* стоји увек у генитиву јединице: *одна пѣтая* (*чáсть*) *рублѣ*, *одной пѣтой* (*чáсти*) *рублѣ*, *одну пѣтую* (*чáсть*) *рублѣ* и т. д. Или н. пр.

Ном.	<i>четыре пѣтыхъ рублѣ</i>
Ген.	<i>четырёхъ пѣтыхъ рублѣ</i>
Дат.	<i>четыремъ пѣтымъ рублѣ</i>
Ак.	<i>четыре пѣтыхъ рублѣ</i>
Инстр.	<i>четырьмя пѣтыми рублѣ</i>
Лок.	<i>четырёхъ пѣтыхъ рублѣ.</i>

Тако исто уз *третѣ* *треѣина*, и *чѣтверть* *четвѣртина*: *двѣ трѣти* (*двухъ трѣтѣй*, *двумъ трѣтѣмъ*, *двумя трѣтѣми*, *двухъ трѣтѣхъ*) *рублѣ*; *три чѣтверти* (*трѣхъ чѣтвертѣй*, *трѣмъ чѣтвертѣмъ*, *трѣми чѣтвертѣми*, *трѣхъ чѣтвертѣхъ*) *рублѣ*.

Напомена. Половина везује се за цео број предлогом *съ*: пять *съ* половиной, пет и по; то исто вреди и за треть, четвѣрть: два *съ* трѣтью, два и трефина, три *съ* четвѣртью, три и четвѣрт; иначе разломци се везују за цео број свезом *и*, које може и не бити: пять (и) три седьмѣхъ рублѣй, пет рубаља и три седмине; восемь (и) девѣть десятѣхъ пуда, осам пудова и девет десетина, и т. д.

Казивање година, доба, и т. д. *Које је године шта било* 231.
казује се редним бројем с предлогом *въ*: *въ* тѣсяча девѣтьсотъ одиннадцатомъ годѣ. Ако уз годину има и месец, онда све долази у генитив: двадцѣтаго февралѣ тѣсяча восемьсотъ шестьдесятъ шестого года.

Колико је коме година (уопште) казује се као и у нас: 232.
ему два года, ему шестнадцѣтъ лѣтъ, ему сорокъ лѣтъ (свуда се мисли: отъ-роду = од рођења). — *Колико је коме година било* (кад је то и то учинио или кад му се то и то десило у животу) каже се: онъ двадцѣти лѣтъ (или: *въ* двѣдцѣтъ лѣтъ, опет се мисли: отъ-роду) кончилъ гимназію, свршио је гимназију кад му је било 20 година; она восемнадцѣти лѣтъ (или: *въ* восемнадцѣтъ лѣтъ) вышла замужъ, удала се од 18 година, и т. д., т. ј. лице долази у номинатив, а број година у генитив или у акузатив с предлогом *въ*.

Напомене. 1. Према обрту: онъ двадцѣти лѣтъ (сдѣлалъ то и то), у говору чује се и: паренъ двадцѣти лѣтъ, момак (сељак) од 20 година (поред: парню двѣдцѣтъ лѣтъ, момку је 20 година).

2. Разликуј: онъ двадцѣти лѣтъ кончилъ гимназію (женѣлся, умеръ, и т. д.) = свршио је гимназију (оженѣо се, умеро је, и т. д.) кад му је било 20 година, и: онъ на двадцѣтомъ годѣ кончилъ гимназію (женѣлся, и т. д.), свршио је гимназију (оженѣо се, и т. д.) у двадесетој години.

3. Предлог *въ* с акузативом долази и у оваким безличним обр-тима с нарочитом ниансом у значењу: *въ* пятьдесятъ лѣтъ не начнешъ учѣться, а *въ* семьдесятъ не пойдѣшь плясѣтъ, кад је човеку 50 година, неће почети ићи у школу, а кад му је 70, не иде (неће ићи) да игра.

Додатак. Пази на употребу именице *годъ*. Она долази у свима паде-жима само уз број одишъ: одинъ годъ, одного года, одному году, и т. д. Уз бројеве два, три и четѣре, кад су у генитиву, употребљава се генитив множине од именице *лѣто*, дакле: ген. двѣхъ, трѣхъ, четѣрѣхъ лѣтъ (али: ном. двѣ, трѣ, четѣре года, дат. двѣмъ, трѣмъ, четѣремъ годѣмъ, и т. д.). Уз бројеве од 5 па на више, кад су у номинативу, генитиву и акузативу, узима се такође генитив множине од *лѣто*: пять, шестнадцѣтъ, сто лѣтъ; безъ пяти, шестнадцѣти, ста лѣтъ (али: если къ моѣмъ пятнадцѣти годѣмъ прибѣвить ещѣ пять, ако се уз ово моји 15 година дода још пет; съ моѣми пятидесятью годѣми далеко

не уйдёшь, с моји 50 година далеко се не иде, и т. д.). Према том именица годъ, кад је у свези с бројевима, мења се по овим обрасцима:

Ном.	два го́да	пять лѣтъ
Ген.	двухъ лѣтъ	пяти лѣтъ
Дат.	двумъ годáмъ	пяти годáмъ
Ак.	два го́да	пять лѣтъ
Инстр.	двумя годáми	пятью годáми
Лок.	двухъ годáхъ	пяти годáхъ.

По обрасцу два го́да иду и три го́да и четы́ре го́да, па и 22, 23, 24 го́да, 32, 33, 34 го́да, и т. д., а по обрасцу пять лѣтъ — остали.

233. *Који је данас?* пита се: како́е (или: ко́торое) сегóдня числó? (= број, датум) и одговара се: сегóдня двáдцать четвѣртое (т. ј. числó) ноябрá, данас је 24-ти новембар; сегóдня четы́рнадцатое (т. ј. числó) апрѣля, данас је 14-ти април, и т. д.

Напомена. *Ког је што и што било?* пита се: ко́торого (или: како́го) числá што бýло? и одговара се: семна́дцатого январá, пѣрваго ма́я, и т. д.

Упамти: 1. Имена дана: понеде́льникъ, вторникъ, среда́ (у прост. говору: середá, акуз. сэреду, а од средá има акуз. сэреду), четвѣргъ, пýтница, суббóта, воскресѣнье (§ 47, 1 б, нап. 2).

2. Имена месеца́: январь, февраль, мартъ, апрѣль, ма́й, июнь, июль (читај: 'јун', 'јул'), августъ, сентябрь, октябрь, ноябрь, декабрь (пази на акценат: у оних, који се свршују на -рь, акценат је у промени увек на завршенима [§ 35, 1, 1 в]: январь, январá, январíу . . . , сентябрь, сентябрá, сентябрíу . . . , октябрь, октябрá, октябрíу, и т. д.; то исто вреди и за февраль: февралá, февралíу; код осталих акценат је сталан: мартъ, ма́рта; ма́й, ма́я; июнь, ию́ня, и т. д.).

234. *Сутрадан* каже се: на друго́й дѣнь; тако исто: на трѣтíй дѣнь прекусутра, на четвѣртый дѣнь накусутра, на пýтый дѣнь петог дана, и т. д.

Напомена. *Прекјуче* каже се трѣтьяго днá, а у простијем говору чује се позавчерá (нар. дијал. долази и: трѣтьяго-дни, читај: тр'ѣт'јо́в'д'н'и¹).

235. *Колико има сати?* каже се: ко́торый часъ? (или: ско́лько врѣмени?) и одговара се: часъ, један сат; два часа; четвѣрть трѣтьяго (т. ј. часа), два и четврт; полови́на четвѣртаго, три и по; три четвѣрти пýтаго или бѣзъ-четвѣрти пýтъ, кроз четврт сага биће пет (четири и три четвѣрти); двáдцать пять мину́тъ шесто́го, пет и двадесет пет минута; бѣзъ десяти́ (т. ј. мину́тъ) се́мь (т. ј. часо́въ), кроз десет минута биће седам, и т. д.

Напомена. Поред полови́на пýтаго, шесто́го и т. д. каже се и: полъ часа́ пýтаго, шесто́го, и т. д.

¹ упр. тр'ѣт'јо́в'д'н'и (I, § 28, 2).

У колико сати? каже се: въ котóромъ часу? и одговара **236.** се двојачко: ако се казује тачно у толико и толико сати, долази прост број: въ пять часóвъ, въ одíннадцатъ часóвъ; а ако се мисли у размаку између једног и прве половине другог сата, долази редни број: въ пýтомъ часу, између четири и четири и по (тако, од четири до четири и по¹); въ девýтомъ часу, између осам и осам и по; въ началъ десýтаго, одмах после девет, и т. д.; мисли ли се у другој половини или на измаку ког сата, говори се опет простим бројем: óколо пяти (девятí, десýти ...) или (што је скоро сасвим исто): къ пяти (девятí, десýти ...) часáмъ = око пет (девет, десет ...). Према том разликуј: приходíte ко мнѣ въ одíннадцатъ часóвъ = дођите к мени у једанаест, въ одíннадцатомъ часу = између десет и десет и по, и: óколо одíннадцати (или: къ одíннадцати часáмъ) = око једанаест.

Напомена. Пази на речи минýта и секýнда; оне значе исто што и у нас само онда ако се време мери тачно на сате: ёто продолжáлось пять секýндъ, то је трајало пет секунда; подождý десýть минýтъ, причекају десет минута, и т. д. У противном случају треба их преводити речима: тренут, тренутак, часак: въ тó же секýнду, истог тренутка; всякую минýту, сваки час (могло се то и то десити); ёта мýсль не покидáла её ни на минýту, та је мисао не остављаше ни за тренутак; въ трýдную минýту жýзни, у тешком тренутку живота; въ ёту минýту кто-то ещё приближился, у тај мах још неко приђе, и т. д.

У које доба дана или ноћи (као ближе одређење сатима), **237.** казује се генитивима од речí: ўтро, день, вѣчеръ, ночь²: въ пять часóвъ³ утра, у пет сати ўтру; въ одíннадцатъ часóвъ утра, у једанаест сати пре подне; въ двѣнадцатъ часóвъ дня, у дванаест (у подне); въ часъ дня, у један сат по подне; въ четýре часа дня, у четири сата по подне; въ пять часóвъ вѣчера, у пет сати у вече; въ одíннадцатъ часóвъ вѣчера, у једанаест сати у вече; въ двѣнадцатъ часóвъ но́чи, у дванаест (у поноћ); въ часъ но́чи, у један сат по поноћи; въ три часа но́чи, пред зору у три сата, и т. д.

Пре (толико и толико времена) каже се: тому́ назадъ, **238.** н. пр. часъ́ тому́ назадъ, пре једног сата; три дня́ тому́ назадъ,

¹ И ми кажемо н. пр. пети сат, али не кажемо: у петом сату.

² Речју ўтро обележава се (н. пр. у Москви) време од 5 ўтру до подне; день је од подне до 5 у вече; вѣчеръ се зове време од 5 у вече до поноћи, а ночь је од поноћи до 5 ўтру.

³ У разговору реч „часóвъ“ об. се изоставља.

пре три дана; четýре недѣли томý назáдъ, пре четири недеље; пять мѣсяцевъ томý назáдъ, пре пет месеца; двáдцать лѣтъ томý назáдъ, пре двадесет година, и т. д.

Упáнти: 1. со днá на-день, из дана у дан; съ часу на часъ, сваки час (очекивати што); часъ óтъ-часу не лѣгче, све црње и горе.

2. *ѐто бýло въ нóчь съ пýтницы на суббóту, то је било у петак ноћу (уочи суботе); нoчевáть у когó съ воскресѣнья на понедѣльникъ, про-вести (проспавати) код кога ноћ између недеље и понедѣльника; въ нóчь съ шестóго на седьмóе октябрá, ноћу између 6-ог и 7-ог октобра; я тамъ остáнусь по десáтое мáрта (или: до десáтого мáрта), остаћу тамо до 10-ог марта.*

239. *За толико и толико времена (што урадити) каже се: въ ми-нóту, въ часъ, въ недѣлю, и т. д., н. пр. я *ѐто сдѣлалъ* въ часъ, урадио сам то за један сат (въ мѣсяцъ, за месец дана; въ гóдъ, за годину дана), или, као и код нас, с предлогом за: за часъ, за мѣсяцъ, зá-годъ, и т. д.*

Напомѣна. Разликуј: зá-три недѣли такъ мáло сдѣлано = за три недеље урађено је тако мало, и: зá-три недѣли до нáшего отѣзда = три недеље пре него што смо отпутовали (било је то и то); или н. пр. зá-пять лѣтъ всегó оди́нь рáзъ я выѣзжáлъ изъ деревни въ Мoсквú = за пет година само сам једанпут с имања ишао у Москву, и: зá-пять лѣтъ до *ѐтого*, пет година пре него што се то десило, и т. д.

240. **Казивање приближности.** Приближност казује се:

1. Кад се именица стави испред броја.

Примери. Ихъ бýло человекъ тридцать, било их је око тридесет (али: ихъ бýло тридцать человекъ, било их је тридесет). — *ѐто продолжáлось дней пýть, то је трајало једно пет дана (али: *ѐто* продолжáлось пять дней, то је трајало пет дана).* — *Дáйте мнѣ рублѣй сóрокъ, дајте ми једно четрдесет рубаља (али: дáйте мнѣ сóрокъ рублѣй, дајте ми четрдесет рубаља).*

2. Предлогом съ с акузативом (ово већином бива ако нема броја уз именицу).

Примери. Я ждáлъ съ минóту (или: óколо минóты), чекао сам тако један минут. — Онъ лежáлъ съ часъ (или: óколо часа), лежао је један сат од прилике. — Я здѣсь съ гóдъ, па биће година дана, од како сам овде. — До гóрода оставáлось ещѣ съ версту, до вароши беше још колико за једну врсту. — Я пробуду тамъ съ недѣлю, остаћу тамо једно недељу дана.

Упáнти: съ с акузативом у претераним поређењима: огурѣць съ гóру, краставац као брдо; затим: онъ рóстомъ съ меня, па биће висок као ја (мог је узраста).

Мимо то:

1. *Преко* (тог и тог броја) каже се: *слишкомъ* (т. ј. съ лишкомъ = упр. са сувишком) или: съ *лишнимъ*.

Примери. Съ тѣхъ поръ прошло часа чети́ре *слишкомъ* (съ *лишнимъ*), отада је прошло више од четири сата. — Онъ получи́лъ тѣсячу *слишкомъ* (съ *лишнимъ*) рублѣй, добио је преко хиљаду рубаља. — *Ѣто* стои́тъ *слишкомъ* (съ *лишнимъ*) сто рублѣй, то стои више од сто рубаља. — *Ей* *слишкомъ* (съ *лишнимъ*) три́дцать *лѣтъ*, она је превалила преко тридесет. — *Веѣхъ* солда́тъ *было* сто два́дцать *слишкомъ* (съ *лишнимъ*), било је преко сто двадесет војника.

Напомена. Ако је говор о годинама, место: *ей* *слишкомъ* (съ *лишнимъ*) три́дцать *лѣтъ*, може се рећи: *ей* *за*-три́дцать (*лѣтъ*); тако исто, место: *ему* *слишкомъ* (съ *лишнимъ*) *сорокъ* *лѣтъ* (= превалио је четрдесету) — *ему* *за*-сорокъ (*лѣтъ*), и т. д. (супротно: онъ *подъ*-три́дцать [*лѣтъ*] = нема му још тридесет; онъ *подъ*-сорокъ [*лѣтъ*] = нема још четрдесет, и т. д.).

2. *Мало више* (од тог и тог броја) каже се: съ *небольшимъ* или: съ *лишнимъ*.

Примери. Три арши́на съ *небольшимъ* (съ *лишнимъ*), мало јаче од три аршина. — Пять рублѣй съ *небольшимъ* (съ *лишнимъ*), мало више од пет рубаља. — *Ѣтому* ребѣнку съ *небольшимъ* три го́да, *ово* дете има мало више од три године. — *Ему* трина́дцать съ *небольшимъ*, он има нешто више од тринаест година (тринаест година и неколико месеца, али мање од по године). — Онъ *молодой*, *лѣтъ* два́дцать *трѣхъ* или *четыре́хъ* съ *небольшимъ*, млад је, ако му има мало више од двадесет три или четири године.

3. *Скоро* (два, три, пет ...) каже се: *безъ* *мáлаго* или: *почти́*.

Примери. *Безъ* *мáлаго* *пять* арши́нъ, *скоро* пет аршина. — Мы *жда́ли* *безъ* *мáлаго* *шесть* часо́въ, *чекали* *смо* *скоро* *шесть* сати. — Я *израсхо́довалъ* *безъ* *мáлаго* *сто* рублѣй, *потрошио* *сам* *близу* *сто* рубаља.

Упамти: *бѣзъ*-году *недѣля* *знако́мы* (ирон.) = *скоро* *су* *се* *познали*.

Колико је ко (или *шта*) *виши* или *нижи*, *тежи* или *лакши*, **242.** *старији* или *млађи*, и т. д., каже се инструменталом или предлогом на с акузативом: Онъ *десятью* *года́ми* (или: *на*-десять *лѣтъ*) *моло́же* *меня́*, он је десет година *млађи* од мене. — Она́ *пятью* *года́ми* (или: *на*-пять *лѣтъ*) *ста́рше* *моѣй* *сестры́*, она је пет година *старија* од *моје* *сестре*. — *Ѣтотъ* *до́мъ* *двумя́* *эта́жами* (или: *на*-два *эта́жа*) *вы́ше*, *ова* је *кућа* *за* *два* *спрата* *виша*. — Онъ *получи́лъ* *ста* *рубля́ми* (или: *на*-сто *рублѣй*) *бо́льше*, добио је *сто* *рубаља* *више*, и т. д.

Напомене. 1. *Толико и толико раније или доцније* каже се сличним обртурама: днём раније, днём позже, један дан раније, један дан доцније (све једно је); я приѣхалъ часомъ раније, дошао сам сат раније (од њега); придѣ я пятью минутами (или: на-пять минутъ) раније, затога бы не-было, да сам дошао пет минута раније, то се не би десило.

2. Обртура, као: я кончилъ университетъ двумя годами (или: на-два года) позже моего брата, могу значити: 1. свршио сам университет две године доцније него мој брат (т. ј. две године после њега), 2. кад сам свршио университет било ми је две године више, него што је било мом брату кад га је свршио.

Примери за вежбање.

суша = кошно.

ско́лько намъ извѣстно = колико нам је познато.

занима́еть = заузима.

со́бственно = управо.

земно́й шаръ = земљина кугла.

красно́й ба́рхатъ = црвена кадива (црвени сомот).

Пушкинъ родиося 26 маја 1799 го́да, а сконча́лся въ $\frac{3}{4}$ трѣтьяго пополудни 29 января 1837 го́да. — Су́ша, ско́лько намъ извѣстно, занима́еть $\frac{1}{4}$ (или со́бственно $\frac{27}{100}$) земно́го ша́ра, а остальныя $\frac{3}{4}$ (или со́бственно $\frac{73}{100}$) покрѣты водо́ю. — Тридцатилѣтняя война́ продолжа́лась отъ 1618 до 1648 го́да, а великая Сѣверная война́ отъ 1700 до 1721 го́да. — Отъ го́рода до рѣ́ки $7\frac{1}{4}$ ве́рсть. — $\frac{2}{7}$ мили мы называ́емъ 2 верста́ми. — Она́ купила себѣ 20 аршинъ и $\frac{3}{4}$ краснаго ба́рхата. — Кото́рый те́перь ча́сть? Те́перь че́тверть пе́рваго (кажи: пет сати, шест и три четврти, седам и по, девет и 25 минута, десет и четврт, један сат после поноћи, три сата по подне, поноћ, подне). — Да́йте мнѣ $1\frac{1}{2}$ фу́нта ча́ю и $5\frac{1}{2}$ фу́нтоваъ са́хару. — Моему́ брату 4 го́да, а мое́й сестрѣ 8 ле́тъ. — Сего́дня 20 авгу́ста (кажи: 10 јануар, 15 март, 18 април, 20 јун, 22 септембар, 29 новембар, 30 децембар).

г) Остали бројеви.

243. Пропорционални бројеви су: двойно́й, -ая, -ое, двострук, и тройно́й, трострук. Даљи бројеви (четверно́й, четворострук; пятерно́й, од пет делова; шестерно́й, шестострук) ретки су¹ или никако не долазе у живом говору.

¹ Јер су ретки и случајеви, кад би се могли употребити.

Дистрибутивни (делни) бројеви. По један, по два, по три **244.**
и т. д. каже се: по одному, по два, по три, по четвѣре, по пяти, по шести, и т. д., стављајући остале бројеве у датив. Од сорокѣ, девяноста и сто данас се говори: онѣ дѣлѣ имѣ по сорока, по девяноста, по ста (у простијем говору чује се још и: по-сту) рублѣй, дао им је по четрдесет, по деведесет, по сто рубаља.

Бројни прилози. Прво, друго, треће и т. д. каже се: во **245.**
первыхъ, во вторыхъ, въ третьихъ, въ четвертыхъ, въ пятыхъ,
и т. д.

На питање: сколько разъ? koliko пута? одговара се: **246.**
однажды или одинъ разъ једанпут, дважды (чешће: два раза) два пут, трижды (чешће: три раза) трипут, четыре раза четири пута, пять разъ, шесть разъ, десять разъ, сто разъ, и т. д. (разъ је овде генитив множине, § 24 в).

При множењу: једанпут, двапут, трипут, четири пута каже **247.**
се: одинъ разъ или одиножды (чује се скоро као: одинойжды¹), дважды, трижды, четырежды, а од пять па на више узима се инструментал простог броја (акцент је обично на крају, као што је и иначе у промени код бројева од 5—10, а може бити и на првом слогу), дакле: дважды три = шестъ, пятью (ређе пятью) восемь = сорокѣ, трижды пять = пятнадцать.

Напомене. 1. *Сабрати* каже се: сложитъ (сабирати = свѣдывати); са-
+ 35 брати 35 и 28 каже се: сложитъ тридцать пять съ двадцатью
+ 28 восьмью (или: и двадцать восемь): восемь да пять тридцать,
— 63 пишеть три, одинъ въ умѣ (= један остаје); два да три пять,
да одинъ шесть, и того (= свега) шестьдесятъ три².

2. *Одузети* каже се: вѣчестъ (одузимати = вычитатъ); одузети
367 од 781 каже се: вѣчестъ триста шестьдесятъ семь изъ
— 781 семисотъ восьмидесяти одного: семь изъ одного — нельзя, зани-
— 367 маемъ (= узајмљујемо); семь изъ одинадцати четвѣре; шесть
414 изъ семі одинъ; три изъ семі четвѣре; и того: четвѣреста че-
тѣрнадцать.

3. *Помножити* каже се: умножитъ (множити = умножатъ); помно-
жити 275 са 63 каже се: умножитъ двѣсти семидесятъ пять на шесть-

¹ упр. ^ад'инъждѣ (I, § 28, 2).

² Ако се сабирају два броја, свеједно је, откуда се почиње сабирање: озго доле или озго горе; ако је више бројева, обично се иде озго на ниже.

десѣтъ три: трижды пять нятнацѣтъ, пять пишемъ, одинъ въ умѣ; трижды семь двадцѣтъ одинъ, да одинъ, двадцѣтъ два, два пишемъ, два въ умѣ; дважды три¹ шестъ, да два въсемь; пятью шестъ тридцѣтъ, ноль пишемъ, три въ умѣ; шестью семь сорокъ два, да три, сорокъ пять, пять пишемъ, четъре въ умѣ; дважды шестъ двѣнацѣтъ, да четъре, шестнацѣтъ; свѣдываемъ: пять; ноль да два, два; пять да въсемь, тринацѣтъ, три пишемъ, одинъ въ умѣ; шестъ да одинъ, семь; одинъ, одинъ; и тогѣ: семнацѣтъ тѣсячъ триста двадцѣтъ пять.

$$\begin{array}{r} 275 \\ \times 63 \\ \hline 825 \\ + 1650 \\ \hline 17325 \end{array}$$

4. *Поделиги* каже се: раздѣлить (делити = дѣлѣть); поделити 238 са 7, каже се: раздѣлѣть двѣсти тридцѣтъ въсемь на-семь: дѣлимъ двадцѣтъ три на-семь, будѣтъ три, трижды семь, двадцѣтъ одинъ; вычитаемъ изъ двадцѣти трѣхъ двадцѣтъ одинъ: одинъ изъ трѣхъ, два; два изъ двѣхъ, ничего; свѣсимъ къ остатку слѣдующую цифру, получаемъ двадцѣтъ въсемь; (дѣлимъ) двадцѣтъ въсемь на-семь (получаемъ) четъре; четърежды семь двадцѣтъ въсемь; вычитаемъ изъ двадцѣти восьмѣи, ничего; итѣкъ (получили) тридцѣтъ четъре².

Упамти: 1. Кад се броји, не говори се: одинъ, два, три, и т. д., веѣ: разъ, два, три, и т. д.

2. У причању однажды или разъ значи: једном, једанпут: зашѣлъ я какъ-то разъ къ нему, сврнем ја једном к њему.

248. **Неодређени бројеви.** Као неодређени бројеви могу вредити адверби: скѣлько колико, стѣлько толико, нѣсколько неколико. По свом постању ово су упр. акузативи једине среднег рода (§ 144, II, 2 в) од облика који су некад гласили: коликъ -а -о, толикъ -а -о, нѣколикъ -а -о (пореди ст.-сл. **коликъ, толикъ, нѣколикъ**), и који су се мењали делом по именичкој, а делом по заменичкој промени³. Од некадашње промене остали су данас само споменути прилошки облици који и сад врше службу акузатива (номинатива; именица уз њих долази у ген. множ.): скѣлько людѣй, колико људи?; стѣлько народу, толико света; нѣсколько солдѣтъ, неколико војника, и т. д.; иначе одржала се множина (без номинатива и акузатива) која је изведена по сложеној промени и која гласи:

¹ При множењу множи се увек маѣим бројем, као што је удешена таблица множења.

² Кад су веѣи бројеви обично се пише:

$$\begin{array}{r|l} 238 & 7 \\ - 21 & 34 \\ \hline & 28 \\ - & 28 \\ \hline & \end{array}$$

»»

³ Пореди ст.-сл. **толикъ**, ген. **толика** (као **ракъ** — **рака**), а инстр. једн. **толицѣмъ** (као од **тѣ** — **тѣмъ**).

Ген.	нѣсколькихъ <i>солдатъ</i>
Дат.	нѣсколькимъ <i>солдатамъ</i>
Инстр.	нѣсколькими <i>солдатами</i>
Лок.	нѣсколькихъ <i>солдатахъ</i> .

Напомене. 1. С именицом, која значи човека или животињу, акузатив може бити и као генитив: ми видѣли нѣскољко солдатъ, и: нѣскољкихъ солдатъ.

2. Од некадашње именичке промене сачувао се је и датив на *-у*¹: по скѣљку, по стѣљку, по нѣскољку рублѣй = по колико, по толико, по неколико рубаља (дати). Ови облици држе се у књиж. језику, а у круговима образ. људи све више се говори: по скѣљко, по стѣљко, по нѣскољко. Овом је допринело и то, што су се изгубили и слични облици од сѣрокъ, девянѣсто и сто (од ових бројева некад су дативи, у свези с *ио*, гласили: по сорокѣ, по девянѣсту, пѣ-сту, а данас су се изједначили с осталим падежима на *-а* и гласе: по сорокѣ, по девянѣста, пѣ-ста).

Додаци. 1. Што вреди за скѣљко, стѣљко, нѣскољко, вреди и за бројни прилог мно́го: мно́го подру́гъ, мно́го другарица; отъ мно́гихъ подру́гъ, од мно́гихъ другарица и т. д. (мно́гимъ подру́гамъ, съ мно́гими подру́гами, во мно́гихъ подру́гахъ). Тако је и: немно́го наро́ду, мало света; отъ немно́гихъ, од мало њих; немно́гимъ пришлѣсь егѣ видѣтъ, мало их је који су га видели; съ немно́гими изъ нихъ, с неколицином; въ немно́гихъ, у неколицини.

2. Уз ма́ло людѣй, солдатъ, и т. д. нема облика за множину, него се допуњују множином од немно́гіе, дакле: ма́ло солдатъ, отъ немно́гихъ солдатъ, немно́гимъ солдатамъ, съ немно́гими солдатами, и т. д.

5. ГЛАГОЛИ.

а) Глаголски облици.

Глаголски облици деле се на просте и сложене: **249.**

1. прости глаголски облици, т. ј. они који постају од основе наставцима, јесу: презент, императив, инфинитив, глаголски адверби: садашњи и прошаста, партиципи: садашњи (радни и трпни) и прошаста (радни и трпни) и глаголска именица;

2. сложени глаголски облици, т. ј. они који постају од два глагола, јесу: сложени футур, конјунктив и облици за пасив (перфекат је данас такође прост облик, види § 279).

¹ Пореди у Ипатијевском летописном списку под годином 1147: толику же множеству убивающимъ Игоря.

Напомена. Као што се види из горњег прегледа, савремени руски језик куд и камо је сиромашнији у временима од нашег језика. У руском нема аориста, имперфекта и плусквамперфекта (пређашњег свршеног, пређашњег несвршеног и давнопрошлог времена), затим нема будућег времена које би одговарало нашем на *-ћу*. Зато руски књижевни језик има два партиципа више него наш; то су: садашњи партицип радни (дѣлающій = онај који ради) и садашњи партицип трпни (дѣлаемый = онај који се ради); мимо то за садашњи адverb, поред народног облика на *-чи* (дѣлаючи = радећи), има и облик на *-я* (дѣлая).

Додатак. Од некадашњег аориста сачували су се данас само облици: *бы* у конјунктиву (я дѣлалъ бы, радио бих, § 385) и *чу* (од глагола *чути*) који данас вреди као узвик (у говору образ. људи не долази): *чү!* стучатъ въ двѣри, *чү!* (пази), неко лупа на врата; *чү!* звенитъ колобѣльчикъ, *чујете ли* (пазите), звони звонце. Од давнопрошлог времена (н. пр. у Лаврентијевском летописном списку: *шелъ еси былъ*, био си ишао; или у једном рукопису око 1300 год.: *приготовилися есме были*, били смо се спремили; или у рукопису XV-ог века: *азъ велѣлъ былъ ихъ судити*, наредио сам био да им се суди) данас нема никаквих остатака. Неки обрти из далека подсећају на ово време, али у истини то нису. Тако н. пр. у скамењеном изразу *жилъ былъ*, којим се обично почињу нар. приче, сједињена су два синонима: *жилъ былъ старикъ*, живео једном један старац (пореди: *жилъ поживѣлъ старикъ*); затим обрти са *было* (увек атона), у свези с глаголом, показују већином радњу започету или намерену, али несвршену или неостварену: *Я уже протянулъ было руку, чтобы ему помочь, но ...*, већ бејаш пружио руку да му помогнем, али ... (треба само узети други ред *речи*, па да се види шта упр. значи *было*: *Было я уже протянулъ руку, чтобы ему помочь, но ... = случилось [десило се], я уже и т. д.*). — *Базаровъ хотѣлъ было взять адскій камень и уйти, но отецъ остановилъ его, Базаровъ већ хтеде узети лапис и отићи, али га отац заустави* (види *было* у речнику).

б) Лични наставци.

250. Презент и, делимице, императив имају личне наставке.

251. I. Лични су наставци за презент:

а) за 1 л. *једн.*, код глагола *дать* дати и *ѣсть* јести, наставак је *-мъ*, т. ј. *м* (*-ъ* је, као што знамо, прост графички знак који нема никакве гласовне вредности; то исто вреди и за *-ь* у другом лицу, и за *-з* у осталим лицима), дакле: *дамъ* (футур = даћу) и *ѣмъ* једем; код осталих глагола 1 л. *једн.* свршује се на *-у* (иза меких сугласника и с јотом пишемо *-ю*): *несу* носим, *тону* давим се (човек), *знаю* (т. ј. *знају*) знам, *хвалю* (т. ј. *хвалју*) хвалим, и т. д.;

б) за 2 и 3 л. *једн.* наставци су **-шь** т. ј. **-ш** (за 2 л.) и **-тъ** т. ј. **-т** (за 3 л.): *несешъ, тóнешъ, знаешъ, хвалишь*; *несѣтъ, тóнетъ, знаѣтъ, хвалитъ* (меко *тъ*, т. ј. *т'*, у 3 л. *једн.* долази у говору образ. људи и у књиж. језику само у *естъ* = *јесте* и *вѣсть* = *зна*);

в) за 1 и 2 л. *множ.* наставци су **-мъ** т. ј. **-м** (за 1 л.) и **-те** т. ј. **-тѣ** (за 2 л.): *несѣмъ, тóнемъ, знаѣмъ, хвалимъ*; *несѣте, тóнете, знаѣте, хвалите*;

г) за 3 л. *множ.*, код глагола прве три врсте, завршетак је **-утъ** т. ј. **-ут** (иза меких сугласника и с јотом пишемо **-ютъ**): *несутъ, тóнутъ, знајутъ* т. ј. *знајут*; код глагола четврте врсте (*и*-основе) завршетак је **-ятъ** т. ј. **-'ат** (иза *ч*, *ж*, *ш* и *щ* пишемо **-атъ**): *хвалѣтъ, любѣтъ воле, хóдѣтъ иду* (т. ј. *хвал'ат, л'уб'ат, хóд'ат*), *учѣтъ, служѣтъ, тунѣтъ гасе, пишѣтъ деру се*, и т. д. (за читање види § 361, нап. 4).

Напомена. Ако се пореде лични наставци у руском и у српском, разлика између њих ова је: наставак **-м** у 1 л. *једн.*, према *дам*, захватио је у српском поступно све глаголе, тако да је завршетак **-у** остао само у *виђу, вељу* (поред обичног: *видим, велим*), *хоћу* и *могу*. У 3 л. *једн.* наставак **-т** отпао је у српском свуда и задржао се само у облику *јест*. За 1 л. *множ.* у српском је наставак **-мо** (у руском **-мъ**), а у 3 л. *множ.* руском **-утъ** одговара срп. **-у** (рус. *илетѣтъ*, срп. *плету*), а руском **-ятъ (-атъ)** — срп. **-е** (рус. *видѣтъ*, *учѣтъ*, срп. *виде, уче*; срп. **е** према руском **я** [*'а*] стоји у овим облицима исто онако као рус. **пятъ** према срп. *иет*, и рус. *часть* према срп. *чест*).

О личним наставцима за презент. I. Наставак **-мъ**, т. ј. **-м**, 252. од старијег **-мъ** (инд.-евр. **-mi**, пореди грч. **εἰ-μι** = **es-mi*, ст.-сл. **късмь** т. ј. *j-es-шь*), одлика је сугласничких основа (§ 377 и даље); он се данас одржао само у облицима *дамъ* дађу и *ѡмъ* је(де)м (основе *дад-*, *ѡд-*). Код осталих глагола, још у праслов. епоси, било је **ж**, из **-ѡп** (пореди ст.-сл. **вѣдѣж**, **двинѣж**, **знаѣж**, **хвалѣж**), чему у руском одговара **у**: *ведѣју, двину, знаю, хвалю* т. ј. *знај-у, хвал-у*.

II. За 3 л. *једн.* био је у ст.-руском наставак **-тъ** (из **-ti**, пореди грч. **εἶσ-τι**): *естъ* је(сте), *берѣтъ* узима, *будѣтъ* биће (у ст.-сл. долази **-тѣ**: **къстѣ**, **берѣтѣ**, **хвалитѣ** и т. д., па отуд неки мисле да је још у прасловенском за ово лице било два наставка: **-тъ** из **-ti**, и **-тѣ**). У рукописима крајем XIII-ог века, у сев. вел.-руском, јавља се **-тѣ**, и тврдо **-тѣ** данас је одлика северних вел.-руских и једног дела јужних вел.-руских говора, затим књижевног језика и говора образ. људи. Меко пак **-тъ** одржало се у неким јужним вел.-руским говорима, где се и сад чује: *идѣтъ, ивѣтъ*, г. ј. *ид'ѡт'.* *ив'ѡт'* (књиж.

идѣтъ иде, иѣтъ пије) и у облицима естъ = јесте и вѣстъ = зна (§ 382 и § 381). Мимо то, поред облика на -тъ и -тѣ, у нар. говорима долазе облици и без тих наставака: *несе, буде* (књиж. *несетъ поси, бѹдетъ биће*; отуд и у *Примерима*, књ. I, стр. 236, ред 107: *чѣрвь каиѹсту глѹже, а самѣ прѣжде тогѹ пропадаѣ* [посл.; об. *глѹжетъ, пропадаѣтъ*], прв гризе купус, а сам угине пре него што га поједе). У књиж. језику и у говору образ. људи има мало оваких облика без -т (некад су они долазили и у ст.-руском; пореди и срп.: *илете, тоне, познаје, носи*), а у колико их и има, не врше службу глаголску, већ вреде као прилози, свезе или речце, н. пр. *нѣтъ* = није, постало од *нѣту* (које долази у простом говору са знач. „нема“), а ово од *не + е¹ + ту*; *некого, нечего* = немам кога, немам шта (§ 141), из: *не + е + кого, чега*; *некуда* = нема се куд, из: *не + е + куда* (према том све ове облике требало би писати са Ѣ, као што пишемо *нѣтъ*); затим: *если* = ако, из: *естъ ли*; *нельзя* = није могућно (ст.-рус. *нѣ-льзѣ*, од *не + е льзѣ*); на: *бѹде* = ако, које долази само у канцеларијском, и то писаном језику, н. пр. *бѹде онѣ не придетъ, то . . .*, ако не дође, онда . . ., и т. д.

III. 3 л. множ., код глагола прве три врсте, свршавало се у ст.-руском на -утъ (праслов. -жтъ из *-o-nti [грч. дорски *φέρο-ντι*], ст.-сл. -жтъ: **БЕРЖТЪ, ДВИГЖТЪ, ЗНАЖТЪ**), а код глагола четврте врсте (*i*-основе) — на -ятъ (праслов. -ятъ [првобитно *-i-ntъ], ст.-сл. -ятъ: **ХВАЛАТЪ, ВИДАТЪ**), дакле: *будутъ, верутъ, ведутъ, видятъ, хвалятъ*, и т. д. Меко -т', исто као и у 3 л. једн., доцније је отврдло, задржавши се само у неким јуж. вел.-руским и у неким малоруским говорима (у белоруском меко *ц [ц']*): *идѹтъ, плетѹтъ, несѹтъ*, и т. д.; у књиж. језику и у гов. образ. људи меко -т' долази у 3 л. множ. само у архаично-књижевном облику *суть* = јесу (§ 382), иначе је 3 л. множ. увек тврдо.

253.

II. Императив има данас лични наставак само за друго лице множине, који је онаки, као и у презента: *неси-те, тои-те, знай-те, хвали-те* (види § 259).

Напомена. Према данашњем стању језика, и завршетак -и у другом лицу једине (шет-и, бер-и, и т. д.) може се сматрати као лични наставак, и ако у истини то није (§ 264).

¹ *e* је праслов. варијант за ово лице (поред *естъ*); *не + е* стојило се у *нѣ* (откуд *нѣ*, I, § 162) још у праслов. доба, пре него што је *ј* дошло пред *e*. Да је у *нѣтъ* првобитно било Ѣ доказ су и наши облици: *несам, нијесам, писам*.

в) Основе.

У простих глаголских облика треба разликовати три ос- **254.**
нове: презентну, глаголску и инфинитивну.

1. Презентна основа добива се кад се одбаци наставка *-шъ* од другог лица презента: *несе-(шъ)*, *тоне-(шъ)*, *знаје-(шъ)*, или као што Руси пишу: *знае-шъ*), *хвали-(шъ)*; она постаје наставцима *-’е (-о)*, *-не (-но)*, *-је (-јо)* и *-’и (-јо)*, а дешава се да је и без наставка.

Напомене. 1. Основа на *-о*, *-но*, *-јо* служи за 1 л. јединице и 3 л. множине презента (сем глагола четврте врсте, код којих се 3 л. множ. изводи од основе на *-и*, види § 361, нап. 3), затим за садашњи ад-верб и за партиципе садашњег времена, од глагола прве три врсте.

2. Према наставцима, помоћу којих постаје презентна основа, деле се глаголи у четири врсте: у прву врсту иду они, којима презентна основа постаје наставком *-’е (-о)*: *плет-е-* (умекшано *плет’е-*) и *плет-о-*; у другу — наставком *-не (-но)*: *гас-не-* (умекшано *гас’не-*) и *гас-но-*; у трећу — наставком *-је (-јо)*: *зна-је-* (према руском правопису: *знае-*) и *зна-јо-*; у четврту — наставком *-’и (-јо)*: *лет-и-* (умекшано *лет’и-*) и *лет-јо-* (умекшано *лет’јо-*). Глаголи, којима презентна основа не постаје никаквим наставком, издвајају се у засебну групу (у ових глагола крајњи глас од презентне основе је сугласник: *дид-*, *вѣд-*, *ѣд-*, и т. д., па зато се ове основе и зову сугласничке [нетематске]; према њима, основе у глагола прве четири врсте зову се самогласничке [тематске], јер се свршују на самогласник: *плете-*, *гасне-*, и т. д.).

2. Глаголска основа добива се кад се од презентне основе одбије наставак којим је она постала: *плет-*, *гас-*, *зна-*, *лет-*.

Напомене. 1. У неких глагола глаголска основа је сам корен, а у других је изведена од корена или од друге које основе.

2. Глаголи, у којих је глаголска основа уједно и корен, зову се коренити; а глаголи, у којих је глаголска основа изведена од корена или од друге које основе, зову се изведени.

3. Према том, да ли је глаголска основа једнака с кореном или је изведена од корена или од друге које основе, деле се раздели у редове.

3. Инфинитивна основа добива се кад се од инфинитива одбије наставак *-ти (-тъ)*: *пас-(тѣ)*, *гасну-(тъ)*, *зна-(тъ)*, *летѣ-(тъ)*.

Напомене. 1. У неких глагола инфинитивна основа једнака је с глаголском: *пас-*, а у других је постала од глаголске основе наставцима *-ну*, *-а*, *-и*, *-ѣ*: *гас-ну-*, *пас-а-*, *хвал-и-*, *вид-ѣ-*.

2. Према том, да ли је инфинитивна основа једнака с глаголском или није, деле се врсте у разделе.

г) Глаголски облици изведени од презентне основе.

(Презентни облици).

255. Од презентне основе постају т. зв. презентни облици, т. ј.: презент, императив, садашњи адverb и оба партиципа садашњег времена: радни и трпни.

Презент.

256. Презент (садашње време) постаје кад се на његову основу додаду лични наставци за презент (§ 251, 1).

Једн.	1. лѣзу ¹	гасну ²	знаю	хваљу
	2. лѣзе-ш.	гасне-ш	знае-ш.	хва́ли-шь
	3. лѣзе-тъ	гасне-тъ	знае-тъ	хва́ли-тъ
Множ.	1. лѣзе-мъ	гасне-мъ	знае-мъ	хва́ли-мъ
	2. лѣзе-те	гасне-те	знае-те	хва́ли-те
	3. лѣзутъ	гаснутъ	знаютъ	хва́лятъ.

Напомене. 1. У свршених глагола облик за презент има значење свршеног футура (§ 390): поведу повешћу, сяду сешћу, лягу лећи ћу, упаду пашћу, позову позваћу, стану стаћу, скрѣю сакрићу, слѣлаю урадићу, напишу написаћу, похваљу похвалићу, и т. д.

2. С погледом на значење, свршени глаголи немају, дакле, презента, а несвршени — простог или свршеног футура (о случајевима, кад облик за презент од свршених глагола може имати презентно значење, као н. пр. бивало, свѣжетъ = покаткад рекне [рећи ће], и т. д., биће говора у синтакси).

257. **Акцент.** I. Код глаголâ, који су у инфинитиву двосложни и вишесложни, акценат у 1 л. јединине исти је као у инфинитиву: рабѣтатъ радити — рабѣтаю; читáтъ — читаю; глѣдѣтъ гледати — глѣжѣ; учѣтъ — учѣ, и т. д. сем колеба́тъ — колеблѣю и алкáтъ (в. ст.) — алчу алчешъ (§ 355, нап.).

II. За остала лица вреде ова правила:

а) ако у 1 л. акценат није на последњем слогу, он се не мења у целом презенту: мѣрзну мрзнем се — мѣрзнешъ, мѣрзнетъ, мѣрзнемъ, мѣрзнете, мѣрзнутъ; знаю — знаешъ, знаетъ и т. д.; ви́жу — ви́дишь, ви́дитъ и т. д.

¹ пеѣм се.

² гасим се.

б) ако је акценат у 1 л. на крају, он или остаје на истом месту и у осталим лицима, или, почевши од 2 л. јединине, прелази на други који слог: плету́ — плетѐшь (за прелаз е у ѓ види I, § 140 и § 142), плетѐтъ, плетѐмъ, плетѐте, плетѹтъ; несѹ носим — несѐшь, несѐтъ ...; берегу́ чувам — бережѐшь, бережѐтъ ...; говорю́ — говоришь, говоритъ ... И т. д.; али: тону́ — тонешь, тонетъ, тоне́мъ, тонете, тонутъ; лижу́ — лижешь, лижетъ ...; терплю́ — терпишь, терпитъ, и т. д.

Напомена. Код глагола̑ прве врсте, који су у инфинитиву једносложни, а у презенту двосложни, акценат је у 1 л. јединине (а тако је и у осталим лицима) скоро увек на последњем слогу: грызѹт гристи — грызѹ, грызѐшь; красть — крадѹ, крадѐшь; жить живети — живѹ, живѐшь; печь пећи — пекѹ, печѐшь; съѹ сеѹи — съвѹ, съвѐшь; стричь стрићи — стригѹ, стрижѐшь; брать узимати — берѹ, берѐшь; драць дерати — дерѹ, дерѐшь; звать — зовѹ, зовѐшь, и т. д. (али: лѹзтъ пузати се — лѹзу, лѹзешь; сѹсть сести — сѹду, сѹдешь; лечь леѹи — лѹгу, лѹжешь; мочь моѹи — могу́, а остала лица мѹжешь, мѹжете, и т. д.). Код глагола̑ других врста бива различито: брить бријати, има: брѹю, брѹеешь, а гнить трухнути — гниѹ, гниѐшь; основе на -ѹ немају никад акценат на наставку: крыть покривати — крѹю, крѹеешь; мыть прати — мѹю, мѹеешь; звать има: зѹаю, зѹаеешь, а од основа на -ѹ: грѹтъ грејати, има: грѹю, грѹеешь, а пѹтъ — поѹю, поѹеешь, и т. д.

Додаци. 1. Зато што код садашњег времена треба знати акценат и првог и другог лица (јер, према горњем, какав је у другом лицу, такав је и у трећем и у свој множини), у добрим речницима ова два облика увек су не само забележена, него и наглашена.

2. О изговору 3 л. множине код и-основа, ако нагласак није на последњем слогу, види § 361, нап. 4.

Императив.

Императив (заповедни начин) има нарочите облике само **258.** за друго лице; остала пак лица или су сложена или су, у главном, иста као у презенту.

1. Друго лице, у главном, исто је као и у нашем је- **259.** зику, т. ј.:

1. Ако у 1 л. презента испред завршетка -ю (= ју) стоји самогласник, одлика је другог лица императива -ѹ (2 л. множине добива још лични наставак -те, дакле -ѹте): знать: зѹаю — знай, зѹаите; дѹлатъ: дѹлаю — дѹлай, дѹлайте; сѹять: сѹю — сѹй, сѹйте; торговать: торгѹю — торгѹй, торгѹйте; стоять: стою́ — стой, стоите, и т. д.

2. Ако у 1 л. презента испред завршетка -у стоји сугласник (иза меких пишемо -ю), одлика је другог лица императива

-и, -ите, које се у савременом језику одржало, у главном, према том да ли је нагласак био на њему или не. У том погледу вреди ова правила:

а) ако је у 1 л. презента нагласак на последњем слогу (дакле на -у, -ю), -и у императиву је наглашено и очувало се под нагласком (сугласник испред -и исто је онако умекшан као у 2 л. презента): плести: плету́, плетёшь т. ј. плет'ош — плети́ т. ј. плет'и, плетите; везти возити: везу́, везёшь т. ј. вез'ош — вези́ т. ј. вез'и, везите; красть: краду́, крадёшь т. ј. крад'ош — кради́ т. ј. крад'и, крадите. Тако исто: взятъ узети: возьму́, возьмёшь — возьми́, возьмите; брать узимати: беру́, берёшь — бери́, берите; тонуть: тону́, тонешь — тони́, тоните; писать: пишу́, пишешь — пиши́, пишите; любить волети: люблю́ т. ј. любл'у́, любиишь — люби́, любите, и т. д.

Напомена. Глаголи прве врсте, с основом на *к, з*, унели су ове гласове непромењене (према 1 л. једн. и 3 л. множ. презента) и у 2 л. императива: лечь пећи: лежу́, лечёшь, покуютъ — лежи́, лежите (ст.-рус. љци, љдѣте); стричь стрићи: стрижу́, стрижешь, стрижутъ — стрижы́, стрижите (ст.-рус. стризи, стрижѣте); мочь моћи: могу́, можешь, могутъ — помози́, помогите (ст.-рус. мози, мозѣте), и т. д.

б) ако у 1 л. презента нагласак није на последњем слогу, он није ни у императиву на том слогу; -и у том случају је отпало, и графичка одлика другог лица је њ, које, као што знамо, обележава само мекоћу гласа испред себе (изузевши, разуме се, сугласнике *ж* и *ш*, који су увек тврди; умекшаност и овде је иста као у 2 л. презента): рѣзать: рѣжу́, рѣжешь — рѣжь, рѣжьте; бросить бацити: брошу́, бросишь т. ј. брос'ишь — брось т. ј. брос', бросѣте; сѣсть сести: сяду́, сядешь т. ј. сяд'ошь — сядь т. ј. сяд', сядѣте. Тако исто: двинуть кренути: двину́, двинешь — двинь, двинѣте; плакать: плачу́, плачешь — плачь, плачѣте; прятать сакривати: прячу́, прячешь — прячь, прячѣте; вѣрить веровати: вѣрю́, вѣришь — вѣрь, вѣрьѣте, и т. д.

Напомене. 1. Ненаглашено -и задржало се само онда, ако пред њим стоје два сугласника: гибнуть пропадати: гибну́, гибнешь — гибни́, гибните; сохнуть сушити се: сохну́, сохнешь — сохни́, сохните; ме́длить оклевати: ме́длю́, ме́длншь — ме́длн, ме́длнѣте, и т. д. Тако је и код свршених глагола, сложених са *ви-*, ако иначе, кад нису сложени, имају у императиву акценат на -и: ви́нести изнети — ви́неси, ви́несите; ви́просить измолити — ви́проси, ви́просите, и т. д. (несложено: неси́, неси́те; проси́, проси́те).

2. Код глагола лечь лећи (фут. лягу́, ляжешь) не пишемо -ѣ, -ѣте, него -ѣ, -ѣте: лягь́, лягѣте (читај: л'ав, л'акт'е; ст.-рус. лязи, ляжѣте, § 304а, нап. 5).

Акцентат. Као што се већ види из оног што је досад ре- 260.
чено, акценат другог лица императива исти је као у 1 л. презент-
анта: чита́ть: читаю — чита́й, чита́йте; дѣла́ть: дѣлаю — дѣлай,
дѣлайте; писа́ть: пишу́ (пи́шешь) — пи́щи, пи́шите; проси́ть мо-
лити: проше́ (про́сишь) — проси́, проси́те, и т. д.

Напомена. Код глагола, који испред наглашеног *-ѣ* имају самоглас-
ник, акценат је у императиву, разуме се, на основи: стои́ть: стою́ —
стои́, стои́те; пѣ́ть певати: пою́ — пои́, пои́те, и т. д.

II. За треће лице једнине и множине употребљава 261.
се облик *пусть* или *пускай* (императив од глагола *пустити* и
пуска́ть) с истим лицем презентанта (од свршених глагола — фу-
тура, § 256, нап. 1): *пусть онъ пи́шетъ*, нек *пи́ше*; *пусть они́ пи́шутъ*,
нек *пи́шу*; *пускай онъ придѣтъ*, нек *дође*; *пусть они́ ска́жутъ*,
нека *кажу*, и т. д.

Напомене. 1. У свечаном и у високом стилу, место *пусть* може (према
црк.-сл. језику и под утицајем црк. беседништва) стајати *да*: *Да бѹдетъ*
вѣчно памјатень ѣтотъ дѣнь, нека се овај дан никад не заборави! —
Да послѹжитъ вамъ ѣто наградою за вашъ трудъ, нека вам то буде на-
града за ваш труд (у об. говору, у оба случаја, рекло би се: *пусть*).

2. Тако је и у свечанијем говору (при благосиљању и прокли-
њању): *Да благослови́тъ васъ Богъ*, нека вас Бог благослови! *Да бѹ-*
детъ онъ прокля́тъ (об.: *бѹдь онъ прокля́тъ*), нек је проклет!

Упамти: *да здравствуе́тъ!* = *живео!* или: *живела!*; *да здравствуе́тъ отѣче-*
ство! *живела отаѹбина!*; *да здравствуе́тъ свобѹда!* *живела слобода!*
и т. д.

Додатак. Треће лице једнине некад се по облику није разликовало
од другог лица; отуд и данас: *дава́й Богъ*, *дај*, *Боже!* (или *више*
као оптатив: *дао би Бог!*); *убѣй мѣня Богъ*, нек *ме Бог убије!* (*Бог*
ме убио!); *сохрани́ васъ Богъ*, нека вас Бог сачува! (*да то учините!*);
проваля́сь онъ, не било га, *да Бог да!* (упр.: нек он пропадне кроз
земљу); *ступай онъ въ чѹрту*, нек *иде до врага!* и т. д. Оваки обрти
могу заменити чак и 3 л. множ. у фразама, као: *лѹбини мой глаза́!*
если лгѹ, ослепео, да Бог да, ако лажем! (упр.: нека ми пукну очи,
ако лажем!); *пропади́ они́ пропадаю́мъ*, нек *поцркају!*, и т. д.

III. Прво лице множине. 1. Прво лице множине им- 262.
ператива имају:

а) свршени глаголи; оно је једнако првом лицу множ.
футура (у свршених глагола, као што знамо, облици за презент
вреде као *футур*, § 256, нап. 1), али без заменице *мы*: *сдѣла́тъ*
урадити — *сдѣлае́мъ*, *ура́димо!*; *сказа́тъ рећи* — *ска́жемъ* *ре-*
цимо! и т. д.

б) глаголи типа *идти* и *ћи*, *нести* *носити*, *ѣхать* *путовати*,
летѣть *летети*, и т. д. (§ 396, I), код којих 1 л. множ. презентанта

(опет без *мы*) може вредити и као 1 л. множ. императива, кад се што енергичније заповеда и треба да се изврши одмах: *идёмъ, хајдмо! ђдемъ, путујмо! летімъ, јуримо!* и т. д.

Напомена. 1. Из разлога, што облици на *-мъ* могу имати, а неки све више добивају или су добили, значење радње која је ограничена само на два лица (*сдѣлаемъ* може значити и: урадимо! ја и ти, а не уопште: ми, т. ј. ја и ви; *пойдёмъ* = хајдмо [ја и ти]), додаје им се, да би се јаче обележила множина, *-те* (наставак за 2 л. множ.), дакле: *сдѣлаемте, скажемте, пойдёмте, ђдемте* и т. д. = урадимо! рецимо! хајдмоте! путујмоте! ја и ви). Ако се разговарате с неким, с ким нисте на *ти*, увек се употребљава облик на *-те* (пази на разлику између *идёмте* и *пойдёмте*: *идёмте* је више интимно, и значи: сад одмах).

2. Као јаче подстицање да се нешто уради сад одмах, уз облик на *-мъ*, али само од свршених глагола, може стајати: *давај* (ја и ти), *давајте* (ја и ви, или: ја и Ви), н. пр. *давај сдѣлаемъ* = хајде да урадимо! (ја и ти), *давајте сдѣлаемъ* = хајдете да урадимо! (ми сви, ја и Ви). Тако исто: *давај улетімъ, хајд да одлетимо!* (ја и ти); *давај дѣше бросимъ ее (лопадь), боље да га пустимо (коња) па не иде куд хоће!* (*Примери*, I, стр. 162, песма IV, стих 8 и стр. 276, ред 294).

2. Од несвршених глагола (изузев глаголе типа *идти, нести*, и т. д., види горе код *б*) нема граматичког облика за 1 л. множ. императива. Логички њега замењују облици другог лица императива од *давать*: *давај* (*ја и ти*, дакле: = *ми*), *давајте* (*ја и ви*, дакле опет: = *ми*, или из уљудности: *ја и Ви*), употребљени с инфинитивом дотичног глагола. Оваки обрти (као и споменути код 1 б, нап. 2) одговарају нашим: *дај* (дед, хајде; множ.: *дајте, де'те, хајдете*) да (спавамо, пијемо, и т. д.), дакле: *давај кѹшатъ* = хајд да једемо! (ја и ти), *давајте кѹшатъ* = хајдете да једемо! (ја и ви, или: ја и Ви); тако исто: *давај плясать* = дај (дед, хајд) да играмо! (ја и ти), *давајте плясать* = дајте (де'те, хајдете) да играмо! (ја и ви, или: ја и Ви).

Напомена. У свечаном говору или стилу, одушевљавајући свет за неко велико дело које треба радити дуго и истрајно, будући његово прегалаштво да се оствари нека велика идеја, и т. д., место *давај, давајте*, говорник или писац употребиће *бѹдемъ, бѹдемте* с инфинитивом несвршеног глагола: *Бѹдемъ рабѹтатъ, господá! радимо, господо!* (или, као што бисмо ми рекли: *радимо, браќо!*). — *Бѹдемъ свѣто оберегать великіе завѣты прошлаго, чувајмо велике идеје којима се прошлост одушевљавала и оставила нам их у наслеђе!* — *Бѹдемъ свѣто исполнять свой долгъ передъ родиной, вршимо строго своју дужност према отаѹбини!* — *Бѹдемте трудиться на пользу отѣчества, радимо у корист отаѹбине!* и т. д.

Додаци. 1. О одречној употреби императива види § 412, 1.

2. О императиву у погодбеним реченицама (остаци опитивног значења) и у другим приликама, биће говора у синтакси.

Речцом **же** појачава се значење императиву: иди же, та иди! (хоћеш ли ићи већ једанпут!); сдѣлай же наконѣць ѳто, та уради то већ једанпут!

Додатак. Према истакнутим правилима потпун императив гласи:

а) од свршених глагола, н. пр. сдѣлать (сдѣлаю, сдѣлаешъ) учинити, купишь (куплю, купишь) купити, крикнуть (крикну, крикнешъ) викнути, бросить (брошу, бросишь) бацити:

Једн. 2. сдѣлай, купи, крикни, брось

3. пусть онъ (она, оно) сдѣлаетъ, купишь, крикнетъ, бросить

Множ. 1. сдѣлаемъ, купимъ, крикнемъ, бросимъ

(сдѣлаемте, купимте, крикнемте, бросимте)

(давай, давайте сдѣлаемъ, купимъ, крикнемъ, бросимъ)

2. сдѣлайте, купите, крикните, бросьте [сятъ;

3. пусть (пускай) они (онѣ) сдѣлають, купятъ, крикнутъ, брѳ-

б) од несвршених глагола, н. пр. читать (читаю, читаешъ) читати, возить (вожѳ, возишь) возити, мѣдлить (мѣдлю, мѣдлишь) оклевати; гладѳить (глажу, гладишь) гладити:

Једн. 2. читай, вози, мѣдли, гладь

3. пусть онъ (она, оно) читаетъ, возитъ, мѣдлить, гладить

Множ. 1. види § 262, 2.

2. читайте, возите, мѣдлите, гладьте

3. пусть (пускай) они (онѣ) читають, возятъ, мѣдлятъ, гладятъ.

О императиву. По свом пореклу облици императива су у руском, као и у другим словенским језицима, остаци инд.-европ. опитатива који је код самогласничких (тематских) основа постајао наставком *-i* и секундарним личним наставцима: за 2 л. *-s*, за 3 л. *-t*, а за 1 и 2 л. множ. *-тъ* и *-те* (облици за 1 л. једн. и за 3 л. множ. изгубили су се још у прастаро доба).

Према том:

I. Код самогласничких основа:

а) на *-о*, *-но* (прва и друга врста: *bero-*, *dvigno-*) основа опитатива свршавала се на *-oi*, отуд 2 л. једн. **bero-i-s*, 3 л. једн. **bero-i-t* (пореди грч. *φέρους*, *φέρου*), 1 л. множ. **bero-i-тъ*, а 2 л. множ. **bero-i-te* (пореди грч. *φέρουμεν*, *φέρουτε*); ој дало је у унутрашњем слогу *ѳ*, отуд ст.-сл. 1 л. множ. *керѳкѳмъ*, *двигнѳкѳмъ*, 2 л. множ. *керѳкте*, *двигнѳкте*; у јединици наставци *-s* и *-t* отпали су, а место ој на крају речи јавило се *-i*, отуд ст.-сл. 2 и 3 л. једн. *кери*, *двигни*:

б) код основа на *-jo* (трећа врста: *pis-jo-*), основа опитатива свршавала се на *-joi*; о иза *j* прешло је још у прасловенском у *e*

(пореди срп. облике: крајем и јеленом), дакле -jei, а отуд (прелазом дифтонга e_i у i) -ji у свима облицима: ст.-сл. **пиши, пишииѣ, пишиѣте** (из *pis-ji, *pis-jimъ и т. д., старије *pisjo-i-s, *pisjo-i-t, и т. д.); тако исто: **знаи, знаиѣ, знаиѣте** (глагол'ите, д'кланите, коу'поуѣте и т. д.);

в) код основа на -i (четврта врста: chvali-), основа опитатива свршавала се такође на -i (сажимањем из два i): ст.-сл. **хвали, хвалииѣ, хвалиѣте; тръпи, тръпиѣ, тръпиѣте**.

II. 1. Код сумасличких основа (vĕd-, dad-, ěd-) инд.-евр. наставак за опитатив био је -jĕ (пореди грч. εἶης = *es-jĕ-s, ст.-лат. s-iĕ-s), а у множини -ī (пореди грч. εἶμεν = *es-ī-men, лат. sī-mus); -ī долази и у словенском у множ.: ст.-сл. **в'ѣдимѣ, в'ѣдите; дадимѣ, дадите; ѡдимѣ, ѡдите** (из-в'ѣдимѣ, из-в'ѣдите), а у једини јавља се у слов. -jъ: ст.-сл. **в'ѣждѣ** (од в'ѣд-jъ), **даждѣ, ѡждѣ**, а према њима и **виждѣ** (од вид'ѣти).

2. Овим групама одговарале су сличне групе у ст.-рус. језику. Од сугласничких основа ст.-руски императиви гласили су: **вѣжь** (о + j дало је у руском *же*), **вѣдимъ, вѣдите**; **дажь, дадимъ, дадите**; **ѡжь** (срп. дијал. и старо: *јеѡи*), **ѡдимъ, ѡдите**, па, аналогијом, и **вижь** (срп. дијал. и старо: *виѡи*), **видимъ, видите** (од ових облика остали су у савременом језику само *ѡшь* и *вишь* [јасни на крају замењени муклима]); **ѡшь** је и сад императив [= једи], а *вишь* вреди данас као речца и долази више у простом говору, са значењем: *гле!*; **дажь** још у XIV-ом веку било је преписивачима неразумљиво, и место њега писали су: *даи же*). Од самогласничких основа i-основе имале су -и, -имъ, -ите: **гяди, гядимъ, гядите**, а остале — -и, -ѡмъ, -ѡте: **веди, ведѡмъ, ведѡте; бери, берѡмъ, берѡте**, и т. д.

3. Са временом аналогија је изукрштала ове групе. Облици **ѡжь, вѣжь** и т. д. узети су као основа и за множину, и према **ѡжь** постало је **ѡжьте** (место **ѡдите**), према **вѣжь** — **вѣжьте** (место **вѣдите**) и т. д. Овај тип императива допринео је да се изгуби крајње -и и код самогласничких основа, и место некадашњег *укради, буди*, у XIII-ом и у XIV-ом веку јављају се облици **украдѣ, будѣ**, а према њима и у множини: **украдѣте, будѣте** (отуд и данас: *встанѣ* *встанѣте, сядѣ сядѣте*, и т. д., и т. д., али, ако је акценат на -и, одржали су се стари облици: **любѣ** **любѣте, смотри** **смотрите**). Мимо то, тип -имъ, -ите, потпомогнут 2 лицем јединице, које се такође свршује на -и, ширио се све јаче и јаче, и све више је превлађивао у језику, потискујући тип -ѡмъ, -ѡте (почетак овог процеса опажа се још у најстаријим руским споменицима XI-ог и XII-ог века, у којима долазе облици: **приведите, останитеся, не кльните, рѣчите**, и т. д., место: **приве-дѣте, останѣтеся, не кльнѣте**, и т. д.), тако да се 2 л. множине на -ѡте сасвим изгубило, и данас ми знамо само за облике на -ите

или на -ѣте т. ј. -'те: *илегѣте, несѣте, везѣте, мѣдлите, двѣнѣте*, и т. д. И 1 л. множине на -ѣмъ није се одржало, већ се заменило истим лицем презента, које му је и иначе било најближе у сваком погледу (*несемъ — несѣмъ, беремъ — берѣмъ*), али само од свршених глагола и од глагола типа *идти* (§ 396, I), дакле: *понесемъ, заберемъ, двѣнемъ, идѣмъ, ѣдемъ*, и т. д.; од несвршених глагола нема 1 л., него се замењује обртима *давай* (ја и ти), *давайте* (ја и ви, или: ја и Ви) са инфинитивом: *давай, давайте читать, писать*, и т. д.

Садашњи адверб.

Садашњи адверб (прилог времена садашњег) добива се **265.** практички кад се трећем лицу множине презента место завршетак *-утъ -ютъ, -атъ -ятъ* дода: *иза ч, ш, ж, ш — -а*, а *иза самогласника и иза осталих сугласника — -я* (крајњи сугласник умекшан је исто онако, као у 2 л. презента): *нести носити: несѣшь, несуть — несѣ т. ј. несѣа носећи; везти возити: везѣшь, везуть — везѣ т. ј. везѣа возећи; читати: читають — читаѣ читајући; любити волети: любишь, любятъ — любѣ волећи; портити кварити: портишь, портятъ — портя кварећи; греметь грмети: гремишь, гремятъ — гремя грмећи; кричати викати: кричатъ — крича вичући, и т. д.*

Напомене. 1. Коренити глаголи с основном на *-а*, као *брати узимати, звати, рвати кидати*; на *-и*, као *бити, пити*; на *-к, -г*, као *печь пећи, стричь стрићи*; на *-н, -м*, као *мять, мву гнечити; жать, жму стискати*; на *-р*, као *мерѣть мрети, терѣть трги*; на *-л*, као *молѣть млети, колѣть бости*, и сви глаголи друге врсте на *-иу*, као *тонуть давити се (човек), тонути (лађа), зѣхнуту сушити се*, и т. д. — немају овог адверба.

2. О адвербима од глагола *давати, вставати устајати, узнавати дознавати*, види § 346, нап.

Употреба. У об. говору адверб на *-я, -а* одлика је несвршених глагола; у книжевном пак језику могу га имати и свршени глаголи, и онда он вреди као прошаста адверб. **266.**

Примери: у *Пушкина* а) у поезији: *Взошли толпой, не поклонясь (иконамъ; об. не поклонившись), уђоше у гомили, не прекрстивши се пред иконама. — Растопясь отъ знобу (об. растопившись отъ знобу), истопивши се од јаке жеге. — Нахмурия бровь (об. нахмуривъ брови), скупивши обрве. — Потуия взоръ (об. потупивъ глаза), оборивши очи, и т. д.¹ б) у прози: *Армянцы, переговоря съ моймъ туркомъ, позвалъ**

¹ Само у Пушкиновим песмама набројано је преко педесет оваких адверба од свршених глагола.

мени кь себѣ (об. переговори́въ), Јерменин, разговоривши се с мојим Турчином, позва ме к себи. — Замѣтя въ нёмь охоту кь войнѣ, я ... (об. замѣтивши), видевши, како он воли да иде у рат, ја ..., и т. д.;

у *Бермонтова*: Сказаль, возвыся гóлосъ (об. возвысивъ), рече мало јачим гласом (упр. подигавши глас). — Монѣта зазвенѣла, удáря о камень (об. удáрившись), новац звечну, ударивши у камен, и т. д.;

у *Тютчева*: Снѣгу захватя́ (об. захвативъ), заграбивши снега, и т. д.; у *А. Толсто́ја*: И ливъ свой наклоня́ надъ ... (об. наклонивъ лицó), и наклонивши лице над ... — Держу́ свѣчу́, дыханье притая́ (об. притаивъ), држим свежу, притајивши дисање, и т. д.;

у *Фета*: Соловьѣ давнó запѣли, сума́ркъ возвѣстя́. славуји су одавно запевали, објавивши да се хвата сутон. — Да рука́, услыша, сёрдцу говоритъ (об. услыхавъ), и рука, осетивши (како твоја дркѣ), говори срцу, и т. д.;

у *Достојева*: Вѣгать вѣсуня язикъ по гóроду (об. вѣсунувъ), трчати по вароши, исплазивши језик (од умора), и т. д.

Напомена. Адверб на *-я, -а*, изведен од свршених глагола, данас све више продира у книжевни језик, а преко њега поступно улази и у жив говор образ. људи, у ком се до скоро чуо само у неким утврђеним обртима, н. пр. дѣлать что спустя рукава́, радити што којекако (хоѣш неѣш, упр. спустивши рукаве, а не засукавши их); сидѣть сложá рѹки, седети скршитених руку; летѣть сломя́ гóлову, јурити на врат на нос; сидѣть повѣся носъ, седети тужан; положá рѹку на сёрдце, нѹжно свазать, ако ћемо истину да говоримо (упр. метнувши руку на срце), треба рећи; вемно́го погодя́, мало доцније (упр.: мало почекавши); сдѣлать что не спрося́сь, урадити што без питања (без одобрења, упр.: не запитавши), и т. д.. Сем ових случајева данас је овако и код многих других свршених глагола (особито *i*-основá), н. пр. пришѹря глаза́ отъ сонца, зажми́ривши од јаке сунчане светлости; увидя соба́ку, онъ убѣжаль, спазивши пса, он утече; услыша́ это́, я не повѣрилъ, кад сам то чуо, нисам поверовао; онъ сидѣть, свлоня́сь надъ кни́гой, седи погнут и чита, и т. д.; тако и од глагола идти́, кад је сложен, обичнији је адверб на *-я*, него на *-ши*: подо́йдя кь нему́, пришавши му; вѣйдя́ изъ-дому, изашавши из куће, и т. д.

267. **Акцент** је уопште исти, као у 1 л. презента: нести́: несѹ — неси́ носећи; мыть: мо́ю — мо́я перу́ши; дѣлать: дѣлаю́ — дѣлая́ радећи; любить: люблю́ (любимъ) — любя́ волећи, и т. д. (Обичнији су изузеци: глядѣть: гляжу́ — глядя́ гледајући; лежать: лежѹ́ — лёжа́ лежећи, н. пр. я лёжа́ читаю́, читам лежећи; молчать: молчу́ — молча́ ћугећи; сидѣть: сижу́ — сядя́ седећи; стоить: стою́ — стóя стојећи).

268. **Адверб** на *-учи, -ючи*. 1. Поред адверба на *-я, -а*, има још и адверб на *-ючи* од глагола на *-ютъ* (3 л. множ. презента), и на *-учи* од глагола на *-утъ*: вести́: ведѹтъ́ — вѣдучи водећи;

идти: идуть — идучи идући; плести: плетуть — плетучи плетући; красться: крадутся — крадучись прикрадајући се¹; читать: читають — читаючи читајући, и т. д.

2. Овај адверб долази само код глагола прве три врсте, а од *i*-основā (четврта врста) изведен је аналогijом, и то врло ретко (глядѣть: глядѣть — глѣдючи гледајући; сидѣть: сидѣть — сидючи седећи, и т. д.). Што је најглавније, употреба му је ограничена на народни говор, у ком се такође губи, и на нар. поезију, откуд се јавља каткад и у књижевникā, већином у песникā.

Примери: а) у нар. говору и у нар. поезији: Рѹсу кобу плѣтучи, | шѣлкою цѣревиваючи, | златомъ пересыпаючи = плетући своју затворено-плаву плетеницу, свилом је обухватајући и златом посипајући. — Продавачи воробушку, ужъ я лилѣсь, лилѣсь (т. ј. обливалася слезами), кад сам продавала краву, није да сам плакала (рећи ће стара сељанка). — Отдавачи синка въ чужія рѹбѹ, я ..., дајући сина у туђе руке, ја ..., и т. д.;

б) у писаца (под утицајем нар. језика):

у *Крилова*: И, сберегаючи хозяйскій домъ, здѣсь подъ заборомъ сплѣо (об. оберегѣя), и чуваючи газдину куѣу, спавам овде под плотом. — Но, такъ-какъ, живучи, я былъ здоровѣемъ слабъ, али, како сам био слаба здравља, док сам био у животу.

у *Пушкина*: И обѣ, сидючи, пустились внизъ стрѣлой (об. сѣдя), и обе седећи полетеше доле као стрела.

у *Лермонтова*: Взгляни: передъ тобой играючи идѣть | толпа дорогомъ привычной (об. играя), погледај: испред тебе безбрижно пролази свѣтина својимъ обичнимъ путем.

у *А. Толстога*: Въ очи тебѣ глѣдючи, молча, слѣзы лью (об. глѣдя), гледајући ти у очи, ѣутим и сузе лијем.

у *Гончарова*: Идучи домой, онъ чему-то улыбался (об. идя), идући кући, он се на нешто смешио.

у *Шчедрина*: Пускай онъ хоть не понимаючи сважетъ ... (об. не понимаѣя), нек он, и ако не разуме, каже ...

у *Сологуба*: Улыбаючись, спросѣла Кокбѣвина (об. улыбаясь), осмејкујући се запита К. — Сказала Людмила, усмѣхаючись (об. усмѣхаясь), рече Л. смешећи се, и т. д.

Напомена. У књиж. језик примљен је само облик бѹдучи: Бѹдучи болень, онъ не пришѣлъ, није дошао, јер је болестан, или н. пр. Бѹдучи зѣнять весь дѣнь, я не имѣлъ прѣмени навѣстѣтъ васъ, како сам био у послу цео дан, нисам вас могао походити, и т. д. У говору образ. људи чује се овај адверб н. пр. у изреци: онъ живѣтъ пролѣваючи, он живи без бриге.

¹ У свих досад споменутих облика ацепат може бити и на крају, дакле: ведучи, идучи, и т. д.

269. О садашњем адвербу. 1. Садашњи адверб је управо скамењен остатак некадашњег радног партиципа садашњег времена, коме се је основа, од глагола прве три врсте, свршавала на $-at^{-1}$ (изведена од презентне основе на $-o-$, $-no-$, $-jo-$ и наставка $-nt-$): $veda\dot{t}$ - из $*vedo-nt-$, $dvignat$ - из $*dvigno-nt-$, $znaj\dot{t}$ - из $*znajo-nt-$, а од глагола четврте врсте на $-et^{-2}$: $chval\dot{e}t$ - из $*chvali-nt-$. Према том именички (краћи) облик овог партиципа припадао је првобитно сугласничким основама, као н. пр. $kamen-$, $dyn-$, па су се трагови овом и очували н. пр. у номинативу једн. м. р.: ст.-сл. **ВЕДЪ** из $*vedo-nt-s$, откуд, упрошћавањем групе $-nts$ — $*vedons^3$; ном. једн. ж. р.: ст.-сл. **ВЕДЖШТИ** из $*veda\dot{t}-i$ (за завршетак **-и** пореди **РАБЪИ**^н, а т умекшано према осталим надежима); ном. множ. м. р.: ст.-сл. **ВЕДЖШТЕ** од $*veda\dot{t}-e$ (као **ДЪНЕ** од **ДЪНЕ**, с умекшаним t као n у ж. роду). У осталим падежима основа је проширена са $-jo-$ за м. и ср. род ($*-nt-jo-$) и са $-ja-$ за ж. род, отуд ст.-сл. ген. м. и ср. рода: **ВЕДЖШТА** из $*veda\dot{t}-ja$, дат. **ВЕДЖШТОУ** из $*veda\dot{t}-ju$, и т. д.

2. За овај партицип било је у ст.-словенском три типа: 1) **-ѡ**, ген. **-ѡшта**: **ВЕДЪ**, **ВЕДЖШТА**; 2) **-ѡ**, ген. **-ѡшта**: **ЗНАѡ**, **ЗНАЖШТА**, и 3) **-ѡ**, ген. **-ѡшта**: **ХВАѡ**, **ХВАѡШТА**. Облицима на **ѡ** одговарају у руском облици на **-я** (праслов. $e =$ рус. $я$, т. ј. 'а, I, § 167): **знѡя**, **хвалѡя**, **видѡя** (т. ј. **знѡја**, **хвалѡја**, **видѡја**) и т. д. С оваких облика завршетак **-а** био је пренесен и на облике прве групе, и ст.-словенском **ВЕДЪ**, **НЕСЪ**, **МОГЪ**, и т. д. (тип 1) одговарало је у ст.-руском **веда**, **неса**, **мога**; доцније, опет према горњој аналогји, унесено је у ову групу и умекшавање сугласника испред **-а**, и старинско **идѡ**, **ведѡ**, **несѡ** заменило се доцнијим и данашњим: **идѡја**, **ведѡја**, **несѡја** (још у споменицима крајем XIII-ог века: **идѡя**, **ведѡя** место: **идѡ**, **ведѡ**). Даља промена потпуно се поклапала. Тако н. пр. према ст.-сл. номинативима за ж. и ср. род: **ВЕДЖШТИ**, **ВЕДЪ** и **ХОДАШТИ**, **ХОДАѡ** стајали су ст.-руски облици: **ведучи**, **веда** и **ходячи**, **ходя**, а ст.-сл. номинативима множине: **ВЕДЖШТЕ**, **ВЕДЖШТА**, **ВЕДЖШТА** и **ХОДАШТЕ**, **ХОДАШТА**, **ХОДАШТА** одговарали су ст.-руски номинативи: **ведуче**, **ходяче** (м. р.) и **ведуча**, **ходяча** (ср. р.; ж. род **ведучѡ**, **ходячѡ** није се одржао). Отуд у ст.-руском, у Лаврентијевском летописном списку: **Бѡ бо Володимѡрѡ любѡя** (ном. једн. м. р.) **дружину ... и бѡ живѡя** (ном. једн. м. р.) **сѡ князи околними миромѡ**, јер је Владимир волео своје ратнике ... и живео је с околним кнезовима

¹ $\dot{a} = \text{ж}$ (**ѡн**).

² $\dot{e} = \text{л}$ (**ѡв**).

³ Из $-ons$, прелазом o у u и дуљењем, добило се $*-uns$, а отуд: $*-us$, и, отпадањем крајњег s , $*-u$; дуго u дало је у слов. **ы** (пореди лат. *fimus* и ст.-сл. **дѡмы**), дакле: **ведѡ**.

у миру (упр.: јер је В. био волећ ... и био је живећ). *Суть же кости его и доселѣ тамо лежаче* (ном. множ.), кости му и досад тамо леже (упр.: кости су његове и сад тамо лежеће), и т. д.

3. Још од XII-ог в. (овако у споменицима из тог доба; према том у самом језику процес је почео раније) овај партицип почео је губити промену, престајући се слагати с именицом, уз коју је стајао, у роду, броју и падежу (именица н. пр. у једнини, а партицип у множини, или н. пр. уз именицу мушког рода партицип долази у женском роду); са временом процес је потпуно изведен, и од партиципа ове врсте постали су глаголски прилози: на *-я* (остатак некадашњег номинатива једн. м. и ср. р.) и народни на *-чи* (остатак некадашњег ном. једн. ж. рода).

Садашњи партицип радни.

Садашњи партицип радни (радни придев садашњег времена) добива се практички кад се од 3 л. множине презента (дакле имају га само несвршени глаголи, § 390) одбаци завршетак *-тъ* и дода: *-щій* за мушки, *-щая* за женски и *-щее* за средњи род. По облику овај је партицип, као и остали партиципи, исто што и сложен придев, па се у свему мења по сложеној промени (образац *синій*, § 147), с том само разликом што нема краћег облика, н. пр. плести: плетѹтъ — плетѹщій, *-щая*, *-щее* онај који плете; тонѹтъ: тонѹтъ — тонѹщій, *-щая*, *-щее* онај који се дави; читатѹтъ: читатѹтъ — читатѹщій онај који чита; сидѣтъ: сидѣтъ — сидѣщій онај који седи; кричатѹтъ: кричатѹтъ — кричатѹщій онај који виче, и т. д.

Акцент. 1. Код глагола прве три врсте акценат је у партиципу исти као у 3 л. множ. презента: нести: несѹтъ — несѹщій онај који носи; тѣнѹтъ: тѣнѹ, тѣнѹтъ — тѣнѹщій онај који вуче; писатѹтъ: пишѹ, пишѹтъ — пишѹщій онај који пише; слѣдовать: слѣдѹютѹтъ — слѣдѹющій онај који долази, и т. д. (изузетак је глагол мочь: могу, могутъ — могущій, онај који може).

2. Код глагола четврте врсте (3 л. множ. на *-ятъ*, *-атъ*) акценат је обично као у 1 л. једн. презента: куритѹтъ: курю, кѹришь — курящій онај који пуши; служитѹтъ: служѹ, служѣшь — служащій онај који послужује; вертѣтъ: верчѹ, вертишь — вертящій онај који окреће, и т. д. (изузетак је любитѹтъ: люблю, любишь — любящій онај који воли).

Употреба. И овај партицип, као у главном сви партиципи, 272. сем прошастог трпног, више је одлика књижевног језика, него

жива говора. Већ према *ц*, које долази у њему, види се да он није руског порекла, већ да је узет из црквеног језика (плетѣцѣй, -цѣл, -цѣе; ц, ст.-сл. шт, је из тј, види I, § 160). Руски облик морао би имати *ч* (према нашем *ћ*, н. пр. у: плетући; пореди срп. свећа, рус. свѣча од прасловенског *svѣtja); такви облици (са *ч*) доиста су се и очували у живом говору, али с придевским значењем, н. пр.

бродѣтъ, лутати, ходати без циља — бродящѣй = онај који лута, а: бродячѣй, н. пр. бродячая собака = пас скитница (који је изгубио газду);

висѣтъ, висити — висящѣй = онај који виси, а: висячѣй, н. пр. висячѣй мостъ = ланчаст мост (без стубова), висячѣй замокъ = локот, висячая лампа = лампа на ланчиће (обешена);

горѣтъ, горети — горящѣй домъ = кућа која гори, а: горячѣй н. пр. челоѡкъ = ватрен човек, горячая вода = врела вода, горячая любовь = ватрена љубав;

дрематъ, дремати, спавати — дремлющѣй = онај који дрема, а: дремучѣй¹ лѣсъ = густа шума (стара, непролазна, вековска шума);

колѣтъ, бости — колющѣй = онај који боде, а: колючѣй, н. пр. колючая прѡволока = бодљикава жица;

мочь, моћи — могущѣй = онај који може, а: могучѣй, н. пр. могучѣй дѣбъ = снажан храст; могучѣя силы = моћне снаге (у в. стилу и могущѣй може вредити као придев, са значењем: силан);

сидѣтъ, седети — сидящѣй = онај који седи, а: сидячѣй = седећив, н. пр. сидячая жизнь = седећив живот;

стоятъ, стајати — стоящѣй = онај који стоји, а: стоячѣй, н. пр. стоячее болѣто = рит; стоячая вода = вода која не отиче;

сыпѣтъ, сипати — сыплющѣй = онај који сипа, а: сыпучѣй² н. пр. песокъ = живи песак; сыпучая матерѣя = материја која се чимка (одсечена, а непорубљена, па се кончићи из ње извлаче);

ходить, ићи — ходящѣй = онај који иде, а: ходячѣй н. пр. ходячѣй музыкантъ = свирач који иде од места до места; ходячее мѣгнѣе = опште мишљење, и т. д.

Напомене. 1. Према облицима на *-учѣй*, као: падучѣй (падучая болѣзнь = велика болест, падавица), могучѣй, постали су слични облици (с придевским значењем) и уз глаголе:

вонятъ, смрдети — воняющѣй, онај који смрди, а: вонючѣй, смрдљив;

¹ Према облицима као падучѣй (види нап. 1), могучѣй (с погледом на 3 л. множ., које гласи дремлютъ, било би очекивати: дремлючѣй).

² Тумачење исто као вод дремучѣй.

гремѣть, грмети — гремящій, онај који грми, а: гремѹчій н. пр. гáзъ, праскав гас (смеса хидрогена с оксигеном); гремѹчая змѣя, змија звечарка;

кипѣть, врети — кипѹщій, онај који ври, а: кипѹчій, н. пр. кипѹчая натурá, бурна (ватрена) природа; кипѹчая дѣятельность, жив рад; кипѹчее воображеніе, жива машта;

• *летѣть*, летети — летѹщій, онај који лети, а: летѹчій н. пр. летѹчая мѣшь, слепи миш; летѹчій отрядъ, „летећа“ колона (у рату);

трещáть, пуцати (само од себе) — трещáщій, онај који пуца, а: трескѹчій (према трескѹ пуцањ) н. пр. морóзъ, јак мраз (да све пуца);

шипѣть, шиштати — шипѹщій, онај који шишти, а: шипѹчій н. пр. порóбокъ, кипѹвѣ прашак; шипѹчее вино, пенушаво вино, и т. д.

2. Од партиципá на *щ* у об. говору чују се (с придевским значењем): бѹдущій, н. пр. бѹдущая жѣзнь, бѹдући живот, бѹдущее врѣмя, и т. д.; курѹщій, н. пр. я не курѹщій, не пушим; вагóнъ для курѹщихъ, вагон за пушаче; пишущій, н. пр. пишущая машинá, писаћа машина; гнетѹщая тоскá, чама која тишти човека, и т. д.

3. Још неки облици на *-щій* продрли су сасвим у жив говор, али и у овај мах с придевским значењем: сѹщяя правда, цела истина; онъ всемогѹщій, он је свемоћан; онъ человекъ знающій, он је човек зналац; онъ человекъ вѣрующій, он је побожан човек (упр.: он верује у Бога), и т. д.

Додатак. И ако оба радна партиципа, садашњи и прошаста, немају краћег облика, у наше доба, у књиж. језику, све чешће се јавља средњи род краћег облика (на *-ше*), и то као адверб, н. пр. онъ вѣлъ себя вызывáюще, понашао се дрско (безобразно), или н. пр. у Андрејева: (ученики) кричáли торжествѹюще, ученици викаху ликујући; онъ взглянулъ испытѹюще на . . ., упро је оштар поглед у . . ., и т. д.

О садашњем партиципу радном. Прост облик од садашњег партиципа радног, као што знамо (§ 269), гласио је у ст.-словенском: **несѹ, несжшти, несѹ; зная, знажшти, зная** и **хвалаа, хвалаашти, хвалаа**, а сложен облик: **несѹий, несжштна, несжштее**, ген. **несжштаего, несжштаа**, дат. **несжштоуеѹмоу, несжштни**, и т. д.; тако исто: **знаий, знажштиа, знажштее**, ген. **знажштаего** и т. д. Облици ових партиципа разликовали су се од облика сложене промене меких придева само у ном. једн. м. и ж. рода и у ном. множ. м. рода (пореди: **кѹшьн'ий, кѹшьннѹа** и **несѹий, несжштна** [хвалаий хвалааштна], и у множ. **кѹшьн'ии** и **несжштен** [хвалааштен]). У црк.-словенском (руско-словенском) ови падежи изједначили су се и, према средњем роду **плетѹще, хвалаще**, изведен је и мушки и женски род **плетѹщій, плетѹща** и **хвалаиий, хвалаица** (исто као **доблий, доблаа**); руски књижевни језик, примивши овај партицип, наслошио га је потпуно на меке сложене придеве, дакле: *илетѹщій, илетѹщее, илетѹщая*, ген. *илетѹцаго, илетѹцей*, дат. *илетѹщему, илетѹцей* и т. д., или: *хвалѹщій, хвалѹщее, хвалѹщая*, ген. *хвалѹцаго, хвалѹцей* и т. д. (исто као: *сѹщій, сѹщая, сѹщее*, § 152).

Садашњи партицип трпни.

274. Садашњи партицип трпни (трпни придев садашњег времена) постаје наставком *-м* (*-мо-*; краћи, предикативни облик: *-мъ*, *-ма*, *-мо*; дужи, атрибутивни: *-мый*, *-мая*, *-мое*). Глаголи прве врсте изводе овај партицип од основе на *-о* (сугласник испред *-о* тврд је, § 398, нап. 2): *нести* — *несомый* онај који се носи; *везти* — *везомый*, онај који се вози, и т. д.; глаголи друге врсте никако га немају, а у глагола осталих врста постаје од основе на *-је*¹ (трећа врста) и од основе на *-и* (четврта врста): *дѣлать*: *дѣлае-шь* — *дѣлае-мый*, онај који се ради; *начинать*: *начинае-шь* — *начинае-мый*, онај који се почиње; *хвалить*: *хвали-шь* — *хвали-мый*, онај којега хвале, и т. д.

275. **Акцент**, као што се види већ из споменутих примера, исти је као у инфинитиву.

276. **Употреба**. А. Књижевни језик. У главном, и овај партицип, који (изузев случајеве код Б, 2) могу имати само не-свршени, и то прелазни, глаголи (§ 390), својствен је само књижевном језику, и то понајвише:

а) од глагола који се мењају по обрасцу *дѣлать дѣлаю* (§ 339): *бросать*: *бросаешь* — *бросаемый*, онај којега бацају; *желать*: *желаешь* — *желаемый*, онај којега желе; *кончать*: *кончаешь* — *кончаемый*, онај који се свршује; *ласкать*: *ласкаешь* — *ласкаемый*, онај којега милују; *читать*: *читаешь* — *читаемый*, онај који се чита, и т. д.

б) од глагола на *-овать*, *-евать* (§ 356), као: *атаковать*: *атакуешь* — *атакуемый*, онај на којега јуришају; *баловать*: *балуешь* — *балуемый*, онај којега мазе; *волновать*: *волнуешь* — *волнуемый*, онај којега узбуђују; *жертвовать*: *жертвуешь* — *жертвуемый*: *жертвуемые деньги*, новац који жртвују (који се прилаже); *праздновать*: *празднуешь* — *празднуемый*, онај који се светкује; *практиковать*: *практикуешь* — *практикуемый*, онај који се практикује; *слѣдовать*: *слѣдуешь* — *слѣдуемый*, онај који припада (коме); *требовать*: *требуешь* — *требуемый*, онај који се тражи; *бичевать*: *бичуешь* — *бичуемый*, онај којега шибају, и т. д.

в) од неких глагола четврте врсте (*i*-основе), као: *варить* — *варимый*, онај што се куха; *водить* — *водимый*, онај којега

¹ упр. *-ю*: *знае-шь* из *знаю-шь*.

воде; возить — возимый, онај којега возе; гонить — гонимый, онај којега гоне; кроить — кроимый, онај што се кроји; просить — просимый, тражен, мољен; тайть — таймый, онај којега скривају, и т. д.

Напомене. 1. У књижевникâ налазе се оваки партиципи и од глагола прве врсте, и то с основом на *с, з*, као: нести — несомый, онај који се носи; везти — везомый, онај којега возе; с основом на *к*, као: влечь — влекомый, онај којега срце вуче, и т. д. Партиципи, изведени од глагола других група, које нису горе споменуте, одвећ су књижевни (н. пр. у Пушкина: гризбомый совѣстью, од гриже савести, упр. грижен савешћу; у Гогоља: зовбмый, који се зове и т. д.), па и у књижевника ретко долазе. У оваким случајевима, ако баш хоће да се употреби овај облик, књижевни језик радије се служи партиципом сложеног несвршеног глагола (учестан облик, § 398 и даље), сличног по значењу. Тако н. пр. од беречь нема берегомый, него се узима облик оберегаемый од глагола оберегать (оба глагола значе: чувати); тако је и од винить кривити — обвиняемый, онај којега окривљују; од готовить спремати — приготавливаемый, онај који се спрема; од греть грејати — согрѣваемый, онај који се згрева; од ждать чекати — ожидаемый, очекиван; од жечь палити — сжигаемый, онај који се спаљује; од крыть покривати — покрываемый, онај којега покривају; од мести мести, чистити — выметаемый, онај који се чисти; од пить — выпиваемый, онај који се испија; од прятать крити — скрываемый, онај којега крију; од тереть трети — обтираемый, онај којега тару, и т. д.

2. Искать тражити, има: искбмый (према глаголима прве врсте) = тражен (у математици, н. пр. број; искбмое, као именица ср. рода = тражена величина).

Б. Разговорни језик. Од партиципâ на *-мъ* разговорни језик образованих људи примио је:

1. неке партиципе, и то већином с придевским значењем, као:

видимый, видљив	мнимый, тобожњи
любимый, омиљен	уважаемый, поштован
терпимый, онај којега трпе ¹ ;	

2. одречне партиципе, који често показују да је нешто немогућно извести, учинити, и т. д., као:

невозвратимый, неповратан	невыносимый, неиздржљив
невозмутимый, хладан ²	невыразимый, неисказан

¹ И данашњи придев лакомый првобитно је био партицип, па тако и наши придеви: *лаком, шитом*.

² т. ј. бог ништа не узбуђује.

незамѣнимый, који се не може
заменити
неизмѣримый, који се не може
измерити
неистоощимый, неисцрпан
неисчерпаемый, неисцрпан
немипуемый, неминован
необитаемый, пуст, где нико
не живи
необходимый, преко потребан
непреодолимый, несавладљив

непроходимый, непролазан
неразделимый, неподелен
неразрушимый, чврст
неукротимый, који се не може
савладати
неуловимый, који се не да
(не може) ухватити
неумолимый, немилосрдан
(који се не да умолити)
неутомимый, неуморан, и т. д.;

3. безбројне партиципе, изведене од глагола учестаног облика (§ 399 и даље), као :

выбирать — выбираемый, онај који се бира
выветривать — выветриваемый, онај који се проветрава
вышивать — вышиваемый, онај који се испија
откладывать — откладываемый, онај који се меће на страну
очищать — очищаемый, онај који се чисти
покупать — покупаемый, онај који се купује, и т. д.

Напомена. Глаголи *достичь*, *достигну* *достичи*, и *постичь*, *постигну* *разумети*, имају, према глаголима четврте врсте: *достижимый*, онај до ког се може доћи, и *постижимый*, онај који се може разумети (одречно: *недостижимый* и *непостижимый*). По истој аналогiji од *двигать* (*двигаю*, *двигаешь*) кретати, има: *движимый* *покренут*, *понесен* (н. пр. *осећајем дужности*), а у разгов. језику: *движимое* и *недвижимое* *имущество*, *покретно* и *непокретно* *имање*.

д) Глаголски облици изведени од инфинитивне основе,

(Инфинитивни облици).

277. Од инфинитивне основе постају т. зв. инфинитивни облици, т. ј.: инфинитив, перфекат, прошаста адверб, оба партиципа прошастог времена: радни и трпни, и глаголска именица.

Инфинитив.

278. Инфинитив (неодређен глаголски облик, или, као што га и у срп. још једнако погрешно зову: *неодређен начин*¹⁾)

¹ Ако императив (првобитан оптатив) преводимо: *заповедни начин*, а кондиционал — *погодбени начин*, инфинитив никако не може бити *начин*, јер је он скамењен падешви облик (датов, као н. пр. *кости*, или локал једн.) од некадашњих глаголских именица с номинативом једн. на *-tis*, које су још у прасловенском изгубиле промену и престале бити именице. Према том, инфинитив може се срп. звати само онако као што је горе показано.

имао је као обележје наставак *-ти*, који се данас у књиж. језику и у говору образ. људи одржао, ако је акценат на њему: *плести*, *вести*, *идти*, и т. д.; ако је пак акценат на ком другом слогу, крајње *и* умекшало је *т* испред себе и отпало, тако да је у том случају, као карактеристична одлика инфинитива, остало само *-т'* (пишемо *-тъ*): *читати*, *писати*, *ходити*, и т. д.

Напомено. 1. Ненаглашено *-и* остаје у инфинитиву, ако је нагласак с њега прешао на предлог *ви-* (у сложених свршених глагола): *вывести* извести, *выйти* изаћи, *вынести* изнети, и т. д. (али: *вести*, *идти*, *нести*).

2. У књижевника, особито у песника, кад им је то ради стиха или ради слика потребно, место наглашеног завршетка *-ти* долази само *-тъ*, н. пр. у *Пушкина*: Я старшій бѣлъ пятью годами | и вынести больше брата могъ (об. *вынести*), био сам пет година старији, па сам могао више издржати него мој брат. — Утратитъ жизнь и съ нею честь, | друзей съ собою на плаху вѣсть (об. *вести*), изгубити живот и с њиме част, пријатеља водити да с њим заједно буду погубљени. — И мѣ погибнемъ веѣ, воле не успѣемъ вскорѣ | обрѣсть убѣжище (об. *обрѣсти*; у об. гов. каже се: *найти* убѣжище, а: *обрѣсти* *любви*), и ми ћемо сви пропасти, ако ускоро не нађемо склониште. — Родной земли спасая честь, | я долженъ буду, безъ сомнѣнья, | писемъ Татьяны перевѣсть (об. *перевести*), да спасем част своје отаџбине, мораћу, без сумње, превести Татјанино писмо, и т. д.

3. Како се глаголи, великом већином, завршују у инфинитиву на *-тъ*, овај завршетак сматра се у толикој мери као његова одлика да се у народном и у простијем говору додаје чак и оним глаголима који се већ свршују на *-ти*. Отуд *идти*, *пройти*, *обойти* место: *идти*, *пройти* *проћи* се, *обойти* *бити* без чега, и т. д.; па отуд и у песника и у прозаичара, н. пр.

у *Пушкина*: Нужны оны (шпіоны) только въ некоторыхъ случаяхъ, но и тутъ можно безъ нихъ обойтись, они су потребни само по каткад, па и ту се може бити без њих. — Не разойтись ль (имъ) полюбовно (об. *разойтись*), да ли да се разиђу измирени? и т. д.;

у *Лермонтова*: Но дни бѣгутъ, бѣгутъ года, | имъ не сойтись никогда (об. *сойтись*), али дани пролазе, пролазе године, а оне (стене) никад се неће састати, и т. д.;

у *Гогоља*: Приѣзжай во всемъ какъ-то умѣлъ *найти* (об. *найти*), путник се некако у свему знао наћи, и т. д.

Перфекат.

Перфекат (прошло време) разликује се од српског тиме **279.** што у савременом руском језику нема везе као што је наша: *сам*, *си*, *је*, *смо*, *сте*, *си*, него је остао сам партицип, који се изводи наставцима *-лъ*, *-ла*, *-ло* (множ. *-ли* за сва три рода) и који, допуњен личним заменицама, сâм по себи вреди као прошло време, дакле:

- Једн. 1: я читáлъ, ја сам читао
я читáла, ја сам читала
2: ты читáлъ, ти си читао
ты читáла, ти си читала
3: онъ читáлъ, он је читао
она́ читáла, она је читала
онó читáло, оно је читало.

- Множ. 1: мы читáли { ми смо читали
 { ми смо читале
2: вы читáли { ви сте читали
 { ви сте читале
3: они́ читáли { они су читали
 { она су читала
онѣ́ читáли оне су читале.

Напомене. 1. Перфекат од свршених глагола згодно је каткад преводити аористом (пређашњим свршеним временом), а перфекат од несвршених глагола — имперфектом (пређашњим несвршеним временом), н. пр. онъ пришѣлъ и сказа́лъ, он до́ђе и рече; онъ ча́сто приходѣ́лъ къ́ намъ, он нам често долажаше (невоља је само што се имперфекат у нашим крајевима, у живом говору, скоро сасвим изгубио, и одржава се само у књижевном језику).

2. О перфекту од свршених глагола, који је по значењу презент, и иначе о употреби перфекта у другим приликама биће говора у синтакси.

280.

Ако се инфинитивна основа свршује на сугласник, онда је двојачко: или је у мушком роду отпало *-лъ*, или је у свима родовима отпао крајњи глас од основе:

1. *-лъ* је отпало у мушком роду код основа на *с, з, к, г, х, и, б, р*: пасти́ пасти (стоку) — пасъ (из пас-лъ), пасла́, пасло́, пасли́; везти́ возити — вѣзъ, везла́, везло́, везли́; печь пећи — пѣкъ, пекла́, пекло́, пекли́; мочь моћи — могъ, могла́, могло́, могли́; скресті́ (скреб-) стругати — скрѣбъ, скребла́, скребло́, скребли́; терѣть (тер-) трти — тѣръ, тѣрла, тѣрло, тѣрли; умерѣть (мер-) умрети — умеръ, умерла́, умерло, умерли, и т. д.

2. *-лъ* је остало, а отпао је свуда крајњи сугласник од основе, ако је он *д* или *т*: весті́ (вед-) водити — вѣлъ, велá, велó, вели́ (из вед-лъ, вед-ла и т. д.); красть (крад-) — кралъ, кра́ла, кра́ло, кра́ли (из крад-лъ . . .); плесті́ (плет-) — плѣлъ, плелá, плелó, плели́ (из плет-лъ . . .); идти ићи — шѣлъ, шлá, шло́, шли́ (из шьд-лъ . . ., § 302, нап. б) и т. д.

Напомена. Правило код 1 вреди, разуме се, и за глаголе на *-ну* (друга врста), кад изводе овај облик од краће основе, па се испред *-лъ*

нађе који од споменутих сугласника, н. пр. гаснутъ гасити се — гасъ. гасла, -о, -и; исчѣзнутъ — исчѣзъ, исчѣзла, -о, -и; воздвигнутъ (в. ст.) дићи (н. пр. споменик; у об. гов. каже се: поставитъ памјатникъ) — воздвигъ, воздвигла, -о, -и; привѣзнутъ — привѣкъ, привѣкла, -о, -и; сбѣхнутъ сушити се — сохъ, сбѣхла, -о, -и; окрѣпнутъ ојачати — окрѣплъ, окрѣпла, -о, -и; озѣбнутъ озепсти — озѣбъ, озѣбла, -о, -и, и т. д. (§ 318, 2 б).

Акцент. А. У двосложних и вишесложних глагола акценат је у перфекту сталан и на истом је слогу, где је у инфинитиву: тонѹтъ давити се — тонѹлъ, тонѹла, -о, -и; дѹмать мислити — дѹмалъ, дѹмала, -о, -и; совѣтовать саветовати — совѣтовалъ, -а, -о, -и; носѣтъ — носѣлъ, -а, -о, -и; видѣтъ — видѣлъ, -а, -о, -и, и т. д.

Б. Код глаголâ, који су у перфекту, у мушком роду, једно-сложни или који су постали двосложни путем пуногласности (то су све коренити глаголи, и то претежном већином прве и треће врсте првог раздела [образац *знать знаю*, § 325]), бива тројакко:

1. Акцент се не мења, н. пр. *знать* — *зналъ, знала, -о, -и*. Овако иду¹: *жать* (жму) стискати; *жать* (жну) жети; *мять* гужвати; *ржать* рзати; *слать* шиљати (н. пр. поздрав, а човека каже се: *посылать*); *стать*, *стати*; *стдать* (т у изговору не чује се), *простирати* (коме да легне), и неки глаголи с основом на *-и, -ы*, као: *бить* бити, *тући*; *брить* бријати; *вить* урлати; *крыть* покривати; *мыть* прати; *ныть* тиштати; *рыть* копати; *стыть* хладити се; *шить* шити.

II. У женском роду акценат је на завршетку, н. пр. *брать* узимати — *бралъ, брала, брало, -и*. Овако иду:

1. остали глаголи на *-ать, -ять*, као: *врать* лагати; *гнать* гонити; *дать* дати; *драть* дерати; *ждать* чекати; *ждать* жде-рати; *звать* звати; *клясть* (место *клять*) клети (*клялъ, кляла, кляло, -и*); *лгать* лагати; *рвать* чупати; *спать* спавати; *ткать* (ткала и ткала) ткати; затим сложени од глагола *-ять* (срп. *уз-ети*), као: *взять* узети — *взидъ, взидла, взидло, -и* (тако исто и *снять* скинути); *принять* примити — *принялъ, приняла, приняло, -и* (тако и: *занять* узајмити, *понять* разумети, *отнять* одузети, и т. д.);

2. остали глаголи с основом на *-и, -ы*, као: *быть* бити — *былъ, была, было, -и*. Тако исто: *вить* вити; *гнить* трухнути; *лечь*; *пить*, па тако је и код глаголâ (§ 303 б, нап. и дод.): *жить* живети, *плечь* пливати, *слыть* вредити, *важить* (н. пр. као богат човек, као научник, и т. д.);

¹ Спомињемо обичајје.

3. сложени од мерѣть мрети, и перѣть гурати: умерѣть умрети — ўмерѣ, умерла́, ўмерло, -и; заперѣть затворити — заперѣ, заперла́, заперло, -и; отперѣть отворити — ѓтперѣ, отперла́, ѓтперло, -и, и т. д.;

4. једини двосложен глагол: родитѣ — родилѣ, родила́, родило, -и.

Напомене. 1. Неки од ових глагола, кад се употребе одречно, преносе акценат на речцу *не* (разуме се нѣ у женском роду): бытъ бити — нѣ былѣ, не была́, нѣ было, нѣ были; взятѣ узети — нѣ взялѣ, не взяла́, нѣ взяло, нѣ взяли; датѣ — нѣ далѣ, не дала́, нѣ дало, нѣ дали; житѣ живети — нѣ жлѣ, не жила́, и т. д.

2. То исто вреди и за неке глаголе ове групе, кад су сложени с предлошким префиксом¹, који сам по себи чини слог (акценат ј на префиксу, сем у женском роду), н. пр.:

бытъ бити — былѣ, была́, бѣло, -и, али: *прибытъ* стићи — *прибылѣ*, *прибыла́*, *прибыло*, -и; *отбытъ* отпутовати — *отбылѣ*, *отбыла́*, *отбыло*, -и, и т. д.;

датѣ дати — *далѣ*, *дала́*, *дало*, -и, али: *задатѣ* задати — *задалѣ*, *задала́*, *задало*, -и; *передатѣ* предати — *передалѣ*, *передала́*, *передало*, -и; *податѣ* пружити — *подалѣ*, *подала́*, *подало*, -и; *раздатѣ* — *роздалѣ*, *роздала́*, *роздало*, -и (о раз-, роз- види I, § 174, примери 2), и т. д.;

житѣ живети — *жилѣ*, *жила́*, *жило*, -и, али: *нажитѣ* стећи — *нажилѣ*, *нажила́*, *нажило*, -и; *пожитѣ* живети које време — *пожилѣ*, *пожила́*, *пожило*, -и; *прожитѣ* страфити (иметак) — *прожилѣ*, *прожила́*, *прожило*, -и, и т. д.;

клястѣ клети — *клялѣ*, *кляла́*, *кляло*, -и, али: *проклястѣ* проклетити — *проклялѣ*, *прокляла́*, *прокляло*, -и, и т. д.;

литѣ лити, сипати — *лилѣ*, *лила́*, *лило*, -и, али: *долитѣ* — *долилѣ*, *долила́*, *долило*, -и; *налитѣ* — *налилѣ*, *налила́*, *налило*, -и; тако исто *пролитѣ*, и т. д.;

питѣ пити — *пилѣ*, *пила́*, *пило*, -и, али: *отпитѣ* — *отпилѣ*, *отпила́*, *отпило*, -и; *пропитѣ* — *пропилѣ*, *пропила́*, *пропило*, -и, и т. д.;

плитѣ пливати — *плылѣ*, *плыла́*, *плыло*, -и, али: *поплитѣ* запливати — *поплылѣ*, *поплыла́*, *поплыло*, -и; *отплитѣ* отпливати — *отплылѣ*, *отплыла́*, *отплыло*, -и, и т. д.

3. Тако је и код сложених од мерѣть и перѣть (види број 3 у овом одељку), затим код глагола́, који долазе само као сложени, н. пр. *-здатѣ*: *создатѣ* створити — *создалѣ*, *создала́*, *создало*, -и; *-чатѣ*: *начатѣ* почети — *началѣ*, *начала́*, *начало*, -и; *-лятѣ*: *поднятѣ* дићи — *поднялѣ*, *подняла́*, *подняло*, -и; *принятѣ* примити — *принялѣ*, *приняла́*, *приняло*, -и, и т. д.

4. Ако префикс гласи *вы-* (= из), акценат је (код свршених глагола) увек на њему, како у перфекту, тако и у осталим облицима²:

¹ т. ј. с предметом, који иначе, кад стоји засебно, вреди као предлог; понеки (као н. пр. *вы-* и *раз-, роз-*) само су префикси, и засебно не долазе.

² Ово уопште вреди за све глаголе (§ 411, нап. 2).

вѣбыть отпутовати — вѣбыль, вѣбыла, -о, -и; вѣдати издати — вѣдалъ, вѣдала, -о, -и; вѣштити испити — вѣшилъ, вѣшила, -о, -и, и т. д.

Додатак. За случај, кад су глаголи ове групе (прости или сложени) још и повратни, види § 388.

III. Акцент је увек на задњем слогу:

1. у свих глагола на *-сти, -зти*, као: *везти возити — вѣзъ, веза́, -о́, -и́; вѣсти водити — вѣлъ, веза́, -о́, -и́; нести носити — нѣсъ, несла́, -о́, -и́; обрѣсти стећи — обрѣлъ, обрѣла́, -о́, -и́; плести — плѣлъ, плела́, -о́, -и́; скресті стругати — скрѣбъ, скребла́, -о́, -и́; цвѣсти цвасти — цвѣлъ, цвѣла́, -о́, -и́, и т. д.;*

2. у глагола на *-чь*, као: *беречь чувати — берѣгъ, берегла́, -о́, -и́; влечь вући (преносно) — влѣкъ, влекла́, -о́, -и́; волочь вући — волóкъ, волокла́, -о́, -и́; лечь лећи — лѣгъ, легла́, -о́, -и́; мочь моћи — могъ, могла́, -о́, -и́; печь пећи — пѣкъ, пекла́, -о́, -и́; стеречь чувати — стерѣгъ, стерегла́, -о́, -и́; течь тећи — тѣкъ, текла́, -о́, -и́, и т. д. сем глагола сѣчь шибати и стричь стрићи, који имају акцент на основи: сѣкъ, сѣкла, сѣкло, -и; стрѣгъ, стрѣгла, стрѣгло, -и.*

Напомена. Ако крајње *-и*, у глагола споменутих код 1, није у инфинитиву наглашено, т. ј. ако се глагол свршује на *-сть -зть* (а не на *-сти -зти*), акцент је свуда на основи, н. пр. *грызть гристи — грызъ, грѣзла, -о, -и; власть метати — влалъ, влала, -о, -и; красть красти — кралъ, крала, -о, -и; лѣзть срѣати — лѣзъ, лѣзла, -о, -и; пасть пасти — палъ, пала, -о, -и; прѣсть прѣсти — прѣлъ, прѣла, -о, -и; сѣсть сѣсти — сѣлъ, сѣла, -о, -и; ѣсть јести — ѣлъ, ѣла, -о, -и, и т. д.*

О перфекту. У ст.-руском језику перфекат је био некад сложен **282.** облик и гласно је:

Једн. читалъ есмь	Множ. читали есмы
читалъ еси	читали есте
читалъ естъ	читали суть.

Помоћни глагол изгубио се пре свега у 3 лицу (слична појава опажа се још у ст.-словенском; у ст.-руском сусрећемо се с њом врло давно; још на једном запису из 1068 год. стоји: *Глѣбъ князь мѣрилъ море по леду*, а не: *естъ мѣрилъ*; запис око 1120 год.: *Угринъць писалъ*, а не: *естъ писалъ* = писао је; смоленска грамота 1229 год.: *изъ Риги ѣхали*, а не: *суть ѣхали*, и т. д.). Са временом исти процес изведен је и код првог и другог лица, те је и у њима спона отпала (још у актима и у неким споменицима XVI-ог и XVII-ог века: *дали есмя; иродалъ есмь; изволили естя; жнешь, где не селъ еси*, и т. д.), тако да данас партицип, заједно са заменицом, вреди као перфекат.

Прошаста адверб.

283. 1. Прошаста адверб (прилог времена прошлог) има наставке *-въ*, *-вши* и *-ши* (*и* иза *ш* прешло је у *ы*, дакле читај: *-вши*, *-ши*), и по значењу потпуно одговара сличном адвербу у нашем језику.

а) Наставак *-въ* или *-вши* добивају глаголи који у инфинитиву испред *-тъ* (*-ти*) имају самогласник: даѣ — даѣвѣ, даѣвши; взятъ узети — взѣвѣ, взѣвши; написатъ — написавѣ, написавши; увидѣтъ спазити — увидѣвѣ, увидѣвши, и т. д.

б) Наставак *-ши* добивају остали глаголи: увезти одвести (одвезем) — увѣзши одвезавши; унести однети — унѣсши однесавши, и т. д.

2. Тако је то у књижевном језику. У савременом разговорном језику образ. људи овај адверб имају само свршени глаголи (исто као и у нас), и то прве групе, дакле они који га изводе наставцима *-въ* или *-вши* (први је обичнији него други): начатъ почети — начавѣ; утонутъ удавити се — утонувѣ; прочитатъ — прочитавѣ; просидѣтъ одседети — просидѣвѣ, и т. д.; глаголи друге групе, дакле они с наставком *-ши*, никако га немају у живом говору, него се место њега употребљава адверб на *-я*, ако је већ ушао у употребу од тог глагола (§ 266, нап.), дакле: унести однети — унесѣ (место: унѣсши), увезти одвести — увезѣ (место: увѣзши), приобрѣсти стећи — приобрѣтѣ, и т. д., или се казује реченицом, н. пр. место: такимъ образомъ, сберѣгши дѣньги, онъ купиѣ себѣ дѣмъ (= и тако, уштедевши новац, он је купио кућу), рећи ће се: такимъ образомъ онъ сберѣгѣ дѣньги и купиѣ себѣ дѣмъ.

Напомене. 1. Према том, од несвршених глагола, у разговорном језику, долази само један прилошки глаголски облик; то је садашњи адверб на *-я* (разуме се, у колико га ти глаголи уопште имају, § 265. нап. 1), дакле: читѣя вѣйгу, онъ уснѣѣ, читајући књигу, заспао је (а не: читавши), и т. д.¹

2. Неки глаголи прве врсте, с основом на *-д*, *-т*, имају наставак *-вши* (место: *-ши*). Тако н. пр. украсть (крад-) украсти, има: укрѣвши; унасть (пад-) пасти — унѣвши; приобрѣсти (приобрѣт-) стећи — приобрѣвши (у књиж. јез.; у об. гов.: приобрѣтѣ); сѣсть (сѣд-) сести — сѣвши. Сви ови облици постали су аналогјом: перфекат од споменутих глагола гласи укрѣѣ, унѣѣ, сѣѣ и т. д., т. ј. исто онако, као перфекат од глагола којима се инфинитивна основа свршује

¹ На даљим странама ове књиге, на којима су глаголи разређени по врстама (од § 298), прошаста адверб бележен је према књижевном језику; за употребу у живом говору треба имати на уму ово што је горе речено.

на самогласник, н. пр. даљ, знаљ, стаљ, смѣљ, па кад ови глаголи имају: да-вши, узна-вши, ста-вши, и т. д., и први су добили исти наставак, и адverb им гласи: увра-вши, упав-ши, сѣвши, и т. д. (место увра-д-ши, сѣд-ши, као што су гласили у ст.-руском језику). То исто вреди и за сѣсть појести (§ 380, нап.).

3. Повратни глаголи (§ 387) имају само *-вши*: взятъся латити се — взявшись; умытъся умити се — умывшись, и т. д.

4. О глаголима, који у инфинитиву имају *-ере-*, као: мереть мрети, переть гурати, тереть трти, види § 307; а о глаголима друге врсте — § 318.

Додаци. 1. У нар. говорима и у провинцијалном језику простијег и средњег сталежа прошаста адverb долази место прошастог времена са значењем свршеног презента или презента резултативног, н. пр. онъ проснувшись, или: онъ проснувши (= онъ-уже не спитъ [потому что проснулся]), он више не спава (јер се пробудио); домъ сгорѣвши (= дома нѣтъ [потому что сгорѣлъ]), куће нема више (јер је изгорела); онъ сидятъ, будто обидѣвшись, или: обидѣвши (= будто обижены), седе као да су се нашли уверѣени; староста ещѣ не уѣхавши, или: не уѣхавши (нар., место: не уѣхавши; = староста ещѣ здѣсь [такъ какъ не уѣхалъ]), кмет је још овде (јер није отпутовао); она нанявшись, или: нанявши (нар., место: нанявшись; = она больше не безъ мѣста [такъ какъ нанялась]), она сад није без службе (јер се већ погодила да служи), и т. д.

2. Исти адverb, у свези с былъ, была, было, были, има значење прошастог резултативног времена, н. пр. онъ былъ видивши (= онъ былъ въ лёгкомъ объяніи [потому что виделъ]), био је поднапит; онъ былъ ушѣчи (нар. дијал., место: ушѣвши; = егѣ не-было дома [такъ какъ онъ ушѣлъ]), није га било код куће (јер је био отишао), и т. д.

3. Облик видивши, с горњим значењем, продро је и у говор образ. људи, па се и ту чује: онъ видивши, он је поднапит; онъ былъ видивши, био је поднапит. Тако и у писаца, н. пр. у Херцена: онъ постоянно былъ сердитъ и видивши, био је увек љут и поднапит; у Горког: если она была видивши, пѣла что-то особенное, ако је била поднапита, певала је неку нарочиту песму, и т. д. (у Гогоља, према народном, долази чак и: онъ былъ совсемъ заспавшись, био је сасвим бунован, т. ј. био је у стању које је последица дугог и тешког сна).

4. Да прошаста адverb у показаним приликама није проста замена перфекта, већ да је то нарочити облик с нарочитим значењем, који не достаје књиж. језику, види се и по томе, што се не може рећи: онъ видивши и заснулъ, као што се може рећи: онъ виделъ и заснулъ.

5. О облицима на *-вши*, који долазе у нар. језику, и од којих су неки и горе споменути (додатак 1), као: взѣвши, жрѣвши, и т. д., види § 286, дод. 1.

Акцѣнат је обично онаки као у инфинитиву: начатъ почети — начавъ, начавши; утонуть удавити се — утонувъ, утонувши; передатъ предати — передавъ, передавши; прочитатъ — прочитавъ, прочитавши; просидѣтъ седети — просидѣвъ,

просидѣвши, и т. д. Ако је у инфинитиву акценат на *-и*, у адвербу је за један слог унапред: унести однети — (у књиж. јез.) унёсши; увезти одвести — (у књиж. јез.) увѣзши, и т. д.

Напомена. За неке повратне глаголе вреди § 388, додаток.

Додатак. Више о овом глаголском облику види у § 286.

Прошати партицип радни.

- 285.** Прошати партицип радни (радни придев прошлог времена) постаје наставцима: *-виий*, *-виая*, *-виее* (од глагола који у инфинитиву испред *-тъ* имају самогласник) и *-иий*, *-иая*, *-иее* (од осталих глагола; дакле исто као и прошати адверб). Он се мења као сложени придеви, с том разликом, што нема краћег облика (овако је, као што знамо, и код садашњег партиципа радног, § 270), н. пр. *дать* — *дѣвѣиий* (*дѣвѣшяя*, *дѣвѣеешее*), онај који је дао; *взять* узети — *взѣвѣиий* онај који је узео; *написаѣтъ* — *написѣвѣиий* онај који је написао; *увидѣтъ* спазити — *увидѣвѣиий* онај који је спазио, и т. д.; || *нести* — *нѣсѣиий* онај који је носио; *помѡчь* помоћи — *помѡгѣиий* онај који је помогао, и т. д.

Напомене. 1. За изузетне случајеве вреди и овде све оно, што је речено у напоменама код прошастог адверба (§ 283, нап. 2 и 3), дакле: *украѣвѣиий*, *уиѣвѣиий*, *криобрѣвѣиий*, *сѣвѣиий*; тако исто од *власть* метати: *влѣвѣиий*, и од *ѣсть* јести — *ѣвѣиий*.

2. Акценат је исти као у прошастом адвербу.

- 286.** О прошастом адвербу и о прошастом партиципу радном.
1. Као што је садашњи адверб скамењен остатак номиналне промене садашњег радног партиципа (§ 269), тако је и прошати адверб остатак исте промене некадашњег прошастог радног партиципа. Овај партицип постао је од глагола, којима се инфин. основа свршује на сугласник, наставком *-ѣс-*: *нес-ѣс-*, а отуд (пошто је *s* на крају отпало) ном. једн. м. р. у ст.-сл. **несѣ**; за глаголе, којима се инфин. основа свршује на самогласник, наставак је био *-вѣс-*: **da-vѣs-*, **dѣla-vѣs-*, **vidѣvѣs-*, отуд ном. једн. м. р. у ст.-сл. **давѣ**, **дѣлаѣвѣ**, **видѣѣвѣ**; *i*-основе имале су такође наставак *-ѣс-* који је заједно са *i* дао *-јѣс-*: **chvalj-ѣs-*, умекшано **chval'ѣs-*, ном. једн. **ѣвал'ѣ**, или **vratj-ѣs-*, умекшано у ст.-сл. **vraštѣs-**, ном. једн. **враштѣ**. У побочним падежима основа је проширена наставцима *-јо*, *-ја*, и за мушки и средњи род свршује се на **-ѣsјо-*, а за женски **-ѣsја-*, отуд у ст.-сл. ном. једн. м. и ср. рода: **несѣ**, гел. **несѣша** (из **nesъ-sja*), дат. **несѣшоу**, и т. д., а женски

род: **НЕСЪШИ**¹, ген. **НЕСЪША**, дат. **НЕСЪШИ**, и т. д., множ. **НЕСЪШЕ** (м. р.), **НЕСЪША** (с. р.) и **НЕСЪША** (ж. р.), и т. д.; тако исто: **ДАВЪ**, **ДАВША**, **ДАВШОУ**, и т. д., ж. р. **ДАВШИ**, ген. **ДАВША**, дат. **ДАВШИ**, и т. д.

2. Овим облицима у ст.-руском одговарали су облици: ном. *несъ*, *несиш*², *несъ*, ген. *несша*, *несиш*, *несша*, дат. *несиш*, *несиш* и т. д., множ. ном. *несше*, *несша* (ж. р. *несиш* није се одржао); тако исто: *знавъ*, *знавши*, *знавъ*, множ. *знавше*, *знавши* и т. д. Ова се промена није очувала, и данашњи прошаста адверби њезини су остаци (адверб на *-въ* је ном. једн. м. и ср. рода, а адверб на *-ши* и *-вши* ном. једн. ж. р.)

3. Сложен облик од овог партиципа гласно је у ст.-сл.: м. и ср. р. **НЕСЪШЪИ**, **НЕСЪШЕИ**, ген. **НЕСЪШАЕГО**, дат. **НЕСЪШОУЕМОУ** и т. д., ж. р. **НЕСЪШША**, ген. **НЕСЪШАА**, дат. **НЕСЪШНИ**, и т. д., а у ст.-руском: ном. *несый*, *несиша*³, *несшеи*, ген. *несшего*, *несшеи*, *несшего*, и т. д., тако исто: *давый*, *давшиа*, *давшеи* и т. д., откуд данашња промена, потпуно изједначена с променом сложених придева: *несийи*, *несшаа*, *несшее*, ген. *несшаго*, *несшей*, и т. д., или: *давийи*, *давшаа*, *давшее*, ген. *давшаго*, *давшей* и т. д. (исто као: *хорбыйи*, *хорбшаа*, *хорбшее*, ген. *хорбшаго*, *хорбшей*, и т. д., § 153).

Додаци. 1. Од глагола с основом на *-т*, *-п*, као: *јѣт*-, *бѣп*-, *рѣп*- и т. д., *-т*, *-п* са гласом испред себе дало је у инфинитиву *а* (*ѣн*), дакле ст.-сл. **ВЪЗАТИ** узети (уздем), **НАЧАТИ** почети (почнем), **ПАТИ** пети (попнем) и т. д.; у партиципу, иза *-т*, *-п*, долазио је полуглас (наставак је, као што смо видели, био *-ъс-*), и *-т*, *-п* је у том случају остајало, и није се са гласом, који је био пред њим, сталало у носни самогласник, дакле ст.-сл. **ВЪЗЪМЪ**, ж. р. **ВЪЗЪМЪШИ**; **НАЧЪНЪ**, ж. р. **НАЧЪНЪШИ**, и т. д. Прасловенско *а* у инфинитиву прешло је у руском у *я* (*'а*), а у срп. у *е* (пореди ст.-сл. **ПАТЬ**, рус. *пять*, срп. *пет*), отуд: *взять*, *начать*, срп. узети, почети; у ст.-руском и код партиципјалних облика изведена је правилна замена, и некадашње **јѣтѣ*, **јѣтѣши* дало је у рус. *емъ* (т. ј. *јем*) *емши* (од два полугласа крајњи је отпадао, а онај у слогу пред њим замењивао се), тако исто: **сѣп-ѣтѣ* — *снемъ*, *снемши* = скинувши, **вѣз-ѣтѣ*

¹ И овај партицип, као што се види по његову наставку (*-ъс-*), припадао је некад сугласничјим основама, и за ном. једн. ж. рода *несши* (место: **неъши*) и за ном. множ. м. рода *несше* (место: **неъше*) вреди све оно, што је речено за сличне облике код садашњег партиципа радног (§ 269, 1).

² Допније бад се полуглас у руском изгубио; првобитно: *несѣши* (тако и даље).

³ Првобитно: *несѣшиа* (тако и даље).

— *вземъ, вземши* = узевши, и т. д. Ови облици сачували су се у савременим руским говорима (*вземши* = узевши); мимо то, завршетак *-мъ (-миши)* почео се сматрати као наставак за прошаста адверб, па се у дијалектима генерализао и потиснуо је облике на *-въ, -вши*; отуд у нар. говорима: *запла́камши, услы́шамши, брѡ́симши, породимши* и т. д. место: *запла́кавши, услы́шавши* = чувши, *брѡ́сивши* = бадивши, и т. д. (тако и у *Примерима*, кв. I, стр. 281, р. 485: *не жра́мши* [об.: *не жра́вши, не ѓвши*] *шля́емся съ утра́, нисмо ништа окусили, а тумарамо од јутрос*).

2. Поред облика *емъ, емиши; снемъ, снемши; вземъ, вземши* и т. д., још у ст.-руском, у истих глагола, јавили су се облици са *-въ: явѡ, взявѡ (заклявѡ = заклев, расиявѡ = распев* и т. д.) према глаголима којима се инфин. основа свршује на самогласник, т. ј. кад од *да-тъ* има *да-вѡ*, од *люби-тъ* — *люби-вѡ* и т. д., онда и од *взя-тъ* има *взя-вѡ*, од *начѡ-тъ* — *начѡ-вѡ*, од *расиѡ-тъ* — *расиѡ-вѡ*, и т. д. И ови облици долазе и сад у нар. говорима, а у говору образ. људи (и у књиж. језику) једино се с њима и сусрећемо.

Прошаста партицип трпни.

287. Као и у нас, прошаста партицип трпни (трпни придев прошлог времена) имају само прелазни глаголи; он постаје, опет као и у нашем језику, тројаким наставцима: *-т, -н* и *-ен*, којима се, према потреби, додају наставци простог или сложеног придевског облика.

288. 1. **Наставак** *-т* (атрибутивно *-тый, -тая, -тое* [промена као *дѡбрьй, дѡбрая, дѡброе*, § 147]; предикативно *-тъ, -та, -то, -ты*) добивају глаголи:

1. с основом на носне сугласнике *-н, -м*, који су се, још у прасловенској епоси, са гласом испред себе стопили у ** (ен)*, из ког се у руском развило *я*, т. ј. *'а* (иза *ж* овако и пишемо), н. пр. *смѡтъ* изгужвати — *смѡтый* изгужван; *сжѡтъ* стиснути — *сжѡтый* стиснут, и т. д.

2. глаголи којима је инфинитивна основа једнака с кореном и свршује се на *-в, -р* (прва и трећа врста), *-л, -и, -ы, -у, -ѡ* (трећа врста), н. пр. *жить* (жив-) живети — *прѡжитый* (§ 303 б, нап.) проживљен; *терѡтъ* (тер-, § 307) трти — *тѡртый* трвен; *порѡтъ* (пор-, § 333, 3) парати — *пѡротый* поран; *колѡтъ* (кол-, § 333, 3) бости — *кѡлотый* боден; *битъ* тући — *бѡтый*

тучен; *крыть* покривати — *крытый* покривен; *обуть* обути — *обутый* обувен; *одеть* обући — *одетый* обучен; *спеть* отпевати — *спетый* отпеван, и т. д.

3. сви глаголи друге врсте на *-ну* (у колико су, разуме се, прелазни): *двинуть* кренути — *двинутый* кренут; *тронуть* дарнути — *тронутый* дарнут, и т. д.

Акцент. 1. Глаголи друге врсте, с наглашеним *-ну*, повлаче акцент за један слог унапред: *натянуть* затегнути — *натянутый*; *упомянуть* споменути — *упомянутый*; *растегнуть* раскопчати — *растегнутый*; *свернуть* савити — *свернутый*, и т. д., пренесећи акцент и на префикс: *замкнуть* затворити — *замкнутый*; *изогнуть* искривити — *изогнутый*, и т. д. Иначе је акцент на истом слогу, где је у инфинитиву: *всунуть* гурити — *вснутый*; *тронуть* дарнути — *тронутый*, и т. д.

2. Код осталих глагола бива различито: основе на *-л* имају такође акцент за један слог унапред (према почетку): *колоть* (кол-) бости — *колотый*; *молоть* млети — *молотый*; то исто вреди и за *р*-основе треће врсте: *пороть* парати — *поротый*; *р*-основе прве врсте изводе овај партицип исто као и перфекат, и акцент је на основи: *спереть* стиснути — *спертый*, *тереть* трети — *тертый*; у других основа акцент је исти као у инфинитиву: *мять* гнечити — *мятый*, *сжать* стиснути — *сжатый*, *брить* бријати — *бритый*, *рыть* копати — *рытый*, *разуть* изути — *разутый*, *одеть* обући — *одетый* и т. д.

3. Код сложених глагола, који у перфекту преносе акцент на префикс (§ 281, Б, II, нап. 2 и 3), бива двојако:

а) атрибутиван облик има такође акцент на префиксу, у свима родовима и у свима падежима, а у предикативног облика, у женском роду, акцент је на крају (исто као у перфекта):

запереть затворити: *заперть*, *заперла*, *заперло*, *-и* — *запертый*, *заперта*, *заперто*; *заперть*, *заперта*, *заперто*, *-ы*;

нанять најмити: *наняль*, *наняла*, *наняло*, *-и* — *нанятый*, *-ая*, *-ое*; *нанять*, *нанята*, *нанято*, *-ы* (тако исто: *занять* заузети, *обнять* загрлити, *отнять* одузети, *понять* разумети, *принять* примити, и т. д., па и *взять* узети: *взяль*, *взяла*, *взяло*, *-и* — *взятый*, *-ая*, *-ое*; *взять*, *взята*, *взято*, *-ы*);

начать почети: *началь*, *начала*, *начало*, *-и* — *начатый*, *-ая*, *-ое*; *начать*, *начата*, *начато*, *-ы*;

прожить живети (још неко време): *прожилъ*, *прожила*, *прожило*, *-и* — *прожитый*, *-ая*, *-ое*; *прожить*, *прожита*, *прожито*, *-ы*;

проли́ть просути: про́лилъ, проли́ла, про́лило, -и — про́литый, -ая, -ое; про́лить, проли́та, про́лито, -ы (тако исто: на́лить насути, до́лить досути, и т. д.);

пропи́ть пропити: про́пилъ, пропи́ла, про́пило, -и — про́питый, -ая, -ое; про́питъ, пропи́та, про́пито, -ы (тако исто: отпи́ть), и т. д.; или:

б) атрибутиван облик, у неких од ових глагола, може имати акценат и на завршетку, и с овим акцентом значења је више придевског, а каткад и именичког:

за́нятый, -ая, -ое и занято́й, -а́я, -о́е, н. пр. за́нятый дѣломъ, я не пришѣлъ = заузет послом, нисам дошао, а: занято́й че́ловѣкъ = он је човек у послу (није беспослен);

за́пертый, -ая, -ое и заперто́й, -а́я, -о́о, н. пр. за́пертый въ тюрьму́, онъ . . . = затворен у тамницу, он . . ., а: заперты́я двѣри = затворена врата; изъ заперто́го (на ключъ) сундука́, из забрављена сандука;

нача́тый, -ая, -ое и начато́й, -а́я, -о́е, н. пр. нача́тый мно́ю рома́нъ = роман који сам почео, а: начато́й рома́нъ = започет роман;

пони́тый, -ая, -ое = онај ког су разумели, а понятóй је именица и значи: грађанин ког полиција узима као сведока да је све учинила по закону.

Напомена. То исто вреди и за партиципе: про́житый и прожито́й, про́литый и пролито́й, и др.

290.

II. Наставак -ен (атрибутивно *-енный, -енная, -енное*, под нагласком *-ѣнный, -ѣнная, -ѣнное* [промена као *дѣбрый, дѣбрая, дѣброе*]; предикативно *-енъ, -ена, -ено, -ены*, под нагласком *-ѣнъ, -ѣна, -ѣно, -ѣны*) имају:

1. глаголи прве врсте, којима се инфинитивна основа свршује на сугласник, сем *-м, -н* и *-р* (§ 288, 1 и 2; умекшавање испред *е* исто као у презенту, т. ј. с прелази у *с', з у з'* и т. д.): унести однети — унесѣнный однесен; увезти одвести — увезѣнный одвезен; сплести (плет-) оплести — сплетѣнный оплетен; привести (вед-) довести — приведѣнный доведен; погребсти и погresti (греб-, § 303, нап. 2) сахранити — погребѣнный сахрањен; выпечь (пек-) испећи — выпечѣнный испечен; сберечь (берег-) сачувати — сбережѣнный сачуван, и т. д.

2. глаголи четврте врсте с основом на *-и*, које је испред *е* (од наставка *-ен*), још у прасловенском, прешло у *ј* и стопило се са сугласником испред себе: спроси́ть запитати — спроше́нный (из *спроси-ѣн-, *спросј-ѣн-) запитан; вырази́ть ис-

казати — выраженный исказан; захватить отети — захваченный отет; разбудить пробудити — разбуженный пробуђен; поставить метнути — поставленный, и т. д.

Акцент. 1. Код споменутих глаголских група прве врсте **291.** акцент се управља према том да ли је у перфекту покретан или није:

а) глаголи, који у перфекту имају увек акцент на задњем слогу (§ 281, Б, III, 1 и 2), наглашују *e* од наставка *-ен* у свима падежима атрибутивног облика; у предикативном пак облику исти је акцент само у мушком роду, а иначе је на крајњем самогласнику (као и у перфекту):

принести донети: принёсъ, принесла́, -о́, -и́ — принесён-ный, -ая, -ое; принесёнъ, принесена́, -о́, -и́;

привезти довести: привёзъ, привезла́, -о́, -и́ — привезён-ный, -ая, -ое; привезёнъ, привезена́, -о́, -и́;

соблюсти (блюд-) очувати (обичај, закон, т. ј. учинити како он захтева): соблюлъ, соблюла́, -о́, -и́ — соблюдённый, -ая, -ое; соблюдёнъ, соблюдена́, -о́, -и́;

приобрести (обрѣт-) добити: приобрѣлъ, приобрѣла́, -о́, -и́ — приобрѣтённый, -ая, -ое; приобрѣтёнъ, приобрѣтена́, -о́, -и́;

запрячь (пряг-) упряжи: запрягъ, запрягла́, -о́, -и́ — запряжён-ный, -ая, -ое; запряжёнъ, запряжена́, -о́, -и́, и т. д.

б) глаголи, који у перфекту имају сталан акцент (§ 281, Б III, 2 [последња три реда] и нап.) задржавају га и у партиципу: *класть* (клад-) метати: клалъ, кла́ла, -о, -и — кладённый (§ 294); *украсть* (крад-) украсти: укралъ, украла́ ... — украдённый; *остричь* (стриг-) ошишати: остригъ, остри́гла ... — остри́женный (тако је и од съѣсть [ѣд-] појести: съѣлъ, съѣла́ ... — съѣдённый).

Напомена. У неких сложеница од глагола иди́ти ићи, акцент прелази на префикс: *найти* наћи — найдённый, -ая, -ое (али краћи облик: найдёнъ, найдена́, -о́, -и́); *пройти* проћи — пройдённый, -ая, -ое (али: пройдёнъ, пройдена́, -о́, -и́, § 302, нап. б).

2. Глаголи четврте врсте, с основом на *-и*, имају обично исти акцент као у 2 л. једн. презента (у свршених глагола — футура):

купить купити: куплю́ купишь — куплённый

огородить оградити: огорожу́ огородишь — огорождённый

оставить оставити: оставлю́ -вишь — оставлённый

позолотить позлатити: позолочу́ -лотишь — позолочённый

покорить покорити: покорю́ покорிшь — покорённый

положить метнути (види речник): положу́ полóжишь — [поло́женный]

пустить пустити: пушчѹ пустишь — пущенный
 сломить сломити: сломлю слóмишь — слóмленный
 спросить упитати: спрошѹ спрóсишь — спрóшенный
 уплатить платити: уплачѹ уплáтишь — уплáченный (§ 365,
 [нап. 2), и т. д.]

Тако исто (§ 366 и нап.):

оградить заштитити: огражѹ оградíшь — ограждѣнный
 освѣтить осветлити: освѣщѹ (ређе: освѣчѹ) освѣтíшь —
 [освѣщѣнный]
 повредить шкодити: поврежѹ повредíшь — повреждѣн-
 [ный, и т. д.]

Напомена. Неки партиципи од *и*-основа могу имати и придевско значење, и онда им је друкчији акценат, н. пр. приближенный приближен, а приближенный близак (коме); униженный понижен, а униженный понизан (поред: понижен).

Додатак. О изговарању завршетка *-енный*, као *-енный* (н. пр. у Пушкина: расваленный место: расваленный, уединенный место: уединенный, и т. д.) види I, § 142, нап.

292. III. **Наставак** *-и* (атрибутивно *-ниый*, *-ниая*, *-ниое* [промена и овде као: *добрый, добрая, доброе*], предикативно *-нъ*, *-на*, *-но*, *-ны*) имају сви остали глаголи, т. ј.:

1. с основом на *-а*, *-я* (*-'а*): възвать изазвати (из себе) — възванный изазван; дать — данный дат; написать — написанный написан; образовать — образованный образован; осмѣять исмејати — осмѣянный исмејан; потерять изгубити — потерянный изгублен, и т. д.

2. с основом на *-ѵ* (изведени глаголи четврте врсте): просмотрѣть разгледати — просмотрѣнный разгледан; видѣть — видѣнный виђен, и т. д.

Напомена. Неки глаголи на *-ѵ* изводе овај партицип као *и*-основе: обидѣть увредити — обиженный; проверѣть пробушити — проверченый, и т. д. (§ 373 б).

293. **Акцент.** 1. Глаголи на *-ать* (*-ять*) обично помичу акценат за један слог унапред (према почетку), без обзира на то да ли је тако у 2 л. једн. презента, или није:

бичевать шибати: бичѹю бичѹешь — бичѣванный
 вкопать укопати: вкопáю -пáешь — вкóпанный
 воспитать васпитати: воспитáю -тáешь — воспíтанный
 вспахать узорати: вспашѹ вспáшешь — вспáханный
 написать написати: напишѹ напишешь — написанный
 облизать облизати: оближѹ оближешь — облизанный
 оклеветать опасти: оклеветѹ -вѣщешь — оклеветанный

осмѣять исмејати: осмѣю осмѣешь — осмѣянный
 потерять изгубити: потеряю -ряешь — потерянный
 сосчитать избројити: сосчитаю -таешь — сосчитанный
 размежевать размежити: размежую -жүешь — размежёван-
 [ный, и т. д.]

2. За једносложне корените глаголе с основом на -а вреди ово правило:

а) ако су прости, акценат остаје на основи у свима падежима атрибутивног облика (у предикативном облику обично је исто, као у перфекту), н. пр. звать: звалъ, звалá, звáло, -и — звáнный, -ая, -ое; званъ, званá, звáно, звáны;

б) ако су сложени, акценат је обично на префиксу (предикативан облик, у женском роду, управља се и овде обично према перфекту; види § 281, Б I [за прву групу која долази] и § 281, Б II, 1 [за другу групу]):

отослать послати: отослалъ, -а, -о — отосланный, -ая, -ое;
 отосланъ, -а, -о, -ы;

признать познати: призналъ, -а, -о — признанный, -ая, -ое;
 признанъ, -а, -о, -ы;

разостлать разастрети: разостлалъ, -а, -о — разостланный,
 -ая, -ое; разостланъ, -а, -о, -ы;

соткать откати: соткалъ, -а, -о — сотканный, -ая, -ое;
 сотканъ, -а, -о, -ы;

али:

взорвать бацити у ваздух (експлозијом): взорвалъ, взорвалá, -вáло — взорванный, -ая, -ое; взорванъ, взорванá, взорвано, -ы;

вогнать утерати: вогналъ, вогналá, вогнáло — вогнанный,
 -ая, -ое; вогнанъ, вогнанá, вогнано, -ы (тако исто: загнать);

набрать накупити: набралъ, набралá, -брáло — набранный,
 -ая, -ое; набранъ, набранá, набрано, -ы;

призвать дозвати: призвалъ, -звалá, -звáло — призванный,
 -ая, -ое; призванъ, призванá, призвано, -ы;

проспать проспавати: проспалъ, -спалá, -спáло — проспанный,
 -ая, -ое; проспанъ, проспанá, проспано, -ы;

содрать огулити (кожу): содралъ, -дралá, -дрáло — содранный,
 -ая, -ое; содранъ, содранá, содрано, -ы;

сожрать пождерати: сожралъ, -жралá, -жрáло — сожранный,
 -ая, -ое; сожранъ, сожранá, сожрано, -ы;

солга́ть слагати (не рећи истину): солга́ль, солгалá, солга́ло — солганный, -ая, -ое; солганъ, солганá, солгано, -ы;

сорва́ть покидати (лише с гране): сорва́ль, -рвалá, -рва́ло — сорванный, -ая, -ое; сорванъ, сорванá, сорвано, -ы, и т. д.

Напомено. 1. Сложени од даъь (данный, -ая, -ое, али краћи облик, изузетно од 2 а: давъ, данá, данó, данí [перфекат има: далъ, далá, дáло, -и]) имају акценат на префиксу не само у партиципу, него и у перфекту:

отда́ть вратити: отдалъ, отдалá, отдало — отдавший, -ая, -ое; отданъ, отданá, отдано, -ы;

прида́ть дати (значај чему): придалъ, придалá, придало — приданный, -ая, -ое; приданъ, приданá, придано, -ы;

разда́ть раздати: раздалъ, раздалá, раздало — разданный, -ая, -ое; rozdанъ, rozdанá, rozdано, -ы, и т. д.

2. То исто вреди и за глагол *созда́ть* створити: создалъ, создалá, создало — созданный, -ая, -ое; созданъ, созданá, создано, -ы.

3. Код глагола́ четврте врсте с основом на -ѣ, акценат је обично онакав, као у 2 л. једн. презента: увидѣтъ спазити: увижу увидишь — увидѣнный; просмотрѣтъ разгледати: просмотрю просмотришь — просмотрѣнный.

Додатак. За свршене глаголе, сложене са *вы-*, којој било групи припадали, вреди и овде оно што је речено код перфекта (§ 281, Б II, нап. 4): ви́лить просути — ви́литый, -ая, -ое; ви́лить, ви́лита, -о, -ы (али н. пр. пролѣть просути — пролѣть, пролѣтá, пролѣтí); ви́нести изнести — ви́несенный, -ая, -ое; ви́несень, -а, -о, -ы (али н. пр. унести однести — унесенный, -ая, -ое; унесель, унесенá, -ó, -í); ви́дать издати — ви́данный, -ая, -ое; ви́данъ, -а, -о, -ы (али н. пр. передáть испоручити — переданный, -ая, -ое; переданъ, переданá, передано, -ы).

294. **О писању партиципних наставака.** Као што се већ види из споменутих примера, код партиципá, који су постали наставцима *-ен* или *-н*, атрибутивни облици пишу се са два *н* (у изговору дуго *н*, дакле *нн*, I, § § 49 и 50; види и § 295, 2, ове књиге). То је увек тако код сложених свршених глагола који обично и имају овај партицип: увезти одвести — увезѣнный, написáть — написанный, и т. д. Код простих глагола бива различито: ако партицип вреди више као придев (лице, помоћу ког се радња врши, отпало је, и одговара се само на питање: какав?) или именица, пише се једно *н*, па се тако и изговара, н. пр. бережѣное дитя́, дете које чувају (на које пазе); варѣное мя́со, кувано месо; гранѣнный стака́нъ, избрушена („шлифована“) чаша; дра́ные обѣи, поцепани тапети (тако исто: дра́ная ме́бель, побуцан намештај; дра́ная кошка, мршава мачка, отуд и поређење: то́щъ,

какъ дрѣная кошка, мршав као обешеньак); жареные грибы, пржене печурке; ждѣнный гость, очекивани гост; звѣнный обѣдъ, свечан ручак; краденый товаръ, крадена роба; прѣденая шерсть, предена вуна; раненый солдатъ, рањен војник (или само: раненый, као именица = рањеник); суженый, суђени (као именица); сушеная рыба, сува риба; ткѣнный пологъ, ткана завеса; точеный ножъ, оштрена нож; ученый человекъ, учеван човек (или само: ученый, као именица = наученьак).

Напомене. 1. Кад се ови и оваки облици употребе од сложених глагола, онда се, према горњем правилу, пише и говори *ни*, н. пр. свѣренное поваромъ мясо, мясо које је кувар скувао; изжаренные хозяйкой грибы, печурке, које је домаћица испржила; высушенные на солнцѣ ячмень, јечам, осушен на сунцу; плѣхо выученный урокъ, рђаво научена лекција, и т. д. (Овако је, у књиж. језику, и од простих глагола, кад се који од ових облика употреби с партиципним значењем [пита се: кѣмъ]; види § 295, последње редове).

2. Желанный = 1. жељени (књиж.), 2. мио, драг (нар.), вреди само као придев (исто као нежданый изненадан) и увек се пише са два *н* (§ 295, 2); данный пише се такође са *ни* н. пр. на данняя денъги = за дат новац (н. пр. купити што), въ данномъ случѣѣ = у овом случају, данняя (као именица) = факти (али приданое = мираз, са једним *н*, § 162, 3).

Додатак. Пази на разлику у писању и у изговарању краћег облика код придева и код партиципа, којима се дужи облик свршује на *-нный*; код придева остају два *н* и у краћем облику (у жен. и ср. роду, и у множини), а код партиципа долази само једно *н*; према том н. пр. од длинный дугачак, биће: (длинень), длинный, длинно, длинны, а од приведенный доведен — приведенъ приведенѣ, приведенѣ, приведенѣ.

О прошастом партиципу трпном. 1. За овај партицип било је **295.** првобитно упр. два наставка: *-тъ* и *-нѣ* (*-то-*, *-по-*), а наставак *-енѣ*, још у прасловенском, постао је према глаголима прве врсте (у облицима као: *веде-нѣ*, *илете-нѣ* и т. д. узело се да је наставак *-енѣ*, а не *-нѣ*, па је отуд *-енѣ* прешло и на друге глаголе).

2. Стари руски језик, у прво доба, није знао за облике са два *н*. На њихов постанак утицали су придеви, који су изведени од партиципа наставком *-ѣтъ*, и који се јављају још у ст.-сл. споменицима, н. пр. у Савиној књизи и у Синајском требнику: **повелѣѣннѣмъ**, **неизглаголаннѣмъ**, **неисписаннѣмъ**, и т. д. Неколико оваких облика долазе и у руским споменицима (од XI-ог в. па на даље), преписаним са ст.-сл. оригинала, н. пр. *явленнѣная*, *въздържаннѣно*, *испытаннѣно*, *неислѣдованнѣного*, *прежесвященнѣнѣ*; у Новгородском летопису има: *несказаннѣмъ*, а у Волинском летопису (Ипатски списак): *невиданнѣно рати* (ген.) = невиђене војске. У савременом руском језику има придева истог постања, као: *почтеннѣмъ* поштован, *откровеннѣмъ* искрен,

желанный жељени (успех), *совершенный* потпун, сасвим (лудак), *обыкновенный* обичац, *невиданный* невиђен, *неслышанный* нечувен, *нежданно-негаданно* изненада, и т. д. Према овим и оваким облицима, *ни* продрло је и у праве партиципске облике, и данас код свршених глагола увек пишемо и говоримо: *сдѣланный*, *сказанный*, и т. д.; код несвршених глагола, од којих партиципјални облици могу бити и придиви и партиципи, изговор и писање диференцирали су се према значењу, н. пр. *раненый солдатъ* = рањен војник (у опште, не пита се ко га је ранио), али: *раненный мною солдатъ* = војник ког сам ја ранио.

Глаголека именица.

296. Глаголска именица постаје од краћег облика прошастог партиципа трпног наставком *-ie* (неки сада пишу *-ѣе*; *-ie* црк.-сл. — више књиж., а *-ѣе* — више жив говор, § 47, 1 а): нести — несење ношење; плести — плетење плетење; вести — ведење вођење; сжечь — сожжење спаливање; взять — взјате заузеће; сосать — сосање сисање; ткать — ткање ткање; изгнать — изгнање изгнање; знать — знање знање; крыть — крјате покривање; дѣлать — дѣлање рађење; плевать — плевање пљување; писать — писање писање; пахать — пахање орање; рисовать — рисовање цртање; бичевать — бичевање шибане; носить — носење ношење; гладить — глажење глачање, пеглање; кормить — кормљење храњење; вертѣть — верчење окретање, и т. д.

Напомено. 1. Као и у нашем језику, глаголска именица изведена је и од глагола који немају прошастог партиципа трпног или су га одавно изгубили, н. пр. горѣть — горјење горење; терпѣть — терпење трплење; хотѣть — хотење хтење; умѣть — умење умење; сидѣть — сидење седење; стараться — старане старање; лежать — лежане лежање, и т. д., а особито од глагола учестаног облика (§ 398 и даље): выдавать — выдавање издавање; познавать — познавање познавање, и т. д.

2. У неких коренитих глагола на *-а*, *-и*, *-ы* глаголска именица добила је потпун руски облик и свршује се на *-ѣ* (§ 47, 2 а): врать — вране лагање; жрать — жрање 1. ждерење, 2. оно што се ждере (јело); лгать — лгање 1. лагање, 2. лаж (што ни слово, то лгање, свака му је реч лаж); | бить — битење разбијање (н. пр. посуђа); брить — бритје бријање; вить — витење прављење (н. пр. ужега); лить — литење ливење; пить — питење пиће; шить — шитење 1. шивење, 2. (= шитје узорн, н. пр. на мундирахъ) вѣз (н. пр. на мундирима); | выть — витење урлање; мыть — митење прање; ныть — нитење кискање; рыть — ритење копање (али сложен: разрытие).

3. Од бытъ има бытие и бытје; прва именица узајмљена је из црк.-веног, долази само у в. стилу и у филоз. језику и значи: живот;

друга јавља се у свези с речју житѣ: житѣ-бытѣ (више нар.) живовање, живот.

4. Од пѣтъ има пѣніе певање, према некадашњем партиципу пѣнѣ певан (од облика пѣтъ долази у нар. поезији пѣтѣ са истим значењем).

5. У глагола герѣтъ трти, и шерѣтъ гурати (партиципи тѣртый и пѣртый) за подлогу узета је презентна основа, па је према плетѣ плетѣшь — плетѣнъ — плетѣніе, постало и од тру трѣшь — трѣніе = трѣње, а од прѣ прѣшь — прѣніе = препирка (множ. прѣнія = дебата¹).

6. Каткад је обликом на -ѣ обележена радња, а обликом на -ѣе — њезин резултат или подлога њезина (градиво), н. пр. печѣніе = печѣње (н. пр. хлеба), а: печѣње = пециво, и то: различити колачићи; варѣніе = кухање, а: варѣње = слатко (воће, укувано у шећеру); солѣніе = сољење, а: солѣње = различит усољен смок (краставци, печурке, и т. д.); или н. пр. плетѣніе = плетење, а: плетѣње = 1. плетиво, 2. плетене шаре; притирѣніе = мазање, а: притирѣње = белило, руменило, помада, и др. за мазање лица, и т. д.

7. Неки глаголи имају паралелне облике према црк.-сл. језику: откврѣтъ — откврѣтіе отварање, и откврѣніе (ст.-сл. **откврѣннѣ**) откврѣње; забѣтъ забораѣити — забѣтѣ занос(у болесника), и забѣніе (ст.-сл. **забѣннѣ**) забораѣ.

8. Именице вѣдѣніе знање (па онда: управа), свѣдѣніе знање, и мнѣніе мишљење, узете су такође из црквеног (ст.-сл. **вѣдѣннѣ**, **свѣдѣннѣ**, **мнѣннѣ** од **вѣдѣти**, **свѣдѣти** и **мнѣти**); то исто вреди и за воскресѣніе ускрс, воспрѣтіе усвајање (н. пр. оног што си прочитао), дуновѣніе љув (поветарца), мгловѣніе тренут, откврѣтіе отвор (откврѣтіе па крѣшѣ = баца), и т. д.

Одношај између руског и српског. 1. Глаголској именици 297. у руском не одговара увек сличан облик у нашем језику, било да је наш начин казивања друкчији, или зато што је већ у руском значење померено, н. пр. израженіе реч, пожатіе сти-сак, появлѣніе појава, производѣніе дело, проклѣтіе проклетство, прошѣніе молба, прошѣніе опроштај, сбереженіе уштеда, сидѣніе седиште (поред: седење), увлечѣніе занос, употреблѣніе употреба, утомлѣніе умор, и т. д.

2. Стога што се глаголска именица изводи у руском скоро од свих глагола (изузетак су коренити глаголи с основом на -р, -л, као: порѣтъ парати, колѣтъ бости, молѣтъ млети, затим глаголи на -ну), често ју је zgodније преводити глаголом, него именичким обликом, особито ако се у реченици нађе више именица.

Примери²: Они не боялись взысканія за неисполненіе приказанія или за самовольное распоряженіе, они се нису бојали да ће бити криви што

¹ Разликуј од глагола прѣтъ = истиха се пећи (у соку); глаголска именица од њега гласи прѣніе (са Ѵ).

² Из Толстојева „Рата и мира“ (опис битке код Бородина).

нису извршили оно што им је наређено или што су о својој глави издавали наредбе. — Мјурáтъ послáлъ адъютáнта съ трéбованиémъ подкрѣплéнія, М. посла ађутáнта, тражећи потпоре. — Несмотря на извѣстiе о взятiи Флэшей, Наполеонъ видѣлъ ..., и ако је добио глас да су шанчеви заузети, Н. је видео ... — Атака резервовъ для прорванiя (непрiятельской) линiи, нападај резерве да се пробије непријатељска линија, и т. д.

ђ) Промена глаголских облика по врстама.

Прва врста.

298. Презентна основа постаје наставком -'е (-о): плет-е-, плет-о-.

Напомене. 1. Стога, што је -'е мек самогласник, сугласници испред њега претварају се према I, § § 158 а, 159 а, 163 под. и 165, т. ј.: нес-е- даје нес'е-; гриз-е- — грав'е-; плет-е- — плет'е-; вед-е- — вед'е-; греб-е- — греб'е-; мек-е- — мек'е-; мог-е- — мог'е-, и т. д.

2. Од основе на -о- изводи се 1 л. јединице и 3 л. множине презента, па како је о тврд самогласник, сугласници испред њега не умекшавају се; отуд несѹ несѹтъ (из *неса [а из ђн], *несо-nti, § 252, и III) с тврдим е, а остала лица: несѣшь, несѣтъ, несѣмъ (т. ј. нес'ѣш, нес'ѣт, нес'ѣм) и т. д., с меким сугласником у основи; тако исто: гравѹ (гравѣшь, гравѣтъ, т. ј. грав'ѣш, грав'ѣт ...) гравѹтъ; плетѹ (плетѣшь, плетѣтъ, т. ј. плет'ѣш, плет'ѣт ...) плетѹтъ; ведѹ (ведѣшь, ведѣтъ, т. ј. вед'ѣш, вед'ѣт ...) ведѹтъ; гребѹ (гребѣшь, гребѣтъ, т. ј. греб'ѣш, греб'ѣт) гребѹтъ; пекѹ (печѣшь, печѣтъ ...) пекѹтъ; могѹ (можѣшь, можѣтъ ...) могѹтъ, и т. д. Од исте основе изводи се и нар. облик садашњег адверба: плѣтучи (или: плетучи), и партиципи садашњег времена: плетѹщiй, плетѹмiй.

Додатак. Прва врста има два раздела: у први раздео иду они глаголи којима је инфинитивна основа једнака с глаголском, дакле с кореном; а у други они, којима инфинитивна основа постаје од глаголске наставком -а.

Први раздео

299. Инфинитивна основа једнака с глаголском (с кореном), т. ј. не постаје никаквим нарочитим наставком: плет-.

300. Образац: плесті́, плести:

а) презентна основа плет-е- (умекшано плет'-е-) и плет-о-:

	<i>Презент</i>	<i>Империатив</i>
Једн.	1. плету́	
	2. плетёшь	плети́
	3. плетётъ	пусть онъ (она́, оно́) плетётъ
Множ.	1. плетёмъ	(заплетёмъ ¹)
	2. плетёте	плетите́
	3. плетутъ.	пусть они́ (они́) плетутъ.

Садашњи адверб плетя́.

Садашњи партиципи радни плету́щий.

Садашњи партиципи трини (плетомый, § 276, А, нап. 1).

б) инфинитивна основа плет-:

Инфинитив

плести́.

Перфекат

плёлъ, плела́, плелó, плели́.

Прошаста адверб (§ 283, 2) (заплётши).

Прошаста партиципи радни плётший.

Прошаста партиципи трини плетённый.

Овако се мењају глаголи с основом:

1. На **-е, -з**: нести́ носити, пасти́ пасти (пáсѣм, кога, н. пр. **301.** стадо), трясти́ трести [корен: нес-, пас-, тряс-; презентна основа: нес-е-, пас-е-, тряс-е- и нес-о-, пас-о-, тряс-о-]; || везти́ (читај као да стоји: вести́; з испред *-ти*, према руском правопису, остаје) возити, грызть гристи, лѣзть пети се, ползти́ пузити [корен: вез-, грыз-, лѣз-, полз-; презентна основа: вез-е-, грыз-е-, лѣз-е-, полз-е-, и вез-о-, грыз-о-, лѣз-о-, полз-о-].

2. На **-т, -д**, који су с инфинитивским наставком *-ти* дали **302.** *-сти* (I, § 183): гнеті́ тиштати (јад кога), месті́ мести [корен: гнет-, мет-; презентна основа: гнет-е-, мет-е- и гнет-о-, мет-о-]; || бресті́ полако ићи (без циља), вести́ водити, прясть и прясті́ прести [корен: бред-, вед-, пряд-; презентна основа: бред-е-, вед-е-, пряд-е-, и бред-о-, вед-о-, пряд-о-].

¹ = уметимо (за несвршене глаголе вреди § 262, 2).

Из науке о гласовима:

- а) с, з, т, д + е = с'е, з'е, т'е, д'е;
 б) с, з, т, д + и (наставак за императив) = с'и, з'и, т'и, д'и;
 в) у перфекту, у облику за мушки род, -л је отпало иза с, з: несь (али: неслá, неслó, несли), везь (али: везлá, везлó, везли);
 г) у свима облицима перфекта т, д испало је испред -л: плелъ, плелá, плелó, плелí (из: плет-лъ, плет-ла, плет-ло, плет-ли), велъ, велá, велó, велí (из: вед-лъ, вед-ла, и т. д.).

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
нести	несу	несеш	несу́тъ	неси, несите	несь неслá -ó -и
пастí	пасу	пасеш	пасу́тъ	паси, пасите	пась паслá -ó -и
веза́ти	везу	везеш	везу́тъ	вези, везите	везь везлá -ó -и
лѣзѣти	лѣзу	лѣзеш	лѣзу́тъ	лѣзи, лѣзьте	лѣзь лѣзлá -о -и
ползѣти	ползу	ползеш	ползу́тъ	ползи, ползите	ползь ползлá -ó -и
местí	мету	метеш	мету́тъ	мети, метите	мель мелá -ó -и
брестí	бреду	бредеш	бреду́тъ	бреди, бредите	брель брелá -ó -и
вестí	веду	ведеш	веду́тъ	веди, ведите	вель велá -ó -и
прядѣти	пряду	прядеш	пряду́тъ	пряди, прядите	пряль прялá -о -и

Садашњи адверб и садашњи партиципи (радни и трпни):

неся,	несу́щий,	(несо́мный)	§ 276, А, нап. 1	(выметáя),	мету́щий,	(выметáемый)	§ 276, А, нап. 1
паса́,	пасу́щий,	(пасо́мный)		брѣя́,	бреду́щий,	—	
везя́,	везу́щий,	(везо́мный)		ведя́,	веду́щий,	(ведо́мный)	
лѣзя́,	лѣзу́щий,	—		прядя́,	пряду́щий,	(прядо́мный).	
ползя́,	ползу́щий,	—					

Прошати адверб и прошати партиципи (радни и трпни):

нѣши	§ 283, 2	нѣсшій,	(при)несенный	—	§ 283, 2	мѣтшій,	метѣнный
пáсши		пáсшій,	(при)пасенный	—		брѣдшій,	—
вѣши		вѣзшій,	(у)везенный	вѣдши		вѣдшій,	ведѣнный
лѣзши		лѣзшій	—	прядши		прядшій,	прядѣнный.
пóлзши		пóлзшій,	—				

Напомене. 1. Глагол **трясти́** (трясу́ трясе́шь; трясí; потрясенный), трести, има у перфекту: трясь (читај: тр'ос) тряслá -ó -и (ненаглашено я у трясти изговара се исто онако као ненаглашено е у нести, I, § 31, 1, па кад нести има песь, онда и трясти има трясь).

2. Глаголи **цвѣсти́** (цвѣту́ цвѣтеш; цвѣти́), цветати, и свршен **обрѣсти́** (обрѣту́ обрѣтеш; обрѣти́), наћи, имају у перфекту цвѣль (читај: цв'оа) цвѣлá -ó -и, и обрѣль (читај: *бр'оа) обрѣлá -ó -и (у обрѣсти ђ је на свом месту, и по аналогiji прешло је у ѣ, а цвѣсти пише се погрешно с ђ, место с е, I, § 139, б).

3. Глагол **-чѣсть** долази само као сложен, дакле као свршен (т. ј. облик за презент има значење футура), н. пр. зачѣсть убрóжити, урачунати, прочѣсть прочитати, и т. д.; корен му је чѣт-, а облици н. пр. од зачѣсть гласе: зачѣту́ зачѣтеш зачѣте́ зачѣте́ зачѣте́ зачѣте́ зачѣту́; зачѣти зачѣтите; зачѣль зачѣлá -ó -и; зачѣтѣнный.

4. Глаголи **класти́** (кладу́ кладеш; кладí; клалъ клалá -о -и), метати, **красти́** (крату́ крадеш; кради́; краль кра́ла -о -и; краде́нный),

красти, и **пасть** (свршен глагол, дакле футур: паду́ паде́шь; перф. па́ль па́ла -о -и) имају прошаста адверб према глаголима с основом на самогласник (§ 283, нап. 2): **клавши**, **кравши**, **павши** (поред **па́дши**), па према том и прошаста партицип радни: **клавши́й**, **кравши́й**, **павши́й** (поред **па́дши́й**). [Упамти: **пасть** у об. говору значи: **пасти**, **погинути** (н. пр. на бојном пољу, у двобоју); **предати се** (град у рату); **затим**: **пасть на колѣни**, **клекнути**; **па**: **пасть** **врјавствено**, **посрнути**, **пасти морално** (отуд: **па́дши́й**, онај који је морално пао); **најзад**: **црћи**, **липсати** (н. пр. коњ; отуд: **паде́жь** **сточни помор**); **са** **значењем пак „пасти“** (н. пр. **кад се ко спотакне**) **пасть** **долази само у песника**, а у об. говору **каже се уна́сть**].

5. Глагол **сѣсть** (свршен), **сести**, има две основе: **сѣд-** и **сад-** (пореди ст.-сл. **сѣсти** **сѣдѣ**); од прве се изводи инфинитив и инфинитивни облици: **перфекат**, **прошаста адверб** и **партицип**: **сѣсть**; **сѣлъ сѣла** -о -я; **сѣвши**; **сѣвши́й**; а од друге — **презент** (по значењу футур) и **императив**: **сѣду** (= **сешћу**) **сѣдешъ сѣдешъ сѣдешъ сѣдете сѣдуть**; **сѣдъ сѣдьте**.

6. Глагол **идти**, **ићи**, изводи **перфекат** и **прошаста адверб** и **партицип** од основе **шѣд-**: **шѣлъ** **шла** **шло** **шли**; **шѣдши**; **шѣдши́й**; **презентни пак облици** изводе се од основе **ид-е-** **ид-о-**: **през.** **иду́** **идешъ** ... **иду́тъ**; **императ.** **иди́** **идите**; **сад.** **адверб** **идя́**; **сад.** **парт.** **иду́щи́й**. У инфинитив **идти** (читај: **итти**, као што неки и пишу) **д** је **продрло доцније**, из **презента**; **првобитно овај је облик гласио ити**, од основе **и-** (пореди лат. **i-ō**) и **сачувао се** је и **данас у сложеницама**, где је **и-** **иза самогласника** **прешло у њ-** (пореди срп. **обласно: њо-јдем, на-јдем**): **пойти́** (од **по-и-ти**) **поћи**, **ићи**, **отићи** (**види речник**): **пойду́** **пойдешъ**; **пойди́** **пойдите** **поред**: **поиди́** **поидите** (**пошѣлъ** **пошла́ -о -и**, и т. д.); **найти́** **наћи**: **найду́** **найдешъ**; **найди́** **найдите** (**нашѣлъ** **нашла́ -о -и**; **найдешный**); **то исто вреди и за** **перейти́** **прећи**, **пройти́** **проћи** (**парт.** **пройденный**), **уйти́** **отићи**. [Поред **прийти́** **доћи**, у об. говору **превлађује** **придти́** (**сажето из при-идти**): **приду́** **придешъ**, **приди́** ... **Од вѣйти** (**вѣйду** **вѣйдешъ**, **вѣйди**, **вѣйдемъ** ...) **изаћи**, у **разговорном језику** и у **простијем говору** **инфинитив гласи**: **вѣити**]. — Ако се **предлошки префикс свршује на сугласник**, **јавља се уз њега непостојано о**, и **остаје кроза сву промену**: **войти́** **ући**: **войду́** **войдешъ**; **войди́**; **вошѣлъ** **вошла́**; **обойти́** **обићи**: **обойду́** **обойдешъ**; **обойди́**; **обошѣлъ** **обошла́**; **обойденный**; **отойти́** **отићи** (**мало на страну**): **отойду́** **отойдешъ**; **отойди́**; **отошѣлъ** **отошла́** ...; **тако је и код** **подойти́** **прићи**, **сойти́** **сићи**, и т. д.

7. Глагол **ѣду** (**ѣдешъ** **ѣдешъ** и т. д.), **идем** (**али не пешке**, **већ на лађи**, на **колима**, и т. д., **види речник**), **узима** **императив од глагола** **поѣзжѣть** (читај: **п^аѣж'ж'ѣт'**): **поѣзжѣй** **поѣзжѣйте**, а **инфинитивне облике** **изводи од основе** **ѣха-**: **ѣхать**; **ѣхалъ** **-а -о -и**; **ѣхавъ**; **ѣхавши́й**.

Додаци. 1. Глагол **рості́** (**корен** **рост-**: **росту́** **ростешъ**; **рості́**), **расти**, **пише се** и **са а** (**I**, § 174, **примери 2**), **дакле**: **расті́** (**расту́** **растешъ**; **расті́**); у **перфекту** **има увек о**: **росъ** **росла́ -о -и**.

¹ упр. **п^аѣж'ж'ѣт'** (**I**, § § 28, 2 и 54 б).

2. Од глагола **гнеті** (гнету́ гнетёшь; гнеті; угнетённый) = тиштати (мука, јад), и т. д., облици за перфекат (гнѣлъ гнелá -ó -й) не употребљавају се, него се узаимају од глагола **угнетáть**: забóта угнетáла егó, брига морила га је.

3. Место **блюсті** (блюду́ блюдёшь; блюди́; блюль блюлá -ó -й), чувати што (као светињу), обично се употребљава **соблюдáть** -дáю (по трећој врсти).

303. 3. На -б, -в, који су пред инфинитивским наставком -ти отпали (*б* налазимо само у погребести, види ниже).

а) С основом на -б има свега три глагола: **грести** веслати, **скрести** стругати, и сложен **погребести** погрести [корен: греб-, скреб-; презентна основа: греб-е-, скреб-е- (умекшано греб'е-, скреб'е-) и греб-о-, скреб-о-].

Из науке о гласовима:

а) б + е = б'е; б + и (наставак за императив) = б'и.

б) у перфекту, у облику за мушки род, *л* је отпало иза *б*: гребѣ (али: греблá -ó -й).

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
грести	гребу́	гребёшь	гребу́тъ	гребі, гребите	гребѣ греблá -ó -й
скрести	скребу́	скребёшь	скребу́тъ	скребі, скребите	скребѣ скреблá -ó -й

Садашњи адверб и *садашњи партицип радни* (трпног нема): гребја́, гребу́щий; скребја́, скребу́щий.

Прошаста адверб (§ 283, 2) и *прошаста партицип радни* (трпног нема): гребши, гребши́; — , скребши́.

Напомена. 1. Инфинитив од **грести**, **скрести** гласио је првобитно: **гresti** **скрести** (пореди ст.-сл. **грати** **гребж**), па је *е* ушло према *п*лести, *в*ести (плету́ — плести, веду́ — вести, па онда и: гребу́ — грести, скребу́ — скрести; пореди срп. *грейши*, *живши*).

2. Глагол **погребести** (има и: **погрести**) мења се исто онако као и **грести**, само што је свршен, т. ј. облик за презент има значење **футура**: **погребу́** **погребёшь**; **погребі**; **погребѣ** **погреблá** -ó -й; **погребённый**. [Овај глагол, који је позајмица из црк.-сл. језика, употребљава се само у вишем стилу или преносно (н. пр. **ско́лько здѣсь погребено́ молодости!** колико је овде сахрањено младости!), иначе се говори **похоро́нийтъ**].

б) С основом на -в спада овамо само један глагол: **житъ** (од жив-ти) **живети** [корен: жив-; презентна основа: жив-е- (умекшано жив'е-) и жив-о-; према том: живу́ (= живу́, **I**, § 16, нап. 2) живёшь живу́тъ; живі живите; живја́; живу́щий; **жилъ** **жилá** **жи́ло** -и; (про)живши; (про)живши́; (прó)жити́].

Напомена. Неки инфинитивни облици од глагола **житъ**, као перфекат **жилъ** и партицип **прóжити́** (наставак -тъ већином је одлика само-

гласничких основа, § 288), као да су изведени непосредно од основе жи-, т. ј. према инфинитиву жить узело се да је корен жи-, а не жив- (жить од жив-ти). исто онако као од пить — ии-, од крыть — кры-, па кад пить има иилъ, пѣтъи; крыть — крылъ, крѣтъи, онда и од жить — жилъ, (прѣ)житиъ.

Додатак. Као жить живѣ мењају се још два глагола, која првобитно нису ишла у ову групу. То су: плыть (плывѣу плывѣшь; плывѣи; плывѣи; плывѣушій; плывѣл плывѣла плывѣло -и; плывѣши; плывѣшій) пливати, и слыть (слывѣу слывѣшь; слывѣи; слывѣи; слывѣушій; слыл слыла слыло -и; слылши; слылшій) вредити, важити, н. пр. онъ слывѣтъ богатымъ, сви веле за њ да је он богат човек, онъ слывѣтъ учѣнымъ, он важи као учен човек. [У ст.-руском инфинитив од ових глагола гласно је плыти, слыти, а презент плову, слову (пореди ст.-сл. плѣтъи пловж, слѣтъи словж), па је и из инфинитива и његових облика продрло и у презент, и некадашња промена плыти плову, слыти слову, заменила се променом плыть плывѣу, слыть слывѣу].

4. На -к, -г, који су се, заједно с инфинитивским наставком 304^a -тъ, заменили гласом ч (I, § 182): влечъ (из влек-ти) вући (н. пр. вуче ме срце к њему), печъ пећи, сѣчь сећи [корен: влек-, пек-, сѣк-; презентна основа: влек-е-, пек-е-, сѣк-е- (умекшано влеч-е-, печ-е-, сѣч-е-) и влек-о-, пек-о-, сѣк-о-]; || берѣчь (из берег-ти) чувати, стерѣчь чувати (н. пр. кућу, стадо; пазити н. пр. на кога, да видите кад ће туда проћи, и т. д.); стричъ стрићи (овцу), шишати (човека) [корен: берег-, стерег-, стриг-; презентна основа: берег-е-, стерег-е-, стриг-е- (умекшано береж-е-, стереж-е-, стриж-е-) и берег-о-, стерег-о-, стриг-о-].

Из науке о гласовима:

- к + е = че; г + е = же;
- према 1 л. једине и 3 л. множине презента, к, г унесени су и у императив: пекѣи, стригѣи (место ст.-рус. пѣди, стризи);
- у перфекту, у облику за мушки род, л је отпало иза к, г: пѣкъ (али: пекла пекло пекли), берѣгъ (али: берегла и т. д.).

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
влечъ	влѣкѣу	влѣчѣшь	влѣкѣуть	влѣкѣи, влѣкѣите	влѣкъ влѣкла -о -и
печъ	пѣкѣу	пѣчѣшь	пѣкѣуть	пѣкѣи, пѣкѣите	пѣкъ пѣкла -о -и
сѣчь	сѣкѣу	сѣчѣшь	сѣкѣуть	сѣкѣи, сѣкѣите	сѣкъ сѣкла -о -и
берѣчь	берѣгѣу	берѣжѣшь	берѣгѣуть	берѣгѣи, берѣгѣите	берѣгъ берѣгла -о -и
стерѣчь	стерѣгѣу	стережѣшь	стерѣгѣуть	стерѣгѣи, стерѣгѣите	стерѣгъ стерѣгла -о -и
стричь	стригѣу	стрижѣшь	стригѣуть	стригѣи, стригѣите	стригъ стригла -о -и

Садашњи партицип радни (садашњи адверб и садашњи партицип трпни, сем облика влекѣмый [од влечъ, § 276, А, нап. 1] обично се не употребљавају): влекѣушій, пѣкушій, сѣкѣушій, берѣгѣушій, стерѣгѣушій, стригѣушій.

Прошати адверб и прошати партиципи (радни и трпни):

влѣвши	} § 283, 2	влѣкши	влечѣнный
лѣвши		лѣкши	лечѣнный
сѣкши		сѣкши	сѣченнный
берѣвши		берѣкши	бережѣнный
стерѣвши		стерѣкши	стерезѣнный
стригши		стригши	стриженный.

Напомено. 1. Поред глагола **влочь** (влѣкѣ влечѣшь, и т. д., види преглед) има и глагол **волочь** (волоку влѣчѣшь; волоки; волокъ волоклá -ó -и); први је узет из црк. језика (пореди ст.-сл. *вѣштн вѣкж*), а други је руски; први се, као што је то обично код црквених позајмица, употребљава с преносним значењем (што влечѣтъ послѣдствія, то има својих последица), а други долази са стварним значењем (н. пр. вући што по земљи), само што је место њега обичнији глагол **волочь** (по четвртој врсти).

2. Глагол **рочь** (рекѣ речѣшь; рѣкѣ [према руском изговору, а према црквеном читању: рѣкѣ] реклá -ó -и) рећи, узајмљен је из црквеног језика и долази само у в. стилу; у об. говору каже се: *сказати*.

3. Глагол **толочь** туцати, изводи презентне облике и прошати партиципи трпни од слабијег коренова ступња *толк-* (из *тълк-*): *толкѣ толчѣшь толкѣтъ; толки толкѣте; толкущій; толчен(н)ый; перфекат гласи: толѣкъ толклá -ó -и* (види § 304б).

4. Од глагола **жочь** жећи, корен за остале облике гласи *жг-* (исто као од *честь — чѣт-*, § 302, нап. 3): *жгу жжѣшь (читај: ж'ж'ош, т. ј. ж'ош, I, § 54 а) жжѣтъ жжѣмѣ жжѣте жгутѣ; жги жгите; жгѣ жгла -о -и; жгши; жженый пржен* (н. пр. кафа).

5. Глагол **лочь** (свршен; *лѣгь леглá -ó -и; лѣгши; лѣгшии*) лећи, има презент (по значењу — *футур*) и императив од корена *лг-* (пореди ст.-сл. *лштн лшж*): *лггу (= лећи ћу) лгжѣшь лгжѣте лгжѣтъ лгжѣте лггутѣ; лггь лггѣте* (дијал. *лжѣ, лжѣте*; у облике *лггь, лггѣте* је ушло аналогјом, као *к* у *неви, влѣкѣ* и т. д. [види више], па како у рус. нема споја *гь*, у 2 лицу једн. пишемо *-гъ* [лггъ], а у 2 лицу множ. *-те* долази право на основу [лггѣте]).

6. Од глагола **мочь** (могѣ можѣшь можѣтъ можѣмѣ можѣте могутъ; могущій; могѣ моглá -ó -и; могши; могшии) моћи, императив (као и код нас) употребљава се само онда, кад је сложен: *помогѣ помогѣте* (али у нар. гов.: *не могѣ ѣтого дѣлать = да ниси то чинио!*); мимо то, место *футура*: *я бѣду мѣчь, говори се свршеним глаголом: я смогѣ или: я бѣду вѣ состоявши (= моћи ћу)*.

7. Глагол **прячь** долази само као сложен, дакле као свршен, н. пр. *запрѣчь, упрѣћи: запрѣгѣ запрѣжѣшь запрѣгѣтъ; запрѣги запрѣгите; запрѣженный*. Према *лечь лггу* у инфинитиву чује се *е* место *я* (дакле *запрѣчь*), па отуд и у перфекту *запрѣгѣ запрѣглá* (као: *лѣгь леглá; пишемо: запрѣгѣ запряглá*) -ó -и, и у прошастом адвербу и партиципу (радном): *запрѣгши, запрѣгшии* (пишемо: *запрѣгши, запрягшии*).

Додатак. Према 1 л. јединице и 3 л. множине презента, у којима *к* и *г* остају непромењени, прост говор изједначио је и остала лица, и место: *печѣшь печѣтъ, жжѣшь жжѣтъ* и т. д., у њему се чује: *пекѣшь пекѣтъ, жгѣшь жгѣтъ* и т. д.

О глаголу *толо́чь*. Инфинитивни облици, сем перфекта и прошастог партиципа трпног, изведени су од јачег коренова ступња *толк-* (праслов. *telk-*, рус. *толк-*, а отуд *толок-*, дакле: *толо́чь*, *толо́кши*, *толо́кшии*, **I**, § 173, 1); презентни пак облици, заједно с перфектом и с прошастим партиципом трпним, постали су од слабијег ступња *тѣлк-* (праслов. *тъlk-*, рус. *тѣлк-*, а отуд, заменом полугласа, *толк-*, дакле: *толкѹ*, *толкѹи*, *толкѹщи*, *толчѣн(н)ый*, **I**, § 178); перфекат гласи: *толкѣ толкѣла -ѡ -ѹ*, и његов мушки род такође је од *тѣлк-*, откуд, путем подмлађене вокализације (*вторѡе иолногласіе*) *тѣлк-*, *толѡкѣ* (*толѡкѣ* стоји према *толкѣла* као *ѡбѡнѣ* према *иолнѡ*, **I**, § 17, 3).

5. На **-н**, **-н**. У ову групу иду они глаголи који одговарају нашим *по-пе-ти по-ин-е-ш*, *на-че-ти на-чи-е-ш*, *са-же-ти са-жм-е-ш*, и т. д. Гласови *н*, *м* одржали су се у презентним облицима, а у инфинитивним — место њих и самогласника, који је некад био пред њима, јавља се у руском *я* т. ј. *-’а* (иза *ч*, *ж* и пишемо *а*), а у српском *е* (§ 306). Према том:

а) презентна основа: *мн-е-*, *жм-е-* (умекшано *мн’е-жм’е-*) и *мн-ѡ-*, *жм-ѡ-*; отуд презент: *мнѹ мнѣшь мнѣтъ мнѣмъ мнѣте мнѹтъ*; императив: *мни мнѣте*; садашњи партицип радни: *мнѹщи* (тако исто: *жмѹ жмѣшь жмѹтъ*; *жми жмѣте*; *жмѹщи*);

б) инфинитивна основа: *мя-*, *жа-*, отуд инфинитив: *мятъ гнечити*, *жаты сажимати*, *притискивати*; перфекат: *мялъ мѡла -ѡ -ѹ*, *жалъ жѡла -ѡ -ѹ*; прошаста адверб: *мѡвши*, *жѡвши*; прошаста партиципи (радни и трпни): *мѡвшии* *жѡвшии*, *мѡтъи* *жѡтъи*.

Напомене. 1. Глагол *жаты* (*жмѹ жмѣшь*) *сажимати* (види горе), треба разликовати од глагола *жаты* *ж(њ)ети*. Првом је корен *жм-* (*жѣм-*), а другом — *жн-* (*жѣн-*); презентни облици другом гласе: *жнѹ жнѣшь жнѹтъ*; *жни жнѣте*; *жнѹщи*; инфинитивни су облици једнаки, јер је инфинитивна основа иста, дакле: *жалъ жѡла -ѡ -ѹ*, *жѡвши*, *жѡвшии*, *жѡтъи*.

2. Глагол *кляеть* (*клялъ кляѣла кляѣло -н*; *прѡ-клятъи*) *клет*, има презент: *клянѹ клянѣшь клянѹтъ*, императив: *кляни кляните*. (У инфинитив, који треба да гласи *клятъ* [пореди ст.-сл. *кля-ти*, срп. *кле-ти*] *с* је ушло према глаголима *прѣтъ*, *вѣтъ* и т. д.; мимо то, презент у ст.-руском гласио је *клянѹ клянѣшь* и т. д. [пореди ст.-сл. *кльнж*], па је *я* доцније ушло из инфинитивних облика, и данас се презент пише: *клянѹ*, читај: *кль’енѹ*).

3. Глаголи **-пѣтъ** и **-чатъ** употребљавају се само као сложени (дакле свршени), исто као и код нас *-пѣти* и *-чѣти*, н. пр. *распѣтъ* *распѣти*: *распѣнѹ распѣнешъ распѣнѹтъ*; *распѣни распѣните*; *распѣлъ -а -ѡ -я*; *распѣвши*; *распѣтъи*; *начѣтъ* *начѣти*: *начнѹ начнѣшь начнѹтъ*; *начни начните*; *начѣлъ начѣла начѣло -и*; *начѣвши*; *начѣтъи* (*начѣтъ* *начѣта* *начѣто -ѹ*).

Додатак. I. Глагол **-ять** долази само као сложен (свршен), исто онако као и наше **-ѣти** (н. пр. **уз-е-ѣти**). Корен је **ѣм-**, отуд н. пр. **взять** (из префикса **взъ + ять**) узети: презент (по значењу футур): **возьмѣ** (пореди ст.-сл. **взъ-ати взъ-ѣмъ**¹) **возьмѣшь** **возьмѣтъ**, императив: **возьми** **возьмите**, перфекат: **взялъ** **взяла** **взяло** -и, адверби и партиципи: **взявши**, **взявший**, **взятъ** **взята** **взято** -и); **снять** (из **сън + ять**) скинути: **снимѣ** (пореди ст.-сл. **сън-ати сън-ѣмъ**) **снимѣшь** **снимѣтъ**; **сними** **снимите**; **снялъ** **сняла** **сняло** -и; **снявши**; **снявший**; **снятъ** **снята** **снято** -и).

II. Према **снять** *н* се јавља и између других предлошких префикса и основе (пореди § 106, дод.) и то:

а) ако се префикс свршује на сугласник, *н* долази у свима облицима: **обнять** загрлити: **обнимѣ** **обнимѣшь** **обнимѣтъ**; **обними** **обнимите**; **обнялъ** **обняла** **обняло** -и; **обнявъ**; **обнявший**; **обнятъ** **обнята** **обнято** -и); тако исто: **разнять** раставити (н. пр. двојицу кад се туку): **разнимѣ** **разнимѣшь**; **разними**; **разнялъ** **разняла** **разняло** -и; **разнятъ** (**рознять** **рознята** **рознято** -и);

б) ако се префикс свршује на самогласник, *н* долази само у инфинитивним облицима, а презентни облици изводе се од основе **ѣм-** (старије **јѣм-**): **занять** узајмити: **займѣ** **займѣшь** **займѣтъ**; **займи** **займите**; **занялъ** **заняла** **заняло** -и; **занявъ**; **занявший**; **занятъ** (**занять** **занята** **занято** -и); тако исто иду: **донять** когó, додијати коме: **доймѣ** **доймѣшь**; **дойми**; **донялъ** **доняла** **доняло**, и т. д.; **нанять** најмити: **наймѣ** **наймѣшь**; **найми**; **нанялъ** **наняла** **наняло**, и т. д.; **понять** разумети: **поймѣ** **поймѣшь**; **пойми**; **понялъ** **поняла** **поняло**, и т. д.; **унять** умирити, обуздати: **уймѣ** **уймѣшь**; **уйми**; **унялъ** **уняла** **уняло** -и; **унятъ** (**унять** **унята** **унято** -и).

III. Од прве групе (II а) одступају глаголи **отнять** (отнимѣ; **отнялъ** **отняла** **отняло** -и; **отнятъ**, **отнята** **отнято** -и) отети, одузети, и **поднять** (поднимѣ; **поднялъ** **подняла** **подняло** -и; **поднятъ**, **поднята** **поднято** -и) дићи, који могу имати презент (по значењу футур) и императив са *н* и без њега: **отнимѣ** **отнимѣшь** и **отымѣ** **отымѣшь** (за *н* види I, § 147), **поднимѣ** **поднимѣшь** и **подымѣ** **подымѣшь** (облици са *н* обичнији су; тако исто у императиву об. долази **отними**, **подними**, а не: **отыми**, **подыми**). Глагол **обнять** (види горе), има у футуру: **обнимѣ** **обнимѣшь** и **обоймѣ** **обоймѣшь**, а у императиву: **обними** и **обойми** (облици **обоймѣ**, **обойми** више су нар.).

IV. Од друге групе (II б) одступа глагол **принять** (**принялъ** **приняла** **приняло** -и; **принятъ**, **принята** **принято** -и) примити, у толико што у презентним облицима нема *ѣ*, дакле: презент (по значењу футур) **примѣ** (сажето из **при-имѣ**; пореди ст.-сл. **принати** **примѣ**, сажето **примѣ**) **примѣшь** **примѣтъ**; императив: **прими** **примите**.

306.

О основама на **-н**, **-м**. Кад је на основу долазио сугласнички наставак (дакле у свима инфинитивним облицима), гласови *н*, *м*, још у прасловенској епоси, стојали су се са полугласом испред себе у назал **ѣ** (**ѣн**), коме, као што знамо, у руском одговара **л**, т. ј. 'а (иза

¹ У руском је полуглас отпао, и **ѣ** у **возмѣ** обележава данас само мекоћу сугласника: = упр. **возмѣ**; у ст.-сл. полуглас се одржао.

ч, ж и пишемо а/, а у српском — е. У презентној пак основи, на коју долазе самогласнички наставци, стапања није било, и н, м је остало (у ст.-словенском, у том случају, одржао се и полуглас испред н, м, а у руском је испао). Отуд:

ст.-сл. ЖАТИ	ЖИМЖ	рус. жать	жму
МАТИ	МИМЖ	мять	мну
ПАТИ	ПИМЖ	-пать	-пну
-ЧАТИ	-ЧИМЖ	-чать	-чну.

6. На **-р**. Корен пер-, тер-, а инфинитив переть (нар. и 307. вулг.; об. напирать) гурати (напирати), тереть трти (из пер-ти, тер-ти, I, § 172); остали инфинитивни облици изводе се од слабијег коренова ступња пьр- тьр- који се у њима јавља као пер-, тер- (под акцентом пёр-, тёр-): пёрла тёрла, пёрши, тёрши, и т. д., а у презентним облицима — као пр-, тр-, тако да презентна основа гласи: пр-е-, тр-е- и пр-о-, тр-о- (дакле, у инфинитиву пере-, тере-, у другим инфинитивним облицима пер-, тер- [пёр-, тёр-], а у презентним — пр-, тр-, види § 308).

Из науке о гласовима:

а) р + е = р'е; р + и (наставак за императив) = р'и;

б) у перфекту, у облику за мушки род, л иза р отпало је у руском: пёръ (али: пёрла -о -и), тёръ (али: тёрла -о -и).

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
переть	пру	прёшь	пруть	при, прите	пёръ пёрла -о -и
тереть	тру	трёшь	трутъ	три, трите	тёръ тёрла -о -и

Садашњи партицип радни (садашњег партиципа трпног и садашњег адверба нема): трүщій (од переть не употребљава се).

Прошаста адверб и прошаста партиципи (радни и трпни):

пёрши¹, —, пёртій
тёрши¹, тёршиј, тёртій.

¹ Поред облика пёрши, тёрши, јављају се и облици перевъ, теревъ, изведени аналогично према самогласничким основама, као: покраснѣтъ по-чрвенети — покраснѣвъ, разсмотрѣтъ разгледати — разсмотрѣвъ, и т. д. (§ 283, 1 а). Оваки облици на -въ, -вши одлика су живог говора; они долазе и у писаца, н. пр. у *Пушкина*: Заперевъ лаву, онъ ..., затворивши дуѣан, он ...; у *Григоровича*: Плотно заперевъ за собой валитку, добро затворивши за собом вратнице; у *Достајевског*: Заперевъ сначала двѣри, затворивши прво врата; у *Л. Толстоја*: Оперевъ рүки на волѣни, наслонивши руке на колена; у *Гончарова*: Подперевъ бока рүками, подбочивши се; у *Полонског*: Глаза протеревъ, протрлывши очи; у *Корољенка*: Уперевъ рүки въ бока, упревши рүками у бовове, и т. д.

Напомене. 1. Од глагола *мерѣтъ* (= мрети), кад није сложен, инфинитив долази ретко, а од осталих облика обично се употребљавају само 3 л. једн. и множ. презента (*мрѣтъ мрутъ*) и ређе перфекат (*мѣръ мерла мѣрло -и*), н. пр. људи кад је куга, колера и т. д. Иначе *мерѣтъ* долази с предлошким префиксима (дакле као свршен глагол), н. пр. *умерѣтъ* умрети: *умрѣ* (= *умрећу*) *умрѣшь умрѣтъ*; *умри* *умрите*; *умѣръ умерла умерло -и*; *умѣрши*; *умѣршиј*; *замерѣтъ* занемети (од чуда, од страха): *замрѣ* *замрѣшь*; *замри*; *зѣмеръ* *зѣмерла зѣмерло -и*.

2. Као *порѣтъ* иду и његови сложени: *заперѣтъ* затворити: *запрѣ* *запрѣшь*; *зѣперъ* *заперла зѣперло -и*; *зѣперши* (об. *заперѣвъ*); *зѣпершиј*; *зѣпертиј* (*зѣпертъ* *заперта зѣперто -и*); *отперѣтъ* отворити: *отпрѣ* (§ 392, I, 1 г) *отпрѣшь*; *отпрѣ*; *отперъ* *отперла* и т. д.; *подперѣтъ* подупрети: *подпрѣ* *подпрѣшь*; *подпрѣ*; *подперъ* *подперла* и т. д.; *уперѣтъся* упрети се: *упрѣсь* *упрѣсься*; *упрѣсь*; *уперся* *уперлась* *уперлѣсь -лѣсь* (тако исто: *оперѣтъся* *наслонити се*: *обопрѣсь* *обопрѣсься*; *обопрѣсь*, § 392, II, дод. 1; *оперся* *оперлась* *оперлѣсь -лѣсь*).

3. Глагол *-стерѣтъ* долази само као сложен: *простерѣтъ* прострети; од овог глагола, који је одлика књиж. језика, употребљава се само перфекат: *простѣръ* *простѣрла -о -и* (у песника јавља се и партицип: *простѣртиј*).

308.

О основама на -р. Група *ер*, у коренима *мер-*, *пер-*, *тер-*, *стер-*, са инфинитивским наставком *-тъ* нашла се између два сугласника и дала је у руском *ере*, а у српском *рѣ*, одакле *е* (источно), *ије* (јужно); према том инфинитиви гласе: *мерѣтъ*, *перѣтъ*, *терѣтъ*, *простерѣтъ*, срп. *мријети*, *до-пријети*, *у-тријети* (црног.; иначе, према *угрх*, *угрла*, *угрт*, каже се и у инфинитиву: *угрти*), *про-стријети* (I, § 172). У основи за остале облике коренов самогласник ослабио је у њ, и ти су облици изведени од слабог коренова ступња, који гласи *мър-*, *пър-*, *тър-*, *стър-*, и то на два начина:

а) у презентним облицима дошли су на основу самогласнички наставци *-е*, *-о*, и (према I, § 132) њ је испало (акцент је на завршцима), отуд: *мру* *мрѣшь* *мрѣтъ*, *пру* *прѣшь* *прѣтъ*, и т. д.;

б) у инфинитивним облицима дошли су на основу сугласнички наставци, и група *ър*, кад се нашла између два сугласника, дала је у руском *ер*, а у српском *р* (самогласно); отуд: *у-мерла*, *пѣрла*, *тѣрла*, *про-стѣрла*, срп. *у-мрла*, *у-прла*, *у-трла*, *про-стрла* — из *мърла*, *пърла*, *търла*, *стърла* (I, § 177). [Кад би ови облици били изведени од јачег коренова ступња *мер-*, *пер-*, и т. д., онда би *мер-ла*, *пер-ла*, *тер-ла*, *стер-ла* морало дати у руском: *мерела*, *перела*, *терела*, и т. д., а у срп. *мријела*, *у-пријела* и т. д., исто онако као што је праслов. *мер-ти*, *пер-ти*, *тер-ти*, *-стер-ти*, дало: *мерѣтъ*, *перѣтъ*, *терѣтъ*, и т. д.].

Други раздео

Инфинитивна основа постаје од глаголске основе настав- 309.
ком **-а:** рв-а-.

Образац: рвать, кидати:

310.

а) презентна основа рв-е- (умекшано рв'е-) и рв-о-:

	<i>Презент</i>	<i>Императив</i>
Једн.	1. рву	
	2. рвѣшь	рви
	3. рвѣтъ	пусть онъ (она, оно) рвѣтъ
Множ.	1. рвѣмъ	(сорвѣмъ ¹)
	2. рвѣте	рвите
	3. рвуть.	пусть они (они) рвуть.

Садашњи партицип радни (трпни партицип и садашњи адverb не употребљавају се): рвущій.

б) инфинитивна основа рв-а-:

<i>Инфинитив</i>	рвать.
<i>Перфекат</i>	рвалъ рвала́ рвало́ -и.
<i>Прошаста адverb</i> (§ 283, 2)	рва́вши.
<i>Прошаста партицип радни</i>	рва́вший.
<i>Прошаста партицип трпни</i>	рва́н(н)ый.

Овако се мењају глаголи: *врать* (вру врѣшь врутъ; ври; 311.
вралъ вралá врало́ -и; со́вранный, со́вранны́ со́вранны́ со́вранны́ со́вранны́ -ы) лагати; *ждать* (жду ждѣшь ждуть; жди; ждалъ ждалá ждало́ -и; жда́нный) чекати; *жрать* (жру жрѣшь жрутъ; жри; жралъ жралá жрало́ -и; со́жранный, со́жранны́ со́жранны́ со́жранны́ со́жранны́ -ы) ждерати; *лгать* (лгу лжѣшь лжѣтъ лжѣмъ лжѣте лгутъ; лги лгите; лгалъ лгалá лгало́ -и; со́лганный, со́лганны́ со́лганны́ со́лганны́ со́лганны́ -ы) лагати; *орать* (ору орѣшь орутъ; ори; оралъ -а -о -и) дерати се; *попрать* (свршен; долази веѣином у в. стилу: попрѣшь попрѣтъ; попрѣ; попралъ -а -о -и; по́пранный, по́пранны́ по́пранны́ по́пранны́ по́пранны́ -ы) погазити н. пр. закон, правду; *сосать* (сосѣ сосѣшь сосѣтъ; сосѣ; сосалъ -а -о -и; со́санный) сисати; *стонать* (стону стонѣшь стонѣтъ; стони́; стоналъ -а -о -и) јечати (болесник).

Напомена. Глагол *ткать* (тви, твите; ткаль ткала́ [и: тка́ла] тка́ло -и, тка́нный) ткати, има у презенту (према тку ткуть) свуда *к*, дакле: тку твѣшь твѣтъ твѣмъ твѣте ткутъ.

¹ = отгинимо (за несвршене глаголе вреди § 262, 2).

312. Од глагола **братъ** (бралъ бралá брало -и; бравшій; браный) узимати, и **драть** (дралъ дралá драло -и; дранный [вреди као придев, § 294]) чупати (за уши), презентна основа, исто као и код нас, гласи: бер-е- дер-е- (умекшано бер'е- дер'е-) и бер-о- дер-о-; према том презент: беру берёшь берётъ берёмъ берёте берутъ и беру деру дерёшь . . . дерутъ; императив: бери берите и дери дерите; сад. адverb: бери; сад. партицип радни: берущий, дерущий.
313. Глагол **звать** (звалъ звалá звало -и; звавъ; звавший; званый) звати, исто као и код нас, има презентне облике од основе зов-е- (умекшано зов'е-) и зов-о-: зову зовёшь зовутъ; зови зовите; зовущий.
314. Глагол **гнать** (гналъ гналá гнало -и; гнавъ; гнавший) терати, изводи презентне облике од основе гони- (по четвртој врсти): гоню гонишь гонить гонимъ гоните гонятъ; гони гоните; гонимый.
315. О глаголима братъ, драть, звать. У инфинитивним облицима од ових глагола коренов самогласник био је на слабом ступњу (ь, ъ), па је испао, а у презентним облицима био је на јачем ступњу (е, о), и у њима се је одржао; отуд: *братъ беру, драть беру, звать зову* (пореди ст.-сл. **БРАТИ БЕРЖ, ДРАТИ ДЕРЖ, ЗВАТИ ЗОВЖ**).

Друга врста.

316. Презентна основа настаје наставком **-не** (-но), а инфинитивна — наставком **-ну**: то-не- и то-но-; то-ну-.

Напомена. За презентну основу на -но- вреди § 254, 1, нап. 1.

317. Образац: тонуть давити се (човек или животиња), тонуги (лађа):

а) презентна основа то-не- (умекшано тон'е-) и то-но-:

	Презент	Императив
Једн.	1. тону	
	2. тóнешь	тони
	3. тóнетъ	пусть онъ (она, оно) тóнетъ
Множ.	1. тóнемъ	(утóнемъ ¹)
	2. тóнете	тоните
	3. тóнутъ.	пусть они (они) тóнутъ.

Садашњи партиципи радни тонущий.

¹ = потонимо (за несвршене глаголе вреди § 262, 2).

б) инфинитивна основа то-ну-:

<i>Инфинитив</i>	тону́ть.
<i>Перфекат</i>	тону́ль -а -о -и.
<i>Прошаста адверб</i> (§ 283, 2)	тону́въ.
<i>Прошаста партицип радни</i>	тону́вший.

Напомене. 1. Тврдо *н* у облицима тону́, тону́ть, тону́щий тумачи се онако исто као тврдо *т* у плету́, плету́ть, плету́щий (§ 298, нап. 2).

2. За императив вреди § 259, 2, дакле: тја́ну́ть ву́ћи — тја́нй тја́ните, кй́ну́ть ба́цити — кй́нь кй́ните, а крй́кнутъ викнути — крй́кни крй́кните.

3. Глаголи ове врсте немају садашњег адверба (§ 265, нап. 1) и садашњег партиципа трпног (§ 274).

Перфекат, прошаста адверб и прошаста партицип 318. (радни). При извођењу ових облика треба пазити да ли је прост глагол сам по себи свршен или је несвршен.

1. Ако је прост глагол сам по себи свршен (облик за презент има значење футура!), споменути облици изводе се правилно, од пуне инфинитивне основе: двину́ть кренути — двину́ль, двину́въ, двину́вший; кину́ть бацити кину́ль, кину́въ, кину́вший; крикну́ть викнути — крикну́ль, крикну́въ, крикну́вший; трону́ть дарнути — трону́ль, трону́въ, трону́вший, и т. д.

2. Ако је прост глагол сам по себи несвршен, бива двојако:

а) ако је *ну*, којим је постала инфинитивна основа, наглашено, или ако је испред њега самогласник, *ну* остаје: лну́ть къ кому́, волети кога (упр. приљубљивати се уз кога) — лну́ль, лну́вший; тону́ть давити се, тонути — тону́ль, тону́въ, тону́вший; тја́ну́ть ву́ћи — тја́ну́ль, тја́ну́въ, тја́ну́вший; стъя́ну́ть хладити се — стъя́ну́ль, и т. д.;

б) ако *ну* није наглашено, а испред њега је сугласник, споменути облици изводе се у об. говору непосредно од глаголске основе (без наставка *ну*, по првој врсти; пореди срп. *мрзнати* — *мрзох мрзла*, *киснути* — *кисох кисла* и т. д.), н. пр. зя́бнутъ зепсти — зя́бъ (§ 280, нап.) зя́бла -о -и, зя́бши, зя́бший; мёрзнутъ мрзнати се, зепсти — мёрзъ мёрзла -о -и, мёрзши, мёрзший; со́хнутъ сушити се, венути — сохъ со́хла -о -и, со́хший; тухнутъ гасити се — тухъ тухла -о -и, тухший, и т. д.

Напомене. 1. Неки од ових глагола имају перфекат (облик за мушки род), прошаста адверб и прошаста партицип радни на оба начина, с наставком *ну* и без њега (по овој и по првој врсти; краћи облици обичнији су), н. пр. вязнутъ заглибљивати се — вязъ вязла -о -я и вязну́ль, вязли и вязну́вши (у даљим примерима адверб не спомињемо, него само партицип), вязший и вязну́вший; гибнутъ пропадати

— *гибь* *гибла* -о -и и *гибнуль*, *гибншій* и *гибнувшій*; *глохнуть* *глувети* — *глохь* *глохла* -о -и и *глохнуль*, *глохншій* и *глохнувшій*; *киснуть* *прогрушавати се* (*млеко*) — *кись* *кисла* -о -и и *киснуль*, *кисншій*; *мобьнуть* *киснути* (*на киши*) — *мокь* *мобла* -о -и и *мобнуль*, *мобншій* и *мобнувшій*; *пұхнуть* *отицати* (*н. пр. рука*) — *пұхь* *пұхла* -о -и и *пұхнуль*, *пұхншій* и *пұхнувшій* и т. д. (*гаснуть* *гасити се*, има у перфекту само *гась* *гасла* -о -и. а у партиципу: *гасншій* и *гаснувшій*).

2. Ако је овакав глагол сложен, па је тако постао свршен, од њега се у об. говору увек употребљавају краћи облици: *завязнуть* *заглибити се* — *завязь* *завязла* -о -и, *завязши*, *завязшій*; *погаснуть* *угасити се* — *погась* *погасла* -о -и, *погасши*, *погасшій*; *погибнуть* *пропасти* — *погибь* *погибла* -о -и, *погибншій*; *оглохнуть* *оглувети* — *оглохь* *оглохла* -о -и, *оглохши*, *оглохшій*; *скиснуть* *ускиснути* (*кисело млеко*) — *скись* *скисла* -о -и, *скисшій*, и т. д.

3. То исто вреди и за глаголе, који су обичнији као сложени или који долазе само као такви: *воздвигнуть* *дићи* (*н. пр. споменик*) — *воздвигь* *воздвигла* -о -и, *воздвигши*, *воздвигшій*; *привыкнуть* *привикнути* — *привыкь* *привыкла* -о -и, *привыкши*, *привыкшій*; *умолють* *умући* — *умолюь* *умолюла* -о -и, и т. д. (У осталом и овде је каткад могућан паралелизам који је код књижевника обична појава, н. пр. *исчезнуть* *нестати* — *исчезь* *исчезла* -о -и и *исчезнуль*, *исчезнувь*, *исчезнувшій* и *исчезншій*; *прибьгнуть* *къ чему*, *узети што у помоћ* — *прибьгь* *прибьгла* -о -и и *прибьгнуль*, *прибьгнувь*, *прибьгнувшій*; *затихнуть* *умирити се* — *затихь*, *затихшій* и *затихнувшій*; *ослаьбнуть* *ослепетити* — *ослаьбь*, *ослаьбшій* и *ослаьбнувшій*; *охриьбнуть* *промући* — *охриьбь*, *охриьбшій* и *охриьбнувшій*, и т. д.; краћи облици и овде су обичнији у живом говору).

4. Глагол *взынуть* (*взыну* *взынешь*; *взынуль*) *венути*, кад је сложен, има *прошати* *адверб* и *прошати* *партицип* *радни*: *завязьши*, *завязшій* (корен је *взд-*, и *д* је у презенту испало испред *н*, види § 402, нап. 1); поред ових облика чују се и новији: *завязьши*, *завязшій*; перфекат *гласи*: *завязнуль* и *завязь*.

5. Поред *достичь* има и *достигнуть* *достити*. Презентни облици (*презент* са значењем *футура*) *заједнички* су и *изводе* се по овој врсти: *достигну* *достигнешь*, *достигни*; *инфинитивни* пак облици *долазе* *упоредо* од оба глагола: *достичь* и *достигнуть*, *достигь* и (ретко) *достигнуль*, *достигши* и *достигнувши*, *достигшій* и *достигнувшій*.

6. Од глагола *гнуть* (*гну* *гнешь* *гнуть*; *гни*; *гнуль*; *гнутий*) *савити*, *корен* је *гьб-*; он се *јавља* у *прошастом* *партиципу* *трпном* од *сложеног* *со-гнуть* *савити*, који *гласи* *согнутий* и (књиж. *застарело*, *долази* као *привед*) *согбennyй* (= *погрбљен*), *затим* у *несвршеним* *сложеним* *глаголима* као: *стыбать* *савити* (*првобитно* *стыбать* : *ь* се *продужило* у *ы* [§ 392, II а], а група *гы* *прешла* у *ги*, I, § 146), исто као у срп.: *сагнути* — *сагибати*.

Додатак. Глагол *взынуть* (свршен: *взыну* *взынешь*; *взынь* *взынете*; *взынуль*; *взынувь*; *взынутый*) *извадити*, *пошао* је по овој врсти. Несвршен његов облик *гласи* *взынать* -маю, па према том свршен облик *требало* би да буде *взынать* *взыму*, исто онако, као несвршено: *понимать* -маю, а свршено: *понять* *пойму* (§ 305, дод. П б).

Прошаста партицип трпни. Глаголи ове врсте већином су непрелазни, па, као такви, немају овог облика; прелазни глаголи изводе га наставком *-гъ* (§ 288, 3): *двинутъ* кренути — *двинутый*; *тронутъ* дарнути — *тронутый*; *покинутъ* оставити — *покинутый*; *потянутъ* повући — *потянутый*; *достигнутъ* достићи — *достигнутый*, и т. д.

Овако се мењају (сем споменутих глагола):

320.

1. многи свршени глаголи, као: *блеснутъ* синути, *вернутъ* вратити, *дёрнутъ* тргнути, *зѣвнутъ* зенути, *кольнутъ* боцнути, *лѡпнутъ* пући (н. пр. кожа), *пикнутъ* писнути, *плѡнутъ* плунути, *прыгнутъ* скочити, *пугнутъ* поплашити, *толкнутъ* гурнути, *тѡпнутъ* лупнути (ногом), *чихнутъ* кихнути, *шепнутъ* шапнути, и т. д.;

2. несвршени глаголи, као: *пахнутъ* мирисати, и т. д., и особито глаголи који показују да подмет постаје онакав као што се сличним придевом казује, као: *крѣпнутъ* јачати, *мѣкнутъ* мекшати, *слѣпнутъ* слепети, *тихнутъ* стишавати се, *хрипнутъ* постајати промукао, и т. д.

Акцент је у свима облицима као у инфинитиву: *крикнутъ* викнути — *крикну* *крикнешь*, *крикни*, *крикнулъ*, и т. д.; *заснутъ* заспати — *засну* *заснёшь*, *засни*, *заснулъ*, и т. д. Само *товутъ* давити се, и *тянутъ* вући, помичу у осталим лицима презента, па, према том, и у његову партиципу, акценат на први слог: *тову* *тѡнешь* *тѡнетъ*, *тѡнущий*; *тяну* *тѣнешь* *тѣнетъ*, *тѣнущий*.

Трећа врста.

Презентна основа постаје наставком -је (-jo): зна-је-, зна-jo-. 322.

Напомена. За основу на *-jo-* вреди § 254, 1, нап. 1.

Додатак. Ова врста има два раздела: у први раздео иду они глаголи којима је инфинитивна основа једнака с глаголском, а у други они којима инфинитивна основа постаје наставком *-а*.

Први раздео.

Инфинитивна основа једнака с глаголском, т. ј. не постаје никаквим нарочитим наставком. 323.

Додатак. У ових глагола некима је глаголска основа једнака с кореном, а некима је изведена наставцима, и зато овај раздео има три

реда: у први ред иду они глаголи којима је глаголска основа једнака с кореном: зна-(ть); у други они, којима је глаголска основа изведена од корена или од друге које основе, и свршује се на -ѵ: умѣ-(ть); у трећи они, којима је глаголска основа такође изведена од корена или од друге које основе, и свршује се на -а: дѣла-(ть).

Први ред.

324. Глаголска основа једнака с кореном: зна-

325. Образац: знать;

а) презентна основа зна-је- (или, као што Руси пишу: зна-е-) и зна-јо-:

	Презент	Императив
Једн.	1. знаю	
	2. знаешъ	знай
	3. знаеть	пусть онъ (она, оно) знаеть
Множ.	1. знаемъ	(узнаемъ ¹)
	2. знаете	знайте
	3. знаютъ	пусть они (онѣ) знаютъ.

Садашњи адверб

зная.

Садашњи партицип радни знающий.

б) инфинитивна основа зна-:

Инфинитив

знать.

Перфекат

зналъ знала -о -и.

Прошаста адверб (§ 283, 2)

знавъ.

Прошаста партицип радни

знавший.

Прошаста партицип трани ѣ-знавший.

326. Овако се мењају глаголи:

I. С основом која се свршује на самогласник, и то:

327. 1. На -и, које се пред јотом (дакле у презентним облицима) није одржало: у императиву, наглашено, прешло је у е, а у презенту и у садашњем партиципу (нагласак је на крајњем слогу) изгубило се је (I, § 145; пред завршецима -ю, -еиъ т. ј. -ју, -још и т. д. пишемо и овде ѵ да бисмо истакли гласовну вредност јоти, I, § 63 б). Према том: битъ бити (тући), има инфинитивне облике: билъ бѣла -о -и, бивъ, бивши, бѣтый, а презентне: бѣю бѣешъ бѣеть бѣемъ бѣете бѣють (т. ј. б'ју б'још б'јот б'јом б'јот'е² б'јут), бѣи бѣите, бѣющий (т. ј. б'јуш'ч'и²).

¹ = дознајмо (за несвршене глаголе вреди § 262, 2).

² укр. б'јот'е (I, § 31, 2).

То исто вреди и за глаголе: *вить* (вью вьёшь; вей вёйте; виль вилá вило -и) вити; *лить* (лью льёшь; лей лёйте; лиль лиlá лило -и) лити; *пить* (пью пьёшь; пей пёйте; пиль пиlá пило -и) пити; *шить* (шью шьёшь, т. ј. шју шјош); шей шёйте; шиль [= шьл, I, § 16, нап. 2] ши́ла -о -и) шити.

Напомене. 1. Сви ови глаголи, у об. говору, немају садашњег адверба.

2. У глагола **брить** (бриль бри́ла -о -я, бри́вший, бри́тый) бријати, *и* пред јотом и у презентним облицима прешло је свуда у *е* (место *е* неки пишу погрешно *ѳ*, I, § 139, б), отуд: брѣю брѣешь (т. ј. брѣ-је-ш) брѣеть брѣемъ брѣете брѣють; брѣй брѣйте; брѣя; брѣющій.

3. Глагол **гниць** (гниль гни́лá гни́ло -и, гнивь, гни́вший) трухнути, задржава *и* и у презенту: гни́ю гни́ешь гни́ють, а императив узáјмљује од глагола сгнива́ть: сгнива́й сгнива́йте.

4. Глагол **почиць** умрети (фиг.: заспати), узет је из црк. језика и долази само у в. стилу (*и* остаје увек у основи). Као свршен, он има само инфинитивне облике: почи́л -а -о -и, почи́вь, почи́вший, а као несвршен, има и презент: почи́ю почи́ешь почи́еть, и т. д. (У об. говору овај глагол долази само у обрtima: здѣсь почи́еть въ Бóгѣ, овде борави вечни сан [тај и тај] и [у црк. стилу]: да почи́еть на вас. Бóжие благословѣніе! нека је на вама божји благослов!).

2. На **-нъ**, које је у презентним облицима пред јотом прешло **328.**
у *о* (I, § 145). Према том: **крыць** покривати, има инфинитивне облике: крыль -а -о -и, крѣвь, крѣвший, крѣтый, а презентне: крѣю крѣешь крѣеть крѣемъ крѣете крѣють (т. ј. крѣј^у крѣј^ош крѣј^ѳт¹ и т. д.), крой кро́йте, кро́ющій.

То исто вреди и за глаголе: *вить* (вою вѣешь; вой вѣйте; выль -а -о -и) вити (вук), урлати; *мыць* (мою мѣешь; мой мѣйте; мыль -а -о -и) прати, мити (главу); *ныць* (ною нѣешь; ной нѣйте; выль -а -о -и) 1. жалити се (монотono и непрестано, тужним гласом), 2. тиштати (зуб); *рыць* (рою рѣешь; рой рѣйте; рыль -а -о -и) рити, копати.

Напомена. Глагол **стыць** хладити се (н. пр. јело), има презентне облике по другој врсти: стѣну стѣнешъ стѣнутъ; стѣнь стѣньте.

Додатак. О глаголу **быць** који изводи инфинитивне облике по овој врсти (быль былá было -и; бѣвши; бѣвший) види § 382, а о глаголима **плыць** и **слыць** — § 303, б, дод.

3. На **-у** има свега један глагол који долази само као сло- **329.**
жен (дакле свршен); то је **обуць** (т. ј. об-у-ть; корен у-) обути: обу́ю обу́ешь обу́ють; обу́й обу́йте; обу́ль -а -о -и; обу́вь; обу́вший; обу́тый. Тако исто иде и **разуць** (разу́ю разу́ешь и т. д.) изути.

¹ упр. крѣј^ѳш, крѣј^ѳт (I, § 72).

Напомена. Оба ова сложена глагола одлика су нар. говора: *обуться въ лапти* = обути опанке од лика, али: *надѣть сапогі* = обући чизме; тако исто: *разуѣть ноги* = скинути обућу и чарапе.

Додатак. Као *обуть* иде данас и *дутъ* ду(ха)ти. Некад се овај глагол мењао као глаголи прве врсте с основном на *-и, -и* (§ 305; пореди ст.-сл. *дѣти дѣмѣ*, ст.-рус. *дути дму*), па је доцније основа *ду-* из инфинитивних облика (*дутъ, дуль -а -о -и, дувъ, дувшій*) продрла и у презентне облике, и некадашња промена *дму дмешь* (овако је и сад у белоруском и дијалектички у вел.-руском) заменила се променом: *дую дѹешь дѹеть дѹемъ дѹете дѹють*, импер. *дуй дѹйте* (пореди срп. *души дмем* и *души дујем* [у нар. умотворинама]).

330. 4. На *-а*: *дать дати, знать знати* (види образац, § 325), *стать стати*.

Напомене. 1. Глагол *дать* (свршен) има по овој врсти све облике сем презента (по значењу *футура*, § 379), дакле: *дай дайте; далъ далъ -и; давъ; давшій, данный* (према *знай знайте, зналь, знавшій, ѹ-знанный* = познат).

2. Глагол *стать* (свршен) изводи презент (по значењу *футур*) и императив по другој врсти, од основе *ста-не-, ста-но-*: *стану станешь стануть; стань станьте*.

331. 5. На *-ѣ*: *грѣть* грејати: *грѣю грѣешь; грѣй грѣйте; грѣю-щій; грѣль -а -о -и; грѣвши; грѣвшій; грѣтый; грѣть* = 1. трухнути, полако се кварити (н. пр. сено од влаге), 2. истиха се пећи (печење у „*рерну*“, да буде мекше), 3. (нар.) знојити се: *грѣю грѣешь; грѣй; грѣль, и т. д.*

Напомене. 1. Глагол *дѣть* (свршен; *дѣль -а -о -и; дѣвши; дѣвшій; дѣтшій*) *дети*, има презентне облике (презент са значењем *футура*) по другој врсти: *дѣну дѣнешь дѣнутъ; дѣнь дѣньте*. То исто вреди и за његове сложене: *надѣть навући, одѣть обући, переодѣться пресвући се, и т. д.*

2. Глагол *снѣть*, кад је прост, долази само са значењем: *зрети*; иначе је увек сложен: *поснѣть* (поснѣю поснѣешь; поснѣль -а -о -и; поснѣвъ; поснѣвшій) *стићи* (куда); *успѣть* (успѣю успѣешь; успѣй; успѣль и т. д.) *стићи* (да се што уради) и т. д.

3. Глагол *смѣть* (*смѣю смѣешь; смѣль -а -о -и*) *смети*, има императив само одречно: *не смѣй, не смѣйте* (али сложено: *посмѣй* = усуди се само! н. пр. да то и то урадиш, па ћеш видети шта ће те снаћи; тако исто множ.: *посмѣйте* = само се усудите!).

4. Глагол *пѣть* (*пѣль -а -о -и; пѣвши; пѣвшій; пѣтый*) *певати*, иде упр. у прву врсту; корен је *поѣ-*; у инфинитивним облицима *ој* прешло је у *ѣ*, а у презентним остало је; према том презентна основа гласи: *пој-е- пој-о-* (исто онако као *плет-с-, плет-о-, нес-е-, нес-о-, и т. д.*); отуд: *поѣ поѣшь поѣть поѣмъ поѣте поѣють* (т. ј. *пѣ-ј-ѹ*

п^ај-ош п^ај-от п^ај-ом п^ај-от'е п^ај-ут); пој пойте; покшиї (разликуј императиве од шть и шть; први има: пей пейте, а други: пој пойте¹).

Додатак. О глаголима зрѣть и тлѣть види § 336.

II. С основом која се свршује на сугласник: *молѣть* млети, **332.**
полѣть плевити, *колѣть* бости, *порѣть* парати, *борѣть* борити се.

Напомене. 1. Глагол *молѣть* (молѣль -а -о -и; молѣвши; молѣвшій; мѣлотшій) млети, изводи презентне облике од основе мел-је- мел-јо- (корен мел-): мелю мѣлеш мѣлет мѣлем мѣлете мѣлют; мелі мѣлите; меля; мѣлющій.

2. Од глагола *полѣть* (полѣль; полѣвь; полѣвшій; пѣлотшій) плевити, презентна основа гласи: пол-је- и пол-јо- (корен пол-): полю пѣлеш пѣлют; поли полите; пѣлющій.

3. Глаголима *колѣть бости*, *порѣть* = 1. парати, 2. тући, шибати (кога), и *борѣть* борити се, корен је кол-, пор-, бор-. Отуд:

а) презентна основа: кол-је-, пор-је-, бор-је- (умекшано кол'-е-, пор'-е-, бор'-е-) и кол-јо-, пор-јо-, бор-јо-:

Презент

Једн.	1. колю	порю	борюсь
	2. кѣлеш	пѣреш	бѣрешся
	3. кѣлеть	пѣреть	бѣреться
Множ.	1. кѣлемь	пѣремь	бѣремся
	2. кѣлете	пѣрете	бѣретесь
	3. кѣлуть.	пѣрють.	бѣрются.

Имѣратив: колі колите; порі порите; борісь боритесь.

Садашњи адверб: борясь (од осталих не употребљава се).

Садашњи партицип ради (трпног нема): кѣлющій, пѣрющій, бѣрющійся.

б) инфинитивни облици:

Инфинитив: колѣть, порѣть, борѣться.

Перфекат: колѣль -а -о -и, порѣль -а -о -и, борѣль борѣлась -лось -лись.

Прошаста адверб (§ 283, 2): колѣвь, порѣвь, борѣвшись.

Прошаста партицип (радни и трпни): колѣвшій, кѣлотшій; порѣвшій, пѣротшій; борѣвшійся.

О глаголима *молѣть*, *полѣть*, *колѣть*, *порѣть* и *борѣть*ся. **333.**

1. Од *молѣть* корен је мел-; у презентним облицима он се одржао (*мелю мѣлеш*, срп. *мељем мељеш*), а у инфинитивним облицима дошли су сугласнички наставци, и група *ел*, нашавши се између два суглас-

¹ И у неких глагола с основом на -и (§ 327) може се узети да -ј припада ворену, а не наставку -је- којим постаје презентна основа у глагола треће врсте, тако да би и они упр. могли ићи у прву врсту, н. пр. вью вѣшь као бер-у бер-ешь т. ј. бер'-о-ш (пореди литавски vūti vej-ū).

ника, дала је у руском *оло*, а у срп. *ле* (источно), *ље* (јужно, I, § 173); отуд рус. *молóтъ, молóлѣ, мóлотый*, срп. (јуж.) *мъети, мъео, самъевен* (пореди ст.-сл. *мѣлѣж мѣлѣти*).

2. Код *иолóтъ* мало је друкчије; руски облици изведени су од јачег коренова ступња *иол-*. Отуд презент *иолѹ иóлешь* и т. д. са *о* (од *иел-* презент би морао гласити *иелѹ пéлешь*, исто онако као што од *мел-* гласи *мелѹ мéлешь*); у инфинитивним облицима група *ол* дала је између два сугласника *оло* (I, § 172), отуд: *иолóтъ, иолóлѣ, иóлотый* (пореди ст.-сл. *плѣти плѣвж* и срп. *иъети* [поред *илијевити*] *илијевем* од кор. *иелв-*, I, § 173).

3. Од *колóтъ, порóтъ, борóтъся* корен је *кол-, пор-, бор-*. Отуд презентни облици: *колѹ кóлешь, колѹ кóлюцій*; *порѹ пóрешь, порѹ, пóрюцій*; *борѹсь бóрешься, борѹсь, бóрюційся*; у инфинитиву и у другим облицима, изведеним помоћу сугласничких наставка, настале су промене према I, § 172 (група *ол* дала је *оло*, а *ор* — *оро*), отуд: *колóтъ, колóлѣ, кóлотый*; *порóтъ, порóлѣ, пóротый*; *борóтъся, борóлѣ* (у ст.-сл. и у српском *ол, ор*, под истим погодбама, дало је *ла, ра*, отуд ст.-сл. *клати — колѣж колѣшши, брати — борѣж борѣшши*, срп. *клати кољем* [друга два глагола прешла су у српском у четврту врсту: *рас-пор-и-ти распорим, бор-и-ти се борим се*]).

Други ред.

334. Глаголска основа изведена и свршује се на -ѣ: ум-ѣ-.

335. Образац: умѣтъ умети;

а) презентна основа умѣ-је-, умѣ-јо-:

	Презент	Императив
Једн.	1. умѣю	
	2. умѣешь	умѣй
	3. умѣеть	пусть онъ (она, оно) умѣеть
МНОЖ.	1. умѣемъ	(сумѣемъ ¹)
	2. умѣете	умѣйте
	3. умѣють.	пусть они (онѣ) умѣють.
	Садашњи адверб	умѣя.
	Садашњи партицип радни	
	(трпног нема): умѣюцій.	

¹ = знајмо, н. пр. то и то урадити (упр. покажимо да можемо то и то урадити); за несвршене глаголе вреди § 262, 2.

б) инфинитивна основа умѣ-:

<i>Инфинитив</i>	умѣтъ.
<i>Перфекат</i>	умѣлъ -а -о -и.
<i>Прошаста адверб (§ 283, 2)</i>	умѣвъ.
<i>Прошаста партицип радни</i>	умѣвшій.

Напомена. Глаголи овог реда немају прошастог партиципа трпног.

Овако се мењају: зрѣтъ (ст.-сл. **зър-к-ти**) зрети, и сложени **336.** од умѣтъ, као: сумѣтъ, моћи што урадити, затим: владѣтъ чѣмъ, имати што (као своје); говѣтъ, постити и ићи у цркву, спремајући се за причешће; жалѣтъ, жалити; имѣтъ, имати; одолѣтъ, савладати; потѣтъ, знојити се; тлѣтъ (ст.-сл. **тъл-к-ти**) трухнути (мртвац), тињати (ватра); тяготѣтъ, тежити (к чему), и т. д., а особито глаголи који показују да подмет постаје онакав или оно што се казује сличним придевом или именицом, као: алѣтъ, постајати алев; блѣднѣтъ, бледети; бѣлѣтъ, белети; желѣтъ, жутети; жирѣтъ, дебљати; зеленѣтъ, зеленети; каменѣтъ, каменити се (т. ј. постајати камен); краснѣтъ, црвенети; млѣтъ (од мдлѣтъ, мѣдлѣтъ) топити се од милине, од заноса, од пријатног и нежног осећања; ржавѣтъ, рђати; рѣдѣтъ, постајати редак; синѣтъ, модрети; сиротѣтъ, постајати сироче; слабѣтъ, постајати слаб, слабити; толстѣтъ, дебљати; чернѣтъ, црнети, и т. д.

Напомене. 1. Глаголи, изведени од придевā који значе неку боју, могу показивати не само да подмет постаје онакав као што се придевом казује (ова одлика истакнута је мало час), него и да је трајно такав, дакле: алѣтъ = постајати алев, и: црвенети се бѣлѣтъ = белети, и: белети се; желѣтъ = жутети, и: жутети се; чернѣтъ = црнети, и: црнети се, и т. д. (за ово друго значење и у руском може уз глагол стојати *-ся*, као што је то увек у нашем језику, дакле: алѣтъся, бѣлѣтъся, желѣтъся, и т. д.).

2. Од глагола **разумѣтъ** разумети, у об. говору употребљава се само 3. лице једнине презента, и то повратно: разумѣтсѣя, н. пр. *ѣто самѣ собѣоу разумѣтсѣя*, то се само по себи разуме; разумѣтсѣя, *ѣто имѣ плохѣе утѣшѣнѣе, дабогме да је то за њих слаба утѣха*; за тим разумѣтѣ у пословици: *сѣтъи голѣднаго не разумѣтѣ*, сит гладном не верује; иначе срп. разумети = рус. *понимѣтъ* (несвршено), *понѣтъ* (свршено; али, н. пр. у научном језику: *я разумѣю подѣ ѣтимѣ то и то = кад то кажем, ја разумем [мислим] то и то*).

Акцент. У глагола̄ овог реда акценат је у свима обли- **337.** цима, где је у инфинитиву.

Трећи ред.

338. Глаголска основа изведена и свршује се на **-а**: дѣл-а-.

339. Образац: дѣлать радити;
а) презентна основа дѣла-је- (или, као што Руси пишу дѣла-е-) и дѣла-јо-:

	Презент	Императив
Једн.	1. дѣлаю	
	2. дѣлаешъ	дѣлай
	3. дѣлаетъ	пусть онъ (она, оно) дѣлаетъ
Множ.	1. дѣлаемъ	(сдѣлаемъ ¹)
	2. дѣлаете	дѣлайте
	3. дѣлаютъ.	пусть они (они) дѣлаютъ.

Садашњи адверб дѣлая.

Садашњи партицип радни дѣлающий.

Садашњи партицип трини дѣлаемый.

б) инфинитивна основа дѣла-:

Инфинитив	дѣлать.
Перфекат	дѣлалъ -а -о -и.
Прошаста адверб (§ 283, 2)	дѣлавъ
Прошаста партицип радни	дѣлавший.
Прошаста партицип трини	с-дѣланный ² .

Напомена. Ако се пореди презент у српском и у руском, лако је уочити разлику између једног и другог језика. Српски облици (сем 3 л. мн.) постали су једначењем и сажимањем: чѣвѣш од *чува-је-ш, *чува-е-ш, *чува-а-ш, тако исто: чѣвѣ, чѣвѣмо, чѣвѣте (али 3 л. мн. чѣвају); мимо то, према дам, -м је пренесено на 1 л. једн. глагола ове групе (чѣвѣм), па је после прешло на све глаголе, сем: хоѣу, моѣу, и т. д. (§ 251, нап.). Руски језик сачувао је првобитне, несажете облике: дѣла-ју, дѣла-је-ш, дѣла-је-т (или, као што то Руси пишу, дѣлаю, дѣлаешъ, дѣлаетъ), и т. д.

340. Овако се мењају:

1. неки глаголи којима је глаголска основа изведена непосредно од корена, као: зѣять, зѣяю зѣяешъ зѣяити (прова-

¹ = урадимо (за несвршене глаголе вреди § 262, 2).

² = урађен (дѣланный или дѣланый [према § 294] добило је у живом говору придевско значење, и значи: извештачен, неприродан, лажан, н. пр. дѣланное выражѣние лица, неприродно лице; дѣланнныя манѣры, неприродни покрети, и т. д.).

лија, рана); сѣять, сѣю сѣеши сѣјати; уповать, уповаю уповашь уздати се (на Бóга, у Бога; а: уздати се у човека = надѣяться на челoвѣка); читать, читаю читаешь читати, и т. д.;

2. глаголи, изведени од ког имена (деноминативни), као: вонять воняю заударати, смрдети; вѣнчать вѣнчаю венчавати; гнѣваться, гнѣваюсь гнѣваешься гневити се; голодать голодаю трпети глад; желать желаю желети; играть играю 1. играти се (н. пр. деца), 2. свирати; нюхать нюхаю мирисати; обѣдать обѣдаю ручати; оправдать оправдаю (сврш.) оправдати; питать питаю хранити, питати; работать работаю радити; сочетать (четá = двоје, пар, муж и жена) сочетаю (сврш.) сјединити, спојити; страдать страдаю патити; сѣдлать сѣдлаю седлати; хромать хромаю храмати, и т. д.;

3. несвршени прости и безбројни несвршени сложени (т. зв. учестани, § 398 и даље) глаголи, изведени од глагола различитих врста (девербативни), као: бросать бросаю бацати; летать летаю летети, и т. д.; | выбрасывать выбрасываю избацивати; выпивать выпиваю испијати; наваливать наваливаю гомилати; одѣваться одѣваюсь облачити се; оскорблять оскорбляю вређати; отвѣчать отвѣчаю одговарати; показывать показываю показивати; помогать помогаю помогати; разувѣрять разувѣрляю доказивати (коме) да није тако; скрывать скрываю сакривати; спрашивать спрашиваю питати; умирать умираю умирати, и т. д., и т. д.

Додатак. У овај раздео иду и несвршени парњаци од многих свршених глагола на *-нуть*, као: вивать виваю, климати главом (сврш. вивнуть вивнѹ, климнути главом); видать видаю, бацати (сврш. вѣнцнть вѣнцн, бацити); трбгать трбгаю, дирати (сврш. трбнцть трбнц, дирнути), и т. д. (§ 394, 1).

Акцент. У глаголâ овог реда акценат остаје у свима **341.** облицима тамо, где је у инфинитиву.

Други раздео.

Инфинитивна основа постаје од глаголске основе наставком **342.**
-а: пис-а-.

Додатак. И у ових глагола некима је глаголска основа једнака с кореном, а некима је изведена наставцима, па зато овај раздео има два реда: у први ред иду они глаголи, којима је глаголска основа једнака с кореном: пис-(а-ть), а у други они, којима је глаголска основа изведена и некад се је свршавала на дифтонг *-оу*, откуд пред самогласничким наставцима *-ов*, а пред сугласничким *-у*: совѣтоу-(а-ти) = совѣтов-(а-ть), совѣтоу-(је-те) = совѣту-(је-те).

Први ред.

343. Глаголска основа једнака с кореном: пис-.

344. Образац: писáть писати;

а) презентна основа пис-је- (умекшано пише-) и писјо- (умекшано пишо-):

	<i>Презент</i>	<i>Императив</i>
Једн.	1. пишú	
	2. пишѣшь	пиши
	3. пишѣть	пустъ онъ (она, оно) пишѣть
Множ.	1. пишѣмъ	(напишемъ ¹)
	2. пишѣте	пишите
	3. пишуть.	пустъ они (онѣ) пишуть.

Садашњи партицип радни (остали презентни облици не употребљавају се): пишущій.

б) инфинитивна основа пис-а-:

<i>Инфинитив</i>	писáть.
<i>Перфекат</i>	писáлъ -а -о -и.
<i>Прошаста адверб</i> (§ 283, 2)	писáвъ.
<i>Прошаста партицип радни</i>	писáвший.
<i>Прошаста партицип трини</i>	писан(н)ый.

Напомене. 1. Ако се глаголска основа свршује на сугласник, онда се *ј* од наставка за презентну основу спаја с тим сугласником: пис-је- — пише-, лиз-је- — лиже-, и т. д.

2. Ако се глаголска основа свршује на самогласник, онда *-је-* у презентној основи остаје, а инфинитивна основа изводи се помоћу наставка *-ја*, н. пр. сѣять сејати:

а) презентна основа сѣ-је- (или, као што Руси пишу: сѣ-е-), сѣ-јо-:

	<i>Презент</i>	<i>Императив</i>
Једн.	1. сѣю	
	2. сѣешь	сѣй
	3. сѣеть	пустъ онъ (она, оно) сѣеть.
Множ.	1. сѣемъ	(посѣемъ ²)
	2. сѣете	сѣйте
	3. сѣють.	пустъ они (онѣ) сѣють.

Садашњи адверб сѣя.

Садашњи партицип радни (трпног нема): сѣющій.

¹ = напишимо (за несвршене глаголе види § 262, 2).

² = посејмо (несвршено према § 262, 2).

б) инфинитивна основа сѣ-ја-:

<i>Инфинитив</i>	сѣять.
<i>Перфекат</i>	сѣялъ -а -о -и.
<i>Прошастн адверб (§ 283, 2)</i>	сѣявъ.
<i>Прошастн партицип ради</i>	сѣявшій.
<i>Прошастн партицип трини</i>	сѣявнншій.

Овако се мењају глаголи:

345.

I. С основом која се свршује на самогласник (образац сѣять), и то:

1. На -а: *бáять* (нар.; об. говоритѣ) говорити: *баю баёшь*; *ка́яться* кајати се: *каюсь каёшься*; *ка́йся ка́йтесь*; *ка́ющійся*; *ка́ялся ка́ялась -лось -лись*; *ка́явшись*; *ка́явшійся*; *лáять* лајати: *лаю лаёшь*, и т. д.; *мáяться* мајати се: *маюсь маёшься*; *тáять* тајати, топити се (снег): *таю таёшь*.

346.

Напомене. 1. Глаголи *даю* (даёшь даёт ... даю́тъ; даю́щій) дајем, и сложени од -стаю и -знаю (прости не долазе), као: *встаю* (встаёшь ... встаю́тъ; встаю́щій) устајем, *устаю* (устаёшь ... устаю́тъ; устаю́щій) суштајем, *признаю* (признаёшь ... признаю́тъ; признаю́щій) признајем, *узнаю* (узнаёшь ... узнаю́тъ; узнаю́щій) познајем, и т. д. — изводе све остале облике од основа дава-, става-, знава-, дакле:

<i>императив</i>	дава́й,	встава́й,	узнава́й
<i>садашњи адверб</i>	дава́л,	встава́л,	узнава́л
<i>садашњи партицип трини</i>	дава́емшій,	—	узнава́емшій
<i>инфинитив</i>	дава́ть,	встава́ть,	узнава́ть
<i>перфекат</i>	дава́лъ,	встава́лъ,	узнава́лъ
<i>прошастн адверб (§ 283, 2)</i>	дава́въ,	встава́въ,	узнава́въ
<i>прошастн партицип ради</i>	дава́вшій,	встава́вшій,	узнава́вшій.

2. Тако је и код глагола -здаю (корен зѣ-, пореди срп. *зид-аши*) који такође долази само као сложен: *создаю* (создаёшь ... создаю́тъ; создаю́щій) стварам, а остали облици: *создава́й*; *создава́л*; *создава́емшій*; *создава́лъ*, и т. д.

3. Што вреди за дава́ть вреди и за његове сложене: *выдава́ть* издавати: *выдаю* выдаёшь; *отдава́ть* враћати: *отдаю* отдаёшь; *придава́ть* давати (н. пр. значење чему): *придаю* придаёшь; *продава́ть* продавати: *продаю* продаёшь, и т. д.

Додатак. За практичну употребу треба имати пред очима овај преглед за разликовање свршених глагола *дать* (§ 379) *дати*, *встать* (§ 330, нап. 2) *устати*, и *признать* (§ 325) *признати*, од њихових несвршених парњака: *дава́ть*, *встава́ть*, *признава́ть*:

<i>инфин.</i>	<i>футур</i>	<i>императ.</i>	<i>инфин.</i>	<i>презент</i>	<i>императ.</i>
дать	дамъ дай		дава́ть	даю	дава́й
встать	встану встань		встава́ть	встаю	встава́й
признать	признаю признай		признава́ть	признаю	признава́й.

Пази добро на разлику у акценту код признáть и признава́ть: признáть — признаю́, признаёшь (= призна́ю, призна́ешь), а признава́ть — признаю́, признаёшь (= призна́ем, призна́ешь); тако исто: узна́ть — узнаю́, узнаёшь (= дозна́ю, дозна́ешь), а узнава́ть — узнаю́, узнаёшь (= дозна́ем, дозна́ешь).

- 347.** 2. На **-ѣ**: *вѣять* вејати (храну), духати (ветар, у песн.): вѣю вѣешь и т. д.; *смѣяться* смејати се: смѣюсь смѣёшься смѣются; смѣйся смѣйтесь; смѣясь; смѣялся смѣялась -лось -лись; смѣявшись, и т. д.; *рѣять* лебдети у ваздуху (н. пр. орао кад лети): рѣю рѣешь, и т. д.

Напомена. Глаголи *затѣять* (затѣю затѣешь и т. д.) заподенути (сваћу) и *надѣяться* (надѣюсь надѣешься и т. д.) надати се, долазе само као сложени.

- 348.** 3. На **-у**, које је пред сугласником (дакле у презентној основи испред *j*) остало, а пред самогласником (дакле у инфинитивној основи испред *-а*, којим је она постала) јавља се као:

а) *-ов*: *ковáть* (ков-а-ть) ковати: кую́ куёшь ку́ють (т. ј. ку-ју́, ку-јо́ш, ку-ју́т); куй куйте; куя́; ку́ющий; кова́ль, -а -о -и; кова́въ; кова́вший; кова́нный; *снова́ть* = 1. сновати 2. ходати, вртети се (н. пр. по соби тамо амо): сну́ю снуёшь сну́ють; сну́й сну́йте; сну́ющий; сновáль; сновáвши, и т. д.; *сова́ть* гурати: су́ю суёшь су́ють; суй; сова́ль; сова́вши (пореди ст.-сл. **совати соуѣж**);

б) *-ев* (из *-ѣв*): *жева́ть* (жев-а-ть) жвакати: жу́ю жуёшь жу́ють (т. ј. жу-ју́, жу-јо́ш, жу-ју́т); жуй жуйте; жу́ющий; жева́ль; жева́въ; жева́вший; жева́нный; *клева́ть* кљувати: кљу́ю кљуёшь кљу́ють; клю́й клю́йте; клюя́ (и клюя́); кљу́ющий; клева́ль; клева́въ; клева́вший; по-клева́нный; *плева́ть* плувати: плю́ю плюёшь плю́ють; плю́й плю́йте; плюя́ (и плюя́); плю́ющий; плева́ль; плева́въ; плева́вший, оплева́нный (пореди ст.-сл. **жввати жоуѣж, кла́квати кљуѣж, пла́квати плюѣж**).

Напомена. 1. Глагол *блева́ть* (блѣю́ блѣешь блѣ́ють; блѣю́ блѣ́йте; блева́ль -а -о -и) блѣвати, долази само у протачком говору; међу образ. људима употребљавају се глаголи *тошнить* и *рва́ть* (§ 310), и то безлично: *тошнить* меня́, мука (зло, ружно) ми је, или: *меня́ рвѣть*, повраћам, меня́ рвало повраћао сам, и т. д.

2. Од глагола *чу́ю* (чу́ешь чу́ють; чу́й; чу́я; чу́ющий) = 1. осећати (н. пр. пас њушећи), 2. слутити (неку невољу), инфинитивна основа изведена је на *-ја* (према *сѣ-ять, вѣ-ять*, и т. д.), отуд: *чу́-ять, чу́-яль -а -о -и; чу́явъ; чу́явший; по-чу́янный*. У нар. пак говору инфинитив и сад гласи *чуть* (= чути), а перфекат — *чуль: чу́ли и ми́ про ѣто дѣло*,

и ми смо о том чули. Мимо то једино од овог глагола сачувао се облик некадашњег аориста: чу! (§ 249, дод.¹).

II. С основом која се свршује на сугласник, и то:

1. На -с, -з: плясáть играти, тесáть тесати, чесáть чешати (и: **349.** чешљати); || вязáть плести (н. пр. чарапу), лизáть лизати, мазáть мазати, низáть низати, рѣзáть сећи.

Гласовни закони: с + ј = ш, з + ј = ж.

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
плясáть	пляшú	плáшешь	плáшуть	пляши, пляшите	плясáль -а -о -и
чесáть	чешú	чéшешь	чéшуть	чешй, чешите	чесáль -а -о -и
вязáть	вяжú	вяжéшь	вяжуть	вяжи, вяжите	вязáль -а -о -и
мазáть	мажú	мажéшь	мажуть	мажь, мажьте	мазáль -а -о -и.

Садашњи партицип ради (садашњег партиципа трпног и садашњег адверба нема): пляшúщй, чéшущй, вяжущй, мажущй.

Прошати адverb и прошати партиципи (радни и трпни):

плясáвь	} § 283, 2	илясáвшй	—
чесáвь		чесáвшй	чéсаннй
вязáвь		вязáвшй	вязаннй
мазáвь		мазáвшй	мазаннй.

Напомене. 1. Код глагола ржу (ржéшь, ржуть; ржи) ржем, ж је продрло и у инфинитивне облике, и инфинитив гласи: ржать, прошати адverb: ржавь, перфекат: ржалъ ржала -о -и, и т. д. (место: рзать. рзавь, рзалъ).

2. Глагол казáть долази само као сложен (дакле свршен): *сказáть* рећи: сважú сважéшь сважуть; сважй скажите; свазáль; свазáвь; свазáвшй; скáзаннй. Тако се мењају и: *доказáть* доказати, *показáть* показати, *приказáть* наредити, *разказáть* испричати, *указáть* показати, и т. д.

2. На -т, -д: лепетáть брбљати, метáть бацати, прятáть **350.** сакривати, топтáть газити, хлопотáть бринути се (око чега), хохотáть смејати се, шептáть шаптати, щebetáть цвркутати, щекотáть голицати; || глoдáть глoдати.

Гласовни закони: т + ј = ч; д + ј = ж.

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
топтáть	топчú	тóпчешь	тóпчуть	топчи, топчите	топтáль -а -о -и
хохотáть	хохочú	хохóчешь	хохóчуть	хохочи, хохочите	хохотáль -а -о -и
прятáть	прячú	прячéшь	прячуть	прячь, прячьте	прятáль -а -о -и
глoдáть	глoжú	глóжешь	глóжуть	глoжи, глoжите	глoдáль -а -о -и.

¹ У говору образ. људи инфинитив чуť добио је прилошко значење: *я чуť-было* не забíль = умало што нисам заборавио; *я чуť-чуť* не уна́ль = умало не падох; *онь встáль чуť свѣť* = устао је тек што је почело свитати; *онь чуť* ли не миллиóнерь = он мал'те није милионар; *это чуť* ли не óнь свазáль = биће да је он то рекао, и т. д.

Садашњи адверб: топча, хохоча, пряча, гложа.

Садашњи партицип ради (трпног нема): топчуши, хохочуши, прячуши, гложуши.

Прошаста адверб и прошаста партиципи (радни и трпни):

топтавъ	} § 283, 2	топтавши	топтанный
хохотавъ		хохотавши	—
прятавъ		прятавши	прятанный
глодавъ		глодавши	об-глоданный.

Напомене. 1. *ст* са *ј* дало је *щ* (= шч, моск. ш'ш'), отуд: хлестать шибати: хлещу хлещешь хлещутъ; хлещи хлещите; хлещущий; хлеставъ; хлеставший; хлестанный.

2. *т* са *ј*, као што је горе речено, дало је *ч*; каткад место *ч* долази *щ*. Ово бива у глагола који су примљени из ст.-словенског преко црквеног језика, и у којих је *щ* према ст.-словенском *шт* (ст.-сл. *шт* Руси још од старине изговарају као *шч*). Отуд:

клеветати (клеветалъ, клеветавши, оклеветанный) опадати (кога): клевету клеветешь клеветутъ; клевети клеветите; клевети; клеветущий (пореди ст.-сл. *клеветати* — *клеветшѣ клеветшѣши*);

роптати (ропталь, роптавши) роптати: ропту роптешь роптутъ; ропти роптите; ропти; роптущий (пореди ст.-сл. *роптати* — *роптшѣ роптшѣши*);

скрежетати (скрежеталь; скрежетавши) шкругати зубима: скрежешу скрежешь скрежутъ; скрежеш скрежете; скрежешущий (пореди ст.-сл. *скрежѣтати* — *скрежѣштѣ скрежѣшѣши*);

трепетати (трепеталь, трепетавши) дрктати (од страха): трепещу трепещешь трепещутъ; трепещи трепещите; трепещи; трепещущий (пореди ст.-сл. *трепетати* — *трепетшѣ трепетшѣши*).

3. Глагол *жажду* (жаждешь жаждутъ, жаждущий) узет је такође из црквеног језика; према облицима жажду жаждешь и т. д. и према именици жажда инфинитив гласи жаждать (место народног жадытъ; пореди ст.-сл. *жадати жаждѣ*). У об. говору овај глагол долази само с преносним значењем: жеднети, жудети за чим, бити жељан чега, н. пр. я жажду покая, жељан сам мира (срп. жедан сам = рус. мнѣ нить хочется, а не: я жажду).

351. 3. На -к, -г, -х: плакати, скакати; || двигати кретати; || пахати орати.

Гласовни закони: в + ј = ч; г + ј = ж; х + ј = ш.

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
плакати	плачу	плачешь	плачутъ	плачь, плачѣте	плакаль -а -о -и
скакати	скачу	скачешь	скачутъ	скачи, скачите	скакаль -а -о -и
двигати	движу	движешь	движутъ ¹	— —	двигаль -а -о -и
пахати	паху	пахешь	пахутъ	паци, пащите	пахаль -а -о -и.

¹ Остали презентни облици (сем сад. парт.) изводе се од основе двига-; отуд императ. двигаи двигаите, адверб двигаи, парт. двигающий поред движущий, двигаемый поред движимый; презент движу движешь движутъ данас је сасвим књижеван и застарео, па се и он изводи од основе двига-: двигаю двигаешь двигаютъ (§ 354).

Садашњи адверб и *садашњи партицип ради* (трпног нема): пла́ча, пла́чушиј; скача́, ска́чушиј; — , па́шушиј.

Прошаста адверб и *прошаста партиципи* (радни и трпни):

пла́кавъ	} § 283, 2	пла́кавшиј	о-пла́канныј
ска́кавъ		ска́кавшиј	—
дви́гавъ		дви́гавшиј	—
пахáвъ		пахáвшиј	пахáн(н)шиј.

Напомена. Група *зг* са *ј* дала је *зж* (= ж'ж', I, § 54, б), а *ск* — *ш*.

Отуд:

бры́згати прскати: бры́зжу бры́зжешь бры́зжутъ; бры́згалъ -а -о -и; бры́згавшиј; обры́зганныј (о презенту бры́згаю бры́згаешь бры́згають, који об. долази у разгов. језику, о императиву бры́згај и адвербу бры́згалъ, види § 354);

иска́ти тражити: ищú ищешь ищутъ; ищи ищите; ища; ищущиј; иска́ль -а -о -и; иска́вшиј; разы́сканныј (сад. парт. трпни, према глаголима прве врсте: исы́комшиј, § 276, А, нап. 2);

плеска́ти ударати (море о брегове): плещú плещешь плещутъ; плещи́ плещите; плещущиј; плеска́ль -а -о -и; плеска́вшиј;

полоска́ти испирати (н. пр. рúбле): полошú полощешь полошутъ; полоши́ полощите; полоща́; полошущиј; полоска́ль -а -о -и; полоска́вшиј; полóсканныј.

4. На **-п, -б, -ж**: ка́пати капати, трепáти тући, ударати, щипáти штипати; || колеба́ти колебати; || дрема́ти дремати, спавати. 352.

Гласовни закони: п, б, м + је = пл'е, бл'е, мл'е.

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
трепа́ти	треплú	трещлешь	трэплють	трэпай трэпайте	трэпáль -а -о -и
щипáти	щиплú	щиплешь	щиплють	щипай щипайте	щипáль -а -о -и
колеба́ти	колеблú	колеблешь	колеблють	колебли колеблите ¹	колеба́ль -а -о -и
дрема́ти	дремлú	дремлешь	дремлють	дремай дремайте	дрема́ль -а -о -и

Садашњи адверб и *садашњи партицип ради* (трпног нема): трепл́я, трепл́юшиј; — , щипл́юшиј; колебл́я, колебл́юшиј; дремл́я, дремл́юшиј.

Прошаста адверб и *прошаста партиципи* (радни и трпни):

трепа́въ	} § 283, 2	трепа́вшиј	трэпанныј
щипáвъ		щипáвшиј	щипанныј
колеба́въ		колеба́вшиј	(поколебланныј ²)
дрема́въ		дрема́вшиј	—

Напомена. Глагол *сы́пати* (сы́плю сы́плешь сы́плють; сы́пля; сы́плюшиј; сы́пáль -а -о -и; сы́павшиј; сы́панныј) сипати, има императив: сыш сыпте (види ниже).

Додатак. За глаголима четврте врсте с основом *ча* -а, -б, -м, као: вропíть шкropicити — вроплú вропишь вропíять (читај: вропють,

¹ у песн.; об. колеба́й, колеба́йте (према § 354. нап.; за акценат 1 л. једн. през. види § 257, I).

² по четвртој врсти.

§ 361, нап. 4), императ. кроиш кройте, адверб крои́я; любить волети — люблю любишь любить (читај: любятъ), люби любите, любя; кормить хранити — кормлю кормишь кормят (читај: кормютъ), корми кормите, кормя, и т. д. (§ 367) повели су се (у презенту, у императиву и у сад. адвербу) и неки од ових глагола, и н. пр. од трепать сад. време у живом говору чује се и овако: треплю трепеш трепеть трепемъ трепете¹ трепють, импер. трепи трепите, адверб трепи́я; тако исто од шипать — шиплю шипеш шипють, шипи шипите; од дремать — дремлю дремеш дремьт дремемъ дремете дремють, дреми дремите; од спать — сплю спнеш спють, спь спьте, спья, и т. д. (ови други облици: трепешь, шипешь; трепи́, шипи́ и т. д. обичнији су у живом говору).

353. 5. На -р, -л који су са -је дали р'е, л'е: ора́ть орати, сла́ть слати, стла́ть простирати.

Напомене. 1. Глагол ора́ть (орю́ орешь орю́тъ; оря́; ора́ль; бранни́й) орати, долази само у нар. говору (сев. вел.-рус.); об. се каже: паха́ть — пашу́ пашешъ (§ 351; разликуј од глагола ора́ть дерати се, који се мења по првој врсти: ору́ орешь ору́тъ, § 311).

2. Глагол сла́ть (сладь -а -о -и, сла́вни́й, по-сланни́й) слати, има, као и код нас, у презенту ш: шлю́ шлешъ шлеть шлемъ шлете шлють; шли шлите (пореди ст.-сл. *схлати схлѣж*).

3. Глагол стла́ть² (стала́ стлала́ стла́ло -и, по-стланни́й) прости-рати постелу (коме да легне), има презентне облике од основе стел-је- стел-јо-: стелю́ стелешъ стеля́тъ; стели́ стелите (пореди ст.-сл. *стѣлати стѣлѣж*); у инфинитиву и у облицима, изведеним од инфинитивне основе, т у групи стл- об. се не изговара, тако да између овог глагола и глагола сла́ть, у тим облицима, нема разлике у говору.

354. Неки глаголи могу ићи и у овај и у трећи ред првог дела (образац *дѣлать дѣлаю*, § 339):

брѣзгать прскати	има брѣзгаю брѣзгаешъ	и брѣзжу брѣзжешъ ³
двѣгать кретати	— двѣгаю двѣгаешъ	— двѣжу двѣжешъ
капать капати	— капаю капаешъ	— каплю каплешъ
махать махати	— махаю махаешъ	— машу машешъ
полоскать испирати	— полоскаю -скѣшъ (рег.)	— полощу полбщешъ
хнѣвать кискати	— хнѣваю хнѣгаешъ (рег.)	— хнѣчу хнѣчешъ.

Напомена. У неких од споменутих глагола и други презентни облици (управо по гдекоји од њих) могу бити паралелни. Тако н. пр. брѣзв-

¹ Ако се има на уму да се ненаглашено е у завршецима *-ешъ, -еть*, и т. д. изговара скоро вао и (упр. 2, I, § 72), а у говору младих Московљана сасвим вао и, онда је подударање између ових глагола и споменутих глагола четврте врсте потпуно, т. ј. трепешь, трепеть и т. д. гласи исто онако вао кормишь кормить, любишь любить, и т. д.

² У нар. гов. стелить (стелю́ стелишь) по четвртој врсти, па отуд тако и у писаца.

³ Читај: брѣж'ж'у, брѣж'ж'еш (I, § 54, 6).

гати има брѣзгаѣ, брѣзгаѣ, брѣзгаюшій и брѣзжушій; **двѣгати** — двѣгаѣ, двѣгаѣ, двѣгаюшій и двѣжушій, двѣгаемый и двѣжимый; **кѣпати** — кѣпаѣ, кѣпаѣ, кѣпаюшій и кѣплюшій; **махѣти** — махаѣ и махи, махаѣ, махаюшій и махушій; **полоскѣти** — полощи, полощи, полощушій, поред: **полоскаѣ, полоскаѣ, полоскаюшій**; **хнѣгати** — хнѣчи, хнѣча и хнѣчушій.

Додатак. Презенти на *-аю -аешь* (брѣзгаю брѣзгаешь, и т. д.) одлика су разговорног језика, а њихови парњаци из друге групе долазе више у књиж. језику (од **двѣгати**, као што је речено у § 351, нап. под линијом, облици **двѣжу двѣжешь** сада су сасвим књижевни и заста-рели; жив говор зна само за презент **двѣгаю двѣгаешь**).

Акцент. Глаголи, код којих је акценат у 1. л. једн. пре-зента на последњем слогу (у инфинитиву онда је на *-ати*), имају га у осталим лицима презента, у садашњем партиципу радном и у прошастом партиципу трпном за један слог даље према почетку, н. пр. **сказаѣти** рећи — скажу скажешь скажетъ скажемъ скажете скажутъ, сказанный (али: скажи, сказаѣлъ, сказаѣвъ, сказаѣшій). Тако исто: **вязаѣти** плести (плетиво) — вяжу вяжешь вяжутъ, вязанный; **глодаѣти** — гложу гложешь гложутъ, гложушій, об-глоданный; **топѣти газити** — топчу топчешь топчутъ и т. д.; **скакаѣти** — скачу скачешь скачутъ, и т. д.

Напомена. Неки глаголи, као: **алѣати** жеднети за чим, који су узети из црквеног језика и који долазе само у в. стилу, имају акценат као у црквеном: **алчу алчешь** (поред **алѣаю алѣаешь**), **алчушій**; руски би било: **алчу алчешь**.

Други ред.

Глаголска је основа изведена и свршавала се је некад на дифтонг **-оу**, откуд пред самогласничким наставцима **-ов**, а пред сугласничким — **-у**: **совѣтов-, совѣту-**.

Напомена. У инфинитивној основи наставак је *-а*, дакле самогласнички (совѣтов-а), а у презентној основи наставак је *-је, -јо*, дакле сугласнички (совѣту-је-).

Додатак. Глаголи овог реда слични су глаголима, поменути у § 348 а, само што су оно коренити, и *-у* је тамо саставни део коренов (**ку-је-шь вов-а-тъ**), а ово су изведени, и овде је *-у* наставак за извођење: **бесѣду-је-шь бесѣдов-а-тъ** од **бесѣда**, **совѣту-је-шь совѣтов-а-тъ** од **совѣтъ**; **пирѣ-је-шь пиров-а-тъ** од **пирѣ**, **торгѣ-је-шь торгов-а-тъ** од **торгѣ** (= трговање), и т. д.

- 357.** Образац: совѣтовать саветовати;
 а) презентна основа совѣту-је- (или као што се руски пише: совѣту-е-) и совѣту-јо-:

	<i>Презент</i>	<i>Императив</i>
Једн.	1. совѣтуу	
	2. совѣтуешь	совѣтуй
	3. совѣтуеть	пусть онъ (она, оно) совѣтуеть
Множ.	1. совѣтуемъ	(посовѣтуемъ ¹)
	2. совѣтуете	совѣтуйте
	3. совѣтуютъ.	пусть они (онѣ) совѣтуютъ.

Садашњи адверб совѣтуя.

Садашњи партиципи радни совѣтующий.

Садашњи партиципи трини совѣтуемый.

- б) инфинитивна основа совѣтов-а-:

Инфинитив совѣтовать.

Перфекат совѣтоваль -а -о -и.

Прошаста адверб (§ 283, 2) совѣтовавъ.

Прошаста партиципи радни совѣтовавший.

Прошаста партиципи трини не употребљава се од овог глагола (али н. пр. своробанный украђен, од своровать).

Напомена. Иза меких сугласника, -ов-, које се јавља у инфинитивној основи, прешло је још у прасловенском у -ев-, н. пр. воевать војевати;

- а) презентна основа вою-е- (т. ј. воју-је) и вою-јо-:

	<i>Презент</i>	<i>Императив</i>
Једн.	1. воюю	
	2. воюешь	воюй
	3. воюеть	пусть онъ (она, оно) воюеть
Множ.	1. воюемъ	(повоюемъ ²)
	2. воюете	воюйте
	3. воюють.	пусть они (онѣ) воюють.

Садашњи адверб и партиципи: воюя, воюющий.

- б) инфинитивна основа воев-а- (т. ј. вој-ев-а-):

Инфинитив воевать.

Перфекат воеваль -а -о -и.

Прошаста адверб и партиципи воевавъ, воевавший; от-воеванный.

- 358.** Овако се мењају глаголи:

1. На -овать, као: баловать, балую балуешь мазити; воро-
 вать, ворую воруешь красти; завидовать, завидую завидуешь

¹ = посаветујмо (за несвршене глаголе вреди § 262, 2).

² = ратујмо (за несвршен облик вреди § 262, 2).

завидети; радовать, радую радуешь веселити; слѣдовать, слѣдую слѣдуешь за кѣмъ, ићи за ким; торговать, торгую торгуешь трговати; цѣловать, цѣлую цѣлуешь¹ љубити; чувствовать, чувствую чувствуешь осећати, и т. д., заједно с глаголима, усвојеним из туђих језика, као: атаковать, атакую атакуешь јуришати; аплодировать, аплодирую аплодируешь пљескати (коме); бальзамировать, бальзамирую бальзамируешь балзамирати; бунтовать, бунтую бунтуешь бунити; диктовать, диктую диктуешь диктирати; рисовать, рисую рисуешь цртати; танцовать, танцую танцуешь играти, и т. д.

Напомене. 1. Глагол **здороваться** здравити се, не иде овамо, и ако личи на ове глаголе. Он је изведен од придева **здоровъ** (т. ј. *ов* у њега није наставак, којим је постала глаголска основа, као н. пр. у **радоваться** од **радъ**, **слѣдовать** од **слѣдъ**, и т. д.), и мења се као **дѣлать дѣлаю** (§ 339): **здороваясь** **здороваетесь**, **здоровайся**, и т. д.

2. То исто вреди и за глагол **уповать** (**уповаю** **уповаешь** **уповаю**, и т. д.) уздати се, који долази само у в. стилу, кад је н. пр. реч о Богу (иначе, као што је речено у § 340, 1, каже се **надѣяться на когѳ**); и овде *ов* припада корену (кор. **пѣв-**, отуд и срп. **уфайши**, од **у-йвайши**).

Упамти: у руском нема глагола који би одговарао нашем: **куйовашши куйуем**. То се руски каже: **покупать** **покупаю** (али срп. **куиити** = рус. **куитъ** **вупляю**).

2. На **-евать**, као: **бичевать**, **бичую** **бичуешь** **шибати** **бичем**; **горевать**, **горюю** **горюешь** **тужити**, **јад** **јадати**; **кочевать**, **кочую** **кочуешь** **прелазити** с ергелама на друге пашњаке и **преносити** тамо сав свој иметак (номадска племена); **межевать**, **межую** **межуешь** **размеђавати**; **ночевать**, **ночую** **ночуешь** **ноћивати**, и т. д.

Напомене. 1. Глагол **дневать** (**днѳю** **днѳешь**) **дањивати**, долази увек у свези с глаголом **почевать**: **онъ тамъ днѳеть** и **ночуеть**, он је тамо окукао.

2. Глагол **обуревать** **узбуђивати** (н. пр. **страсти** **кога**), узет је из црквеног (**окоуривати** **окоуриваѳ** **окоуриваѳши**), и има: **обуреваю** **обуреваешь**, и т. д., као **дѣлаю** **дѣлаешь** (§ 339).

3. Глагол **увѳцевать** **саветовати** **коме** (да што не чини), има **увѳцеваю** **увѳцеваешь** и т. д. (**увѳцевать** стоји место **увѳцавать** [не-свршен од **увѳцать**]) као што неки и пишу, па је **е** ушло према **ночевать** и сличним глаголима, или према изговору; пореди **часъ** — **часѳ**, упр. **чѳсъ**, **I**, § 31, 1).

Додатак. Од глаголѳ на **-ева-** (деноминативни) треба разликовати глаголе на **-ва-**; ови су постали од свршених глагола на **-ѳ** настав-

¹ читај: **пѣлавѳт'**, **пѣаујѳ**, **пѣаујѳш**, упр. **пѣавѳт'**, **пѣаујѳ**, **пѣаујѳш** (**I**, § 33, нап.).

ком -ва (§ 403), вреде као њихови несвршени парови и мењају се по обрасцу *дѣлать дѣлаю*, н. пр. за-болѣ-ть, -лѣю -лѣешь (као: *умѣть, умѣю умѣешь*, § 335) разболети се — за-болѣ-ва-ть, -ваю -ваешь разболевати се; о-долѣ-ть, -лѣю -лѣешь савладати (кога) — о-долѣ-ва-ть, -ваю -ваешь савлађивати (кога); о-слабѣ-ть, -бѣю -бѣешь ослабети — о-слабѣ-ва-ть, -ваю -ваешь слабети, и т. д.

359. Српски и руски глаголи на -ива-. Глаголи на -ивати повели су се у српском за глаголима на -овати и понајвише имају презент на -ујем: *казивати казујем, даривати дарујем, забрањивати забрањујем*, и т. д. У руском то није тако, и глаголи на -ивать, -ивать мењају се у руском по обрасцу *дѣлать дѣлаю* (§ 339): *выплачивать, выплачиваю выплачиваешь исплачивати; обманывать, обманываю обманываешь варати; показывать, показываю показываешь показивати; посматривать, посматриваю посматриваешь посматрати; разговаривать, разговариваю разговариваешь разговарати; связывать, связываю связываешь везивати*, и т. д.

Напомене. 1. Глагол *намѣреваться* смерати, гласи упр. *намѣриваться* (*е* се пише према именици *намѣреніе*), па зато се и мења као глаголи на -ивать: *намѣреваюсь намѣреваешься*, и т. д.

2. Глаголи *проповѣдывать* проповедати и *исповѣдывать* исповедати, имају презенте: *проповѣдую проповѣдуешь, исповѣдую исповѣдуешь*, према црк. језику (пореди ст.-сл. *проповѣдовати проповѣдоуѣх проповѣдоуѣши, исповѣдовати исповѣдоуѣх исповѣдоуѣши*); у инфинитив (*проповѣдывать, исповѣдывать*) *ы* је ушло према глаголима на -ивать и према изговору: ненаглашено *о* (првобитно *проповѣдовать, исповѣдовать*) на овом месту врло је близу гласу *ы* (I, § 28, 2), па се овде тако и пише.

3. Што вреди за *ы* у споменута два глагола, вреди и у *завѣдывать* управљати (н. пр. кућом, газдинством); презент *завѣдую завѣдуешь*, а у канцелар. језику: *завѣдываю завѣдываешь* (*завѣдывающий хозяйственной частью* = онај који управља административним одељењем).

4. Глагол *обязывать* (из *об-вѣзывать*) приморавати, има *обязываю обязываешь*, а рефлексивно: *обязываюсь обязываешься* и (канцелар. и судско-правнички) *обязуюсь обязуешься* = дајем реч.

5. Поред *пѣтчевать* (место: *пѣ-чти-вать, корен чѣ-*, пореди црк.-сл. *по-чтовати*) *пѣчую пѣчуеть* нудити, частити, у старијих писаца (Пушкина, Гогоља, и т. д.) долази и: *пѣчивать, пѣчиваю пѣчиваешь*.

360. Акцентат. У глаголâ овог реда акценат је у свима облицима где је у инфинитиву.

Четврта врста.

Презентна основа остаје наставком **-и** (-jo): нос-и-, нос-jo-. 361.

Напомене. 1. Стога, што је **-и** мек самогласник, тврди сугласници испред њега прелазе у меке: *с, з у с', з', т, д у т' д'*, и т. д. (I, § 158 а, 159 а, 163 дод. и 165).

2. У 1 л. једине презента, поред наставка **-и**, дошло је на основу још и **-о**, па се **-и** пред њим, још у епоси словенске заједнице, стало изговарати као *ј*, док се није стопило са сугласником испред себе, према гласовним законима: *с, з + ј = ш, ж; т, д + ј = ч, ж*, и т. д. (I, § 158 б, 159 б, 163 дод. и 165). И у прошастом партиципу трпном, пред наставком **-енъ -ена -ено** (дужи облик **-енный -енная -енное**, § 290), **-и** од основе прешло је у *ј* и, по истим гласовним законима, спојило се са сугласником испред себе. Отуд у глагола ове врсте двојако умекшавање: у 1 л. једине презента и у прошастом партиципу трпном — једно, а у осталим облицима — друго, н. пр. *сердѣтъ срдити, кормѣтъ хранити*: 1 л. *сержѣ* (из *серд-ју*), *кормлю* (из *корм-ју*), парт. *раз-сѣрженный* (из: *-сѣрд-енный*), *на-кѣрмленный* (из: *-кѣрм-енный*), а остала лица презента: *сѣрдѣшь, кѣрмишь* (т. ј. *сѣрд'ишь, кѣрм'ишь*), императ. *сѣрдѣ, кѣрми* (т. ј. *сѣрд'и, кѣрм'и*), и т. д.

3. У 3 л. множине презента (па дакле и у садашњем адвербу и садашњем партиципу радном) **-и** од наставка (§ 252, III, и § 269, 1) стопило се са гласом испред себе у *а* (*ѣн*; пореди ст.-сл. *видѣти — видѣтъ*, парт. *видѣ видѣшта, хвалѣти — хвалѣтъ*, парт. *хвалѣ хвалѣшта*); у руском језику прасловенско *а*, као што знамо, дало је *я* т. ј. *'а* (иза *ч, ж, ш, щ* и пишемо *а*), пред којим се сугласници умекшавају (I, § 157) исто онако као и у осталим лицима презента, сем 1 л. једине; дакле *сѣрдѣтъ, сѣрдѣ, сѣрдѣщѣй* (т. ј. *сѣрд'ат, сѣрд'а* и т. д.); *кѣрмѣтъ, кѣрми, кѣрмищѣй* (т. ј. *кѣрм'ат, кѣрм'а*, и т. д.).

4. У об. говору 3 л. множине свршује се на **-ятъ** (т. ј. **-'атъ**) само онда ако је нагласак на том завршетку: *хѣтътъ, говорѣтъ, носѣтътъ* (сврш.) *походиѣ, обѣснѣтътъ* (сврш.) *протумачиѣ*, и т. д. Ако нагласак није на завршетку, онда је у разговорном језику (не само простијих људи, као што је то код нас, већ и образованих кругова) изведена аналогија према глаголима осталих врста, којих је куд и камо више, и у којих се ово лице свршује на **-утъ** (пореди срп. *виду, раду, носу, говору* и т. д. према *илешу, иду, шѣну*, и т. д.). У руском ово је дошло у толико пре, што су глаголи прве три врсте, ако акценат није на завршцима, изједначили (у живом говору) презентне облике са глаголима четврте врсте, и ненаглашено *е* у *лѣ-зешъ, тѣнешъ, кѣлешъ, дѣлаешъ, пишемъ . . .*, гласи исто онако, као *и* у *лѣбиешъ, хвалѣиешъ*, и т. д. (I, § 72). Последица овога била је, да се и 3 л. множине код *ѣ*-основа, кад није наглашено, изједначило са истим лицем других глагола, и према *лѣзутъ, тѣнутъ, кѣлутъ, дѣлаютъ, пишутъ*, и т. д., говори се и: *лѣбютъ, хвалѣютъ, видѣютъ, хѣдутъ, слѣзутъ. сѣшутъ*, и т. д., и ако се пише, а под утицајем штампане речи и чује у живом говору: *лѣбѣтъ, хвалѣтъ, видѣтъ, хѣдѣтъ, слѣзѣтъ, сѣшѣтъ*, и т. д.; тако исто у сад. партиципу, према 3 л. множ. *лѣбѣютъ, видѣютъ*,

и т. д. и према партиципима осталих глагола, чује се: *любю́щий, ви́-
дющ́ий, сто́ящий, слы́шущий* и т. д. (писано: *любя́щий, видя́щий, стоя́щий*
= онај који вреди, кошта, слы́шачи́й).

Додатак. И ова врста има два раздела: у први раздео иду они гла-
голи, којима инфинитивна основа постаје такође наставком *-и*, а у
други — они, којима инфинитивна основа постаје наставком *-ѣ*.

Први раздео.

362. *Инфинитивна основа постаје наставком -И: нос-и-.*

363. **Образац:** носѣть носити;

а) презентна основа нос-и- (умекшано нос'и-) и нос-ѣо-
(умекшано ношо-):

	<i>Презент</i>	<i>Императив</i>
Једн.	1. ношѣ	
	2. нѣсишь	носи
	3. нѣситъ	пусть онѣ (она́, оно́) нѣситъ
Множ.	1. нѣсимъ	(понесѣмъ ¹)
	2. нѣсите	носѣте
	3. нѣсятъ.	пусть они́ (они́) нѣсятъ.

Садашњи адверб носѣ.

Садашњи партицип радни носѣщи́й.

Садашњи партицип трпни носѣмый.

б) инфинитивна основа нос-и- (умекшано нос'и-):

<i>Инфинитив</i>	носѣть.
<i>Перфекат</i>	носѣлъ -а -о -и.
<i>Прошаста адверб (§ 283, 2)</i>	носѣвѣ.
<i>Прошаста партицип радни</i>	носѣвши́й.
<i>Прошаста партицип трпни</i>	ношенны́й.

Напомена. За садашњи партицип трпни вреди § 274.

Овако се мењају глаголи с основном:

364. 1. На *-е, -з*: гасѣть гасити, косѣть косити, красѣть бојити,
просѣть молити, трѣсѣть бојати се (малодушно, као кука-
вица); || возѣть возити, грозѣть претити, грузѣть товарити,
и т. д.

¹ = понесимо (за неsvршене глаголе вреди § 262, 2).

Гласовни вајони: с, з + и = си, зи (т. ј. с'и, з'и);
с, з + ј = ш, ж.

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
красить	красѹ	красишь	красятъ	крась, красьте	красиль -а -о -и
просить	прошѹ	пробишь	пробсятъ	проси, просите	просиль -а -о -и
возить	вожѹ	возишь	вбзятъ	вози, возите	возиль -а -о -и
грузить	гружѹ	грузишь	грузятъ ¹	грузи, грузите	грузиль -а -о -и.

Садашњи адверб: крася, прося, возя, грузя.

Садашњи џартицији (радни и трпни): красящій, —; просящій, просимый; возящій, возимый; грузящій, грузимый.

Прошасти адверб и прошасти џартицији (радни и трпни):

красивъ	} § 283, 2	красившій	кратенный
просивъ		просившій	прошенный
возивъ		возившій	—
грузивъ		грузившій	груженный.

Напомене. 1. Неки глаголи долазе само као сложени, дакле свршени: занозить (корен нъз- ноз-, пореди срп. *низаши, нож*): заножѹ (себѣ палець) уѣи ѣе ми трн (у прст), занозишь (и: занозишь); занози; занозиль; заноженный; **вонзить** сјурити (нож коме): вонжѹ вонзишь вонзятъ и т. д. (као занозить); **откусить** одгрести: откушѹ откусишь откусятъ; откуси; откусиль; откушенный; **поразить**² погодити (н. пр. у срце), убити: поражѹ поразишь поразятъ; порази; поразиль; пораженный, и т. д.

2. У неких глагола као н. пр. **скользить** (скользишь скользятъ) клизити, и **обезопасить** (обезопасишь обезопасятъ) обезбедити, Рус ѣе увек мало застати пре него што каже 1 л. једине скольжѹ или обезопасѹ, јер је то некако необично (место скольжѹ пре ѣе се реѣи: ногá скользить у меня, нога ми клизи).

3. Глагол **приблизиться** (-жусь -зисься) гласио је некад приближиться (пореди ст.-сл. приближити *сѧ*, срп. *приближити се*). Отуд у Пушкина: Святій (према црк.; об. святѣй) отѣць, приближсья (данас се говори: приблизься), я готѣвь, свети оче, приѣи, спреман сам (да се пострижем, *Примери*, књ. 1, стр. 269, стих 286).

2. На -т, -д (-ет, -зд): воротить (сврш.) вратити (кога), **365.**
золотить златити, катить котрљати, колотить туѣи, коптить = 1. сушити месо у димњаку, 2. (фиг.) коптить неѣбо ништа не радити; крутить сукати (узицу), молотить млатити (жито), платить плаћати (а не: платити = заплатить), портить кварити, тратить трошити, хватить (сврш.) 1. макнути (кога), 2. (безлич.)

¹ и: грузишь, грузятъ.

² Несложен глагол разить са знач.: ударати, долази врло ретко; али безлично: отъ него разить вѣдкой, он заудара на равију; отъ него разить духами, он заудара на неке мирисе, и т. д.

хвѣтитѣ доста је (н. пр. новаца, времена, материје); шутитѣ шалити се, и т. д.; || водитѣ водити, гладитѣ гладити (па онда: глачати, „пеглати“), гордитѣся поносити се, городитѣ (заборѣ) дизати ограду око чега, ладитѣ (сѣ кѣмъ) лепо живети (с ким), лудитѣ калајисати, садитѣ садити, сердитѣ срдити, ходитѣ ићи, цѣдитѣ цедити, и т. д.; || груститѣ туговати, креститѣ крстити, льститѣ ласкати, поститѣся постити, проститѣ (сврш.) опростити, пуститѣ (сврш.) пустити, и т. д.; || громоздитѣ гомилати, ѣздитѣ ићи (куда, али не пешке), и т. д.

Гласовни закони: т, д + и = ти, ди (т. ј. т'и, д'и);

т, д + ј = ч, ж;

ст, зд + и = сти, зди (т. ј. с'ти, з'ди);

ст, зд + ј = щ (шч, моск. ш'ш'), зж (= ж'ж', I, § 54, б).

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
колотитѣ	колочу	колотишь	колотятѣ	колоти, колотите	колотилъ -а -о -и
пóртитѣ	пóрчу	пóртишь	пóртятѣ	пóрти, пóртите	пóртилъ -а -о -и
водитѣ	вожу	водишь	водятѣ	води, водите	водилъ -а -о -и
гладитѣ	гладжу	гладишь	гладятѣ	гладь, гладьте	гладилъ -а -о -и
груститѣ	грущу	грустишь	грустятъ	грусти, грустите	грустилъ -а -о -и
креститѣ	крещу	крестишь	крестятѣ	крести, крестите	крестилъ -а -о -и
ѣздитѣ	ѣзжу	ѣздишь	ѣздятѣ	ѣзди, ѣздите	ѣздилъ -а -о -и.

Садашњи адверб: колотѣ, пóртя, водѣ, глѣдя, грустя, крестѣ.

Садашњи партицип ради: (трпног нема, сем водимий од водитѣ): колотѣи, пóртяи, водѣи, глѣди, грусти, крести, ѣзди.

Прошаста адверб и прошаста партиципи: (радни и трпни):

колотивѣ	§ 283, 2	колотивши	по-колóченнѣ ¹
пóртивѣ		пóртивши	ис-пóрченнѣ ²
водивѣ		водивши	—
гладивѣ		гладивши	гладженнѣ
грустивѣ		грустивши	—
крестивѣ		крестивши	крещен(н)нѣ
ѣздивѣ		ѣздивши	нѣ-ѣзженнѣ (= обучен, конь у јахану).

Напомене. 1. Глагол читѣ поштовати (н. пр. Бога, усмену на кога), има презент: чту чтишь читѣ чтишь чтѣтѣ чтутѣ (чту и чтутѣ по првој врсти; остали облици: чти, чтиѣ; читѣлъ -а -о -и; по-чтѣннѣ).

2. У глагола платитѣ плаћати, катитѣ котрљати и садитѣ садити, наглашено *а* неки изговарају и као *о*, дакле: платишь, катишь, сѣдишь као: платишь, котишь, сѣдишь. Овај изговор дошао је аналогном: кад од носу (читај: п^ашу) има носишь, од вожу (читај: в^ажу)

¹ = истучен.

² = поварен; несложен облик пóрченнѣ = онај који има наступе као што бива у великој болести.

— вѣзьяшь, од прошу́ (читај: пр^ашу́) — прѣсишь, и т. д., онда је и од плачу́ — плѣтишь, од вачу́ — вѣтишь, а од сажу́ — сѣдишь (увек пишемо: платишь, катишь, садишь); неки од ових облика чују се и у круговима образ. људи, н. пр. занлѣчено, уплѣчено = плаћено је.

3. Глагол чудѣть (чудѣшь чудѣтъ) правити будалаштине, чинити којешта, нема 1 л. једине презента.

4. И из ове групе неки глаголи долазе само као сложени (свршени). Тако н. пр. **встрѣтити** срести: встрѣчу встрѣтишь встрѣтѣтъ; встрѣть встрѣтѣте; встрѣтилъ; встрѣченный; **опередѣть** претећи: опережѣ опередѣшь опередѣтъ; опереди; опередѣлъ; опережѣнный; **извѣстѣть** (когѣ) јавити (коме): извѣщу извѣстишь извѣстѣтъ; извѣсти; извѣстѣлъ; извѣщенный, и т. д.

Туђе умекшавање. Глаголи, узајмљени из ст.-словенског 366. језика преко црквених књига, задржали су свој начин умекшавања: место руског *ч, ж* (из *тј, дј*) у њих се јавља *щ* (*шч*, према ст.-сл. **шт**) и *жд* (ст.-сл. **жд, I, § 181**). Отуд:

возвратѣть вратити: возвращѣщу возвращѣтишь возвращѣтъ; возвратѣ; возвратѣлъ; возвращѣнный, возвращѣнь -щѣна -ѣ -ѣ (ст.-сл. **взвратити, взвратѣтъ взвратиши, взвратѣтъ**);

возмутѣть узбунити (кога чим, каквим гадним радом): возмущѣщу возмущѣтишь возмущѣтъ; возмутѣ; возмутѣлъ; возмущѣнный, возмущѣнь -щѣна -ѣ -ѣ (ст.-сл. **взмжтити, взмжѣтъ взмжтиши, взмжѣтъ**);

воплотѣть оличити: воплощѣщу воплотѣтишь воплотѣтъ; воплотѣ; воплотѣлъ; воплощѣнный, воплощѣнь -щѣна -ѣ -ѣ (ст.-сл. **взплзтити, взплзѣтъ взплзтиши, взплзѣтъ**);

запрѣтити забранити: запрѣщѣщу запрѣтишь запрѣтѣтъ; запрѣти; запрѣтилъ; запрѣщенный; запрѣщѣнь -щѣна -ѣ -ѣ (ст.-сл. **запрѣтити, запрѣѣтъ запрѣтиши, запрѣѣтъ**);

защитѣть заштитити, одбранити: защищѣщу заштитѣтишь заштитѣтъ; заштитѣ; заштитѣлъ; защищѣнный, защищѣнь -щѣна -ѣ -ѣ (ст.-сл. **заштитити, заштитѣтъ заштитиши, заштитѣтъ**);

насытити наситити: насыщѣщу насытитѣтишь насытитѣтъ; насытитѣ; насытитѣлъ; насыщенный, насыщѣнь -щѣна -ѣ -ѣ¹ (ст.-сл. **насытити, насыѣтъ насытиши, насыѣтъ**);

обогаѣть обогатити: обогащѣщу обогатѣтишь обогатѣтъ; обогаѣти; обогаѣтилъ; обогащѣнный, обогащѣнь -щѣна -ѣ -ѣ (ст.-сл. **обогаѣтити, обогаѣтъ обогаѣтиши, обогаѣтъ**);

обратѣть скренути (чију пажњу на што): обращѣщу обратѣтишь обратѣтъ; обратѣти; обратѣтилъ; обращѣнный, обращѣнь -щѣна -ѣ -ѣ (ст.-сл. **обратѣтити, обратѣтъ обратиши, обратѣтъ**);

¹ насыщѣнь н. пр. человекѣъ, али: вѣздухъ насыщѣнь электричествомъ = ваздух је засићен муњевином.

освѣтитъ осветлѣти: освѣщю (реже освѣчю) освѣтишь, освѣтитъ; освѣти; освѣтилъ; освѣщённый, освѣщёнъ -щѣна́ -о́ -ы́ (ст.-сл. **освѣтити, освѣштж освѣтиши, освѣштѣнж**);

освятитъ осветити, н. пр. свѣстеник цркву: освящю освятить; освятитъ; освятитъ; освящённый, освящёнъ -щѣна́ -о́ -ы́ (ст.-сл. **освятити, осваштж осватиши, осваштѣнж**);

ощутитъ осетити: оощю (редко), оощитъ; оощитъ; оощитъ; оощитъ (редко); оощитъ; оощитъ (ст.-сл. **оощити, оощитж оощитиши, оощитѣнж**);

поглотитъ прогугати (преносно, н. пр. рат много новаца): погложю поглотишь поглотятъ; поглоти; поглотилъ; поглощённый, поглощёнъ -щѣна́ -о́ -ы́ (ст.-сл. **поглазтити, поглазштж поглазтиши, поглазштѣнж**);

поработитъ покорити, поджармити: порабощю поработить; поработятъ; поработитъ; поработитъ; порабощённый, порабощёнъ -щѣна́ -о́ -ы́ (ст.-сл. **поработити, порабоштж поработиши, порабоштѣнж**);

посѣтитъ походити: посѣщю посѣтишь посѣтятъ; посѣти; посѣтилъ; посѣщённый, посѣщёнъ -щѣна́ -о́ -ы́ (ст.-сл. **посѣтити, посѣштж посѣтиши, посѣштѣнж**);

похититъ угрabitи (девојку), украсти (ствар): похичю похитить; похитятъ; похитятъ; похитятъ; похитятъ; похитятъ (ст.-сл. **похитити, похитштж похитиши, похитштѣнж**);

превратитъ претворити (у прах и пепео): превращю превратить; превратятъ; превратитъ; превратитъ; превращённый, превращёнъ -щѣна́ -о́ -ы́ (ст.-сл. **прѣвратити, прѣвраштж прѣвратиши, прѣвраштѣнж**);

прекратитъ прекратити (т. j. престати, н. пр. говорити): прекращю прекратить; прекратятъ; прекратитъ; прекратитъ; прекращённый, прекращёнъ -щѣна́ -о́ -ы́ (ст.-сл. **прѣкратити, прѣкраштж прѣкратиши, прѣкраштѣнж**);

развратитъ покварити (кога): развращю развратить и т. д. као возвратитъ (ст.-сл. **развратити, развраштж развратиши, развраштѣнж**);

сократитъ скратити: сокращю сократить, и т. д. као прекратитъ (ст.-сл. **сзкратити, сзкраштж сзкратиши, сзкраштѣнж**);

укротитъ укротити: укрощю укротить; укротятъ; укротитъ; укротитъ; укрощённый, укрощёнъ -щѣна́ -о́ -ы́ (ст.-сл. **оукротити, оукротштж оукротиши, оукротштѣнж**);

убѣдитъ уверити (место 1 л. убѣждю говори се: я постараюсь убѣдить его) убѣдихю убѣдятъ; убѣдитъ; убѣдитъ; убѣдѣнный, убѣдѣнъ -жденá -о́ -ы́ (ст.-сл. **оубѣдѣнти, оубѣждж оубѣдѣниши, оубѣждѣнж**).

Напомене. 1. У неких глагола с основом на -д, ст.-словенско умекшавање одржало се, или је по аналогији изведено, само у прошастом партиципу трпном. Тако н. пр.

повредити нашкодити: поврежу повредишь, поврежденный, повреждён -жена -ó -й (ст.-сл. поврѣдѣти, поврѣждж поврѣдѣши, поврѣждѣнж);

преградити преградити: прегражу преградишь преграждать; прегради; преградилъ; прегражденный, преграждён -жена -ó -й (ст.-сл. прѣградиѣти, прѣграждж прѣградиѣши, прѣграждѣнж¹);

принудити приморати: (место 1 л. прину́жу об. се говори: я заставляю его н. пр. это сдѣлать) прину́дишь, прину́жденный, прину́ждён -жена -ó -й (ст.-сл. прину́диѣти прину́ждж прину́диѣши, прину́ждѣнж);

пробудити пробудити: пробужу пробудишь, пробужденный, пробуждён -жена -ó -й (н. пр. совѣсть) и пробуженный, пробужень -жена -о -ы (н. пр. ко иза сна; ст.-сл. пробоудѣти, пробоуджж пробоудѣши, пробоудѣнж);

родити родити: рожу родишь, рожденный, рождён -жена -ó -й (ст.-сл. родиѣти, рождж родиѣши, рождѣнж);

утвердити потврдити (н. пр. неки закон): утвержу утвердишь, утвержденный, утверждён -жена -ó -й (ст.-сл. оутврѣдиѣти оутврѣждж оутврѣдиѣши, оутврѣждѣнж);

учредити основати: (1 л. не употреб.) учредишь учредять; учреди; учредилъ; учрежденный, учреждён -жена -ó -й, и т. д.

2. То исто вреди и за неке глаголе на -зд, као: *пригвоздити* приковати: пригвозжу (читај: -ж'ж'у́, I, § 54 б) пригвоздишь, пригвозжденный, пригвозждён -жена -ó -й (ст.-сл. пригвоздѣти пригвождж пригвоздѣши, пригвождѣнж); *нагромоздити* нагомилати: нагромозжу нагромоздишь, нагромозжденный, нагромозждён -жена -ó -й; *избороздити* избраздати: изборозжу избороздишь, изборожденный, и т. д.

Додатак. Разлика између ст.-словенског и руског умекшавања види се најбоље, кад се глаголи, изворно руски, поредѣ с глаголима, узајмљеним из црк. језика (у првих је руско умекшавање, т. ј. $t + j = c$; а у других — $t + j = ш$ према ст.-сл. шт), н. пр.

ворочити вратити: ворочу ворочишь, (по)вороченный, (по)ворочень -а -о -ы; а: *возвратити* вратити: возвращу возвратишь, возвращенный, возвращень -шенá -ó -й;

проглотити прогутати (н. пр. парче хлеба, кост, и т. д.): прогложу прогложишь, проглоченный, проглочень -а -о -ы; а: *поглотити* привући на себе (преносно, н. пр. свуколику пажњу, упр. прогутати): погложу погложишь, поглощенный, поглочень -шенá -ó -й;

укорочити скратити: укорочу укорочишь, укороченный, укорочень -а -о -ы; а: *сократити* скратити (више преносно): сокращу сократишь, сокращенный, сокращень -шенá -ó -й.

3. На -п, -б, -в, -л: кропити шкропнати, купити (сврш.) 367. купити, ступити (сврш.) ступити, толпиться гомилати се, топить ложити, торопить журити, и т. д.; || грабить харати, губить упропашивати, долбить 1. дупсти (н. пр. корито), 2. бубати

¹ Тако исто: *наградити* наградити: награжу наградишь, награжденный; *оградити* оградити: огражу оградишь, огражденный, и т. д.

(на памет), любіць волети, рубіць сеіи, трубіць трубити, и т. д.; || готóвить спремати (што коме), давить гуштити, ловіць хва-тати, пра́виться сви́жати се, пра́вить управляти, язвіць пецкати (кога), и т. д.; || знако́мить познавати (кога с чим), корміць хранити, ломіць ломити, сраміць срамотити, стреміцься те-жити, и т. д.

Гласовни закони: и, б, в, м + и = ии, би, ви, ми (т. ј. и'и, б'и, в'и, м'и);
ц, б, в, м + ј = па', ба', ва', ма'.

Инфи- нитив	Презент			Императив	Перфект
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
кропíть	кропáю	кропíшь	кропáют	кропí, кропíте	кропíль -а -о -и
торопíть	торопáю	торопíшь	торопáют	торопí, торопíте	торопíль -а -о -и
грабíть	грабáю	грабíшь	грабáют	грабь, грабьте	грабиль -а -о -и
любíть	любáю	любíшь	любáют	любí, любíте	любíль -а -о -и
готóвить	готóвлю	готóвишь	готóвят	готóвь, готóвьте	готóвиль -а -о -и
давíть	давáю	давíшь	давáют	давí, давíте	давíль -а -о -и
знако́мить	знако́млю	знако́мишь	знако́мят	знако́вь, -во́мьте ¹	знако́миль -а -о -и
кормíть	кормáю	кормíшь	кормáют	кормí, кормíте	кормíль -а -о -и.

Садашњи адверб: кропáю, торопáю, грабáю, любáю, готóвя, давí, знако́мя, кормáю.

Садашњи партиципи (радни и трпни): кропáщий, кропíмый; торопáщий; грабáщий; любáщий, любíмый; готóвящий; давíщий, давíмый²; знако́мя-щий; кормáщий.

Прошати адверб и ирошати партиципи (радни и трпни):

кропíвъ	§ 283, 2	кропíвший	о-кроплённый
торопíвъ		торопíвший	по-торопленный
грабíвъ		грабíвший	о-грабленный
любíвъ		любíвший	воз-любленный
готóвивъ		готóвивший	при-готóвленный
давíвъ		давíвший	раз-давленный
знако́мивъ		знако́мивший	по-знако́мленный
кормíвъ		кормíвший	кормленный.

Напомене. 1. Глагол *шибíть* (само сложен, дакле свршен) пренео је инфинитив и прошати адверб у ову врсту, а остале облике има по првој врсти (као гребú, § 303 а): *ушибíть* (нар. *зашибíть*, н. пр. *себá рúву*) ударити се (у руку, случајно ударити руку о што, тако да боли): *ушибú* *ушибешь* *ушибúть*; *ушибí* *ушибíte*; *ушибь* *ушибла* -о -и; *ушибíвъ*; *ушибíый*; прошати партицип трпни има: *ушибленный* и (нар., по првој врсти) *ушибенный*.

2. Глагол *благословíть* (сврш.; *благословáю* -вíшь -вáть, -словí, -словíль) *благословити*, има прошати партицип трпни *благословлённый* (-лёнц -ленá -ó -и) = онај ког су благословили (људи) и, према

¹ Н. пр. *свои́хъ гостéй* = познај своје госте једне с другима (кажи [„представи“] их једне другима), али: *познако́вь менá съ нímъ* = познај ме с ним („представи“ ме њему).

² Више преносно, на и ту би се у об. говору пре реало: *подь давлéниемъ*.

црк.-словенском (откуд је и узет): *благословѣнный* (-вѣнь -вѣнна -о -и) = *благословљен* (онај ког је Бог благословио), па: *благословѣнный край* = *благословена* (срећна) земља.

3. Глагол *умертвѣити* (сврш., долази понајвише у в. ст.; *умертвѣишь* *умертвѣятъ*; *умертвѣи*; *умертвѣилъ*) убити, примљен је из црквеног језика, па, према ст.-словенском умекшавању, у 1 л. једн. презента (по значењу футура) и у прошастом партиципу трпном, има *ш* испред *в*: *умертвѣлю*, *умертвѣлѣнный* (ст.-сл. *оумертвѣити*, *оумертвѣитиш*; *ј* преко *в* утицало је на *т* као да је стајало непосредно уз њега).

4. Глагол *клеѣмити* (*клеѣмлю* *клеѣмишь* *клеѣмятъ*; *клеѣми*; *клеѣмилъ*) жигосати, има у прош. парт. трп.: *клеѣмѣнный*.

Додатак. По показаним обрасцима мењају се и глаголи на *-ѣ* (узајмице), као *графѣити* лењирати (попреко, т. ј. одозго па доле, а не с лева на десно): *графѣлю* *графѣишь* *графѣятъ*; *графѣи*; *графѣилъ*; *раз-графѣлѣнный*.

4. На **-н, -л, -р**: *бранѣити* грдити, *винѣити* кривити (кога), **368.** *дразнѣити* задиркивати, *казнѣити* (сврш. и несврш., § 394, нап. 3) *погубити*, *нѣонѣити* кискати (кењкати, књескати), *ранѣити* (сврш.) *ранити* (кога), *трунѣити* спрдати се, *цѣнѣити* ценити, и т. д.; || *валѣити* рушити, *жаѣлити* жацати (боцкати), *мѣдлѣити* оклевати, *падѣити* = 1. *пуцати*, 2. *пеѣти*, *прѣити* (сунце), *пилѣити* тестерити, *пылѣити* прашити, *шевѣлѣити* мицати, *пере-чѣслѣити* избројити, и т. д.; || *варѣити* кувати, *говорѣити* говорити, *жаѣрити* пеѣти, *жуѣрити* корити (кога, викати на кога), *мѣѣрити* мерити, *куруѣити* пушити, *спѣорѣити* препирати се, *щѣуѣити* глаза *жмирити*, и т. д.

Гласовни закони: н, л, р + и = ни, ли, ри (т. ј. н'и, л'и, р'и);

н, л, р + ј = н', л', р'.

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
бранѣити	бранѣю	бранѣишь	бранѣятъ	бранѣи, бранѣите	бранѣилъ -а -о -и
цѣнѣити	цѣнѣю	цѣнѣишь	цѣнѣятъ	цѣнѣи, цѣнѣите	цѣнѣилъ -а -о -и
нѣонѣити	нѣонѣю	нѣонѣишь	нѣонѣятъ	нѣонѣи, нѣонѣите ¹	нѣонѣилъ -а -о -и
паѣлити	паѣлю	паѣлишь	паѣлятъ	паѣи, паѣите	паѣилъ -а -о -и
шевѣлѣити	шевѣлѣю	шевѣлѣишь	шевѣлѣятъ	шевѣлѣи, шевѣлѣите	шевѣлѣилъ -а -о -и
мѣдлѣити	мѣдлѣю	мѣдлѣишь	мѣдлѣятъ	мѣдлѣи, мѣдлѣите	мѣдлѣилъ -а -о -и
говорѣити	говорѣю	говорѣишь	говорѣятъ	говорѣи, говорѣите	говорѣилъ -а -о -и
куруѣити	куруѣю	куруѣишь	куруѣятъ	куруѣи, куруѣите	куруѣилъ -а -о -и
жаѣрити	жаѣрю	жаѣришь	жаѣрятъ	жаѣри, жаѣрите	жаѣрилъ -а -о -и.

Садашњи адверб и садашњи партицип радни (трпног нема, сем облика цѣнѣиши од цѣнѣити): *бранѣи*, *бранѣиши*; *цѣнѣи*, *цѣнѣиши*; *нѣонѣи*, *нѣонѣиши*; *паѣи*, *паѣиши*; *шевѣлѣи*, *шевѣлѣиши*; *мѣдлѣи*, *мѣдлѣиши*; *говорѣи*, *говорѣиши*; *куруѣи*, *куруѣиши*; *жаѣри*, *жаѣриши*.

¹ обично одречно: не нѣонѣи, не нѣонѣите.

Прошаста адверб и ѿрошаста партицип (радни и трпни):

бранивъ	} § 283, 2	бранившій	—
цѣнивъ		цѣнившій	о-цѣненнѣй
нѣнивъ		нѣнившій	—
паливъ		палившій	вѣ-паленнѣй ¹
шевельивъ		шевельившій	по-шевельеннѣй
мѣдливъ		мѣдлившій	за-мѣдленнѣй
говоривъ		говорившій	говорѣннѣй ²
куривъ		курившій	вѣ-курѣннѣй
жаривъ		жарившій	жарѣннѣй (§ 294).

Напомене. 1. Глагол мѣслить (мѣслишь мѣслятъ; мѣслящій; мѣсалаъ) мислити (више као: размишљати, н. пр. онъ неспособенъ мѣслить, он не уме мислити; иначе се каже: думать, думаю думаетъ) — има у 1 л. једн. презента поред мѣслю и: мѣшлю (према ст.-сл. мѣсанти мѣшаж).

2. Глагол **остриѣть** (острю остришь остриятъ; остриѣ; остриѣлъ) шалити се, правити досетке³, кад је сложен с префиксом из- гласи **изоштриѣть** = изоштриити (н. пр. ум); *ш* продрло је у инфинитив и у остале облике из 1 л. једн. презента (по значењу футура; глагол је свршен) и из прошастог партиципа трпног који гласе *изошрю, изошрѣннѣй* (према ст.-сл. *изошрити изошряж изошряжнѣ*; у ст.-сл. меко *р'* утицало је каткад на *ст* испред себе исто онако као *ј*), па отуд и: *изошришь изошриятъ, изошриѣ, изошриѣлъ, и т. д.* У другим сложеницама *ст* остаје, н. пр. **наостриѣть** уши, добро отворити уши (да чујеш): *наострю наостришь наостриятъ; наостриѣ; наостриѣннѣй, и т. д.*

3. Глагол **испестриѣть** (свршен; испестришь испестриятъ; испестриѣ; испестриѣлъ) ишарати, повео се за глаголом **изоштриѣть** (види горе) и има 1 л. једн. *испещрю, а партицип испещрѣннѣй.*

4. У глагола **даритѣ** поклањати, основно *а*, кад је наглашено, неки изговарају и као *о*, дакле: *даришь даритѣ* и т. д. као: *дѣришь дѣритѣ* (тумачење исто као код *платитѣ, катитѣ* и *садитѣ*, § 365, нап. 2).

369.

5. На **-ј**, које се пред наставком **-и** не пише и (као обично испред *и*, сем случајева *ихъ, имѣ, ѿми = јих, јим, јѿми*) не изговара (**I**, § 24): *гноитѣ* (из *гној-и-тѣ*, пореди *гној, гнојнѣй*) рану запустити рану да се загноји; *дойтѣ* (из *дој-и-тѣ*, пореди *у-дой мѣжа, дој-ная корѣва крава музара*) мусти; *кроитѣ* (из *крој-и-тѣ*, пореди *по-крој платѣя крој одела*) кројити; тако исто: *пойтѣ појити; роитѣся ројити се; струитѣся теѣи* (поточиѣ, тако да се озго по њему виде вијугави млазови: *струјки*), и т. д.

¹ н. пр. *ядрѣ* = избачен топовски метак.

² об. *сказаннѣй*.

³ срп. *оштриити* (н. пр. *нож*) об. се каже: *точитѣ*.

Образец: кроить кројити;

а) презентна основа крој-и-, кројо-:

<i>Презент</i>		<i>Императив</i>
Једн.	1. крою	
	2. кроишь (из кроишь)	крой (из крой)
	3. кроить (— кройт)	пусть онъ (она, оно) кроить
Множ.	1. кроимъ (— кроймъ)	(скроймъ ¹)
	2. кройте (— кройте)	кройте (из кройте)
	3. кроять	пусть они (они) кроять.

Садашњи адверб

кроя.

Садашњи партиципи (радни и трпни): кроящий, кроимый.

б) инфинитивна основа крој-и-:

<i>Инфинитив</i>	кроить (из кройт).
<i>Перфект</i>	кроилъ (— кроилъ) -а -о -и.
<i>Прошаста адверб</i> (§ 283, 2)	кроилъ (— кроивъ).
<i>Прошаста партиципи</i>	
	(радни и трпни): кроивший (из кроивший), скроенный.

Напомена. 1. Ако нагласак није на наставку *-и*, којим су постале обе основе (презентна и инфинитивна), онда се императив свршује на *-и*: *стрѣить* (стрѣю стрѣишь стрѣять; стрѣилъ; по-стрѣенный) градити, задати: стрѣй, стрѣйте; *покоить* (нар.; покою покоишь; покоилъ) н. пр. родителей на старости лѣтъ, хранити, издржавати родитеље кад остаре: покой покойте; *покоиться* мирно почивати (покожник): покойся, и т. д.

2. Ако је нагласак на наставку *-и*, императив се свршује на *-и* (као што је показано у истакнутом обрасцу), а дијалектички (па отуд каткад и у песника) може гласити и на *-и*. Ово вреди за глаголе: *кроить* (крою кроишь кроять) кројити: крой кройте и (дијал.) крой кройте [разликуј од *крыть* (крою кроешь кроютъ, § 328), покривати, које има само: крой кройте];

поить (пою поишь поять) појити: на-пой на-пойте и (дијал.) на-пой на-пойте [разликуј од *пѣть* (пою поешъ поютъ, § 331, нап. 4) певати, које има само: пой пойте];

дойть (дою доишь доять): дой дойте и (дијал.) дой дойте.

3. Глагол *роиться* (роится роится) ројити се, има само: роись роитесь [разликуј од *рѣться* (рѣюь рѣеься рѣются, § 328) чепкати, које има: рѣйся рѣитесь].

4. Од глагола *стоить* вредити, коштати, 2 л. множ. императива (*стоите*) не употребљава се, а 2 л. једн. (*стой*) може долазити у погодним обрима: да стои я (ты, онъ, мы, вы, они) хоть ... = да ёслибы я (ты, онъ) стоилъ, ёслибы мы (вы, они) стоили хоть ..., н. пр. да стои это хоть сто рублѣй, всё равно, па нека то вреди и сто рубаља, све једно (разликуј овај глагол од глагола *стоять* стајати, који у императиву има увек *стой*, *стоите*, § 376, нап. 2).

Додатак. Глагол *тайть* (таю тайшь тайтъ; тай тайте; тайлъ; утаенный) долази у об. говору само преносно, н. пр. онъ тайлъ враждѣнное чувство ко мнѣ, он је гајио потајну мржњу према мени; иначе се каже: скривать, скриваю скриваешь (али сложен: у-тайть деньги = утајити новац, у-таенный деньги).

¹ = свројмо (за несвршене глаголе вреди § 262, 2).

370. 6. На -ч, -ж, -ш, -щ (умекшано скоро увек из *к, г, х, ск*), иза којих се, према садашњем стању језика (I, § 15 нап. и § 16, нап. 1), у 1 л. једн. презента пише -у, а у 3 л. множ. — а (у завршетку -атъ; овако је, разуме се, и у сад. адвербу и сад. партиципу радном); мимо то, *и* иза *ж, ш* вреди као *ы* (I, § 16, нап. 2): *вскочѣтъ* (скокѣ) *скочити*, *знѣчитъ* (знакѣ) *значити*, *мочѣтъ* (мокрый, мѣкнуть) *квасити*, *мѣчитъ* (мѣка) *мучити*, *нѣнѣчитъ* (нѣнѣка дадила) *неговати* (децу), *смягчѣтъ* (мѣгкѣй) *умекшати*, *точѣтъ* (ток-) *ваљати*, *учѣтъ* (ук-) *учити*, и т. д.; || *дорожѣтъ* (дѣрогѣ) *чѣмъ* *ценити* што, много *полагати* на што, *ложѣтъся* (леж-) *легати*, *положѣтъ* *метнути*, *служѣтъ* (слугѣ) *служити*, *сторожѣтъ* (серг-, стерегѣ = чувам) *чувати*, *тревѣжитъ* (тревѣга) *узнемиравати* (*узбуѣивати*), *утѣжѣтъ* (утѣгѣ) *утијати*, *пеглати*, и т. д.; || *грѣшѣтъ* (грѣхѣ) *грѣшити*, *душѣтъ* (духѣ) *гушити*, *смѣшѣтъ* (смѣхѣ) *насмејавати* (кога), *сушѣтъ* (сухѣ) *сушити*, *рѣшѣтъ* (рѣхнуть = пасти) *рушити*, *тушѣтъ* (тѣхнуть = гасити се) *гасити*, *тѣшѣтъ* (потѣха = забава) *забављати* (кога), и т. д.; || *мерѣщѣтъся* (мерск-) *привиѣгати* се (у бунилу), *мѣрщѣтъ* *борати*, *мрштити* (лице), *обобщѣтъ* (свршен; ѳбщѣй према ст.-сл.) *генералисати*, *тащѣтъ* (таскѣтъ) *вуѣи*, *топѣрщѣтъся* *кочоперити* се, *отимати* се, и т. д.

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
смягчѣтъ ¹	смягчѣу	смягчѣишь	смягчѣатъ	смягчи, смягчите	смягчѣиль -а -о -и
учѣтъ	учѣу	учѣишь	учаѣтъ	учи, учите	учѣиль -а -о -и
мѣчитъ ²	мѣчу	мѣчишь	мѣчаѣтъ	мѣчь, мѣчите	мѣчилъ -а -о -и
дорожѣтъ	дорожѣу	дорожѣишь	дорожаѣтъ	дорожи, -жите	дорожилъ -а -о -и
служѣтъ	служѣу	служѣишь	служиаѣтъ	служи, служите	служиль -а -о -и
тревѣжитъ	тревѣжу	тревѣжишь	тревѣжаѣтъ	тревѣжь, -вѣжьте	тревѣжилъ -а -о -и
смѣшѣтъ	смѣшѣу	смѣшѣишь	смѣшаѣтъ	смѣши, смѣшите	смѣшилъ -а -о -и
сушѣтъ	сушѣу	сушѣишь	сушаѣтъ	суши, сушите	сушилъ -а -о -и
тѣшѣтъ	тѣшу	тѣшишь	тѣшаѣтъ	тѣшь, тѣшите	тѣшилъ -а -о -и
обобщѣтъ ³	обобщѣу	обобщѣишь	обобщаѣтъ	обобщѣи, -щѣите	обобщѣиль -а -о -и
тащѣтъ	тащѣу	тащѣишь	тащаѣтъ	тащи, тащите	тащиль -а -о -и
мѣрщѣтъ	мѣрщу	мѣрщишь	мѣрщаѣтъ	мѣрши, мѣршите	мѣршилъ -а -о -и.

Садашњи адверб и садашњи партиципи (радни и трпни, у колико долазе): *уча*, *учѣиши*, *учѣиши*; *мѣча*, *мѣчаиши*, *мѣчиши* и *мѣчиши*; *лѣрожа*, *лѣрожаиши*; *служи*, *служиши*; *тревѣжа*, *тревѣжаиши*, *тревѣжиши*; *смѣша*, *смѣшаиши*; *суша*, *сушаиши*; *таша*, *ташаиши*, *тащиши*; *мѣрша*.

¹ Свршен; према том облици за презент имају значење футура.

² У нар. говору и у разгов. језику образ. људи: *мѣчаѣтъ*, *мѣчаѣу*, *мѣчаѣишь*, иа отуда тако ваткад и у писаца.

³ Свршен.

Прошаста адверб и прошаста партиципи (радни и трпни):

смягчѣивъ	} § 283, 2	смягчѣившій	смягчѣнный
учивъ		учившій	въ-ученный ¹
мучивъ		мучившій	за-мученный
дороживъ		дорожившій	—
служивъ		служившій	про-служенный
тревѣживъ		тревѣжившій	по-тревѣженный
смѣшивъ		смѣшившій	—
сушивъ		сушившій	сушен(н)ый
тѣшивъ		тѣшившій	у-тѣшенный
обобщивъ		обобщившій	обобщенный
тащивъ	тащившій	у-тащенный	
мѣрчивъ	мѣрчившій	с-мѣрченный.	

Други раздео.

Инфинитивна основа постаје наставком -ѣ: лет-ѣ-.

371.

Напомене. 1. И у руском, као и у српском, *ѣ* иза *ј* прешло је у *а*: боѣтѣся (т. ј. бој-а-ть ся) од бој-ѣ-ти ся, а заједно са *к*, *г*, *х*, *ск*, код основа које су се овако свршавале, дало је *ча*, *жа*, *ша*, *ща* (од *к-ѣ-*, *г-ѣ-*, *х-ѣ-*, *ск-ѣ-*): кричѣть од крив-ѣ-ти, бѣжѣть од бѣг-ѣ-ти, слѣшѣть од слых-ѣ-ти, пишѣть од писк-ѣ-ти.

2. С обзиром на то, овај раздео има два обрасца: по првом образцу мењају се они глаголи, којима *ѣ* у инфинитивној основи остаје, а по другом они, којима је *ѣ* у инфинитивној основи прешло у *а*.

3. Гласовни закони исти су као и у првом разделу, само без икакве мешавине ст.-словенске фонетике, т. ј. *т + ј* дало је само *ч*, а *д + ј* — само *ж*.

Први образац: летѣть летети;

372.

а) презентна основа лет-и- (умекшано лет'и-) и летјо- (умекшано лечо-):

	<i>Презент</i>	<i>Императив</i>
Једн.	1. лечу	
	2. летѣшь	лети
	3. летѣтъ	пусть онѣ (она, оно) летѣтъ
Множ.	1. летѣмъ	летѣмъ (§ 262, 1, б)
	2. летѣте	летѣте
	3. летѣтъ.	пусть они (онѣ) летѣтъ.

Садашњи адверб летѣ.
Садашњи партиципи радни летѣщій.

¹ = научен (задатак); за-ученный назѣвѣтъ = назѣвѣтъ научен, и т. д. (само учѣнный вреди као придев или као именица, § 294).

б) инфинитивна основа лет-ѣ- (умекшано лет'е-):

<i>Инфинитив</i>	летѣть.
<i>Перфекат</i>	летѣлъ.
<i>Прошаста адверб (§ 283, 2)</i>	летѣвъ.
<i>Прошаста партиципи радни</i>	летѣвѣшій.

373. Прошаста партицип трпни. Глаголи, који се мењају по овом образцу, изводе овај облик (разуме се, ако су прелазни, § 287) на два начина:

а) правилно, наставком *-и*, н. пр. видѣть видети — видѣнный; осмотрѣть рѣзгледати — осмотрѣнный, и т. д.;

б) аналогичном, према глаголима првог раздела, у којих инфинитивна основа постаје наставком *-и* (§ 362): вертѣть вретети — завѣрченый¹; обидѣть увредити — обидженый, и т. д. (исто онако, као од портити кварити — испорченый, глѣдять пеглати — глѣженый, и т. д.).

374. Овако се мењају глаголи: висѣть висити; || вертѣть вретети; пыхтѣть духати, тешко дисати; || блестять блистати; свистѣть звиждати; || глѣдѣть гледати; обидѣть (сврш.) увредити; || кипѣть вретети; скрипѣть шкрипати; сопѣть, духати, шикати (кроз нос); терпѣть трпети; хрѣпѣть хркати; хрипѣть крчати (кад коме крчи у грудима); шипѣть сиктати (змија); || скорбѣть о чѣмъ, бити тужан због чега; || гремѣть грмети; шумѣть лармати; || велѣть (сврш. и несвр.) наредити, нареѣивати; || звенѣть звонцкати (звонце); || горѣть горети; смотрѣть гледати.

Гласовни закони исти као у првом разделу.

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
висѣть	вишѹ	висишь	висѣять	виши, вишите	висѣлъ -а -о -и
вертѣть	верчѹ	вѣртишь	вѣрять	верти, вертите	вертѣлъ -а -о -и
блестѣть	блещѹ	блестяшь	блестѣять	блести, блестяте	блестѣлъ -а -о -и
глѣдѣть	глѣжѹ	глѣдишь	глѣдѣть	глѣди, глѣдите	глѣдѣлъ -а -о -и
кипѣть	кипѹ	кипишь	кипятъ	кипи, кипите	кипѣлъ -а -о -и
скорбѣть	скорблѹ	скорбишь	скорбѣть	скорби, скорбите	скорбѣлъ -а -о -и
шумѣть	шумѹ	шумишь	шумѣть	шуми, шумите	шумѣлъ -а -о -и
звенѣть	звенѹ	звенишь	звенѣть	звени, звените	звенѣлъ -а -о -и
горѣть	горѹ	горяшь	горятъ	горя, горите	горѣлъ -а -о -и

¹ Несложен облик вѣрченый има придевско значење: сувише жив, разуздан, и т. д.

Садашњи адверб и садашњи партицип ради (трпног нема): *вися*, *висящій*; *вертя*, *вертящій*; *блестя*, *блестящій*; *глядя*, *глядящій*; *кпя*, *кпящій*; *скорбя*, *скорбящій*; *шумя*, *шумящій*; *звеня*, *звенящій*; *горя*, *горящій*.
Прошаста адверб и прошаста партицип ради: *вистявъ*, *вистявщій*; *вертявъ*, *вертявщій*; *блестявъ*, *блестявщій*; *глядявъ*, *глядявщій*; *кпявъ*, *кпявщій*, и т. д.

Напомене. 1. Глагол *хотѣтъ* (*хотѣлъ*, *хотѣвъ*, *хотѣвщій*) хтети, има презент од две основе: *хотје-* и *хоти-*: *хочу* *хочешь* *хочеть* *хотимъ* *хотите*¹ *хотятъ*; императив *хоти*, *хотите* не употребљава се, а адверб *хотя* вреди као свеза и значи: и ако, ма да (одречно *нехотя* значи: хоће неће, немарно, а не: нехотице = ненамѣрено); мимо то, место сложеног футура: *бѹду хотѣтъ*, говори се: *за-хочу*.

2. Глагол *гудѣтъ* (*гудимъ* *гудятъ*, *гудѣ*, *гудѣлъ*) бружати (звоно), нема 1 л. једн. презента, а глагол *дудѣтъ* свирати у свиралу, не претвара *д у ж* у 1 л. једн. презента: *дудю* *дудимъ* *дудятъ*.

3. Глагол *видѣтъ* видети, узима императив од глагола *смотреѣтъ*: *смотри* *смотрите* (остали облици правилно: *вижу* *видимъ* *видятъ*; *видя*; *видящій*; *видимый*; *видѣлъ*; *видѣвъ* и т. д.).

4. У глагола *сидѣтъ* (*сиджу* *сидимъ* *сидятъ*; *сидѣ*; *сидя*; *сидящій*; *сидѣлъ*) седети, корен је *сѣд-*, па је *ѣ* врло давно прешло у *и* (пореди *дитя* од *дѣтя*, I, § 139, нап.).

5. Глагол *ревѣтъ* (*ревѣлъ*, *ревѣвщій*) дрекати (дете), урлати (звер), има презентне облике по првој врсти (§ 303, б): *реву* *ревѣшь* *ревѣтъ*; *реви* *ревѣте*; *ревѣши*.

6. Глагол *болѣтъ* боleti, треба разликовати од глагола *болѣтъ* бити болестан; први се мења по овој врсти: *болѣтъ*, *болѣтъ* (*руки*, *ноги*, и т. д.), а други — по трећој врсти (образац *умѣтъ умѣю*, § 335): *болѣю* *болѣешь* *болѣютъ*; *болѣй* *болѣйте*; *болѣя*; *болѣющій* (инфинитивни облици једнаки су: *болѣлъ*, *болѣвщій*). Тако исто треба разликовати *копѣтъ* (*копѣтъ*, *копѣлъ*) чадити (н. пр. *лампа* *кад рѣаво* *гори*) и *копѣтъ* (*копчу* *копчимъ* *копчатъ* и т. д.) сушити (н. пр. *месо* у *димњаку*, § 365).

7. Глагол *сплю* (*спимъ* *спитъ* *спимъ* *спите* *спятъ*; *спи* *спите*; *спящій*) спавам, изводи инфинитивне облике од основе *спа-*: *спать*; *спалъ* *спала* *спало* *-и*; *спавшій*.

8. Поред *свистѣтъ* (*свищу* *свистѣшь*; *свистѣлъ*) звиждати, има и *свистѣтъ* (*свищу* *свищешь*; *свистѣлъ*) по трећој врсти (§ 350, нап. 1).

Други образац: *кричатъ* (Од *крик-ѣ-ти*, § 371, нап. 1) **375.**
кричати, *викати*;

а) презентна основа *крич-и-*, *кричо-*:

	<i>Презент</i>	<i>Императив</i>
Једн.	1. <i>кричу</i>	
	2. <i>кричишь</i>	<i>кричи</i>
	3. <i>кричитъ</i>	<i>пусть онъ (она, оно) кричитъ</i>

¹ нар. (па отуд *катвад* и у писаца, већином старијих): *хочемъ*, *хочете*.

Множ. 1. кричимъ	(закричимъ ¹)
2. кричите	кричите
3. кричатъ.	пусть они (онѣ) кричатъ.

Садашњи адверб и партицип: крича, кричащій.

б) инфинитивна основа крич-а-:

<i>Инфинитив</i>	кричатъ.
<i>Перфекат</i>	кричалъ.
<i>Прошаста адверб</i>	кричавъ.
<i>Прошаста партицип</i>	кричавшій.

376.

Овако се мењају глаголи: боѣтъся бојати се; || бурчатъ — 1. гунђати (без речй, као: мумлати), 2. крчати (у стомаку); бречатъ дрндати (на каквој музичкој направи; пореди срп. *брчи* пчела); ворчатъ гунђати (на кога због чега); журчатъ жуборити; звучатъ звучати; молчатъ ђутати; мчатъся јурити; рычатъ рикати; стучатъ лупати, куцати (н. пр. на врата); торчатъ стрчати; || держатъ држати; дрожатъ дрктати; жужжатъ (читај: ж'ж'ж'ат', I, § 54 а) зујати; лежатъ лежати; || визжатъ (читај: в'ж'ж'ат', I, § 54 б) цикати; дребезжатъ (читај: др'б'б'ж'ж'ат'²) звечати (прозори кад кола иду); || дышатъ дисати; слышатъ чути; || верещатъ вриштати, пишатъ дерати се, трещатъ пуцати (н. пр. даска), и т. д.

Инфинитив	Презент			Императив	Перфекат
	1 л. једн.	2 л. једн.	3 л. множ.		
боѣтъся	боѣсь	боѣшься	боѣтсѧ	бѣйся, бѣйтесь	боѣлся -лась -лось
ворчатъ	ворчѹ	ворчишь	ворчатъ	ворчи, ворчите	ворчалъ -а -о -и [-лись]
держатъ	держѹ	держишь	держатъ	держи, держите	держалъ -а -о -и
визжатъ	визжѹ	визжишь	визжатъ	визжи, визжите	визжалъ -а -о -и
дышатъ	дышѹ	дышишь	дышатъ	дыши, дышите	дышалъ -а -о -и
трещатъ	трещѹ	трещишь	трещатъ	трещи, трещите	трещалъ -а -о -и

Садашњи адверб и партицип: боясь, боящійся; ворча, ворчащій; держа, держащій; визжа, визжащій; дыша, дышащій; треща, трещащій.

Прошаста адверб и партицип: боявшисѧ, боявшійся; ворчавъ, ворчавшій; державъ, державшій, и т. д.

Напомене. 1. Глагол бѣжатъ (бѣжалъ, бѣжавшій) трчати, бежати (према том, да ли кога вијају или не вијају), има презент: бѣгѹ бѣжишь бѣжатъ бѣжимъ бѣжите бѣгѹтъ, а императив: бѣги бѣгите (облици са 2 изведени су по првој врсти, § 304^а).

2. Глагол стоѣтъ треба разликовати од глагола стѣбитъ. Први значи: стајати, и мења се по овом разделу: стоѣ стоѣшь стоѣтъ;

¹ = *визнимо* (за невршене глаголе вреди § 262, 2).

² упр. др'б'б'ж'ж'ат' (I, § 31, 2).

стой сто́йте; сто́я; сто́ящій; сто́яль; сто́явшій; други значи: вредити, коштати, и иде у први раздео (акцент увек на о): сто́ю сто́ишь сто́ятъ; сто́я; сто́ящій (об. се говори: сто́ящій према изговору 3 л. множине презента, § 361, нап. 4); сто́яль; сто́явшій (о императиву види § 369, нап. 4).

3. Глагол ды́шатъ (ды́шу ды́шишь ды́шатъ) може имати презент и према другом разделу треће врсте (§ 349): ды́шу ды́шешь ды́шутъ (као: пи́шю пи́шешь пи́шутъ).

ДОДАТАК.

Сугласничке презентне основе.

Презентна основа свршава се на сугласник: дад-.

377.

Ову одлику првобитне промене сачували су неколики глаголи, и то само делимично:

378.

1. даџь (сврш.) дати, изводи презент (по значењу футур) од основе дад-, а све остале облике од основе да-, по трећој врсти (§ 330, нап. 1):

379.

	Презент ¹	Императив
Једн.	1. дамъ	
	2. дашь	дай
	3. дасть	пусть онъ (она́, оно́) дасть
Множ.	1. дадимъ	дадимъ
	2. дадите	дайте
	3. дадутъ.	пусть они́ (они́) дадутъ.
<i>Инфинитив</i>		дать.
<i>Перфекат</i>		далъ дала́ да́ло -и.
<i>Прошаста адверб</i>		да́вши.
<i>Прошаста партицип радни</i>		да́вший.
<i>Прошаста партицип трини</i>		да́нный (данъ дана́ дано́ даны́).

Напомену. 1. Основа за презент је дад-; 1 л. дамъ (ст.-рус. дамъ, ст.-сл. дамь) постало је од дад-мь (д је испало испред м); у 2 л. дашь, ш је ушло према осталим глаголима (у ст.-рус. тај облик гласио је даси, ст.-сл. даси, од дад-си; наставак -си одржао се код нас у јеси од јес-си); 3 л. дасть (ст.-сл. дастъ) је од дад-тъ (дт = ст, као крад-ти = краси, I, § 183); облици за 1 и 2 л. множине: дадимъ, дадите, били су упр. облици императива (пореди ст.-рус. императив дадимъ дадите, ст.-сл. дадимъ дадите), па су продрили у презент (футур) и потисли ст.-руске облике за ова лица: дамъ дасте (ст.-сл. дамъ дасте) од дад-мь

¹ По значењу футур.

дад-те; 3 л. множине гласило је у ст.-руском дадѣть (ст.-сл. дадѣтъ од *dad-nti), а данашње дадѣтъ постало је аналогичном према ведѣтъ, плетѣтъ, ит. д.

2. Према дѣть пошло је и совдѣть (сврш.; кор. зѣд-, пореди рус. создѣдѣть, срп. *зидати*) створити: создѣмъ создѣшь создѣсть создѣдимъ создѣдите создѣдѣтъ; создѣй; сѣздаѣть сѣздаѣла сѣздаѣло сѣздаѣли; сѣздан-ный, сѣзданъ сѣзданѣ сѣздано сѣзданы.

380.

2. Ћсть јести:

	Презент	Императив
Једн.	1. ѡмъ	
	2. ѡшь	ѡшь.
	3. ѡсть	пусть онъ (она, оно) ѡсть
Множ.	1. ѡдимъ	(сѣѡдимъ ¹)
	2. ѡдите	ѡшьте
	3. ѡдѣтъ	пусть они (онѣ) ѡдѣтъ.
	Садашњи адверб	ѡдѣ.
	Садашњи партицип	ѡдѣщій.
	Инфинитив	ѡсть.
	Перфекат	ѡлъ -а -о -и.
	Прошастн адверб (§ 283, 2)	ѡвши.
	Прошастн партиципи	ѡвщій, сѣ-ѡденный.

Напомена. Корен је ѡд- (инд.-европ. ed-; пореди срп. *јѣм јѣш јѣ* и *ѡјѣм ѡјѣш ѡјѣ*); за презент вреди исто што је речено код дѣть (§ 379, нап. 1) сем 3 л. мн., које гласи правилно ѡдѣтъ (ст.-сл. ѡдѣтъ, из-ѡдѣтъ); императив гласило је у ст.-руском ѡшь (из ѡдѣ) ѡдимъ ѡдите (ст.-сл. ѡждѣ ѡдимъ ѡдите, из-ѡждѣ из-ѡдимъ из-ѡдите; срп. ди-јал. и старо: *јѣши*); облик ѡшь одржао се и данас (према изговору пишемо ѡшь, I, § 101), па отуд и 2 л. множине ѡшьте, а ѡдимъ ѡдите постали су облици за 1 и 2 л. множ. презента (место старих ѡмъ ѡсте, ст.-сл. ѡмъ ѡсте, из-ѡмъ из-ѡсте); инфинитив ѡсть постао је од ѡд-ти исто онако као сѣсть од сѣд-ти, па су према глаголима прве врсте (основе на -д, -т, § 302) и према самогласничким основама изведени и остали инфинитивни облици: ѡлъ, ѡвши, и т. д. (као смѡлъ, смѡвши).

Додатак. О себи, Рус ће рећи: я ѡмъ, а ако је реч о коме другом, особито ако говори неком, с ким је на *ви* (н. пр. госту), употребиће глагол *ѡшати* (одлика старинске руске ѡљудности и доброг тона, као наше новије: служите се! изволите! = једите), н. пр. *ѡшайте, ѡжѡдѡуста, служите се, молим вас.* — Отчего вы ничего не ѡшаете? зашто се не служите? (па ви ништа не једете), и т. д. (пази: *ѡшати чаѣ* = пити чаја).

Упамти: срп. *јѣдем* каже се рус.: ѡмъ, а рус. ѡду презент је од ѡхѣть и значи: возим се, путујем (§ 302, нап. 7).

¹ = поједимо (за несвршен облик вреди § 262, 2).

3. Од корена **вѣд-** (vĕd-; пореди срп. *запо-вед-ати*, јуж. 381. *запо-вијѣд-ати*) долази само 3 л. једн. презента **вѣсть**, и то у обртим: **Богъ-вѣсть**, Бог зна, и: не вѣсть что, н. пр. **началъ мнѣ** разсказывать не вѣсть что, почео ми причати Бог те пита шта (партиципи не-вѣдомый непознат, и свѣдущий онај који зна, зналац — изведени су по првој врсти).

Напомена. Од проширене основе **вѣда-** има глагол **вѣдати** (вѣдаю вѣдаеш) знати, од ког се у об. говору употребљава само 3 л. једнине презента, у обрту: онъ не вѣдаеш, что творитъ, он не зна шта чини, затим сложенице: **из-вѣдати** окусити (срећу), **от-вѣдати** пробати (јело), и т. д. Иначе у об. говору долази **знати**, а **вѣдати** у административном језику: онъ вѣдаеш такія-то дѣла. ти су послови у његову под-ручју (он њима управља); затим у народном говору: я не вѣдаю, не знам; знать не знаю, вѣдати не вѣдаю, немам ни појма о том, [ја ни лук јео, ни на лук мирисао (рећи ће сељак)].

4 а) Од корена **јес-** (Руси пишу **ес-**; инд.-европ. **es-**) 382. ст.-руски језик имао је цео презент који је гласио:

есмь	есмы
еси	есте
есть	суть.

Од свих тих облика до нас је дошло само 3 л. једн. **есть**, и 3 л. множ. **суть**; **суть** скоро се и не употребљава, а **есть** долази поглавито у дефиницијама, па и ту ретко (**зѳлоото естъ** метѳллъ, об. **зѳлоото метѳллъ**) и са значењем: **имам** (у менѳ **есть**, н. пр. у менѳ **ѳсть дѳнѳги**, ја **имам** новаца), **па**: **ѳсть** лѳди, ко-торые . . . , **има** лѳди који . . . , и т. д.).

б) Остали облици узимају се од основѳ **буд-** (прва врста) и **бы-** (трећа врста), и то: од прве — презентни (презент са значењем **футура**), а од друге — инфинитивни. Отуд:

	<i>Футур</i>	<i>Императив</i>
Једн.	1. бѳду биѳу	
	2. бѳдешь биѳеш	бѳдь
	3. бѳдетъ биѳе	пустъ онъ (она, оно) бѳдетъ
Множ.	1. бѳдемъ биѳемо	бѳдемъ
	2. бѳдете биѳете	бѳдьте
	3. бѳдутъ биѳе.	пустъ они (онѳ) бѳдутъ.
<i>Инфинитив</i>		быть.
<i>Перфекат</i>		быль была было -и.
<i>Прошастн адверб</i> (§ 283, 2)		бѳвши.
<i>Прошастн партиципи</i>		бѳвшій, до-бытый = освојен.

Напомене. 1. Адверб *будучи*: а) са значењем такв какв употребљава се већином у канцеларијском језику и преводи се различито: *будучи* не злопамјатењ, онѣ простиљ сѣна (у об. гов. рекло би се: такв какв онѣ человѣкв незлопамјатнѣй, онѣ простиљ сѣна, или: какв человѣкв незлопамјатнѣй, онѣ ...) како (као човек који) није био злопамтило, он је опростио сину; *будучи* вѣ нетрѣзвомѣ видѣ, онѣ не пришѣлѣ (об.: онѣ не пришѣлѣ потому, что был в нетрѣзвомѣ видѣ), како је (зато што је) био пијан, он није дошао. — б) са значењем вогда (= кад) или хотѣ (= и ако), *будучи* долази и у говору образ. људи: *будучи* профѣссоромѣ, я читалъ 6 часоѣ в недѣлю, кад сам био профѣсор университета, предавао сам шест часова недељно; не *будучи* специјалистомѣ, я все-таки думаю, что ..., и ако нисам стручњак, ипак мислим да ..., и т. д.

2. Партиципни облици *сущий* и *будущий* добили су придевско значење: это сущая правда, то је сушта истина; на будущий годѣ, до године, и т. д.

Равликуј глаголе битѣ туѣи, и бытѣ бити, а особито њихове сложене тачан изговор је прва погодба за тачно разликовање), н. пр. *забитѣ* укуцати — забѣю забѣшь забѣютѣ; забѣй; забѣлѣ; забѣтнѣй, и *забитѣ* заборавити — забѣду забѣдеш забѣдутѣ; забѣдѣ; забѣлѣ; забѣтнѣй; || *отбитѣ* одбити — отобѣю (§ 392, II б) отобѣшь отобѣютѣ; отбѣй; отбѣлѣ; отбѣтнѣй, и *отбитѣ* одслужити (рок у војсци), издржати (казну), отпутовати (књиж. и званич.) — отбѣду отбѣдеш отбѣдутѣ; отбѣдѣ, отбѣлѣ. Тако исто: *побитѣ* истуѣи — побѣю, побѣй, побѣлѣ, побѣтнѣй, и *побитѣ* бити где (мало, неко време) — побѣду, побѣдѣ, побѣлѣ; || *прибитѣ* прикуцати — прибѣю, прибѣй, прибѣлѣ, прибѣтнѣй, и *прибитѣ* стиѣи (ко), надоѣи (вода) — прибѣду, прибѣдѣ, прибѣлѣ; || *сбитѣ* потиснути (непријатеља) — собѣю, сбѣй, сбѣлѣ, сбѣтнѣй, и т. д. Кад се има на уму да я забѣлѣ значи: укуцао сам, а: я забѣлѣ заборавио сам (према том и: забѣтнѣй = укуцан, а забѣтнѣй = заборављен, или н. пр. наш забѣтнѣй и забѣтнѣй пародѣ = наш утучени и заборављени народ); тако исто да: я отбѣлѣ значи: одвалио сам, а: я отбѣлѣ издржао сам (н. пр. казну), и т. д., и т. д., онда је очевидно да ако се њ у инфинитивним облицима јасно не изговара, не зна се шта управо хоѣе да каже онај који говори.

е) Сложени глаголски облици.

383. Сложени глаголски облици су: код императива 3 л. једине и 3 л. множине од свих глагола, и 1 л. множине од глагола несвршених (§ 261 и § 262), затим сложени футур, конјунктив и облици за трпно стање.

384. Сложени футур постаје од будућег времена глагола битѣ (§ 382 б) и инфинитива оног глагола који се мења:

Једн.	1. б́уду		писа́ть, чита́ть, рабо́татъ, и т. д.
	2. б́удешъ		
	3. б́удетъ		
Множ.	1. б́удемъ		
	2. б́удете		
	3. б́удутъ		

Напомено. 1. Сложени футур могу имати само несвршени глаголи: б́уду писа́ть = писа́ћу, б́уду чита́ть = чита́ћу, б́удете рабо́татъ = рабо́ћете, и т. д.; за свршене вреди § 390, 2.

2. Место б́уду с инфинитивом може доћи и ста́ну (футур од глагола ста́ть) које значи исто што и у нашем језику ако се из смисла види да се казује почетак радње: вогда́ я ста́ну умира́тъ, кад станем (почнем) умира́ти. Иначе ста́ну вреди као помоћан глагол за несвршену будућу радњу (исто као и б́уду; Руси упр. мисле овако: „ста́ћу“ [= поче́ћу], па ћу и даље то радити): а) у потврђним реченицама, као: Ста́ну сва́зывать я сва́зки (тебѣ́), ја ћу ти причати приче. — Ста́ну дѣ́лать днѣ́ моли́ться, по васцеле дане моли́ћу се Богу, и т. д.; б) у одречним реченицама, као: Не ста́ну опи́сывать ..., не́ћу описивати ... — Не ста́ну вамъ объ́зывать говори́тъ, не́ћу вам о том причати. — Не ста́ну я молча́тъ! ја не́ћу ћутати! — Не ста́ну ла́тъ! па тек не́ћу лагати! (што да лажем). — Вы на́шего хлѣ́ба ѣсть не ста́нете, ви не́чете (хтети) јести нашег хлеба, и т. д.

3. Обрти са имѣ́тъ, који су одлика канцеларијског стила и језика којим се пишу плакати, казују да нешто треба да буде, па (у даљем развоју значења) да ће и бити. Према том превођење је различито, н. пр. представле́ние имѣ́теъ бы́ть (пореди пољски: ма́ буѣ́) въ 8 часо́въ, представа́ ће бити у 8 сати; жела́ющіе имѣ́ютъ явля́ться къ ..., они који желе (н. пр. купити то и то), нека до́ћу (треба да дођу) к ... С оваким обртима каткад се сусрећемо и код писаца, тако н. пр. у Гогоља: На ба́лѣ у губерна́тора, имѣ́ющемъ бы́ть за́втра, б́удетъ ..., на балу код губернатора, који ће бити сутра, биће ...; или у Достоје́вског: Въ концѣ́ зала́ возвы́шалась высо́кая эстра́да для имѣ́ющихъ чита́ть литераторо́въ, у дну дворни́це било је наме́штено високо посто́ље за књижевнике који ће читати (одломке из дела́), и т. д.

Конјунктив. I. Конјунктив постаје кад се облицима **385.** перфекта од оног глагола, који се мења, дода речца бы¹ за сва три рода и оба броја:

я, ты, онѣ́ дѣ́лалъ бы
она́ дѣ́лала бы
онѡ́ дѣ́лало бы

мы, вы, они́ } дѣ́лали бы.
онѣ́ }

¹ некадашње 3 л. ст.-руског аориста од бы́ть, који је гласио: быхъ, бы, бы, быхомъ, бысте, быша.

II. Конјунктивом се исказује:

погодба: Ёслибы я ёто звáль, я бы вáсь предупредíль, да сам то знао, раније бих вам јавио (н. пр. да то и то не чините);

вајкање: Ёслибы я мógъ предвídѣть ёто! да сам то, којом срећом, могао унапред видети!;

жеља: Я охóтно пошёлъ бы гулѣть, радо бих ишао у шетњу;

бојазан (да што не буде, да ко не дође, и т. д.): Какъ бы дóждикъ не пошёлъ, само да не буде кише!;

блажа заповест: Тѣ бы лúче молчáль, боље ћути! (боље би било да ћутиш);

одобравање с подстицањем: А. Я съ удовóльствíемъ по-
ѣхалъ бы за границу, радо бих отпутовао кудгод на страну.
Б. Ну что жъ, сѣли бы да поѣхали, па ништа лакше, седите
(на железницу) па идите;

цílь, намера, и т. д. са свезом что: Ёто нúжно для тогó, чтобы мы могли . . . , то је потребно зато да бисмо могли . . . — Я хочú, чтобы ты была счáстлива, хоћу да будеш срећна, и т. д. (више у синтакси).

Напомене. 1. Иза свеза что, ёсли и когдá, место бы може доћи само бѣ: Скажи емú, чтобы онъ пришёлъ, реци му да дође. — Ёслибъ я звáль, кад бих (да сам) знао! — Когдá бѣ надéжду я имѣла | въ деревнѣ нашей вídѣть вáсь, кад бих (да сам) се могла надати да ћу вас видети на нашем имању (*Пушкин*), и т. д. (бѣ и бѣ пишу се увек заједно с что, па тако би требало и с ёсли и когдá).

2. Скраћено бѣ може доћи у брзом говору и после других речи, кад се облик свршује на самогласник, н. пр. Емú бѣ (об. бѣ) и въ голуу не пришлó, не би му ни на памет пало. — Тѣ бѣ (об. бѣ) ётого не дѣлалъ, немој то чинити, и т. д. (отуд н. пр. и у Пушкина: Я вѣрно бѣ [об. бѣ] вáсь одну избрáль, ја бих зацело *вас* изабрао).

386.

Трпно стање. I. Постајање. Трпно стање постаје, у главном, као и у нас: од трпног партиципа оног глагола који се мења (од несвршених глагола узима се садашњи партицип, а од свршених — прошасти) и од помоћног глагола бытъ у свима облицима сем обликá за презент, који су отпали:

Презент: я посылаёмъ, шаљу ме; я посланъ, послан сам.

Перфекат: я былъ посылаёмъ, био сам шиљан; я былъ посланъ, био сам послан.

Конјунктив: я былъ бы посылаёмъ, био бих шиљан; я былъ бы посланъ, био бих послан.

Футур: я буду посылаёмъ, бићу шиљан; я буду посланъ, бићу послан.

Императив: бѹдь ты посылаемъ, нек те шаљу; бѹдь ты по-сланъ, нек те пошљу (остала лица: пусть онъ бѹдетъ посылаемъ, посланъ; бѹдьте вы посылаемы, посланы; пусть они бѹдутъ посылаемы, посланы).

Инфинитив: быть посылаемымъ¹, бити шиљан; быть послан-нымъ, бити послан.

Садашњи адверб: бѹдучи посылаемъ, шиљан (да што учини сад); бѹдучи посланъ, послан (да што учини сад).

Прошастн адверб: бивъ посылаемъ, шиљан (да што учини некад); бивъ посланъ, послан (да што учини некад).

Напомене. 1. За женски род биће: (несврш.) посылаема, (сврш.) послана, а за средњи: посылаемо, послано; множ. за сва три рода: посылаемы, посланы.

2. Место быть може стајати и бивать (с учестаним значењем).

Додатак. Сем описног начина, пасив се, каѢ и у нашем језику, често казује и радним глаголским облицима у свези с повратном замени-цом ся: дѡмъ стрѡится, куќа се гради; кирпичъ дѣлается изъ глинъ, опека (цигла) прави се од глине, и т. д.

II. Употреба. 1. Лице, од ког потиче радња, стоји у инструменталу: дѡмъ, построенный архитекторомъ Н. Н., куќа, саграђена по плановима архитекте Н. Н.

2. И у руском ретко се употребљавају пасивни облици, особито од несвршених глагола (у овом случају они су одлика само књиж. језика); према том, место: я посылаемъ об. се каже: меня посылаютъ. Па ипак Руси се служе трпним стањем чешће него ми, и зато оваке обрте треба врло често у српском претварати у активне: ѡта пьеса была сыграна пианистомъ Н. Н., тај музички комад одсвирао је Н. Н., уметник на клавиру.

ж) Повратни глаголи.

Глагол постаје повратан кад му се дода енклитички об- 387.
лик повратне заменице *ся* (срп. *се*) који се иза самогласника скратио у *сь* (изузетак су партиципи, у којих *ся* увек остаје; о читању види I, § 74). Оба облика (*ся* и *сь*) пишу се увек заједно с глаголом и не могу се одвајати од њега (пореди рус. мы купались и срп. *ми смо се купали*); њ испред њих не пише се, а њ остаје.

¹ У инфинитиву партиципи долази у инструментал, а не у номинатив као у осталим облицима за трпно стање; према том, женски род биће: быть посылаемой, быть посланной (обрти с дативом: быть посылаему или быть послану изашли су из употребе у живом говору, види § 144, II, 2 б).

Образец: боя́ться бо́јати се:

	<i>Презент</i>	<i>Императив</i>
Једн.	1. бою́сь	
	2. бойшѣсь	бойся
	3. бойтѣся	пусть онъ (она́, оно́) бойтѣся
Множ.	1. боймѣся	(побоймѣся ¹)
	2. бойтѣсь	бойтѣсь
	3. боя́тѣся.	пусть они́ (они́) боя́тѣся.

Садашњи адверб боя́сь.

Садашњи партицип боя́щийся, боя́щаяся, боя́щееся.

Прошастн адверб боя́вшийся².

Прошастн партицип боя́вшийся, боя́вшаяся, боя́вшееся.

Напомене. 1. Ни у руском не може бити облика на -ся од трпних партиципа (садашњег и прошастог).

2. У писаца, а особито у песника, кад им је то ради слика или ради метра потребно, *ся* (према нар. говору) остаје и иза самогласника. Тако н. пр.

у *Пушкина*: Учѣся (об. учѣсь) въ истинѣ блаженство находѣть, учим се налазити среѣу у истини. — Взволновалѣся (об. взволновалѣсь) рѣва, узбурка се река. — Ко́ни сно́ва понеслѣся (об. понеслѣсь), ко́ни опет појурише. — Вѣжу: дѣхи собралѣся (об. собралѣсь), видим, искупили се нечастиви. — »Пока́йтѣся!^с (об. пока́йтѣсь) наро́дъ имѣ завои́ль, „пока́йте се!“ викну им народ. — И выража́лѣся (об. выража́лѣсь) съ трудо́мъ (Татья́на) | на язы́къ своѣмъ родно́мъ, и тешко јој је било исказивати мисли на матерњем језику, и т. д.;

у *Лермонтова*: Кувши́ны, звуча́, нали́лѣся (об. нали́лѣсь) водо́ю, ибри́цы, звече́ни, напунише се. — Ты егѠ (образѠкъ), моля́ся (об. моля́сь) Богу, | ста́вь передъ собѠй, ти је (иконицу) свакад, кад се молиш Богу, метни пред себе. — Берегѣ́ся (об. берегѣ́сь)! многолю́денъ | и могу́тъ ВостѠвъ! чува́й се, Исток је препун света и силан је! — Не бою́ся (об. не бою́сь) я ВостѠба! не бо́им се ја Истока! — По ка́плѣ кро́вь то́чѣлѣся (об. то́чѣлѣсь) моѣ, кап по кап цури́ла је крв из мене. — Игра́я, нѣжѣся (об. нѣжѣсь) на немѣ, | тройни́мъ свивѣ́лѣся ко́льцо́мъ (змиѣ́я на пескѣ), ви́југају́ти се и блаже́ни се на њему, трипут би се уколутала (змиѣ́я на песку). — Волна́ тѣснѣ́лѣся (об. тѣснѣ́лѣсь) къ волнѣ́, вал се приби́јао уз вал, и т. д.;

у *Тјутчева*: Перна́тыхъ лѣснѣ́ по ро́щѣ́ раздалѣ́ся (об. раздалѣ́сь), пти́чѣя пѣсма разлегла се по шуми́ци. — Въ зелѣ́ныя верши́ны уперлѣ́ся (ра́дуга, об. уперлѣ́сь), упрла (дѣ́уга, крајеве свог лука) у зелене врхове. — Умы́лѣся (об. умы́лѣсь) въ снѣ́гу, умыло се у снегу (проле́ће) и т. д.;

у *Кольцова*: Ну́, тащѣ́ся (об. тащѣ́сь), сѣ́вѣа, дѣ́, сива́љу! и т. д.;

у *Фета*: Въ загоро́дѣхъ уле́глѣся (во́лѣ, об. уле́глѣсь), у оградѣ́ци легли волови. — Звѣ́зды чѣ́стѣя за́жглѣся (об. за́жглѣсь), сја́јне звезде уждиле се (на небу), и т. д.

¹ = бо́ймо се (за несвршене облике вреди § 262, 2).

² § 283, 2 и нап. 3.

3. Према нар. говору каткад уз глагол долази у писаца облик *ся* тамо где га у говору образ. људи нема, и обрнуто: Вѣ старину надѣ ѣтимѣ острѣлись (об. острѣли), некад (у старо доба) с тим су терали спрдњу (*Пушкин*). — Зѣтъ ... ежеминутно влевѣлся (об. влевѣлъ) нѣсомѣ, зету би час по клонула глава (хтео је да заспи, *Гогољ*). — Всѣ тихо. Ни собѣкъ, | ни запоздавѣшихся (об. запоздавѣшихъ) по улицамъ гулякъ, све је мирно; на улицама нема ни паса, ни задоцнелих бекрија (*Мајков*). || И лѣпалъ (об. лѣпался, а: лѣпалъ = ждерао је) на огнѣ печѣный ростовщѣкъ, и пуцао је на ватри печен зеленаш (*Пушкин*). — Чуть смерѣаетъ (об. смерѣается), | она валитку запираетъ, чим се почне смркати, она затвара вратнице (*Ликитин*). — Онѣ говорилъ почти слезѣющимъ (об. слезѣющимся) гѣлосомѣ, он је говорио скоро кроз сузе (*Н. Успенски*). — Изъ-подъ разохшихся (об. разохшихся) колѣсъ, испод расушених точкова (*Тургѣнев*). — Вхѣдитъ и видѣтъ оставѣшя (об. оставѣшяся) послаѣ Елисѣя вѣщи, улази и види ствари које су остале после Јелисија (*Мајков*). — Онѣ неистово ругалъ пѣрваго понавшаго (об. понавшагося) на глазѣ рабѣтника, он је страшно грдио првог радника ког би случајно спазно (*Жорѣленко*), и т. д.

Упамти: 1. Нашим глаголима: *лѣгати, остати остаѣати, постаѣати, признати признавати*, одговарају у руском повратни: *ложитъся, остѣтъся оставѣтъся, становѣтъся, признѣтъся признаватѣся*.

2. мнѣ хѣчется пѣтъ, жедан сам; мнѣ хѣчется ѣсть, гладан сам; мнѣ хѣчется спѣтъ, спавао бих (санан сам); мнѣ хѣчется гулятъ, писѣтъ и т. д., шетао бих, писао бих, и т. д.

Акцент у повратних глагола, у главном, исти је као и **388.** у простих: *тянѣтъ вуѣи — тянѣтъ тянешъ, тянѣтъся вуѣи се — тянѣсъ тянешъся; вписѣтъ уписати — впишѣтъ впишешъ, вписѣтъся уписати се — впишѣсъ впишешъся; цѣловѣтъ љубити — цѣлѣю цѣлѣуешъ, цѣловѣтъся љубити се — цѣлѣюсъ цѣлѣуешъся, и т. д.*

Од овог одступају у перфекту неки коренити глаголи, понајвише прве и треће врсте (образац *знѣтъ знѣю*, § 325), који у том времену имају покретан акценат по типу *брѣтъ узимати* — *брѣлъ брѣла брѣло брѣли* (§ 281, Б, одељак II). Повратни облици од тог глагола, према главном правилу, морају гласити и гласе: *брѣлся брѣласъ брѣлось брѣлись* (*брѣтъся* = *лаѣати се*). Поред ове групе има још једна група типа *нѣстѣ* — *нѣсъ нѣсла нѣсло нѣсли* (акцент, почевши од женског рода, свуда на завршецима, § 281, Б, одељак III), с повратним облицима: *нѣсся нѣсласъ нѣслось нѣслись* (*нѣстѣсь* = *јурити*). Ови глаголи утицали су на прве, па се, поред типа *брѣлся брѣласъ брѣлось брѣлись*, развио код прве групе и тип *брѣлся брѣласъ брѣлось брѣлись*, док се мушки род није изједначио с осталим родовима, те тако је, код те исте групе, постао и трећи, данас у живом говору образ. Московљана најобичнији тип: *брѣлся брѣласъ брѣлось брѣлись*.

Тако исто: **взѣ́ться латити се** — **взя́сь** **взяла́сь** -лѡсь -лѣсь; **вѣ́ться вити се, лепршати се** — **вилѣ́сь** **вилала́сь** -лѡсь -лѣсь; **впѣ́ться упити се** — **впилѣ́сь** **впилала́сь** -лѡсь -лѣсь; **да́ться дати се** (као допустити да с тобом што ураде) — **далѣ́сь** и т. д. (тако је и код сложених: **пода́ться подати се, уда́ться поћи за руком**); **дожда́ться дочекати** — **дождалѣ́сь**; **дра́ться тући се** — **дралѣ́сь**; **назва́ться назвати се** — **назвалѣ́сь**; **кля́ться клети се** — **клялѣ́сь**; **литъся лити се** — **лилѣ́сь**; **опера́ться наслонити се** — **опера́сь** **опера́лась** . . . ; **рва́ться отимати се** — **рвалѣ́сь** и т. д. Тако је и од глагола̂ **завестѣсь појавити се** (што у кога) — **завелѣ́сь**; **приплестѣсь уплести се** — **приплелѣ́сь**, и од глагола **родѣ́ться родити се** — **родилѣ́сь**.

Напомене. 1. Као што се већ види из споменутих примера, то исто вреди и за сложене глаголе ове групе, па чак и за оне који у перфекту преносе акценат на предлог (изузев женски род, § 281, Б, II, нап. 2 и 3), н. пр. **заперѣ́ть затворити** — **заперѣ́ь** **заперла́ь** **заперла́о** -и, али: **заперѣ́ться затворити се** — **заперѣ́сь** **заперла́сь** -лѡсь -лѣсь; **нача́ть почети** — **нача́ль** **начала́** **начало** -и, али: **нача́ться почети се** — **началѣ́сь** **начала́сь** -лѡсь -лѣсь; **пода́ть пружити** — **пода́ль** **пода́ла** **пода́ло** -и, али: **пода́ться пристати (на што)** — **пода́сь** **пода́лась** -лѡсь -лѣсь; **поли́ть залити (двеће)** — **поли́ль** **поли́ла** **поли́ло** -и, али: **поли́ться потећи, појурити** — **поли́сь** **поли́лась** -лѡсь -лѣсь; **приня́ть примити** — **приня́ль** **приня́ла** **приня́ло** -и, али: **приня́ться латити се (чега)** — **приня́сь** **приня́лась** -лѡсь -лѣсь (тако исто: **подня́ть попети се, обня́ть загрлити се**), и т. д.

2. Свршени глаголи, сложени с предлогом *вы-*, задржавају акценат на предлогу и кад су повратни (§ 281, Б, II, нап. 4): **вѣ́лѣться просути се** — **вѣ́лѣсь** **вѣ́лѣлась** **вѣ́лѣлось** **вѣ́лѣлись**, и т. д.

Додатак. У неких повратних глагола ове групе и прошаста адверб повео се за перфектом; отуд: **опера́ться наслонити се** — **опера́сь** (према **опера́сь**); **заперѣ́ться затворити се** — **заперѣ́сь** (према **заперѣ́сь**), и т. д.

в) Перфективни и имперфективни (свршени и несвршени) глаголи.¹

389. **Подела.** По трајању радње или бивања глаголи се деле на свршене и несвршене: **сѣ́сть сести, сидѣ́ть седети**; последњи могу бити трајни и учестани према том да ли

¹ Правила у овом и у наредном одељку служе само за практичну употребу и треба, у главном, да подсете ученика на оно што му је већ познато, или што треба да му је познато, из српског језика.

показују радњу која траје без прекида, или која се прекида па опет наставља: сидѣть седети, сѣживать често седети.

Стога, што је логички немогућно замислити радњу која би била и свршена, а уједно и трајала у садашњости, за свршене глаголе вреде ова правила:

1. свршени глаголи немају садашњег времена, његова ад-верба и његових партиципа (о случајевима као вѣйди и т. д. види § 266);

2. облик за садашње време од свршених глагола показује радњу која ће тек у будућности настати и потпуно се свршити, другим речма, њихов презент има значење футура: написатъ — напишѹ написаѹ [а у подређеним реченицама: (кад) напишем].

Напомене. 1. Свршени и несвршени глаголи чине, дакле, парове који се узајамно допуњују:

свршен		несвршен	
инфин.	футур	инфин.	презент
брѣсѣть	брѣшу бациѹ	брѣсѣть	брѣсѣю бацам
даѣть	даѣм даѹ	даваѣть	даѣю даѣм
двѣнѹть	двѣнѹ кренѹ	двѣгѣть	двѣгаю креѣм
разсказаѣть	разскажѹ испрѣчаѹ	разсказѣвать	разсказѣваю причам
сѣсть	сѣду сешѹ	сидѣть	сѣжѹ седим.

2. Од сваког глагола потребно је, дакле, знати оба облика: и свршен и несвршен, јер се само тако може исказати радња или бивање у свима временима.

**Начин, на који трајни глаголи постају свршени, и обр-
нуто.** С погледом на оно, што је мало час казано, настаје питање: ако имамо трајан глагол, како ћемо доћи до свршеног, и обрнуто: како од свршених глагола постају трајни? Процес је, у главном, исти као и у нашем језику:

1. Трајан глагол постаје свршен:

1. Кад се пренесе у другу коју врсту, н. пр.

несвршен		свршен	
инфин.	презент	инфин.	футур
блестѣть	блещѹ сијам	блестѹть	блестнѹ синуѹ
кричаѣть	кричѹ вичем	крикнуть	крикну викнуѹ
лишаѣть	лишаю лишавам	лишитъ	лишѹ лишиѹ
процаѣть	процаю опраштам	проститъ	прощѹ опростиѹ
пускаѣть	пускаю пуштам	пуститъ	пущѹ пустиѹ,

и т. д.

2. Кад се сложи с предлошким префиксом¹, н. пр.

несвршен		свршен	
инфин.	презент	инфин.	футур
дѣлать	дѣлаю радим	с-дѣлать	с-дѣлаю урадићу
знать	знаю знам	у-знать	у-знаю дознаћу
колѳть	колѳю бодем	про-колѳть	про-колѳю пробошћу
мѣрзнуть	мѣрзну мрзнем се	за-мѣрзнуть	за-мѣрзну смрзнућу [се
печѣтать	печѣтаю штампам	от-печѣтать	от-печѣтаю наштам- [паћу
писѣть	пишѳ пишем	на-писѣть	на-пишѳ написаћу
пить	пью пијем	вѳ-пить	вѳ-пью испићу
платить	плачѳ плаћам	за-платить	за-плачѳ платићу [ћу
рѣзать	рѣжу сечем	пере-рѣзать	пере-рѣжу пресећи
сердѣть	сержѳ срдим	раз-сердѣть	раз-сержѳ расрдићу
стрѳбить	стрѳю градим	по-стрѳбить	по-стрѳю саградићу
тревѳжить	тревѳжу узнеми-	вс-тревѳжить	вс-тревѳжу узне-
	[рујем		[мирићу, и т. д.

Напомене. 1. Предлози, као префикси, могу бити различити, према том шта се жели рећи. Тако н. пр. глагол нести носити, може постати свршен, ако се сложи са:

воз- вы- до- за- на- об- от- пере- по- при- про- раз- с- у- нести;
пореди српски:

уз- из- до- за- на- об- од- пре- по- при- про- раз- с- у- нести.

2. Каткад, поред спајања с префиксом, треба пренети глагол и у другу коју врсту да би постао свршен. Ово особито вреди за глаголе на *-ать -аю*, који имају свршен облик по четвртој врсти: кусѣть кусѣю уједам — укусиť укушѳ ујешћу; ронѣть ронѣю испуштам (из руке) — урониť уронию испустићу; ручѣться ручѣюсь јемчим — поручиťся поручѳсь зајемчићу; цѣпляться цѣпляюсь закачињем се — зацѣплѣться зацѣплѣюсь закачићу се, и т. д.

3. Ако би се префиксом сасвим мењало значење глаголу (н. пр. брать = узимати, а: вѳ-брать = изабрати, у-брать = успремити, и т. д., т. ј. спајањем с префиксом никако се не може доћи до значења: узети), свршен облик узаима се од другог корена:

несвршен		свршен	
инфин.	презент	инфин.	футур
бить	бую ударам	удѣрить	удѣрю ударићу
брать	берѳ узимам	взять	возьмѳ узећу ²
говорить	говорѳ говорим	сказѣть	скажѳ рећи ћу

¹ Као што знамо, предлог, сложен с глаголом, вреди као префикс.

² Али са специјалним значењем: наплатити (царину, порез), несвршен облик од взѣть гласи: взѣмѣть взѣмаю (пѳшину, пѳдѣти) узимати, наплатѣвати (царину, порез).

класѣть	кладу меѣм	положить	положу метнућу
ловить	ловлю хватам	поймать	поймаю ухватићу.

То исто вреди и за сложене:

докладывать	докладываю	јављам ¹	доложить	доложу	јавићу
откладывать	откладываю	одлажем	отложить	отложу	одложићу
подкладывать	подкладываю	под-	подложить	подложу	под-
		[меѣм			[метнућу
укладывать	укладываю	пакујем	уложить	уложу	спаковаћу.

Од ова три начина, помоћу којих трајан глагол постаје свршен, први је доста редак, други је најобичнији, а трећи вреди само за поменуте случајеве, па зато их све треба упамтити.

II. Свршен глагол постаје несвршен:

а) кад се пренесе у другу коју врсту (примери као и код I, бр. 1, само обрнуто);

б) кад му се префикс одбаци (примери као и код I, бр. 2, само обрнуто);

в) у случају пак, ако се глагол употребљава само као сложен, или ако му се жели задржати баш оно значење, које му је префиксом ближе одређено, претвара се у учестан, и учестан облик вреди као његов несвршен парњак (§ 398 и даље).

Замена полугласа. При спајању глагола с предлошким префиксом (§ 391, I, 2), ако се префикс свршује на сугласник, јавља се уз њега *о* (замена старијег *ѡ*; у нас долази а) кад год се у почетку глаголског облика наћу два сугласника, између којих је такође некад био полуглас (*ѡ*, *ѡ*²).

1) Ово је већином код неких глагола прве врсте

1. првог раздела, и то с основом:

а) на *-т*, у глагола *-честь* (§ 302, нап. 3): *с-честь* сматрати (н. пршто за увреду): *со-чтѣ* (чѣт-, пореди *считать*) *сочтѣшь*; *сочтѣи*; *счѣль* *сочлѣ*; *сочтѣнный*;

¹ реферујем.

² Предлози, који се данас свршују на сугласник, као: *над*, *код*, *от*, и т. д., имали су некад на крају полуглас *ѡ*, дакле: *надѡ*, *родѡ*, *отѡ*. При сједињавању с глаголом, који је у почетном слогу имао такође полуглас, настале су погодбе, споменуте у I, § 132, и **отѡ-бѣрати* дало је *ото-брати*, а **отѡ-берѡ* — *от-берѣ*. Да је у првом слогу глаголског облика некад доиста био полуглас, најбоље се види из учестаног глаголског облика (§ 398 и даље), у ком се некадашње *ѡ* продужило у *и*, а *ѡ* у *и* (зато се у наредним примерима свуда и спомиње учестан облик).

б) на **-г**, у глагола **жечь** (§ 304, нап. 4): **под-жечь** потпалити: подо-жгу (жыг-, пореди сжигать) подошжешь; подожги; поджегь подошгла; подошженный;

в) на **-л**, **-н**, у колико глаголи ове групе (§ 305) долазе сложени са сугласничким префиксима: **с-жать** стиснути: со-жму (жъм-, пореди сжимать) сожмешь; сожми (али: сжалъ сжала и т. д.); **с-жать** пожњети: со-жну (жын-, пореди сжигать) сожнешь; сожни; **раз-мять** изгнечити (тесто): разо-мну (мын-, пореди разминать) разомнешь; разомни (од рас-ийть распети, има: рас-пну распнешь; распни [кор. пн-, пореди распинать]); о сложеницама с **-ять** види § 305, дод.);

г) на **-р**, у глаголâ: **от-переть** отворити: ото-пру (шър-, пореди отпи-рять) отопрешь; отпери (али остали облици: отперь отперла, и т. д., § 307, нап. 2); **об-тереть** убрисати (н. пр. прашину с чега, и то са свих страна): обо-тру (тър-, пореди обтирять) оботрешь; оботри (то исто вреди и за остале сложенице од ова два глагола, ако се префикс свршује на сугласник: **под-переть** подупрети: подо-пру подопрешь, подопрі; **рас-тереть** истрти: разо-тру разотрешь, розотри, и т. д.);

2. другог раздела, у свих глагола који се почињу са два сугласника, у колико, разуме се, долазе сложени са сугласничким префиксима;

а) прва група (§ 311), код које се *о* јавља у свима облицима: **со-врать** слагати: со-врү (вр-, пореди пере-вирать бркати) соврешь; соври; совралъ; **подо-ждать** причекати: подо-жду (жд-, пореди под-ждать чекати) подо-ждешь; подожди; подождаль; **со-жрать** прождерати: со-жру (жър-, пореди с-жирать) сожрешь; сожри; сожралъ; **со-лгать** слагати: со-лгу (лг-, пореди при-лыгать често лагати) солжешь; солги; солгаль; **разо-рвать** раскинути: разо-рву (рѡв-, пореди раз-рывать) разорвешь; разорви; разорвалъ; **подот-кять** поткати: подо-тку (тѡк-, пореди под-тыкать) подоткешь; подотки; подоткаль¹;

б) друга група (§ § 312—314), код које се *о* јавља само у инфинитивним облицима (презентни не почињу се са два сугласника): **ото-брать** (бър-, пореди от-бирать) одузети: от-беру от-берешь; от-бери; али: отобралъ, отобранный; **обо-драть** (дър-, пореди об-дирать) огулити: об-деру об-дерешь; об-дери; али: ободралъ; ободранный; **подо-звать** (зѡв-, пореди под-зывать): под-зову под-зовешь; под-зови; али: подозвалъ, подозванный (тако исто: **обо-гнать** престићи: об-гопо об-гонишь, али: обогналъ, обогнанный).

II) У глаголâ осталих врста ови су случајеви ретки, јер су ретки оваки глаголи:

а) друга врста: **со-гнуть** (гѡб-, пореди с-гибать, од старијег с-гыбать) савити: со-гну согнешь; согни; согнулъ; согнутый (поред: согбенный, § 318, нап. б); **во-ткнуть** (тѡк-, пореди в-тыкать) утурити: во-ткну воткнешь; воткви; воткнулъ; воткнутый;

б) трећа врста: **от-бить** одбити: ото-бью (пореди ст.-сл. отъбити отъ-къж поред отъкъж) ото-бьешь и т. д. (али императ. от-бей, перф. от-билъ, и т. д.); **с-вить** оплести: со-вью (пореди ст.-сл. съвити съкъж поред съвнж)

¹ Од глагола *стонать* јечати, корен је *стон-* (од ступња *стен-* изведено је наше: стевати, рус. стѣнать); према том за њега не вреди оно што за остале.

со-вьѣшь и т. д. (али: с-вьѣй, с-вьѣль, с-вьѣтый); под-лѣть досуги: подо-лѣю (ст.-сл. слити съльжъ поред сланжъ) подо-лѣшь и т. д. (али: под-лѣй, под-лѣль, под-лѣтый); от-пѣть отпѣти: ото-пѣю (ст.-сл. отъпѣти отъпѣжъ поред отъпѣжъ) ото-пѣшь и т. д. (али: от-пѣй, от-пѣль, от-пѣтый); рас-шѣть извести (н. пр. свилом): разо-шѣю разо-шѣшь и т. д. (али: рас-шѣй, рас-шѣль, рас-шѣтый); со-здавать (здѣ-, пореди срп. задати и рус. со-зидать, у ком је о остало према со-здати и со-здавать, или према црк. изговору) стварати: со-здаю создаешь; создавай; создавалъ; ото-слѣть (слѣ-, пореди от-сылать) послати (н. пр. кога натраг): ото-слѣю отошлѣшь; отошли; отослалъ; отосланный [тако је и код подо-стлѣть (стѣл-, пореди под-стлѣть) прострети пода што: под-стелю под-стелѣшь; под-стелѣй; али: подо-стлѣлъ, подо-стланный]; подо-зрѣвать (зѣр-, пореди срп. за-зирати, рус. в-зирать) сумњати: подо-зрѣваю подо-зрѣвалѣшь, и т. д.;

в) четврта врста: во-нзѣть (нѣз-, пореди срп. низати) сатерати (н. пр. коме нож у груди): во-нзѣю вонзѣшь; вонзи; вонзалъ; вонзанный; ото-спѣтьсея (спѣ-, пореди от-спѣваться) испавати се (надокнабујући, што пре тога ниси доста спавао): ото-спѣю отоспѣшься; отоспѣшь; отоспѣлся.

Напомена. 1. За овим глаголима повели су се неколики који нису имали полугласа између два почетна сугласника: ото-двѣнуть одмаћи: ото-двѣну отодвѣнешь; подо-грѣть подгрејати: подо-грѣю подо-грѣешь; подо-спѣть стићи: подо-спѣю подоспѣшь (тако је и код њихових несвршених: ото-двигать — ото-двигаю, подо-грѣвать — подо-грѣваю, подо-спѣвать — подо-спѣваю). и т. д.

2. о у со-бирать (има и: собирать) скупљати, ушло је према со-братъ, исто онако као што је со-зидать према: со-зидать (види горе код II, б); со-творить створити, со-хранить сачувати, имају о према црк. изговору (више о овом I, § 136 и § 137).

Додади. 1. Ако се префикс свршује на б, а глагол се почиње истим гласом, пише се једно б у облицима где нема о између њих, н. пр. обо-братъ покрасти (кога): оберу (место: об-беру; тако и учестано: обирать м. об-бирать); обить (м. об-бить) опшити што (каком материјом): обобью, и т. д.; у случају пак, да се предлог свршује на б, а глагол да се почиње на џ, у облицима, где оба сугласника долазе један до другог, настаје једначење (I, § 94): оперѣтьсея (место: об-шерѣтьсея) наслонити се (тако исто: оперся, опершись), али футур: обо-прѣсь обо-прѣшься, императ. обо-прѣсь, и т. д.

2. О префиксима, који се свршују на з, и о њихову спајању с глаголима види I, § 97.

3. За случајеве као отъскать и т. д., вреди I, § 147.

4. О сложеницама с идтъ види § 302, нап. б.

Главна разлика између трајних и свршених глагола. 393.

У начину, на који трајни глаголи постају свршени, и обрнуто (§ 391), лежи и главна разлика међу њима: трајни су прости, а свршени су сложени, н. пр. хвалить хвалити — похвалить похвалити, пить пити — выпить испити, и т. д.

Одступања од овог, као и у нашем језику, могу бити двојака:

394. 1. Има глагола који, и ако су прости, ипак су свршени. То су већином:

1. Тренутни глаголи на *-нуть* (друга врста) с несвршеним парњацима из различитих врста:

блеснѹть блеснѹ синуѹ	блестѣть блещѹ сијам
двѣнѹть двѣну кренуѹ	двѣгать двѣгаю креѣм
дѣрнѹть дѣрну тргнуѹ	дѣргать дѣргаю трзам
кивнѹть кивнѹ махнуѹ	кивѣть кивѣю машем (коме
(коме главом)	[главом]
кинутѹ кѣну бациѹ	кидѣть кидѣю бацам
крикнѹть крикнѹ викнуѹ	кричѣть кричѹ вичем
кольнѹть кольнѹ боцнуѹ	колѣть колѣю бодем
лизнѹть лизнѹ лизнуѹ	лизѣть лизѹ лижем
мазнѹть мазнѹ помазаѹ (мало)	мѣзѣть мѣжу мажем
плѣнѹть плѣну плѹнуѹ	плѣвѣть плѣю плѹјем
прѣгнѹть прѣгнѹ скочиѹ	прѣгѣть прѣгаю скачем
свѣстнѹть свѣстнѹ звижнуѹ	свѣстѣть свѣщѹ свѣщешъ и свѣ-
	стѣть свѣщѹ свѣстѣшъ звѣждим
стѹкнѹть стѹкнѹ лупиѹ (куц-	стучѣть стучѹ лупам (куцам
[нуѹ])	[н. пр. у прозор]
сѹнѹть сѹну туриѹ	совѣть сѹю турам
тѣпнѹть тѣпнѹ лупнуѹ	тѣпѣть тѣпаю лупам (ногом о
(ногом о земљу)	[земљу]
трѣнѹть трѣну дарнуѹ	трѣгать трѣгаю дирам
шѣпнѹть шѣпнѹ шапнуѹ	шѣптѣть шѣпчѹ шапѣм
хлѣснѹть хлѣснѹ ошинуѹ	хлѣстѣть хлѣщѹ шибам
хлѣпнѹть хлѣпнѹ залупиѹ	хлѣпѣть хлѣпаю лупам (вра-
(врата)	[тима), и т. д.]

2. Глаголи на *-итъ* (четврта врста; њихови несвршени парови на *-ать* мењају се сви по обрасцу *дѣлать дѣлаю*, § 339):

благословѣть -влѣю благословиѹ	благословѣть -лѣю благосильам
брѣсѣть брѣшу бациѹ	брѣсѣть брѣсѣю бацам
воротѣть ворочѹ вратиѹ	возвращѣть -щѣю враѣам
кѣнчить кѣнчу свршиѹ	кончѣть кончѣю свршујем
купѣть купѣю купиѹ	покупѣть покупѣю купујем
лишѣть лишѹ лишиѹ	лишѣть лишѣю лишавам
плѣнѣть плѣнѣю очараѹ,	плѣнѣть плѣнѣю очаравам
[освојиѹ (кога ¹)	[освајам (кога ¹)

¹ Лепотом, милоштом, и т. д.

проститѣ прощѹ опростиѹ	процѣтъ процѣаю опраштам
пуститѣ пушѹ пустиѹ	пускѣтъ пускѣаю пуштам
рѣшитѣ рѣшѹ одлучиѹ	рѣшатѣ рѣшаю одлучуем
ступитѣ ступлю ступиѹ	ступѣтъ ступѣаю ступам
хватитѣ хвачѹ (черезъ край) пре-	хватѣтъ хватаю (черезъ край)
[тераѹ (преко мере) претеруем (преко мере)	
явитѣся явлюсь појавиѹ се	являться являюсь јављам се,
	[и т. д.

Напомене. 1. Местимице и у осталим врстама има глагола који, и ако су прости, ипак су свршени. Тако:

даѣ даѣ даѹ	даваѣ даѣ дајем
дѣтъ дѣну деѹ	дѣваѣ дѣваю девам
пасть паду пашѹ (§ 302, нап. 4)	падаѣ падаю падам;

тако је и у глагола којима је несвршен облик повратан:

лечѣ лигу лећи ѹ	ложитѣся ложѹсь лѣжем (а: лежѣтъ лежѹ = лежим)
лѣпнуть лѣпну пући ѹ	лѣпнѣтъся лѣпаюсь пуцам ¹
стаѣ стѣну постаѹ	становитѣся становлюсь постајем ²
сѣсть сѣду сешѹ	сидѣтъся сажѹсь седам (а: сидѣтъ сидѹ = седим)
трѣснуть трѣсну пући ѹ	трѣскаѣтъся трѣскаюсь пуцам ³ .

2. Глаголи платитѣ плачѹ плаѹам и ставитѣ ставлю меѹем, у руском су несвршени; њихови су свршени парови: заплатитѣ заплачѹ платиѹ, и поставитѣ поставлю метнуѹ.

3. Неки прости глаголи вреде у појединим облицима и као свршени и као несвршени:

арестоваѣтъ арестѹю затвориѹ и: затварам (кога)
атаковаѣтъ атакѹю напашѹ и: нападам (непријатеља)
велѣтъ велю наредиѹ и: наређујем
дароваѣтъ дарѹю (в. ст.) поклониѹ и: поклањам
дрѣгнуть дрѣгну дрктим (од зиме), задркѣтаѹ (пред непријатељем)
женитѣся женюсь ожениѹ се и: женим се (упамти: они женились = узели су се)
казнитѣ казнию казниѹ (смрѹ) и: казним (смрѹ)
креститѣ крещѹ крстиѹ и: крстим
ночевѣтъ почѹю ноћиѹ и: ноћивам
раниѣтъ раню раниѹ и: задајем рану (рањавам)
родитѣ рожѹ родиѹ и: рађам, и т. д.

¹ а: лѣпнѣтъ лѣпаю = ждерем.

² Ако стаѣ значи: почети, онда је несвршен облик уз њега: начинѣтъ начинѣю.

³ Само: трѣскаѣтъ трѣскаю значи: ждерем (исто онако, као и: лѣпнѣтъ лѣпаю).

395. II. Има опет глагола који, и ако су сложени, ипак су не-свршени. То су:

1. Привидно сложени, т. ј. изведени од именица или начињени према именицама, које су већ саме по себи сложене и које су опет, великом већином (прва група), узете из црквеног језика или постале према црквеним речима. Такви су¹:

- а) безбóжничать (од безбóжникъ) -чаю 1. хулити на Бога,
[2. непоштено живети;
бездѣльничать (од бездѣльникъ) -чаю беспосличити;
безобразничать (од безобразникъ) -чаю 1. бити безобразан,
[2. правити безобразлуке;
безумствовать (од безумство²) -ствую лудо радити;
безчестить (од безчестіе) -щу бешчастити (свршен о-безчестить обешчастити), и т. д.

Напомена. Овако је и код других глагола, сложених с без-, као: бездѣйствовать -ствую не радити ништа, не бити активан; безпокобѣть -кобю узнемиривати (свршен о-безпокобѣть узнемирити), и т. д.

- б) забóтиться (од забóта) -чусь бринем се (сврш. по-забóтиться -чусь побринућу се);
обѣдать (од обѣдъ) -даю ручам (сврш. по-обѣдать -даю ручаћу);
разумѣть (од разумъ, § 336, нап. 2) -мѣю разумем (сврш. у-разумѣть³ -мѣю разумећу).

2. Глаголи, узети из црк.-сл. језика или начињени према којој црк. речи, као:

а) треће врсте:

- сожалѣть -лѣю жалити;
обитáть (књиж.; из об-витáть) -тáю становати;
сострадáть -дáю кому сажáлевати кога, „саосећати“ коме;
уповáть -вáю на Бóга уздати се (у Бога);
наслѣдовáть -дую наслеђивати⁴;
предшѣствовáть -ствую ићи (бити) испред чега;
разглагóльствовáть -ствую много (ваздан) причати;
соболѣзновáть -зную кому сажáлевати кога;
содѣйствовáть -ствую помагати;
сопúтствовáть -ствую пратити (преносно);
соревновáть -нúю кому натицати се с ким, и т. д.

¹ Свуда бележимо обичије.

² Или право из црк.: *безоумствовать*.

³ Само у в. стиљу; об. поњáть.

⁴ Види додатак 2.

б) четврте врсте:

по́мнить -мню сећати се;

предвѣдѣть -жу унапред видети;

смотре́ть -рю гледати;

надлежа́ть -жи́ть треба (н. пр. то и то урадити);

подлежа́ть -жи́ть: ёто подлежи́ть вѣдѣнью ино́го судá, не овај, већ други суд треба да о том одлучи (да донесе одлуку о томе); ёто не подлежи́ть сомнѣнью, о том нема сумње;

предсто́ять -стойть кому́ очекивати кога (н. пр. пут);

содержа́ть -жу́ издржавати;

состо́ять -стою́ въ како́й до́лжности бити што као чиновник.

3. Глаголи, који су с несвршеним значењем књижевног порекла, и или су прост превод које туђе речи или су добили то значење према којој туђој речи, н. пр.

а) треће врсте:

преслѣ́довать -дую гонити (кога) — нем. verfolgen, фр. pour-suivre;

предчу́ствовать -ствую унапред осећати — нем. vorausfühlen, фр. pressentir;

сочу́ствовать -ствую кому́, сажалевати кога — нем. mit jemandem mitempfinden;

соотвѣ́тствовать -ствую одговарати (н. пр. као пар) чему — фр. correspondre.

б) четврте врсте:

вы́глядѣть -жу са знач.: „изгледати“ (како) — нем. aussehen (Руси, који пазе на свој језик, рећи ће: како́й онъ на видѣ? а не: како́ онъ вы́глядитъ?; с руским значењем, вы́глядѣть је свршен глагол, н. пр. онъ всё вы́глядѣлъ, он је све видео [пазећи, мотрећи]; онъ вы́глядѣлъ себѣ невѣсту, тёплое мѣстѣчко, и т. д., нашао је девојку [да се ожени], добро место [у државној служби], и т. д.);

зависѣ́ть -ситъ отъ че́го стајати до чега („зависити“ од чега¹) — нем. abhängen, фр. dépendre;

обсто́ять -стойть бити, стајати, н. пр. во́тъ како́ обсто́ить дѣло, ето како́ је у ствари (како стоји ствар) — према неком туђем обрасцу (у нар. говору овај глагол је свршен и сачувао је своје првобитно значење: обсто́ять когó

¹ Има и 1 л. једн.: я завишу н. пр. отъ моего начальнива.

= 1. начетити се, стојећи око кога, 2. одбранити, заштитити кога);

отстоять -стойть бити удаљен — нем. abstehen (али с руским значењем, као свршен глагол: отстоять обѣдню одстајати службу [у цркви], отстоять крѣпость одбранити тврђаву [од непријатеља], и т. д.).

Напомена. И принадлежать, -жѹ -жѣшь = припадати коме, књижевна је кованица, скрпљена према туђем обрасцу.

Додаци. 1. Глаголи, споменути код 2 и 3, немају свршених парњака сем помнитъ сеѣтати се и смотреѣть гледати, од којих свршени облици гласе: вслѣбнитъ сетити се и посмотрѣть погледати.

2. Глагол **наслѣдовать** данас обично вреди као несвршен, а свршен му је парњак: у-наслѣдовать (дакле: наслѣдовать = наслеђивати, унаслѣдовать = наследити).

3. Глагол **состоять**, состоять въ чемъ = бити у чему (н. пр. егѳ обязанность состоять въ томъ, чтобы ..., његова је дужност да ...) вреди као несвршен, а: состояться состоятся = бити (тад и тад, н. пр. засѣданіе состоятся въ пятницу, седница биће у петак; свѣдѣба не состоялась, није дошло до свадбе) вреди као свршен.

4. Несвршени су, и ако су сложени, и глаголи: завидовать, -дую -дуюшь завидим (сврш. по-завидовать, -дую позавидеѹ); ненавидѣть, -жу -дяшь ненавидим, мрзим (сврш. воз-ненавидѣть, -жу омрзнуѹ).

396.

Двоструки глаголи. I. а) Има неколико несвршених простих глагола који показују кретање и који имају различите облике према том да ли је реч о трајној радњи без прекида или о радњи која се врши на махове, н. пр. Онъ идѣтъ въ театрѣ, он иде у позориште, и: онъ ходитъ въ театрѣ, он похаѣа позориште. — Я ѣду въ гѳродѣ, идем (не пешке) у град (варош), и: я ѣзжу въ гѳродѣ, чешѣе одлазим у град. — Мѳльчикъ несѣ мнѣ газѣту и упѳлъ, дечак ми је носио новине и пао је, и: онъ намъ носитъ газѣту, он нам носи новине (сваки дан). — Иванъ вѣзѣ менѳ со станциѳ, Иван ме је возио са железничке станице, и: онъ возитъ менѳ со станциѳ, он ме вози са станице (сваки пут кад год затреба). — Птица летѣла къ себѣ въ гнѣздѳ, птица је летела у гнездо, и: голуби летѣли въ нашѣ сѳдѣ, голубови нам долетаху у врт. — Мой сѳнѣ бѣжитъ мнѣ на встрѣчу, мој син трчи ми у сусрет, и: онъ всѣ бѣгаетъ ко мнѣ, он непрестано трчи к мени, и т. д.

Напомене. 1. Само по себи се разуме, ако се кретање врши у различитим правцима (тамо амо, горе доле), да се и ту употребљавају облици типа бѣгать, водить, носить, и т. д., н. пр. дѣти бѣгаютъ по-дугу, деца трче (играју се) тамо амо по ливади. — Слона водѣли по гѳроду, слона су водили по граду (по вароши). — Мѳть носитъ ребѣнца по

кóмнатѣ, мати носа дете по соби. — Люди хóдять по ўлицамѣ, људи иду тамо амо (ходају) по улицама. — Собáви брóдять по-полю, пси лутају по пољу, и т. д.

2. Тако је и онда, ако се о кретању говори уопште као о нечем што подмет обично чини или што му је као урођено; и таква радња сматра се да није непрекидна, него да бива или да може бивати сваки час, н. пр. Птицы летáють, а рѣбы плавають, птице лете, а рибе пливају. — Олѣни бѣстро бѣгають, јелени брзо трче, и т. д.

б) Глаголи, о којима је реч, ово су:

први тип	други тип
брести лутати	бродить
бѣжáть трчати	бѣгать
везти возити	возить
вести водити	водить
гнать терати	гонять
идти ићи	ходить
летѣть летети	летать
лѣзть пузати се	лазить
нести носити	носить
плыть пливати	плавать
ползти пузити	ползать
тащить вући	таскать
ѣхать ићи (не пешке)	ѣздить, и још неко- лики.

Напомена. Од пара садить — сажать у говору образ. људи долази само други облик, дакле: сажать сажáю = садим; облик садить јавља се само као сложен: по-садить -жү = посадићу.

II. Сем разлике у значењу, разлика између облика једног и другог типа истиче се и при слагању с предлошким префиксима: **397.**

1. Облици првог типа, сложени с којим префиксом, увек су свршени:

брести бреду́ идем полако	по-брести побреду́ поћи ћу по- [лако
бѣжáть бѣгү бежим	у-бѣжáть убѣгү утећи ћу
везти везу́ возим	у-везти увезу́ одвешћу
вести веду́ водим	при-вести приведу́ довшешћу
гнать гоню́ терам	разо-гнать разгоню́ растераћу
идти идү́ идем	со-йти сойдү́ сићи ћу
летѣть лечу́ летим	при-летѣть прилечу́ долетећу
тащить тащү́ вучем	от-тащить оттащү́ одвући ћу, и т. д.;

2. Облици другог типа, сложени с којим префиксом, или остају несвршени ако је префикс локалног значаја, т. ј. ако се њиме само мења правац кретању (куда, одакле), н. пр. *носіть* носити: *при-носіть* доносити, *пере-носіть* преносити, *у-носіть* односити, и т. д.; ако префикс није употребљен локално, и облици другог типа постају свршени¹:

а) Глаголи: *возіть*, *водіть*, *гоня́ть*, *летáть*, *носіть*, *ходіть*, слажу се с префиксима оба значења, према том:

а) сложени с локалнима, остају несвршени, н. пр.

при-возіть привожу́ довозим
у-водіть увожу́ одводим
вы-гоня́ть выгоня́ю истерујем
при-летáть прилета́ю долећем
при-носіть приношу́ доносим
у-ходіть ухожу́ одлазим.

б) сложени с нелокалнима, постају свршени, н. пр.

возіть: *довозіть* довожу́ (несврш.), довозим, али: *я довозі́ль* послѣдній сто́гъ сѣна (сврш.), превезао сам последњи стог сена (возио сам сено, и овим стогом завршио сам вожење);

водіть: *проводіть* провожу́ (несврш.), проводим, показујем пут, али: *я васъ провожу́* (сврш.), испратићу вас, или: *я егѡ провожу́* весь дѣнь по́лѣсу, а дѣчи ему́ не покажу́ (сврш.), проводаћу га тамо амо по шуми цео дан, а нећу му показати где је дивљач;

гоня́ть: *погоня́ть* погоня́ю (несврш.), терам, али: *я погоня́ю* ло́шадь немно́го (сврш.), потеряћу мало коња. Тако исто: *догоня́ть* догоня́ю (несврш.), достижем вијајући, али: *онъ догоня́ль* свою ло́шадь до тогѡ, что она́ пала (сврш.), терао је коња толико да је скапао (претерао га је, па је . . .); *перегоня́ть* перегоня́ю (несврш.), прстижем, али: *я перегоня́ю* всѣхъ, све ћу их испопрестизати (н. пр. на утакмици);

летáть: *слетáть* слета́ю (несврш.), слећем (птица с дрвета), али преносно: *я слета́ю* живо къ нему́ (сврш.), за час ћу одјурити до њега;

носіть: *выносіть* выношу́ (несврш.), износим, али: *выносіть* выношу (сврш.), одгајићу (дете, носањем). Тако исто: *доносіть* доношу́ (несврш.), јављам, рапортујем, али: *доносіть* пла́тье, обу́вь (сврш.), додерати одело, обућу (види речник), *я износі́ль*

¹ По облику један и исти префикс може вршити обе службе, н. пр. *вы-* ненаглашено, спојено с глаголима другог типа, има ловални значај (= из): *вы-носіть* износити, а наглашено *вы-* мења радњу у тих глагола, и од несвршене она постаје свршена (види циже пример уз *носіть*).

плáтье (сврш.), похабао сам одело, я **проноси́ль** сапоги́ го́дь (сврш.), ове чизме изнеле су ме годину дана;

ходи́ть: **выходи́ть** **выхо́жу** излазим, али: **вы́ходить** **вы́хожу** (сврш.) = 1. весь **лѣсъ**, всё **болóто**, **про́ћи** унакрст сву шуму, сав рит, 2. **себѣ́** **мѣсто**, израдити себи место (ходом, мољакањем), 3. **ребѣнка**, одгајити дете (као ходати око њега и пазити га, па му тако помоћи да ојача и да одвркне), 4. **больно́го**, спасти болесника (негом, упр. ходом око њега), и т. д. Тако исто: **сходи́ть** **схо́жу** (несврш.), силазим се, н. пр. я **схо́жу** **вни́зъ** и **встрѣчаю** **его́**, силазим са степеница и сусрећем се с њим, али: **сходи́ть** **куда́** или **за кѣмъ** (сврш.) = **оти́ћи** часком куда или по кога, позвати кога, н. пр. я **схо́жу** **за до́кторомъ**, **оти́ћи** **ѣу** по лекара и **позва́ѣу** га да дође; или н. пр. **исходи́ть** **исхо́жу** **кро́вью** (несврш.), **умирати** од губитка крви, али: **неходи́ть** **весь кра́й** (сврш.) = **про́ћи** сав крај унакрст; или: **уходи́ть** **ухо́жу** (несврш.) одлазим, али: **уходи́ль** **ты меня́** (сврш.) = **ти ме уби!** (смехом, причањем), и т. д.

Напомена. Овако је и код глагола **лѣзѣть**, који је, кад је сложен (особито кад је још и несвршен), одлика нар. говора, н. пр. **выла́зѣть** -жу (несврш.; об. **выла́зѣтъ**) извлачити се од некуд; **зала́зѣть** -жу (сврш.; об. **статъ** **лѣзѣть**) почети се пузати; **вѣла́зѣть** -жу (сврш.) све **про́ћи**, н. пр. **всѣ** **угли́** **вѣлазѣль**, **свуда** је **нос забó**; **перелѣзѣть** -жу (сврш.) **поиспрелазити**, н. пр. **всѣ** **заборы** **перелѣзѣль**, **поиспрелазио** је **све** **плотове**; **сла́зѣть** -жу (сврш.) **си́ћи** куда и **вратити** се, и т. д.

б) Глаголи **бродѣть**, **бѣгати**, **плавати**, **таскати**, **ѣздити**, **слажу** се с префиксима, употребљеним нелокално, и постају свршени, н. пр.

- по-бродѣть -жу **лутаѣу** (мало) **тамо** **амо**;
- за-бѣгати -гаю **почеѣу** **трчати**, **устрчаѣу** се;
- по-бѣгати -гаю **потрчаѣу** (мало);
- пере-бѣгати -гаю 1. **всѣ** **улицы**, **про́ћи** **ѣу** **трком** **све** **улице**, 2. **всѣхъ**, **све** **ѣу** **их** **натрчати** (**дуже** **ѣу** **трчати** **него** **сви** **други**);
- по-плавати -ваю **попливаѣу**;
- от-таскати -каю **прочерупаѣу** (**за** **косу**);
- объ-ѣздити **объѣзжу** **оби́ћи** **ѣу**, **про́ћи** **ѣу** (н. пр. **сав** **свет**¹);
- съ-ѣздити **съѣзжу** **оти́ћи** **ѣу** **куда** (**у** **какво** **место**) и **вратиѣу** се¹;
- изъ-ѣздити **изъѣзжу** **про́ћи** **ѣу** **унакрст** (н. пр. **цео** **крај**¹);

¹ Не пешке.

за-ѣздитъ заѣзжу лошадь сагрѣу коња (премориѣу га многимъ јахањемъ и поквариѣу га);

вѣ-ѣздитъ вѣѣзжу лошадь обучиѣу коња у јахању.

Напомена. Глагол *пѣзати*, кад је сложен, увек је свршен, н. пр. *спѣзати* -зау сиѣи куда (н. пр. у јаругу) и вратити се, и т. д.

Додаци. 1. Као што је горе речено, облици типа брестѣ, бѣжати, везти и т. д. (први тип) слагањемъ с префиксима постају увек свршени (одељак 1 овог параграфа). Ако облици другог типа, истим слагањем, остану несвршени (као што то може бити случај код 2 а, а), они чине парове с првима, н. пр.

несвршен

свршен

при-возитъ привожу довозим
у-водитъ увожу одводим
вы-гонятъ выгоняю истеруюемъ
при-летатъ прилетаю долеѣемъ
при-носятъ приношу доносим
у-ходятъ ухожу одлазим

при-везти привезу доведешу
у-вести уведу одведешу
вы-гнать выгону истераю
при-летѣтъ прилечу долетешу
при-несть принесу донешу
у-йти уйдѣу отиѣи ѣу, и т. д.;

ако пак и облици другог типа, слагањемъ с префиксом, постану свршени, као што је то случај код парова: бѣжати — бѣгати, плыти — плывати, ползати — ползати, ташити — таскати, ѣхати — ѣздити, и т. д., (види одељак 2 б у овом параграфу), тако да се не могу допуњавати с првима, онда се од једних и других изводе несвршени парови (у колико их, разуме се, имају) онако као што то обично бива (§ 398 и даље), н. пр. *переплыти* -плыву препливају — *переплывати* -ваю препливавам; *сползати* -зѣу сиѣи ѣу (пузеѣи, милеѣи) — *сплзати* -зау силазим (пузеѣи, милеѣи); *уташити* уташу одвуѣи ѣу — *утаскивать* -ваю (преко таскати, § 406, Б II) одвлачим; тако исто: *проводити* -жу испратиѣу (кога) — *проводити* -жаю испраѣам (кога); *выносить* -шу одгаѣиѣи (дете, носањемъ) — *вынашивать* -ваю гаѣим (дете); *доносить* -шу додѣраѣу (одело) — *донашивать* -ваю носим (одело) да га додерем; *износить* -шу похабаѣу (хаљину) — *изнашивать* -ваю хабаам (хаљину) до краја, и т. д.; тако је и код лѣзати: *пролѣзати* -зу провуѣи ѣу се — *пролѣзати* -заю провлачим се.

2. Глаголи *ѣхати* и *ѣздити*, кад су сложени, увек су свршени (види одељак 1 и одељак 2 б овог параграфа); *ѣхати*, кад је сложен, узима несвршен облик од *ѣздити*, који гласи *ѣзжати*: *вѣѣхати* вѣѣду кренуѣу се на пут — *вѣѣжати* -зжаю креѣем се на пут; *уѣхати* уѣду отпутоваѣу — *уѣжати* -зжаю путуѣем, и т. д.; *ѣздити*, кад је сложен, може имати и -ѣжати и -ѣзживатьъ: *обѣѣздити* обѣѣзжу обиѣи ѣу, пропутоваѣу (н. пр. целу земљу) — *обѣѣзжати* -зжаю, а: *вѣѣздити* вѣѣзжу лошадь обучиѣу коња у јахању — *вѣѣзживатьъ* -ваю.

3. И глаголи *бѣжати* и *бѣгати*, кад су сложени, увек су свршени; *бѣжати* бѣгу, кад је сложен, изводи несвршен облик правилно, по првој врсти: *убѣжати* убѣгу утеѣи ѣу — *убѣгати* убѣгаю бежим (као: *помогѣу* — *помогати*, *сберегѣу* — *сберегати*, § 400, 4); *перѣѣжати* -бѣгу прѣтрчаѣу (преко улице) — *перѣѣгати* -гаю прѣтрчавам, и т. д.; *бѣгати* има акценат увек на Ѣ¹ и, кад је сложен, његове облике треба

¹ Сем кад је сложен с *вы-* (§ 409, дод. 1).

добро разликовати од несвршених парњака глагола *бѣжати* који имају акценат увек на *а* (*-бѣжати*), н. пр. *за-бѣжати забѣгу* вѣ кому сврнућу часком код кога — *забѣгати -гаю* вѣ кому свраћам мало код кога, али: *забѣгати -гаю* (сврш.) = почећу трчати, устрчаћу се; тако исто: *с-бѣжати сѣгуну* стрчаћу с чега — *сбѣгати -гаю* трчим с чега, н. пр. *я сбѣгаю съ лѣстницы*, трчим са степеница, али: *сбѣгати сбѣгаю* куда или за кѣмъ, за чѣмъ (сврш.) = отрчаћу часком куда или по кога, по што, позваћу кога, н. пр. *я сбѣгаю въ аптеку за лѣкарствомъ*, отрчаћу часком у апотеку по лек; или н. пр. *ви-бѣжати вибѣгуну* истрчаћу — *вибѣгати -гаю* истрчавам, али: *вибѣгати -гаю* (сврш.) = трчањем зарадити што (упр. истрчати што, као кад се срп. каже: радити па израдити што), н. пр. *онъ вибѣгаль четвергаль*, зарадио је трчањем 25 копејки; *онъ вибѣгаль всю Москву за четвергаль*, прошао је трчећи (тражећи што) целу Москву за 25 копејки, и т. д.

и) Итеративан (учестан) облик.

Несвршени сложени глаголи, т. зв. глаголи итеративног 398.
(учестаног) облика постају од сложених свршених глагола наставцима *-а, -ва, -ыва* (иза меких и иза *к, г, х* — *-ива*), претрпевши често и неке промене у основи (тако н. пр. *о* од основе, ако је на њему нагласак у учестаном облику, обично се мења у *а*: *откопати* — *откапывать*¹ [пореди срп. *оточити* — *отакати*, *одморити се* — *одмарати се*, и т. д.], сем глаголâ на *-овати -ую*, код којих *о* увек остаје: *основати* оснужу основати — *основывать* оснивати; мимо то *е* од основе, кад је наглашено, а иза њега долази тврд сугласник [I, § 140], обично прелази у *е*: *причесати* очешљати — *причесывать* чешљати). По значењу овај облик служи као несвршен парњак свршеном сложеном глаголу, обележавајући радњу која траје у даном тренутку (*протягивать* пружати), која почиње или која се завршује (*запѣвать* почињати певати, *дочитывать* свршавати читање), која је слаба (*побавиваться* прибојавати се), и т. д., затим радњу која се понавља² (у том случају ово се често ближе одређује речима *все* или *то и дѣло* = *непрестано*: *онъ все выглядываетъ въ окно*, он сваки час провирује кроз прозор).

Напомена. Глаголи учестаног облика мењају се по обрасцу *дѣлать дѣлаю* (§ 339), сем сложених с *водити*, *возити*, *носить*, *ходить* (§ 397, 2).

У глаголâ, изведених наставком *-а (-ва)*, акценат је на том наставку; а у глаголâ на *-ыва, -ива* акценат је на слогу који је пред *-ыва, -ива*.

¹ Колебања види у § 407, нап. 3.

² Отуд и главно име овим глаголима.

**Преглед несвршених сложених глагола учестаног облика,
изведених од свршених сложених глагола свих врста¹.**

399. *Прва врста.* Од глагола прве врсте основа несвршеног облика добива се обично (изузети су врло ретки), кад се -а (увек наглашено) дода непосредно корену. Глаголи, код којих је у основи био полуглас љ или њ, место љ имају њ, а место њ — и.

400.	Први раздео		
	инфин.	футур	инфин. презент
	1. основе на -с, -з:		
	а) с пасти спасау спашиу		спаса́ть -са́ю спасавам
	по трясти потрясу потрешу		погряса́ть -са́ю потресам;
	б) за грызти загрзу изуједаћу кога [тако да умре]		загрыза́ть -за́ю уједам кога тако да [умре]
	за лзати залзу увући ћу се		залза́ать -за́ю увлачим се
	сползти сползу сићи ћу (пузећи, [милећи])		сполза́ать -за́ю силазим (пузећи, ми- [лећи]).
	2. основе на -т, -д:		
	а) у гнести угнеу потлацићу		угне́аать -та́ю глachim
	под мести подмету подмешћу		подме́аать -та́ю метем
	при обрести приобрету добићу		приобрета́ать -та́ю добивам
	сплести сплету оплешћу		сплета́ать -та́ю плетем
	вы рости выросту израшћу		выроста́ать -та́ю израшћујем
	отцвѣсти отцвѣту прецветаћу		отцвѣта́ать -та́ю прецветавам;
	б) со блюсти соблюду испунићу (н. пр. [уговор])		соблюда́ать -да́ю испуњавам (н. пр. [уговор])
	в красться вкрадусь увући ћу се [(кришом)]		вкрады́ваться -ваюсь увлачим се
	по пасть попадау наћи ћу се, обрешћу [се где]		попада́ать -да́ю налазим се где, допа- [дам куда.]
	3. основе на -б, -в:		
	а) по гребсти погребу погребшћу, са- [хранићу]		погребáать -ба́ю сахрањујем
	на скрести наскребу настругаћу [(доста, пуно)]		наскреба́ать -ба́ю стружем (доста, [пуно]);
	б) с жить сживу со-свѣту отераћу у [гроб (кога)]		сжива́ать -ва́ю со-свѣту терам у гроб [(кога)].
	4. основе на -к, -г:		
	а) у влечься увлекусь одушевићу се, [занећу се]		увлека́аться -ка́юсь одушевљавам се, [заносим се]
	вы печь выпеку испећи ћу		выпека́ать -ка́ю печем
	пересечь пересѣку пресећи ћу		пересека́ать -ка́ю пресецам
	стечь стеку исцурићу (доле)		стека́ать -ка́ю цури (доле);

¹ У преглед унесени су обичији.

инфин. футур
 б) сберечь сберегѹ сачуваћу
 по|д|жечь (жг-) подожгѹ запалићу
 по|мбчь помогѹ помоћи ћу
 за|прячь запрягѹ упрегнућу
 по|д|стеречь подстерегѹ увребаћу
 вы|стричь выстригѹ острићи ћу

инфин. презент
 сберегать -г-аю чувам
 поджигать -г-аю палим, потпаљујем
 помогать -г-аю помажем
 запрягать -г-аю прежем
 подстерегать -г-аю вребам
 выстригать -г-аю стрижем.

5. основе на -н-, -м (§ 392, I, 1 в):

а) сжаты сожнѹ (жн-) пожећу
 про|влясть проклянѹ (кльн-) проклећу
 рас|пнѹть распнѹ (пън-) распећу
 на|чнѹть начнѹ (чън-) почећу
 сн|нѹть снимѹ (ьм-) скинућу
 (обнѹть обнимѹ загрлићу
 отнѹть отнимѹ одужећу
 поднѹть поднимѹ подићи ћу
 разнѹть разнимѹ развадићу
 занѹть заимѹ узајмићу
 нанѹть наймѹ најмићу
 понѹть поймѹ разумећу

сжинать -н-аю жањем
 проклинать -н-аю проклињем
 распинать -н-аю распињем
 начинать -н-аю почињем
 снимать -м-аю скидам
 обнимать -м-аю грлим
 отнимать -м-аю одузимам
 поднимать -м-аю¹ дижем
 разнимать -м-аю развађам
 занимать -м-аю узајмљујем
 нанимать -м-аю наймам
 понимать -м-аю разумею, и т. д.);

б) сжаты сожмѹ (жъм-) сажећу

сжимать -м-аю сажимам.

6. основе на -р (§ 392, I, 1 г):

у|мереть умрѹ (ьр-) умрећу
 от|переть отпрѹ (ьр-) отворићу
 с|тереть сотрѹ (ьр-) избрисаћу

умирать -р-аю умираю
 отпирать -р-аю отвараю
 стирать -р-аю бришем.

Напомене. 1. За парове везти — возити, вести — водити, идти — ходити нести — носить, и т. д. вреди § 397, дод. 1.

2. Выѣхать кренути се на пут, има: выѣзжать (§ 397, дод. 2); тако је и код других сложеница: переѣхать преселити се — переѣзжать, уѣхать отпутовати — уѣзжать, и т. д. Од поѣзжать (свршено: поѣхати отићи) долази само императив: поѣзжай, са значењем: иди! путуј!

3. Од глагола сѣсть сести, кад није сложен, несвршен облик гласи садитися, а кад је сложен, н. пр. пересѣсть променити место, има: пересаживаться (§ 406, А, 3).

Други раздео (§ 392, I, 2)

инфин. футур
 вы|брать (ьбр-) виберу изабраћу
 по|гнѹть погоню потераћу
 со|драть (дър-) сдерѹ огулићу
 подо|ждать (жд-) подождѹ причекаћу
 со|жрать (жьр-) сожрѹ пождераћу

инфин. презент
 выбирать -р-аю бирам
 погонять -н-аю² тераю
 сдирать -р-аю гулим
 поджидать -д-аю чекаю
 сжирать -р-аю ждерем

¹ У књижевника и: подымать -м-аю.

² Према глаголима четврте врсте (§ 406, А, 1).

инфин. футур
*вызв*ать (зв-) *вызову* изазаваћу (кога
 [да изађе напоље)
*попр*аћу (пър-) *попру* погазиваћу (н. пр.
 [закон)
*разорв*аћу (ръв-) *разорвѹ* рашчупаћу
*выс*осать *высосу* исисаћу

инфин. презент
*вызв*а́ть -ваю изазивам (кога да
 [изађе напоље)
*попр*а́ть -раю газим (н. пр. закон)
*разр*ыва́ть -ваю рашчупавам
*выс*осыва́ть -ваю исисавам.

402. *Друга врста.* Од глагола ове врсте основа несвршеног облика добива се кад се одбаци наставак *-ну*, којим је постала инфинитивна основа, и дода *-а* (увек наглашено) или *-ыва* (иза *к, г, х* — *-ива*; акценат увек на слогу пред *-ыва, -ива*).

инфин. футур
*приб*ѣгну́ть -ну узеву у помоћ (н. пр.
 [какав лек)

*взв*ызгнать -ну цикнући
*при*вызгнать -ну навићи ћу се
*зав*язнать -ну заглибућу се
*пог*аснать -ну угасићу се
*пог*ибнать -ну пропаћу
*вз*дохну́ть -ну́ уздахнућу
*вз*дрогнать -ну задрктаћу
*ск*испуть (ся) -ну(сь) ускиснућу
*вы*крикнать -ну узвикнућу
*об*ману́ть -ну преварићу
*за*мерзнуть -ну смрзнућу се
*про*мокнуть -ну покиснућу
*ум*олкнуть -ну заћутаћу
*вы*плвнуть -ну испљунућу
*вы*прыгнуть -ну искочићу
*оц*ухнуть -ну отећи ћу
*всп*лхнуть -ну планућу
*вы*сохнуть -ну осушићу се
*за*стегну́ть -ну́ закопчаћу
*до*стигнать -ну стићи ћу
*под*сунуть -ну подметнућу
*ст*ихнуть -ну утишаћу се
*ст*ольну́ться -ну́сь сударићу се
*по*тухнуть -ну угасићу се
*за*хлебну́ться -ну́сь загрцнућу се
*за*хлопнуть -ну залупићу (врата)

*о*хрипнуть -ну промукнућу

*ис*чезнуть -ну нестаћу
*за*червну́ть -ну́ избрисаћу

инфин. презент
*приб*ѣга́ть -гаю узимам у помоћ (н. пр.
 [какав лек)

*взв*ызгивать -ваю цичим
*прив*ыва́ть -ваю навикавам се
*зав*яза́ть -ваю заглибујем се
*пог*аса́ть -ваю газим се
*пог*иба́ть -ваю пропадам
*вз*дыха́ть -ваю уздишем
*вз*драгивать -ваю подрктујем
*ск*иса́ть (ся) -ваю(сь) киснем
*вы*крикивать -ваю узвикујем
*об*маныва́ть -ваю варам
*за*мерза́ть -ваю смрзавам се
*про*мока́ть -ваю киснем
*ум*олка́ть -ваю престајем говорити
*вы*плывивать -ваю испљувавам
*вы*прыгивать -ваю искачем
*оц*уха́ть -ваю отичем
*всп*лхивать -ваю планем (час по)
*вы*сыха́ть -ваю сушим се
*за*стегивать -ваю закопчавам
*до*стига́ть -гаю стижем
*под*свыва́ть -ваю подмећем
*ст*иха́ть -ваю утишавам се
*ст*алькиваться -ваюсь сударам се
*пот*уха́ть -ваю газим се
*за*хлебываться -ваюсь грцам
*за*хлопывать -ваю затварам (врата)
 [лупајући
*о*хрипа́ть -ваю (рет.; об. хрипнуть)
 [постајем промукао

*ис*чеза́ть -ваю нестајем
*за*черкивать -ваю бришем.

Напомена. 1. Ако се основа пред наставком *-ну* окрњила, т. ј. ако је испред *-ну* испао сугласник, он се јавља у несвршеном облику (пореди срп. *преврнуџи* — *превртаџи*, *савнуџи* — *савибаџи*, *пришиснуџи* — *пришискиваџи*, *ошкинуџи* — *ошкидаџи*, *загрнуџи* — *загртаџи*, *покронуџи* — *покретаџи*, и т. д.):

инфин.	футур	инфин.	презент
<i>пере </i> верну́ть -ну́ преврну́ћу		перевертыва́ть -ваю́ преврѣм	
<i>за </i> вѣну́ть -ну увену́ћу		завяда́ть -даю́ венем	
<i>со </i> гну́ть -ну́ сави́ћу		сгиба́ть -баю́ сави́ям (§ 392, II а)	
<i>с </i> двѣну́ть -ну покрену́ћу (с места)		сдвига́ть -гаю́ покреѣм (с места)	
<i>ви </i> дерну́ть -ну ишчу́паћу		выде́ргива́ть -ваю́ чупам	
<i>опр </i> о́гну́ть -ну преврну́ћу		опроки́дыва́ть -ваю́ преврѣм	
<i>при </i> лѣну́ть (лъп-) -ну прилепи́ћу се		прилипа́ть -паю́ лепим се (за	
	[(за руке, н. пр. туткало)		[руке)
<i>в </i> тисну́ть -ну утисну́ћу		втѣскива́ть -ваю́ утиску́ем	
<i>у </i> то́ну́ть -ну́ удави́ћу се		утона́ть -паю́ тонем (у насладама)	
<i>за </i> тро́ну́ть -ну додирну́ћу		затро́гива́ть -ваю́ } додиру́ем	
		затра́гива́ть -ваю́ }	
<i>ви </i> тяну́ть -ну изву́ћи ћу		вытя́гива́ть -ваю́ извлека́ем.	

2. **вѣну́ть** извадити, има **вынима́ть** (§ 318, дод.), а **воткну́ть** забости — **втыка́ть** (§ 392, II а).

Трећа врста. Од глагола́ ове врсте, који се мењају по првом разделу (обрасци *знатъ знаю* и *умѣтъ умѣю*), несвршен облик постаје наставком *-ва* (уvek наглашен; изузетак су глаголи *колóтъ*, *полóтъ* и *порóтъ* који га изводе наставком *-ыва*). Глаголи пак, који се мењају по обрасцу *дѣлатъ дѣлаю*, добивају наставак *-ыва* (иза *к*, *г*, *х* и иза меких сугласника: *-ива*), а акценат је, као што знамо, увек на слогу који је пред тим наставком. Великом већином ово вреди и за глаголе другог раздела.

Први разред

инфин.	футур	инфин.	презент
--------	-------	--------	---------

404.

1. Први ред: **знатъ знаю**:

а) <i>у </i> би́тъ убу́ю уби́ћу	убива́ть -ваю́ уби́ям
<i>ви </i> бри́тъ ви́брею избри́јаћу	выбрыва́ть -ваю́ избри́явам
<i>с </i> ви́тъ сови́ю (§ 392, II б) сви́ћу	свива́ть -ваю́ сви́ям
<i>по </i> дѣ́тъ по́люю поли́ћу	подива́ть -ваю́ поли́вам
<i>ви </i> шѣ́тъ ви́шью извѣ́шћу	вышива́ть -ваю́ везем;
б) <i>за </i> би́тъ забу́ду заборави́ћу	забива́ть -ваю́ заборав́ям
<i>за </i> ви́тъ зави́ю заурла́ћу	завыва́ть -ваю́ урлам
<i>по </i> крѣ́тъ покрѣ́ю покри́ћу	покрыва́ть -ваю́ покривам
<i>ви </i> мы́тъ ви́мою опра́ћу	вымыва́ть -ваю́ перем
<i>за </i> рѣ́тъ зарѣ́ю закопа́ћу	зарыва́ть -ваю́ закопа́вам
<i>о </i> стѣ́тъ остѣ́ню охладѣ́ћу се	остыва́ть -ваю́ хладим се;

инфин. футур
 в) *обу́ть* *обую* *обуѣу*
разу́ть *разую* *изуѣу*
 г) *призна́ть* *признаю* *признаѣу*
уста́ть *устану* *сустаѣу, умориѣу се*
 д) *согрѣ́ть* *согрѣю* *сагрејаѣу*
одѣ́ть *одѣну* *обуѣи ѣу*
попѣ́ть *попою* *попеваѣу*
поспѣ́ть *поспѣю* *стиѣи ѣу*
 љ) *проко́лоть* *проколю* *пробошуѣу*
вѣ́подоть *вѣполю* *оплевиѣу*
распо́ротъ *распорю* *опараѣу*

2. Други ред: *умѣть* *умѣю*:

заболѣ́ть *-лѣю* *поболеѣу се*
овладѣ́ть *-дѣю* *овладаѣу*
одо́лѣть *-лѣю* *савладаѣу*
созрѣ́ть *созрѣю* *сазреѣу*
ослабѣ́ть *-бѣю* *ослабеѣу*

3. Трећи ред: *дѣлать* *дѣлаю*:

убаю́кать *-ваю* *улушкаѣу*
наверста́ть *-таю* *надокнадиѣу*
прогуля́ться *-ляюсь* *прошетаѣу се*
вдума́ться *-маюсь* *удубиѣу се мислима*
 [(у што)
передѣ́лать *-лаю* *прерадиѣу*
разы́грать (I, § 147) *-траю* *одиграѣу*
заку́тать *-таю* *умотаѣу*
вмѣ́шаться *-шаюсь* *умешаѣу се*
обню́хать *-хаю* *омирашаѣу (са сваке*
 [стране)

воспи́тывать *-таю* *васпитаѣу*
о́правда́ть *-даю* *оправдаѣу*
запу́гать *-гаю* *застрашиѣу*
вѣ́шывать *-таю* *докучиѣу*
исче́рпать *-паю* *исцрпшѣу*
вѣ́читать *-таю* *прочитаѣу (што откуд)*

инфин. презент
обува́ть *-ваю* *обувам*
разува́ть *-ваю* *изувам;*
признава́ть *-знаю* *признајем*
устава́ть *-стаю* *сустајем, умарам се;*
согрѣ́вать *-ваю* *грејем*
одѣ́вать *-ваю* *облачим*
попѣ́вать *-ваю* *певушим*
поспѣ́вать *-ваю* *стижем;*
прока́лывать *-ваю* *пробадам*
выпа́лывать *-ваю* *плевим*
распа́рывать *-ваю* *парам.*

заболѣ́вать *-ваю* *поболевам се*
овладѣ́вать *-ваю* *освајам*
одо́лѣвать *-ваю* *савлаѣујем*
созрѣ́вать *-ваю* *сазревам*
ослабѣ́вать *-ваю* *слабим.*

убаю́кивать *-ваю* *улушкујем*
навѣ́рстывать *-ваю* *надокнаѣујем*
прогу́ливать *-ваюсь* *шетам се*
вдума́ваться *-ваюсь* *удубљујем се ми-*
 [слима (у што)
передѣ́лывать *-ваю* *прераѣујем*
разы́грывать *-ваю* *одигравам*
заку́тывать *-ваю* *умотавам*
вмѣ́шиваться *-ваюсь* *мешам се (ушто)*
обню́хивать *-ваю* *миришем (са сваке*
 [стране)

воспи́тывать *-ваю* *васпитавам*
о́правды́вать *-ваю* *правам*
запу́гивать *-ваю* *застрашавам*
вѣ́шпывать *-ваю* *докучујем*
исче́рпывать *-ваю* *исцрплјујем*
вѣ́читывать *-ваю* *читам (што откуд).*

Напомена. Промена *о* у *á* јавља се код већег броја глагола овог реда:

разболта́ть *-таю* *избрљаѣу (свима, разба́лтывать* *-ваю* *брбљам (свима,*
 [свуда) [свуда)

разброса́ть *-саю* *разбацаѣу*
откопа́ть *-паю* *откопаѣу*
отлома́ть *-маю* *одломиѣу*
намота́ть *-таю* *намотаѣу*
опозда́ть *-даю* *задоцнеѣу*
заработа́ть *-таю* *зарадиѣу*

разбра́сывать *-ваю* *разбацујем*
отка́пывать *-ваю* *откопавам*
отла́мывать *-ваю* *ломим (од чега)*
нама́тывать *-ваю* *намотавам*
опáздывать *-ваю* *задоцњавам*
зараба́тывать *-ваю* *зараѣујем.*

Други раздео

инфин. футур

инфин. презент

I. Први ред: писа́ть пишу́:

1. основе на самогласник:

а) рас|ка́яться -каю́сь покаја́ћу се
об|ла́ять -лаю́ (нар.) изгрди́ћу (без-
[разложно])

рас|та́ять -таю́ истопи́ћу се

б) рас|вѣ́ять -вѣю́ разне́ћу, растури́ћу
[(на све стране)]

о|смѣ́ять -смѣю́ исмеја́ћу

за|сѣ́ять -сѣю́ засеја́ћу

за|тѣ́ять -тѣю́ заподе́ћу (сваћу)

в) рас|ковáть -кую́ откова́ћу, скину́ћу
[(потковице, окове)]

о|сновáть -снүю́ основа́ћу

рас|жева́ть -жую́ изжвака́ћу

рас|клева́ть -кляю́ раскљува́ћу

раска́иваться -ваю́сь кајем се
обла́ивать -ваю́ грдим (безразложно)

раста́ивать -ваю́ топим се;

разви́ивать -ваю́ растури́јем (на све
[стране¹])

осме́ивать -ваю́ исмеја́вам

засѣ́ивать -ваю́ } засеја́вам
засѣва́ть -ваю́ (нар.) }

затѣ́ивать -ваю́ заподе́вам (сваћу);

раско́ивать -ваю́ скидам (потковице,
[окове])

осно́ивать -ваю́ осни́вам

разже́ивать -ваю́ жваће́м

раскле́ивать -ваю́ кљује́м.

2. основе на -с, -з:

а) про|писа́ть -пишу́ прописа́ћу

от|пляса́ть -пляшу́ одигра́ћу (игру)

о|по́ясать -појашу́ опаса́ћу

о|тѣса́ть -тешу́ истеса́ћу

при|чесáть -чешу́ очешља́ћу

б) рас|вяза́ть -вяжу́ одреши́ћу

при|каза́ть -кажу́ нареди́ћу

об|лизáть -лизју́ облиза́ћу

под|ма́зывать -ма́жу подмаза́ћу

на|низа́ть -нижу́ наниза́ћу

обр|рза́ть -рѣжу́ обреза́ћу

прописа́ивать -ваю́ пропи́сујем

отпля́ивать -ваю́ игра́м (са заносом)

опо́яивать -ваю́ опаса́јем

вытѣ́ивать -ваю́ тешем

приче́ивать -ваю́ чешља́м;

разви́ивать -ваю́ дрешим

прика́ивать -ваю́ наређу́јем

обли́ивать -ваю́ облизу́јем

подма́ивать -ваю́ подмазу́јем

нани́ивать -ваю́ ниже́м

обрр́ивать -ваю́ } обрезу́јем.
обррза́ть -ваю́ }

3. основе на -т, -д:

а) у|топта́ть -топчу́ утрѣ́у (пут)

от|хлеста́ть -хлещу́ ишиба́ћу

на|шешта́ть -шешчу́ нашапта́ћу

б) об|глода́ть -гложу́ оглода́ћу

у|таптивáть -ваю́ утирем (пут)

отхлестывáть -ваю́ шибам

нашештивáть -ваю́ шапћем (коме);

обгло́дивать -ваю́ глође́м.

4. основе на -к, -г, -х:

а) о|пла́кать -плачу́ изјада́ћу (јад)

рас|пласка́ть -плещу́ испљуска́ћу (воду
[на све стране])

о|полоска́ть -щү изапра́ћу (рүбље)

рас|иска́ть (I, § 147) -ищу́ наћи́ ћу

б) рас|бри́згать -зжу́ распрска́ћу
[(воду на све стране)]

в) вс|пахáть -пашу́ узора́ћу

выпла́ивать -ваю́ јадам (јад)

расплэ́ивать -ваю́ испљуску́јем

выполос́ивать -ваю́ испира́м (рүбље)

разви́ивать -ваю́ тражим;

разбри́ивать -ваю́ прскам (на све
[стране]);

вспа́ивать -ваю́ оре́м.

¹ а: разви́ивáть -ваю́ = депршати н. пр. ветар заста́ву, титрати се (ветар с вѣсом), и т. д.

инфин. футур

5. основе на -и:

на|капать -паю накапљаћу
за|сипать -паю засућу
по|щипать -паю штипаћу (мало)

6. основе на -л:

по|слать (съл-) -шлю послаћу
подо|стлать (стъл-) подстелю про-
[стрећу (пода што)]

инфин. презент

нака́пывать -ваю капљем
засы́пывать -ваю } засипам
засы́пать -паю }
пощипывать -ваю штипкам.

посы́лать (§ 392, II, б) -лаю шаљем
подсти́лать (§ 392, II, б) -лаю пода-
[стирем.]

II. Други ред: совѣтовать совѣтую:

а) из|баловать -лую размазићу
образов́ать -зую створићу (друштво)
рас|толковать -кую растумачићу
вы|торговать -гую зарадићу (прода-
[јући])

б) за|воевать -воюю освојићу
пере|кочевать -чую прећи ћу с ерге-
[лама на друге пашњаке и пре-
нећу тамо све што имам (но-
мадско племе)]

избаловывать -ваю мазим
образовывать -ваю стварам (друштво)
растолковывать -ваю тумачим
выторговывать -ваю зарађујем (про-
[дајући]);

завоевывать -ваю освајам
перекочевывать -ваю прелазим с ерге-
[лама на друге пашњаке и пре-
носим тамо све што имам.]

406.

Чашерша вршша. А. Крајњи сугласник пред итеративним наставцима -а (иза меких пишемо -я) и -ива умекшан је.

1. Несвршен облик постаје наставком -а (увек наглашен), пред којим крајње -и од презентне основе прелази у *j*, стапајући се са сугласником испред себе (исто као у 1 л. једн. презента): обидѣть (из об-видѣть) увредити — обижа́ть; погасить — погаша́ть (књиж.); вы́разить — выража́ть; очисти́ть — очища́ть; попра́вить — поправля́ть (т. ј. -л'а́ть); посра́мить — посрамля́ть (т. ј. -л'а́ть); обмѣнить — обмѣня́ть (т. ј. -н'а́ть); измѣрить — измѣря́ть (т. ј. -р'а́ть), и т. д. (пореди срп. *опазити* — *опажати*, *илатити* — *илаћати*, *угодити* — *угаћати*, *искупити* — *искупљати*, *обновити* — *обнављати*, *променити* — *мењати*, и т. д.).

2. Ова умекшана основа може се (према меким глаголима треће врсте: прогуля́ться — прогу́ливаться, § 404, одељак 3 и даље) проширити уметком -ив-, тако да неки глаголи имају два несвршена облика: на -а́ (-а́) и на -ива (акценат је на слогу испред -ив-): нако́пить скупити (новац уштедом) — нако́плять и нака́пливать; опереди́ть престићи — опережа́ть и опере́живать (нар.); осуши́ть — осуша́ть и осу́шивать; оцѣни́ть — оцѣня́ть и оцѣни́вать; подгото́вить спремити — подгото́влять

и подготављивати, и т. д. (пореди срп. *измислити* — *измишљати* — *измишљавати*, *допунити* — *допуњати* — *допуњавати*, и т. д.)

3. Врло многи глаголи имају само облик на *-ивати*, начињен аналогично или изведен од облика на *-ати* (*-јати*) који долази ретко или који се је изгубио: *развијати* прострети — *развијивати* (пореди: *развијати* — *развијивати*); *спросити* *запитати* — *спрашивати*; *переплатити* *преплатити* — *переплаћивати*; *вѣростити* *одгајити* — *вѣрастити* (преко: *вѣрастити* које је изашло из употребе); *засидѣти* *заседети* се — *засидѣвати*; *разгледити* *изгледити* — *разгледивати*; *вѣривати* *испратити* (кога да што пре оде) — *вѣривати* (преко: *вѣривати*); *остановити* *зауставити* — *остановљивати* (преко: *остановљивати* које данас не долази у об. говору¹); *затопити* *наложити* (*пећ*) — *затопљивати* (преко: *затопљивати*, које не долази у об. говору), *раздавити* *згазити* — *раздавливати* (преко: *раздавливати* које такође не долази у об. говору); *уловити* *ухватити* — *улављивати* (преко: *улављивати*, које је одлика књиж. језика); *накормити* *нахранити* — *накармливати*; *усилити* *појачати* — *усиљивати*; *удвојити* — *удвојивати* и *удвајивати*, и т. д. (пореди срп. *посветити* — *посвећивати*, *покртити* — *покраћивати*, *примамити* — *примамљивати*, *оживити* — *оживљавати* и т. д. без посредног ступња: *посвећати*, *покраћати*, *примамљати*, *оживљати*).

Б. Крајњи сугласник пред итеративним наставцима *-а*, *-ива* тврд је.

1. Неки глаголи изводе несвршен облик наставком *-а* непосредно од глаголске основе (т. ј. без *-и* којим је постала основа садашњег времена), тако да крајњи сугласник остаје тврд: *вѣкипѣти* *искипѣти* — *вѣкипѣвати*; *ошибѣти* *преварити* се — *ошибѣвати*²; *поступити* — *поступѣвати*; *разрубѣти* *расећи* — *разрубѣвати*; *скупити* *покуповати* — *скупѣвати*, и т. д.

2. Каткад је несвршен облик изведен наставком *-ива* (иза *к* — *-ива*) од ког сличног глагола треће врсте или по аналогично његовој (тип: *прописати* — *прописивати*), па је приљубљен уз ове глаголе: *вѣбросити* *избацити* — *вѣбрѣсѣвати* (према: *разбрѣсѣвати* — *разбрѣсѣвати*); *захватити* *заграти* — *захвативати* (према: *хватати*); *проглотити* *прогутати* — *проглативати* (према: *глотати*); *переломити* *преломити* — *перелѣвати*

¹ Пореди у Пушњина: *Кона* пред њим *остановљѣти*, *зауставѣти* пред њим *вова* (Примери, в. I, стр. 290, стих 452).

² Исто као код глагола прве врсте, међу које упр. и спада (§ 367, нап. 1).

мывать (преко: переломать — переламывать); закусить презалогажити — закусывать (према: кусать); навертеть намотати — навёртывать (дијал. има: вертать); поглядеть подгледати — поглядывать (дијал. има: глядять); вскричать узвикнути — вскрививать; выскочить искочити — выскакивать; постучать лупнути — постукивать; стащить свући — стаскивать (према: таскать), и т. д.

Напомена. о од основе, ако је нагласак на њему, и овде, као и иначе код итеративних облика, обично је замењено гласом а: приоста-новити зауставити — приостапавливать, и т. д.

407. Први раздео

инфин.	футур	инфин.	презент
1. основе на -е, -з:			
а) <i>ви </i> бросити -шу избацићу		выбрасывать -ваю избацујем	
<i>раз </i> вѣсити -шу прострећу		развѣшивать -ваю простирем	
<i>по </i> гасити -шѹ угасићу		погашать -шаю (књиж.) гасим	
<i>пере </i> красити -шу премазаћу другом [бојом]		перекрашивать -ваю премазујем дру- [гом бојом]	
<i>за </i> кусити -шѹ прихватићу се, преза- [логајићу]		закусывать -ваю прихваћам се	
<i>сп </i> росити -шѹ запитаћу		спрашивать -ваю питаю;	
б) <i>по </i> грузити -жѹ загнурићу		погружать -жаю загнурујем	
<i>ви </i> разити -жу исказаћу		выражать -жаю исказујем.	
2. основе на -т, -д [-ст, -зд]:			
а) <i>от </i> вѣтити -чу одговорићу		отвѣчать -чаю одговарам	
<i>сп </i> крутити -чѹ увићу (цигарету)		скручивать -ваю увијам (цигарету)	
<i>пере </i> платити -чѹ преплатићу		переплачивать -ваю преплаћујем	
<i>до </i> пустити -шѹ допустићу		допускать -каю допуштам	
<i>ви </i> ростити -шѹ одгајићу		выращивать -ваю гајим	
<i>в </i> стрѣтити -чу срешћу		встрѣчать -чаю сретам	
<i>под </i> хватити -чѹ подухватићу		подхватывать -ваю подухватам	
<i>очи </i> стити -шѹ очистићу		очищать -щаю чистим	
<i>под </i> шутити -чѹ нашалићу се (с ким)		подшучивать -ваю шалим се (с ким);	
б) <i>раз </i> гладити -жу изгладићу		разглаживать -ваю гладим (нешто [наборано])	
<i>на </i> ладити -жу удесићу		налаживать -ваю удешавам	
<i>о </i> передити -жѹ престићи ћу		опережать -жаю } престижем	
<i>ви </i> проводити -жу испратићу (кога што пре, кад хоћу да га се опростим)		выпрováживать -ваю испраћам (кога што пре кад хоћу да га се [опростим]).	

Према црк.-сл. умекшавању:

а) <i>возвратити</i> -шѹ вратићу	возвращать -щаю враћам
<i>возмутити</i> -шѹ узбунићу	возмущать -щаю узбуњујем
<i>защитити</i> -шѹ одбранићу	защищать -щаю браним

инфин. футур

- б) за|мѣдлѣть -длю успориѣу
 рас|калѣть -лю усијаѣу (гвожђе)
 рас|пилайть -лю расѣи ѣу (тестером)
 у|сйлатъ -лю појачаѣу
 рас|шевелѣть -лю раздрмаѣу (кога)
 въ|числѣть -лю израчунаѣу
- в) пере|варѣть -рю прекуваѣу
 про|вѣтрить -рю изветриѣу
 пере|говорѣть -рю разговориѣу се
 [(с ким о чему)
 под|жарѣть -рю испеѣи ѣу (да мало
 [порумени)
 по|корѣть -рю покориѣу
 въ|курѣть -рю истераѣу димом (н. пр.
 комарце из собе); испушиѣу (ци-
 [гару)
 из|мѣрѣть -рю измериѣу
 раз|орѣть -рю разориѣу
 из|ощрѣть -щрю (§ 368, нап. 2) из-
 [оштриѣу (ум)
 при|щурѣть -рю зашкилиѣу (очима)

5. основе на -j:

- у|двоѣть -двою удвојиѣу
 въ|донѣть -дою измушѣу
 пере|кроѣть -кроѣ прекројиѣу
 у|строѣть -строѣ удесиѣу
 у|тайѣть -таѣ сакриѣу

6. основе на -ч, -ж, -ш, -щ:

- а) у|величѣть -чу увеѣаѣу
 до|кѣнчѣть -чу довршиѣу
 по|лучѣть -чѣ добиѣу
 из|лѣчѣть -чѣ излечиѣу
 с|жѣчѣть -чѣ поквасиѣу
 въ|скѣчѣть -чу искочиѣу
 въ|лучѣть -чу изучиѣу
- б) об|нарѣжить -жу испоѣиѣу, пока-
 [заѣу (неку подобност)
 у|служѣть -жѣслужиѣу
- в) раз|рѣшить -шу разрушиѣу
 о|сушѣть -шѣ осушиѣу
 у|тѣшѣть -шу утешиѣу
- г) об|общѣть -щѣ генералисаѣу
 с|тащѣть -щѣ свуѣи ѣу

инфин. презент

- замедлѣть -лѣю успоравам
 раскѣдлѣвать -ваѣу } усијавам (гвожђе)
 раскалѣть -лѣю }
 распѣлѣвать -ваѣу сечем (тестером)
 усйслѣвать -ваѣу појачавам
 расшевелѣвать -ваѣу оживѣуѣм (кога)
 вычислѣть -лѣю израчунавам;
- перевѣрѣвать -ваѣу прекувавам
 провѣтрѣвать -ваѣу изветравам
 переговѣрѣвать -ваѣу разговарам се
 [(с ким о чему)
 поджѣрѣвать -ваѣу печем (да мало
 [порумени)
 покорѣть -рѣю покоравам
 выкурѣвать -ваѣу терам димом (н. пр.
 комарце из собе); пушим (толико
 и толико цигарета на дан)
 измѣрѣть -рѣю мерим
 разорѣть -рѣю разоравам
 изощрѣть -рѣю изоштравам (ум)
- прищѣрѣвать -ваѣу шкилим (очима).

- удвоѣвать -ваѣу } удваѣам
 удѣивѣвать -ваѣу }
 выдѣивѣвать -ваѣу музем до краѣа
 перекраѣивѣвать -ваѣу прекраѣам
 устраѣивѣвать -ваѣу удешавам
 утаѣивѣвать -ваѣу криѣем.

- увеличѣивѣвать -ваѣу увеѣавам
 докѣнчѣивѣвать -ваѣу довршуѣем
 получѣть -чѣю добивам
 излѣчѣивѣвать -ваѣу излечуѣем
 сжѣчѣивѣвать -ваѣу квасим
 выскѣчѣивѣвать -ваѣу искачем
 вѣучѣивѣвать -ваѣу изучавам;
- обнарѣживѣвать -ваѣу испоѣавам, по-
 [казуѣем (подобност, дар)
 услѣживѣвать -ваѣу услуѣуѣем;
- разрушѣть -шѣю разрушавам
 осушѣть -шѣю } осушуѣем
 осушѣивѣвать -ваѣу }
 утѣшѣть -шѣю тешим;
- обобщѣть -щѣю генералишем
 сѣтащѣивѣвать -ваѣу свлѣчим.

Напомене. 1. Од *потрѣожитъ* -жу узнемирићу, несвршен облик (у об. гов.) гласи: *трѣожитъ* -жу узнемирујем; од *удушитъ* -шү удавићу — *душитъ* -шү давим; од *смѣршитъ* -щү намрштићу (лице) — *мѣршитъ* -щү (чешће него: *смѣрщивать* -ваю) мрштим (лице).

2. Од *растлѣтъ* обещастити, оскврити, има: *растлѣвѣтъ* (ѳ као у *тлѣтъ* трухнути и *растлѣнїе* трухлеж), а од *ватмитъ* помрачити — *затмѣвѣтъ* (неки пишу и са ѳ).

3. У неких глагола, у несвршеном облику, опажа се колебање: место *о*, кад је под нагласком, може стајати *á*, а може остати и *ó*. Глаголи, који се данас обично употребљују са *ó*, ови су:

инфин.	футур	инфин.	презент
обезпѣѣтитъ	-кою узнемирићу	обезпѣѣчивать	-ваю узнемирујем
обуслѣѣѣтитъ	-ваю учинићу под по- [Годбом да ...	обуслѣѣѣвливать	-ваю чиним под по- [Годбом да ...
озабѣѣтитъ	-чу забринућу	озабѣѣчивать	-ваю бацам у бригу
прїѣѣѣтитъ	-чу отворићу вољу [(коме за што)	прїѣѣѣчивать	-ваю отварам вољу [(коме за што)
разсрѣѣѣтитъ	-чу одгодићу на ро- [кове	разсрѣѣѣчивать	-ваю одгађам на ро- [кове
сосредѣѣѣтитъ	-чу усредсредићу	сосредѣѣѣчивать	-ваю усредсређу- [јем
уполномѣѣтитъ	-чу даћу пуну моћ [(коме)	уполномѣѣчивать	-ваю дајем пуну [моћ (коме)
успоѣѣѣтитъ	-вою умирићу	успоѣѣѣчивать	-ваю умирујем.

Некад се говорило (или бар писало се) и: *оспѣѣѣривать* -ваю побијам кога, препирем се с ким (отуд у Пушкина: И не оспѣѣривай глушца, и не препири се с лудаком, *Примери*, књ. I, стр. 200, стих 20), а данас: *оспѣѣривать* -ваю.

Други раздео

а) *о|бѣдѣтъ* -жу увредићу
по|глядѣтъ -жү погледаћу
въ|здоровѣтъ -ваю оздравићу
въ|кипѣтъ -пяю искипећу
за|сидѣтъся -жүсь заседећу се
по|смотреѣтъ -рѣю погледаћу
б) *по|бойтъся* -боюсь побојаћу се
за|держѣтъ -жү задржаћу
въ|кричатъ -чү узвикућу
на|стоятъ -стою настојаћу
по|стучѣтъ -чү лупнућу

обижѣтъ -жяю вређам
поглѣдѣвать -ваю поглѣдам
выздорѣвливать -ваю опорављам се
выкипѣтъ -пяю кипим
засѣживѣтъся -ваюсь остајем где
[дуго (седећи, разговарајући)
посмѣтривѣтъ -ваю поглѣдам;
побѣивѣтъся -ваюсь побојавам се
задѣрживѣтъ -ваю задржавам
вскриѣивѣтъ -ваю узвикујем
настаѣивѣтъ -ваю наваљујем
постѣивѣтъ -ваю лупкам.

408.

Сугласничке основе :

пере|дѣтъ -дамь предаћу
съ|ѣсть -ѣмь појешћу

передаѣтъ -даю предајем (§ 346,
съѣдѣтъ -даю једем.

[нап. 1 и 3).

409.

Додаци. 1. У свршених глагола, сложених са *вы-*, нагласак је кроза сву промену на *вы-*, а у несвршених је као и обично: или је на *-а* или је на слогу испред *-ва, -ва:*

вѣдати издати	выдава́тъ издавати
вѣдержать издржати	выде́рживать издржавати
выиграть добити (на картама)	выи́грывать добивати (на картама)
вымереть изумрети	вымира́тъ изумирати
вырости израсти	выроста́тъ расти, и т. д.

2. О глаголима типа *идти* и *ходить* види § 396 и § 397.

410. **Свршени сложени глаголи учестаног облика.** И у руском има т. зв. свршених учестаних глагола, који одговарају сличним нашим глаголима и који тако исто постају од неких несвршених сложених глагола префиксом *по-*: *по-отнима́тъ -маю поодузима́ћу, по-снима́тъ -маю поскида́ћу, по-вынима́тъ -маю повади́ћу, по-открыва́тъ -ваю поотвара́ћу, по-отрыва́тъ -ваю пооткида́ћу, и т. д.*

411. **Прости учестани глаголи доста су ретки у об. говору;** они се употребљавају само у инфинитиву и перфекту при сећању на прошло доба, кад се казује да је неко више пута, у неодређеним роковима, чинио то и то, или кад се што пориче у прошлости: *Я ча́сто сижива́лъ въ саду́ подъ липой, често сам некад седео у башти под липом. — Онъ ѓзжа́лъ въ ста́рые го́ды ко мнѣ, некад ми је долазио у госте. — Та́къ-то гова́ривали старичкѣй, тако су говорили стари људи. — Ничего́ до́бнаго я не ви́дыва́лъ, никад у свом веку нисам тако шта видео, и т. д. Тако је и у писаца, н. пр.*

у *Пушкина*: *А во́тъ ками́нь; | здѣсь ба́ринъ сижива́лъ оди́нь, | здѣсь съ нимъ обѣдыва́лъ зимо́у | покойный Ле́нский, ево и камина; овде је господин често сам седео, овде је с њим зими много пута ручавао покојни Љенски;*

у *Крилова*: *Ну́, ви́дыва́лъ ли ты́, я на тебя́ пошлю́ся, | чтобъ́ ётому́ была́ прича́стна я грѣху́? да ли си кадгод видео, — ето, на тебе́ ћу се позвати — да се на мене тако што може посумњати?*

у *Грибоједова*: *Не то́ на серебрѣ́, на зо́лотѣ ѓдалъ, није да речеш из сребрног, него из златног посуђа је јео;*

у *Тургењева*: *Какъ́ гова́рива́лъ оди́нь мой знако́мый, као што је говорио један мој познаник;*

у *Л. Толстоја*: *Давно́ ли, ду́малъ онъ, ётотъ са́мый Бетри́щевъ кучива́лъ съ на́ми! па зар није још пре кратког времена,*

помисли он, овај исти Бетришчев пијанчио с нама! — И Наташа тѣмъ бѣстрымъ бѣгомъ, котѣрымъ она бѣгивала въ горѣлки, побѣжала по зѣлѣ въ перѣднюю, и Ната потрча преко сале у предсобље онако брзо као што је трчала кад се играла шапца (види горѣлки у речнику). — Онъ читывалъ (ѣто шисьмѣ) у императрицы, (то писмо) он је читао код царице, и т. д.

Напомене. 1. Само биваѣтъ долази врло често у об. говору: Онъ биваѣтъ у насъ, он нам често долази. — Въ ѣтомъ дѣмѣ я биваѣлъ на вечерахъ. у тој кући често сам бивао на поселима, и т. д.

2. У причању из прошлости употребљава се и глагол видѣтъ виѣтати (осим инфинитива и перфекта видѣлъ. има и партицип у обрту: виданное ли ѣто дѣло = је ли то још ко видео? и невиданный = не-виѣтен; у презенту, место видѣю егѣ [иногда, каждый день, и т. д.], чешѣ: я вижу егѣ [иногда, каждый день, и т. д.] = виѣам га [покаткад, сваки дан, и т. д.; разликуј од видѣюсъ съ нимъ или: вижусъ съ нимъ = виѣам се с њим), н. пр. Дѣ. видѣлъ я много. какъ люди умираютъ. да, често (много) сам гледаю (много сам пута видео) како люди умираю, и т. д. У одречним реченицама место видѣтъ говори се видѣтъ: Я ѣтого никогда-еще не видѣлъ, никад то још нисам видео. — Ты не видѣлъ такую (красавицу), такве лепотице ниси ведео. — Я такъ давно не видѣла тебя, тако те одавно нисам видеда, и т. д. (Упамти: не видѣлъ онъ ѣтого! треба му то! чудна ми чуда!; не видѣтъ тебѣ денегъ, никад више неѣш видети тих новаца; ничегѣ не видѣтъ, ништа се не види).

3 а) Глагол слыхѣтъ (осим инфинитива још само перфекат слыхѣлъ) значи: чути што од другога, или: често слушати; према том: я слышалъ = чуо сам (што си ми рекао), а: я слыхѣлъ = слушао сам (људи говоре, или: често сам слушао), н. пр. Я слыхѣлъ про тебя, слушао сам за тебе. — А. Развѣ вы ѣтого не знѣете? зар то не знате? Б. Слыхѣлъ, слушао сам (нешто сам начуо), и т. д. У одречним реченицама слыхѣтъ долази с истим значењем: Я не слыхѣлъ, нисам чуо (људи о том не говоре). — А не слыхѣли ли вы, чтѣ сдѣлалось съ нимъ? а јесте ли чули, шта је било с њим? — Ничегѣ не слыхѣтъ, ништа се не чује (да људи о том говоре), и т. д.

б) Поред овога значења, у одречним реченицама (према я не видѣлъ = я не видѣлъ) долази и: я не слыхѣлъ = я не слышалъ, н. пр. онъ не видѣлъ и не слыхѣлъ, ваѣвъ пристрѣливали отсталыхъ пламенныхъ, он није видео ни чуо како су убијали заробљенике који нису могли даље ићи. Из оваких обрта слыхѣтъ (са значењем слышѣтъ) продире и у неодречне реченице, и у неких новијих писаца, н. пр. у Андрејева, наилазимо на овака места: Возьмите егѣ и ведѣте осторожно, но толькѣ осторожно — вы слыхѣли? (об.: вы слышали), узмите га и водите га опрезно, али само опрезно — јесте ли чули? — Господѣ, вы слышите: онъ опѣтъ кривнулъ: спѣсите! Полицѣйскій, вы слыхѣли (об. вы слышали)? чујете ли, господо: он је опет викнуо: спасите! Жандару, јесте ли чули?

Додатак. Глаголи видѣтъ и слыхѣтъ имају и свршене парѣнке: увидѣтъ (увидѣлъ, увидѣвъ; други облици не употребљавају се) и услыхѣтъ (сем инфинитива још само: услыхѣлъ и услыхѣвъ); услыхѣтъ поклапа

се у значењу са услѣпачь (= чути), а увидать са увидѣть (= спазити, угледати), с том разликом што увидать често има ниансу: спазити више случајно, издалека, на једанпут, и т. д., н. пр. Заглянулъ въ колодець и увидаль тамъ лису, завйри у бунар и спази (угледа) тамо лисицу. — Увидавъ еѣ, онъ остановился, кад је виде (изненада), он застаде. — Увидать сына на гуляньѣ, ей было мало, да види сына у шетњи, то јој није било доста. — Шьеръ увидаль Каратаева, котораго онъ не видаль-еще въ нынѣшнее утро, Пьер угледа Каратаева, ког још не беше видео тог јутра, и т. д. (види увидать у речнику).

ј) Одречност у глаголӑ.

412. Као и у нас, глаголски облик постаје одречан, кад се пред њега стави речца *не* која се и у руском пише одвојено од облика (срп. *радим — не радим*). При том треба имати на уму још ово :

1. Императив. 1 а) Несвршеном глаголу, кад је одречан, 1 л. множ. императива гласи: *не будемъ*, или: *не станемъ* (я и ты), *не будемте*, или: *не станемте* (я и вы) с инфинитивом, н. пр. *говорить, спорить* (= препирати се), *покупать* (= куповати), и т. д. (пореди § 262, 2).

б) Место свршеног глагола, у одречном императиву, долази његов несвршен парњак (у 1 л. множ. може каткад остати и свршен облик, али с речима *давай, давайте*, које вреде као јаче подстицање, дакле: *давай не скажемъ емѣ* = срп. *дед, хајде, да му не кажемо [ја и ти]*, *давайте не скажемъ емѣ* = срп. *де'те, хајдете да му не кажемо [ја и ви]*).

2. Према том, од сдѣлать урадити, *купить* кѹпити, *крикнуть* викнути, *бросить* бацити, неодречан императив гласи, као што је показано на стр. 153:

Једн. 2. *сдѣлай, купи, врихни, брось*

3. *пусть онъ (она, оно) сдѣлаетъ, купишь, врикнешь, бросишь.*

Множ. 1. *сдѣлаемъ, купишь, врихнемъ, бросимъ*

2. *сдѣлайте, купите, врихните, бросьте*

3. *пусть (пускай) они (они) сдѣлають, купятъ, врихнутъ, бросятъ;*

а за одречне облике узимају се несвршени парњаци од тих глагола: *дѣлать* радити, *покупать* куповати, *кричать* викати, *бросать* бацати, тако да неодречан императив од њих гласи:

Једн. 2. *не дѣлай, не покупай, не кричи, не бросай*

3. *пусть онъ (она, оно) не дѣлаетъ, не покупаетъ, не кричитъ, не бросаетъ.*

Множ. 1. дава́й (дава́йте) не сдѣлае́мъ, не купи́мъ, не крикне́мъ, не броси́мъ,
или обично:

не бу́демъ (не бу́демте)	}	дѣла́ть, покупа́ть, крича́ть, броса́ть
не ста́немъ (не ста́немте)		
2. не дѣла́йте, не покупа́йте, не кричи́те, не броса́йте
3. пусть (пуска́й) о́ни (о́ни) не дѣлаю́тъ, не покупаю́тъ, не кри-
[ча́тъ, не бросаю́тъ.

3. Тако исто неодречно свршено: возьми, возьмите, узми, узмите; сядь, сядьте, седи, сядите; уйди, уйдите, одлази, одлазите; скажи, скажите, реци, реците; положи, положите, метни, метните, и т. д., одречно: не бери, не берите; не садись, не садитесь; не уходи, не уходите; не говори, не говорите; не клади, не кладите, и т. д. (од взять, състь, уйти, сказать, положить невршени су паръаци: братъ, садитъся, уходитъ, говоритъ, класть, § 391, I, 3, § 394, нап. 1, и § 397, дод. 1).

Напомена. Императивни облици од свршених глагола, употребљени одречно, значе опомену, н. пр. Не скажите этого, не реците! (преварижете се). — Смотри, не ушиби руку, пази да се не удариш у руку. — Не упадите, пазите да не паднете. — Не утони, пази да се не удавиш, и т. д. Мимо то, императив од свршених глагола долази одречно у погодбеним обрѣтима, као: не сдѣлай ми этого, другие би сдѣлали = да ми то нисмо урадили, други би урадили (види синтаксу).

II. Перфекат. 1. Перфекат од свршених глагола долази одречно, кад се исказује да се неки одређен факт није десио, н. пр. онъ у меня просилъ денегъ, но я ему недалъ, тражио је да му дам новаца, али нисам му дао. Одриче ли се нешто уопште, облик од свршеног глагола замењује се обликом од невршеног глагола, који му је паръак, н. пр. откуда у него деньги? я-ему не давалъ! откуда му новац? ја му нисам дао! (ни данас, ни јуче, ни 100 рубаља, ни 1 копејку, уопште: нисам му дао).

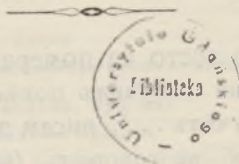
2. Ово правило често се помера у говору, и обе ниансе бркају се, н. пр. Я не получилъ повѣстки на сегодняшнее заседание (и: я не получалъ . . .), нисам добио позив на данашњу седницу. — Я ничего не говорилъ (и: я ничего не сказалъ), нисам ништа рекао, и т. д.

Напомена. И овде у перфекту нема никакве сличне везе, као наше: сам, си, је и т. д., дакле: я дѣлалъ радио сам, я не дѣлалъ нисам радио, и т. д. (тако исто у футуру: я сдѣлаю урадишу, я не сдѣлаю нешу урадити, без карактеристичне одлике као што је наше љу, љеш, ље и т. д.).

413. Обрасци: а) свршен одречан: не сдѣлать = не урадити;
 б) несвршен одречан: не дѣлать = не радити:

	свршен	несвршен
<i>Презентій:</i>	—	не дѣлаю не радим
<i>Просій фушур:</i>	не сдѣлаю нећу урадити	—
<i>Имйерайив:</i>	не сдѣлай немој урадити	не дѣлай немој радити
<i>Сад. адверб:</i>	—	не дѣлая не радећи
<i>Сад. парій. радни:</i>	—	не дѣлающій онај који не ради
<i>Сад. парій. шрини:</i>	—	не дѣлаемий онај који се не ради
<i>Инфинишив:</i>	не сдѣлать не урадити	не дѣлать не радити
<i>Прош. адверб:</i>	не сдѣлавши не урадивши	не дѣлавши (§ 283, 2)
<i>Прош. парійицији:</i>		
а) радни: не сдѣлавшиј онај који није урадио		не дѣлавшиј онај који није радио
б) трпни: не сдѣлавный не урађен		_____ 1
<i>Перфекаш:</i>	я не сдѣлалъ нисам урадио	я не дѣлалъ нисам радио
<i>Сложени фушур:</i>	—	не буду дѣлать нећу радити
<i>Конјунктив:</i>	я не сдѣлалъ бы не бих урадио	я не дѣлалъ бы не бих радио.

414. Акцент. У одречног облика акценат је исти као и у неодречног; само неки глаголи, који у перфекту, у женском роду, имају акценат на завршетку (тип *взялъ* *взяла* *взяло* *взяли*), преносе га у том истом времену (разуме се, сем жен. рода) на речцу *не*: *не* *взялъ*, *не* *взяла*, *не* *взяло*, *не* *взяли*; *не* *была*, *не* *было*, *не* *были*, и т. д. (§ 281, Б II, нап. 1).

¹ Од овог глагола, с партиципским значењем, у об. говору нема овог облика (§ 339, нап. под линијом), али н. пр. од читати: *не читанный*.

ZBIORY SPECJALNE

BIBLIOTEKA
UNIWERSYTECKA
GDAŃSK

913202/2

XXV.

ЦЕНА ДИН. 15.—